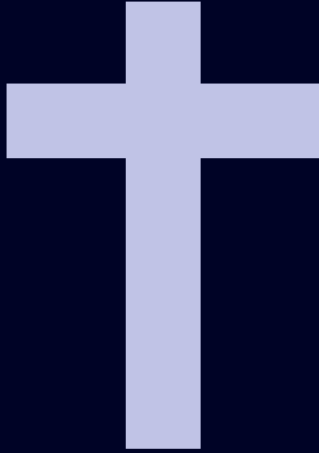

Yamap

Portions of the Holy Bible in the Yamap language of Papua
New Guinea

Yamap
Portions of the Holy Bible in the Yamap language of Papua New
Guinea
Buk Baibel long tokples Yamap long Niugini

copyright © 2025 SIL Papua New Guinea

Language: (Yamap)

Contributor: Papua New Guinea Bible Translation Association and The Seed Company

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-07-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 10 Jul 2025 from source files dated 10 Jul 2025
4b432633-0a7f-536f-bf2f-8db0ebda2b87

Contents

Matyu	1
Mak	47
Luk	74

Ambô Mavî atu be Matyu hekavu

Ambô himung

Matyu hekavu kapua tiêng me ya athêng yang nena Livai. Yêni me anô Isael te be hevong ku hiwa takis hiving Lom, yôvêm me hetak ku êng me hesopa Yisu. Yisu helam Pita lo Endulu me Jems lo Jon yôvêm me helam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu me Yisu ya na hîndông lauming be lahavôyi takatu te.

Matyu hekavu vo ningik thô êndêng na Juda nena Yisu me Mesaya. Mesaya me ambô Hiblu me hethak ambô Glik me Kilisi. Me ya ondong nena, "Ôpatu be Wapômbêng hitôk vo nêngêv ya avilanô livung vo imô mavî." Matyu hik thô nena Yisu me Mesaya atu be bôk ekavu hethak yêni hêk Moses lêk plopet ining kapua be ditu ambô takêng lêk ik anông ethak Kilisi. Yêni hekavu kapua ti vo na Juda, metom la hiving na long bôyang esam imbing.

Matyu hekavu kapua tiêng hêndêng 60 mena 70 AD ma.

Yisu Kilisi limi (Luk 3:23-38)

¹ Diti me Yisu Kilisi limi. Yêni me Ablaham lo Devit ining lim lêkmuk.

² Ablaham hîmbi Aisak vê.

Me Aisak hîmbi Jekop vê.

Me Jekop hîmbi Juda lêk viyani vê.

³ Me Juda hîmbi Peles lo Sela vê. Me thêi ning katik me Tama.

Me Peles hîmbi Heslon vê.

Me Heslon hîmbi Lam vê.

⁴ Me Lam hîmbi Aminadap vê.

Me Aminadap hîmbi Nason vê.

Me Nason hîmbi Salmon vê.

⁵ Me Salmon hîmbi Boas vê. Me Boas talêmbô me Lahap.

Me Boas hîmbi Obet vê. Me Obet talêmbô me Lut.

Me Obet hîmbi Jesi vê.

⁶ Me Jesi hîmbi King Devit vê.

Me Devit hîmbi Solomon vê. Me Solomon talêmbô me Uia yanavi be Devit hiwa.

⁷ Me Solomon hîmbi Lehoboam vê.

Me Lehoboam hîmbi Abiya vê.

Me Abiya hîmbi Asa vê.

⁸ Me Asa hîmbi Jehosapat vê.

Me Jehosapat hîmbi Jeholam vê.

Me Jeholam me Usaia ya bumalô.

⁹ Me Usaia hîmbi Jotam vê.

Me Jotam hîmbi Ahas vê.

Me Ahas hîmbi Hesekaia vê.

¹⁰ Me Hesekaia hîmbi Manasa vê.

Me Manasa hîmbi Amon vê.

Me Amon hîmbi Josaia vê.

¹¹ Me Josaia me Jekonaia lêk viyani ning bumalô. Jekonaia lêk viyani ivutak hêndêng waklavông Isael ining nakyô evalong loho be iwa be ê êndô himô Babilon.

¹² Avilanô Isael imô Babilon denang,

me Jekonaia hîmbi Sialtiel vê.

Me Sialtiel me Selubabel ya bumalô.

¹³ Me Selubabel hîmbi Abiut vê.

Me Abiut hîmbi Elaiakim vê.

Me Elaiakim hîmbi Aso vê.

¹⁴ Me Aso hîmbi Sadok vê.

Me Sadok hîmbi Akim vê.

Me Akim hîmbi Eliut vê.

¹⁵ Me Eliut hîmbi Eleasal vê.

Me Eleasal hîmbi Matan vê.

Me Matan hîmbi Jekop vê.

¹⁶ Me Jekop hîmbi Josep vê. Me Josep ditu Malia yamalô. Me Malia êng ditu hevathu Yisu atu be elam nena Mesaya.

¹⁷ Me avilanô takatu be ivutak êndêng Ablaham ya wakma heveng hele be hêyô Devit, loho me hitôm ondong lauming be lahavôva. Me avilanô takatu be ivutak êndêng Devit ya wakma hele be hêyô avilanô Isael ê Babilon, loho me hitôm ondong lauming be lahavôva bêng yom. Me avilanô takatu be ivutak hêndêng wakma atu be avilanô Isael imô Babilon hele be hêyô Mesaya ya wakma me hitôm ondong lauming be lahavôva bêng yom.

Malia hevathu Yisu (Luk 2:1-7)

¹⁸ Diti me Yisu Kilisi ya kôkôthing hivutak pik iti. Malia ya avilanô bôk epesang ambô yôv vo endom yêni ethak Josep. Thêi mî bôk êk iving i ami denang me êyê nena Malia lêk hethambeng. Lovak Matheng da hevong be sêik êng hivutak.

¹⁹ Metom Josep ôpatu be tem nimbua Malia me hîthông nena sêik atu be heva Malia la me hivutak bisête. Josep me anô thêthôp, be ditu hêndô nembong Malia moma indôk avilanô malerjing. Êng me hethalo auk eveng vo netak yêni menang oyang bini.

²⁰ Hethalo auk eveng denang me hêyê naving te nena Anômbêng ya anêla te hêyô be henang nena, "Josep, Devit lim lêkmuk, sêik iti me hêlêm nang Lovak Matheng. Be ditu dô nôkô andô me nimbua Malia bunu yong melak itôm vônin.

²¹ Me tem nembathu wakna te be non-dam ya athêng nena Yisu,* vômbe nena tem nimbua ya avilanô vê injêk ining kambom."

²² Me nômkama takiti hivutak vo Anômbêng ya ambô ningik anông nang bôk hêv ambô ti hêndêng plopet Aisaia be henang nena,

²³ "Ondanô! Avî te mî hêk hiving anô amî denang me tem nethambeng be nembathu wakna te.

Be tem endam ya athêng nena Imanuel." *Aisaia 7:14*

Athêng êng ya ondong nena, "Wapômbêng hîmô hiving aô."

²⁴ Me Josep hêyê navîng êng yôv me hesong hiviyo. Me hê hevong bêng hîtôm datu be Anômbêng ya anjêla henang me hiwa Malia be hê ya melak hîtôm yanavi.

²⁵ Metom mî hêk hiving yanavi amî hele be hevathu wakna êng yôv. Me hêv athêng Yisu hêndêng wakna êng.

2

Nja lèkauk ethak môtôp ê êyê Yisu

¹ Malia bôk hevathu Yisu yôv hêk Betlehem nang Judia. Waklavông êng me Helot hîmô hîtôm king. Hêndêng wakma êng me nja lèkauk ethak môtôp nang long wak ethak êlêm Jerusalem

² me enang ik ling nena, "Sêik lèkmuk atu be hivutak hîtôm nja Juda ning king, talêmbô hevathu hêk êsê? Yoô yê ya môtôp hivutak long wak ethak be yoô lêm vo angêv yeng ethak yêni."

³ Me king Helot lèk avilanô Jerusalem sapêng elanjô ambô êng be lejing malêng.

⁴ Tomêng me Helot helam nja bêngbêng imbôk da lèk kidônga ambô balambung sapêng ethak tom. Me henang ik loho ling nena, "Mesaya atu tem embathu injêk êsê?"

⁵ Me loho nang viyang nena, "Tem embathu injêk Betlehem nang Judia hîtôm Wapômbêng bôk henang be plopet te bôk hekavu nena,

⁶ " 'Ong Betlehem atu be hîmô Juda ning pik,

anômbêng te tem nimbutak nang ong be neyanging yîning avilanô Israêl hîtôm boksipsip ining alang,

be ditu ong mî melak lông oyang te hîmô Juda ning pik livông amî. Mî anông!"

Maika 5:2

⁷ Yôv me Helot helam nja lèkauk takatu menang oyang êlêm vo nendanô nena angête ditu môtôp êng hivutak.

⁸ Helanjô yôv me hêv loho be ê Betlehem me henang nena, "Môlô nu me othalo sêik kasek êng katôyang. Be môlô tung yêni me

ondelêm onang ethak ya vo yanangêv yeng ethak inda imbing."

⁹ Loholanjô king ya ambô yôv me loho ê. Me êyê môtôp atu be hivutak long wak ethak me himung be hê hele be hêyô heva long atu be sêik kasek êng hêk ya vilîng.

¹⁰ Wakma loho yê môtôp atu me loho lejing mavi bêng anông.

¹¹ Be ditu loho vutak êyô melak kapô be ê me êyê sêik kasek atu lo talêmbô Malia. Êng me eya venjînbudum thîvô me ikum be êv yeng ethak yêni. Me ik ining alepa kê be êv nômkama mavi mavi itôm ining lejing mavi hêndêng yêni. Êv gol lèk paola be sanda.

¹² Me êyê navîng te nena Wapômbêng henang ethak loho vo dô endeni êyô vo Helot ethak lonjô andô. Êng me elom lonjanjê yang be ê ning long hethak lonjô.

Josep lo Malia me Yisu loho ê Ijip

¹³ Nja lèkauk etak melak be loho ê yôv me Josep hêyê navîng nena Anômbêng ya anjêla te hêyô be henang nena, "Helot tem nethalo wakna kasek vo ningik vônô. Be ditu numbiyo me numbua wakna kasek lo talêmbô be nôsôv be nu ketheng oyang Ijip me nômô endebe yangêv ambô êndêng ong êm."

¹⁴ Êng me Josep hiviyo be hiwa wakna kasek lo talêmbô hêndêng bilivông be loho ê Ijip

¹⁵ me imô hele be Helot hema. Nôm takêng hivutak vo Anômbêng ya ambô hik anông. Hîtôm bôk hêv ambô hêndêng plopet be henang nena,

"Ya halam yîning wakna hêk Ijip be hêlêm."

Hosea 11:1

King Helot hik sêiknena vônô

¹⁶ Nja lèkauk ethak môtôp mî ivôê vo King Helot ethak lonjô amî, be ditu la hêv loho ning ambô takatu be bôk enang ethak môtôp ya waklavông. Êng me heyala nena evatek yêni be la maning kambom anông. Be ditu hêv nja vovak vo ingik sêiknena takatu be ining sondakbêng hîtôm lokwanyî be hele hê sapêng vônô embeng Betlehem lèk ya long yaônena sapêng.

¹⁷ Be ditu ambô êng hik anông hîtôm bôk plopet Jelemaia henang nena,

¹⁸ "Nalaknalak bêng hêk Lama, athêng malêng lèk athêng bêng.

Lesel nali lèk ema be mî.

Êng me heleng be hêndô êngêv yêni thîvô, vômbe nena nali lèk mî." *Jelemaia 31:15*

Îvôê Nasalet

^{1:21 1:21} Luk 1:31; 2:21 * ^{1:21 1:21} Athêng Yisu ya ondong nena Anômbêng hiwa avilanô vê injêk ining kambom.

^{1:25 1:25} Luk 2:21 ^{2:2 2:2} Nam 24:17 ^{2:6 2:6} Jon 7:42 ^{2:11 2:11} Sng 72:10-15; Ais 60:6 ^{2:18 2:18} Stt

¹⁹ Josep hîmô Ijip denang me Helot hema. Yôv me hêyê naving nena Anômbêng ya anjêla te hêyô

²⁰ be henang nena, "Ŋa takatu be evong vo ingik wakna vônô bôk ema yôv, be ditu numbîyô me numbua wakna lo talêmbô be numbunnu Isiael ining pik ethak loŋbô."

²¹ Êng me Josep hiviyo me hiwa wakna lo talêmbô be loho vôi Isiael ining pik.

²² Me helanô nena Akelaus hiwa lambô Helot ya long be hîmô hîtôm plovins Judia ning king, be ditu hêkô ni long êng. Yôv me hêyê naving yang ethak loŋbô nena dô loho ni Judia andô, bêng be ditu loho ê plovins Galili.

²³ Loho ê imô melak lônge te be ya athêng nena Nasalet. Nôm êng hivutak vo plopet ining ambô ningik anông hîtôm bôk enang nena, "Avilanô tem endam yêni nena anô Nasalet te."

3

*Jon Anô Hithik Avilanô ya ku
(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)*

¹ Hêndêng waklavông takêng me Yisu hîmô Nasalet denang me Jon Anô Hithik Avilanô hê hîmô long thiliv nang Judia be henang mêtê hêndêng avilanô nena,

² "Onde kapôlômim lîlîng vômbe nena melak leng* ya lêkinyak bêng lêk hêlêm bidong oyang."

³ Jon me ôpatu be plopet Aisaia bôk henang yôv nena,

"Kaêk te hêlêm nang long thiliv nena,

Ôpôpêk lonjanlê vo Anômbêng êlêm,
me opesang be nimbutak thêthôp vo yêni." *Aisaia 40:3*

⁴ Jon thak hik kwêv atu be epesang het-hak bok kamel vuluk me hevak bokgôp hêyô hêk landong. Me thak heyang kômsopek lêk hinum damondam thôk.

⁵ Me avilanô êlêm nang Jerusalem lêk Judia sapêng lêk long takatu be hîmô bidong naman Yelodan ê hêndêng yêni.

⁶ Me loho nang ining kambom bêng me Jon hithik loho hîlôk naman Yelodan.

⁷ Me hêyê Palisi lêk Sadyusi bêng anông êlêm vo nithik loho, metom henang ethak loho nena, "Môlô me bôyiv kambom nali! Osong nena tem ya thik môlô vo ôsôv injêk Wapômbêng ya la maning e? Mî anông!"

⁸ Be ditu môlô ning kombom ingik thô imbing nena lêk ole kapôlômim lîlîng yôv.

⁹ Me dô lemim êngêv auk te be onang ethak amda nena, 'Abraham me yoô

ning bumalô, be ditu yoô me avilanô thêthôp.' Mî. Ya hanang ethak môlô nena Wapômbêng hîtôm nimbua valu takiti be nepesang Abraham limi ethak.

¹⁰ Iyam lêk hêk alokwang ondong yôv vo alokwang takatu be mî hik anông mavi amî me tem ende li be îmboêk ethak amela.

¹¹ "Ya hathik môlô hethak naman vo ningik thô nena lêk môlô ole kapôlômim lîlîng yôv. Metom ôpatu be tem nembeng ya yam ya lêklokwang me bêng anông vo yîning, be ditu tem nithik môlô ethak Lovak Matheng lêk amela. Me ya me anô oyang be mî hîtôm yambua ya vakapô bokgôp itôm anô ku oyang te amî. Mî anông.

¹² Me hevalong ya sala vo nethong ini wit be nîtitîning vo kôpik lêk limbalôm sapêng enggololong endebe nitup êm. Mîng nimbua ya anông be ni tak imô melak kapô, metom ya kôpik me tem nîmbôk ethak amela atu be tem mî nema amî."

Jon hithik Yisu

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34)

¹³ Yisu hetak Galili be hê hêndêng Jon vo nithik inda indôk naman Yelodan.

¹⁴ Metom Jon hevong vo namba inda thing be henang nena, "Mavi vo nuthik ya, metom hevong bisê be hêlêm êndêng ya vo ya thik ong?"

¹⁵ Metom Yisu henang viyang nena, "Dô. Lêk iti me nuthik ya vo ai sopa lonjanlê thêthôp hîtôm Wapômbêng la hiving." Êng me Jon hîlôk ethak Yisu ya ambô be hithik inda.

¹⁶ Bôlôtom oyang me Yisu hiviyo hêk naman kapô be hêlêm yêning. Me leng hikê be hêyê Wapômbêng ya Lovak Matheng hîlôk be hêlêm hîtôm menak bôbô be hêyô himô yêni.

¹⁷ Me ambô te hêlêm nang melak leng be henang nena, "Ôpiti me yîning Wakna atu be ya leng hiving bêng anông. Me ya leng mavi anông ethak yêni."

4

Sakdang heyek Yisu

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Yôv me Lovak Matheng helom Yisu be hê long thiliv vo Sakdang eyek inda.

² Me hitip ethak nôm itôm wak bunjaluk yi me bilivông bunjaluk yi mîng hema ve la.

³ Êng me anô atu be thak heyek avilanô hê hêyô be henang ethak inda nena, "Betha avanông ong me Wapômbêng Nakandung,

3:2 3:2 Mat 4:17; Mak 1:15 * 3:2 3:2 Matyu hekavu ya kapua hêndêng ŋa Juda, be ditu hesopa loho ning kombom be mî hekavu Wapômbêng ya athêng amî, vômbe nena loho ning auk me Wapômbêng ya athêng me matheng anông, be ditu hekavu nena melak leng ya lêkinyak bêng yom. 3:4 3:4 2King 1:8 3:7 3:7 Mat 12:34; 23:33 3:9 3:9 Jon 8:33,39; Lom 4:12 3:10 3:10 Mat 7:19; Luk 13:6-9 3:11 3:11 Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 3:16 3:16 Jon 1:32 3:17 3:17 Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 4:1 4:1 Hib 2:18; 4:15 4:2 4:2 Etak Ijip 34:28

êng me nonang vo valu takiti imbutak îtôm polom."

⁴ Metom Yisu henang viyang nena, "Bôk ekavu yôv hêk kapua matheng nena, 'Anô mî hitôm nîmô lêkmala ethak polom yom amî. Yêni tem nîmô lêkmala ethak ambô takatu be Wapômbêng thak henang sapêng.'" "

⁵ Yôv me Sakdang hiwa yêni be hê melak lông matheng Jerusalem me hetak yêni heva melak matheng ya vov anông.

⁶ Me henang ethak inda nena, "Betha avanông ong me Wapômbêng Nakandung, êng me nôsôv kisi be nu tamu pîk vombê nena bôk ekavu yôv nena,

" 'Yêni tem nenang be ya anêla embalong ong be eyanging ong mavi vo valu te dô nîmbî vemkapô andô.' " *Kapua Yeng 91:11-12*

⁷ Metom Yisu henang hêndêng inda nena, "Bôk ekavu ambô yang hiving nena, 'Dô noyek Wapômbêng yong Anômbêng andô.' "

⁸ Yôv me Sakdang helom yêni hethak lonbô be hê dum dêim te. Me hik pîk bânjiti sapêng ya melak lông lêklokvang bêngbêng lêk ining nômkama kêkêlô sapêng thô hêndêng yêni.

⁹ Me henang ethak inda nena, "Tem yangêv nôm takiti sapêng êndêng ong. Metom noya vem budum thîvô be nôngêv yeng ethak ya êm."

¹⁰ Me Yisu henang nena, "Sakdang, ong vê injêk ya! Hitôm bôk ekavu yôv nena, 'Nôngêv yeng êndêng Wapômbêng yong Anômbêng me nombong yêni yom ya ku.' "

¹¹ Êng me Sakdang hetak yêni be hê me anêla êyô be êv inda livung.

*Yisu hevong ya ku munjaluk
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

¹² Me Yisu helanjô nena bôk evalong Jon be êndô himô kalaondong. Êng me hivô hê Galili

¹³ me hê be himô Nasalet yôvêm me hetak be hê himô Kapenaom. Kapenaom himô kasik bomang Galili ya dang himô Sebulun lo Naptali ining pîk.

¹⁴ Nôm êng hivutak vo plopet Aisaia ya ambô hik anông hitôm bôk henang nena,

¹⁵ "Sebulun lo Naptali ining pîk atu be himô lonjanjê bêng atu be hê kasik bomang

be hêk nanam Yelodan ya dang vi
be himô Galili long atu be na long
boyang imô.

¹⁶ Avîlanô takatu be imô long êng me imô momanjaning bêng kapô,
metom lêk loho yê danda bêng te thô.

Loho imô nama ya dôhô kapô,
metom lêk danda hivutak be himbî
hêyô hêk loho." *Aisaia 9:1-2*

¹⁷ Hêndêng wakma atu be Yisu hêyô Kapenaom me henang mêtê be henang nena, "Onde kapôlômim lîlîng vombê nena melak leng ya lêklinyak bêng lêk hêlêm bidong oyang."

*Yisu helam anô lokwanva vo esopa yêni
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)*

¹⁸ Yisu hivup ethak kasik bomang nang Galili ya linjang me hêyê anô loyang yi, Saimon atu be ya athêng yang nena Pita loyang molok Endulu. Thêi me na ik alim nanam be ditu ekaliv lek heveng kasik bomang.

¹⁹ Me henang ethak thêi nena, "Mamu lêm osopa ya! Tem yandông mamu vo ômbôv avîlanô îtôm ôvov alim hîlôk lek."

²⁰ Bôlôtom oyang me thêi êndô ning lek imô me esopa inda.

²¹ Yisu hivup ethak vauyanja me hêyê anô loyang yi ethak lonbô, Jems lo Jon. Thêi me Sebedi namalô luvi. Loho engabuling ining lek imô yeng. Êng me helam thêi.

²² Me bôlôtom oyang me etak ining kamik lek yeng himô me esopa Yisu.

*Yisu hevong avîlanô lêk kômbôk mavi
(Luk 6:17-19)*

²³ Yisu hê be heveng Galili ning long sapêng be thak hivutak êyô loho ning melak yeng kapô be hîndông loho. Me henang Ambô Mavi hethak melak leng ya lêklinyak bêng hêndêng loho. Me hevong loho ning malêing kôpik lêk kômbôk lomalama be ivutak mavi.

²⁴ Me avîlanô nang plovin Silia sapêng elanjô kôkôthing hethak Yisu ya ku. Be ditu iwa ning na lêk kômbôk lo vovang lomalama sapêng be ê hêndêng yêni. Iwa na gôk kambom himô hiving loho me na iwa kômbôk elowaling be emayak lêk na imuvung sapêng ê be yêni hevong loho ivutak mavi.

²⁵ Avîlanô bêng anông nang Galili me Jelusalem lêk Judia me Dekapolis lêk long takatu be himô nanam Yelodan vi, loho sapêng êlêm esopa yêni.

5

*Mavi tem nêpôm opalêla
(Luk 6:20-23)*

4:4 4:4 Lo 8:3 4:7 4:7 Lo 6:16 4:10 4:10 Lo 6:13 4:12 4:12 Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 4:17 4:17 Mat 3:2 4:23 4:23 Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 4:24 4:24 Mak 6:55 4:25 4:25 Mak 3:7-8 * 5:1 5:1 Matyu hekavu ambô ti êng bânjiti vombê nena kîdônga thak îlôk imô be îndông ining na îndông, be ditu wakma Yisu ya na hîndông êyê hîlôk himô me eyala nena hevong vo nîndông loho.

¹ Yisu hêyê avîlanô nômbêng atu êlêm me hethak dum te. Me hîlôk hîmô me ya ña hîndông êlêm êyô vo yêni*.

² Me heya ambôlêk kê be hîndông loho be henang nena,

³ “Ña takatu be êv yak hethak nômkama dôhônjng. Êng me loho lejing mavî, vômbe nena melak leng ya lêklinyak bêng me loho ning.

⁴ Me ña takatu be lejing malêng be eleng. Êng me loho lejing mavî vômbe nena Wapômbêng tem nêngêv loho thîvô.

⁵ Me ña takatu be îmo mayaô me loho lejing mavî, vômbe nena tem imbua pik sapêng.

⁶ Me ña takatu be ema ve lejing lêk muning vo imbutak îtôm ña thêthôp. Loho lejing mavî, vômbe nena loho tem lejvinjak.

⁷ Me ña takatu be êv kapôlônjng vo anô yang. Loho lejing mavî, vômbe nena Wapômbêng tem nêngêv kapô vo loho bêng yom.

⁸ Me ña takatu be kapôlônjng mambung. Loho lejing mavî vômbe nena tem injê Wapômbêng.

⁹ Me ña takatu be epesang avîlanô ning malêng. Loho lejing mavî, vômbe nena tem endam loho nena Wapômbêng nali.

¹⁰ Me ña takatu be iwa vovang ethak kombom thêthôp. Loho lejing mavî, vômbe nena melak leng ya lêklinyak bêng me loho ning.

¹¹ “Me môlô ña takatu be avîlanô enang ambôma lomaloma hethak môlô lêk êv vovang hêndêng môlô be enang ambô kambom lomaloma hethak môlô lêk enang ambô yôhîng hethak môlô, me lemim mavî vômbe nena osopa ya.

¹² “Avîlanô bôk evong bêng yom hêndêng plopet taksêmbôk be imung vo môlô. Be ditu lemim mavî anông be ômbô am, vômbe nena Wapômbêng tem nêngêv vuli mavî bêng te êndêng môlô îmo melak leng!”

*Môlô hîtôm mamik lêk danda
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

¹³ Me Yisu henang nena, “Môlô me hîtôm mamik pik iti. Metom wakma mamik thilimbung be ya vathing hêv yak, êng me mî hîtôm vathing ethak lonbô amî. Ya ku lêk mî be ditu ekaliv ini vo avîlanô êyômba pesa.

¹⁴ “Môlô me danda pik iti. Me melak lônng atu be hethak hîmô dum me mî hîtôm nekopak amî

¹⁵ Me avîlanô mî thak êtôm lam be isik thing ethak wing amî. Loho thak epesang lam be etak îmo yêing vo hîmbî danda hêyô hêk avîlanô takatu be îmo melak kapô êng sapêng.

¹⁶ “Me bêng yom be môlô ning danda nîmbî êyônjêk avîlanô sapêng vo injê môlô ning ku mavî takatu be ovong vo êngêv môlô ning Kamik atu be hîmô melak leng ya athêng ling.

Yisu hevatho balambung long

¹⁷ “Dô môlô song nena ya halêm vo yambuling ambô balambung lêk plopet ining ambô andô. Mî. Ya halêm vo yambatho ambô takêng long vo ningik anông me mî ya halêm vo yangêv vê amî.

¹⁸ Ya hanang avanông hethak môlô nena pik lo leng tem yandang, metom ambô balambung ya alêlê te mena alêlê bônate tem mî nêngêv yak amî endebe nômkama sapêng imbutak yôv.

¹⁹ Bêng be anô te hêyê ambô balambung yaôna te hîtôm nôm oyang be hîndông avîlanô vi vo embong bêng, êng me tem ôpêng ya athêng yaôna injêk melak leng ya lêklinyak bêng kapô. Metom ôpatu be hesopa ambô balambung be hîndông avîlanô vi vo esopa me tem nimbutak anô lêk athêng bêng injêk melak leng ya lêklinyak bêng kapô.

²⁰ Ya hanang avanông ethak môlô nena môlô ning kombom thêthôp mî hîvô hethak vo Palisi lêk kîdônga ambô balambung ining amî, êng me tem mî hîtôm ôyô melak leng ya lêklinyak bêng kapô amî.

*Dô lemim maning ethak anô yang andô
(Luk 12:57-59)*

²¹ “Bôk môlô lanjô ambô takatu be enang ethak bumalô loho nena, ‘Dô ungik anô vônô andô. Me ôpatu be hik anô vônô paling me jas tem nendanô ya ambô be nêngêv malêng êndêng inda.’

²² Metom ya hanang ethak môlô nena anô te la maning ethak anô yang me jas tem nendanô ya ambô be nêngêv malêng êndêng yêni. Me anô te henang ambôma hethak anô yang, êng me tem nempa ña Juda ning avaka malerjing. Me anô te henang ethak anô yang nena, ‘Ong anô molo,’ ôpêng ya kambom êng me hîtôm nêngêv yêni da ni long amela lêkmala het-hang hîmô.

²³ “Bêng be wakma hâyô bidong alakdala vo nongêv yong da metom lem hêv nena yong ambô te hêk hiving aviyam,

5:3 5:3 Ais 57:15

5:4 5:4 Ais 61:2-3; ALK 7:17

5:5 5:5 Sng 37:11

5:6 5:6 Ais 55:1-2

5:10 5:10 1Pi 3:14

5:11 5:11 1Pi 4:14

5:12 5:12 2Sto 36:16; Ap 7:52

5:14 5:14 Jon 8:12; 9:5

5:15 5:15 Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33

5:16 5:16 Ep 5:8-9; 1Pi 2:12

5:17 5:17 Lom 3:31

5:18 5:18 Luk 16:17; 21:33

5:19 5:19 Jem 2:10

5:21 5:21

Etak Ijip 20:13; Lo 5:17

5:22 5:22 1Jon 3:15

5:23 5:23 Mak 11:25

²⁴ Êng me notak yong da imô alakdala me nu êndêng yêni. Be nopesang ambô imbing inda yôv kîmîng nondelêm ôngêv yong da.

²⁵ “Me waklavông anô te hevong embong ambô vo ong be mamu veng lonđanjê hê denang vo mamu yô melak embong ambô, êng me nopesang ambô imbing yêni ketheng. Endekeme tem netak ong indôk jas bang me jas êng tem netak ong indôk kwak bidong bahenjing vo êndô ong imô kalaondong.

²⁶ Ya hanang avanông ethak ong nena tem nôômô kalaondong endebe nongêv yong vuli atu be etak sapêng êm.

Dô malemim daɲtang ethak avi andô

²⁷ “Bôk mólô lanjô ambô takatu be enang yôv nena, ‘Dô ombong sek imbing anô yang yanavi andô.’

²⁸ Metom ya hanang êndêng mólô nena anô te ma daɲtang hethak avi te be hevong vo ninjêk imbing avi êng, êng me lêk hêk hiving yêni yôv.

²⁹ Bêng be malem viyôhok hevong be hovong kambom, êng me nosapu vê be nômbi ni vo dô nombong kambom ethak lonjô andô. Lemvim kôpik bôte hêv yak me mavî, metom kambom vo ekaliv lemvim kôpik sapêng indôk long amela hethang wak nômbêng iti himô.

³⁰ Me bahem viyôhok hevong be hovong kambom, êng me nondambêng kisi be nômbi ni! Lemvim kôpik bôte hêv yak me mavî, metom kambom vo ekaliv lemvim kôpik sapêng indôk long amela hethang wak nômbêng iti himô.

Dô ôngêv vônimi vê oyang andô

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ “Bôk mólô lanjô yôv nena, ‘Anô te hevong vo nêndô yanavi me nekavu ambô indôk kapua te be nêngêv êndêng yanavi vo nêngêv yêni vê.’

³² Metom ya hanang ethak mólô nena avi te mi hevong sek ami metom yamalô hêv yêni vê oyang be hiwa anô lêkmuk, êng me ôpêng da hevong be avi êng hevong sek. Me anô lêkmuk atu be hiwa avi atu be yamalô bôk hêv inda vê me hevong sek bêng yom.

Dô ombak ambô manjeng ethak nômate andô

³³ “Bôk mólô lanjô ambô takatu be enang ethak bumalô loho nena, ‘Hovak ambô manjeng hethak Wapômbêng ya athêng hethak nômate, êng me nombong nôm êng anông me dô nombatek andô.’

³⁴ Metom ya hanang ethak mólô nena dô mólômbak ambô manjeng te ethak nômate andô. Lêk dô mólômbak ambô manjeng ethak melak leng andô, vômbe nena melak leng me Wapômbêng ya balê king hêyô himô.

³⁵ Me dô mólômbak ambô manjeng ethak pik andô, vômbe nena pik iti me Wapômbêng ya long thak hetak vakapô hêyô heva. Me dô mólômbak ambô manjeng ethak Jerusalem andô, vômbe nena Jerusalem me King Bêng atu ya melak lông.

³⁶ Lêk dô mólômbak ambô manjeng ethak lumim kwandôk andô, vômbe nena mólô mi hitôm onang be lumim kwandôk naung te nimbutak thapuk mena longavu ma ami.

³⁷ Bêng be ditu mólô nang ambô avanông lêk mi yom. Me dô mólô nang ambô oyang doho imbing vo nembatho ambô mi lêk avanông long andô, vômbe nena ambô takêng me hêlêm nang Sakdang.

Dô unggik kambom lîing andô

(Luk 6:29-30)

³⁸ “Bôk mólô lanjô ambô takatu be enang yôv nena, ‘Anô te himbi anô yang mandaluk thing, êng me mólômbi ôpêng mandaluk thing bêng yom. Me anô te hik anô yang ambôlêk kalalang te li, êng me unggik ôpêng ambôlêk kalalang te li bêng yom imbing.’

³⁹ Metom ya hanang ethak mólô nena dô unggik anô yang ya kambom lîing andô. Wakma anô te hepetav malem dang vi, êng me nunjik vi lîing vo nepetav imbing.

⁴⁰ Me anô te hevong ambô vo nimbua yong kwêv ðeim atu be huik, êng me nongêv yong kwêv thilimbung imbing.

⁴¹ Me anô vovak te henang nena numbua ya nômkama be nu itôm kilomita te, êng me nu itôm kilomita yi.

⁴² Me anô te henang ik ong ling vo nongêv nômate êndêng yêni, êng me nongêv êndêng inda. Me anô te la hiving nimbua nômate injêk ong yôv ketem nêngêv viyang, êng me dô nombasing andô.

Lemim imbing mólô ning ñakyo

(Luk 6:27-36)

⁴³ “Bôk mólô lanjô ambô takatu be enang yôv nena, ‘Lem imbing yong avîlanô me nôpôlik ethak yong ñakyo.’

⁴⁴ Metom ya hanang ethak mólô nena lemim imbing mólô ning ñakyo me oteng mek vo Wapômbêng embong mavî êndêng ña takatu be evong kambom êndêng mólô.

⁴⁵ Mólôvong bêng me tem ningik thô nena lêk uvutak itôm mólô ning Kamik atu be himô melak leng nali. Vômbe nena yêni da

thak hêv wak hêndêng ña kombom mavi lêk ña kombom kambom me hêv ôthing hêndêng ña thêthôp lêk ña mî thêthôp amî hiving.

⁴⁶ Me môlô thak lemim iving ña takatu be lejing iving môlô yom, êng me osong nena tem môlômbua vuli mavi te e? Mî anông. Ña iwa takis thak evong bêng hiving!

⁴⁷ Me môlô thak onang wakiông hêndêng môlô ning avilanô yom, êng me osong nena môlôvong kombom mavi hîvô hethak vo avilanô vi ining kombom thak evong e? Mî anông. Ña daluk thak evong bêng yom!

⁴⁸ Bêng be ditu ômô mambung anông îtôm môlô ning Kamik atu be hîmô melak leng thak hîmô mambung anông."

6

Kombom ôngêv avilanô siv livung

¹ Me Yisu henang hethak lonbô nena, "Môlô yanging am vo dô ombong môlô ning kombom thêthôp mavi mavi vo avilanô injê be embam môlô andô! Môlôvong bêng me môlô ning Kamik atu be hîmô melak leng tem mî nêngêv vuli mavi te êndêng môlô amî.

² "Be ditu wakma môlôvong vo ôngêv avilanô siv livung me dô ôngêv anô te vo niyuv lavuak imung îtôm ña evatek avilanô thak evong hîlôk lonjanlê lêk melak yeng andô. Loho evong bêng yôv me loho êv nômate hêndêng avilanô siv vo avilanô êyê be embam loho. Ya hanang avanông ethak môlô nena ña takêng lêk iwa ning vuli mavi sapêng yôv be heveng yam me Wapômbêng mî hîtôm nêngêv vuli mavi te êndêng loho amî.

³ Metom wakma môlôvong vo ôngêv nômkama êndêng avilanô siv me dô bahem vikeng eyala nôm atu be bahem viyôhok heveng andô

⁴ vo ku êng injêk long kapô yom. Me môlô ning Kamik atu be hêyê ku takatu be ovong hêk long kapô me tem nêngêv vuli mavi te êndêng môlô.

Kombom oteng mek

(Luk 11:2-4)

⁵ "Wakma môlôvong oteng mek me dô môlômbong îtôm ña takatu be thak evatek avilanô andô. Loho lejing iving eteng mek emba melak livông lêk melak yeng vo avilanô injê loho. Ya hanang avanông ethak môlô nena ña takêng lêk iwa ning vuli mavi sapêng yôv be heveng yam me Wapômbêng

mî hîtôm nêngêv vuli mavi te êndêng loho amî.

⁶ Metom wakma môlôvong oteng mek, êng me môlô nu ning melak kapô be ungik melak ambôlêk thing. Me oteng mek êndêng môlô ning Kamik atu be hîmô long kapô. Me tem ninjê ku takatu be môlôvong hêk long kapô me tem nêngêv vuli mavi êndêng môlô.

⁷ "Wakma môlôvong oteng mek me dô onang ambô oyang îtôm ña daluk thak evong andô. Loho thak eteng mek dêim vo esong nena ining wapômbêng tem endanjô lohoma.

⁸ Metom dô osopa loho ning bôk le long andô vombê nena wakma ovong vo oteng mek me môlô ning Kamik lêk heyala môlô ning lemim iving yôv.

⁹ Be ditu oteng mek bêngiti,

"Yoô ning Kamik hîmô melak leng, nombong yong athêng injêk matheng.

¹⁰ Me yong lêklinyak bêng êlêm.

Me yoô sopa yong lem hiving injêk pîk hîtôm esopa hêk melak leng.

¹¹ Me nôngêv nôm wak iti êndêng yoô.

¹² Me notak yoô ning kambom hîtôm thak yoôtak avilanô vi ning kambom takatu be evong ethak yoô.

¹³ Me dô notak yoôndôk nôm takatu be tem neyek yoô andô. Me nôngêv yoô vê injêk anô kambom bang.*

¹⁴ "Odanjô. Môlô tak avilanô takatu be evong kambom ethak môlô ning kambom, êng me môlô ning Kamik atu be hîmô melak leng tem netak môlô ning kambom bêng yom.

¹⁵ Metom mî môlô tak avilanô vi ning kambom amî, êng me môlô ning Kamik atu tem mî netak môlô ning kambom amî bêng yom.

Kombom utip ethak nôm

¹⁶ "Wakma utip ethak nôm vo lemim êv Wapômbêng me dô malemim volong hîtôm ña evatek avilanô thak evong andô. Loho mî ithik i be epesang i katô amî vo avilanô injê be eyala nena loho lêk itip ethak nôm. Ya hanang avanông ethak môlô nena ña takêng lêk iwa ning vuli mavi sapêng yôv be heveng yam me Wapômbêng mî hîtôm nêngêv vuli mavi te êndêng loho amî.

¹⁷ Metom wakma utip ethak nôm vo lemim êngêv Wapômbêng me uthik malemim be otak thing ethak lumim kwandôk

5:48 5:48 Wkp 19:2; Lo 18:13

6:1 6:1 Mat 23:5

6:5 6:5 Mat 23:5; Luk 18:10-14

6:7 6:7 1King 18:26-29

6:8

6:8 Mat 6:32

6:10 6:10 Luk 22:42

6:12 6:12 Mat 6:14-15; 18:21-35

6:13 6:13 Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15;

2Te 3:3; 2Ti 4:18

* 6:13 6:13 Kapua Glik vi atu be heveng yam me ekavu ambô takatu vi bêngiti: Yoô teng mek bêngiti vombê nena lêklinyak bêng lêk lêklôk wangs me athêng lêkmangng me ong da yong îtôm wak nômbêng iti sapêng. Avanông.

6:14 6:14 Mak 11:25-26

6:16 6:16 Ais 58:5-9

¹⁸ vo avılanô dô eyala nena lêk utip ethak nôm andô. Me môlô ning Kamik atu be himô long kapô yom tem ninjê môlô ning ku long kapô sapêng me tem nênggêv vuli mavi êndêng môlô.

Uthining nômkama mavi mavi melak leng

(Luk 12:33-34)

¹⁹ “Ondaŋô. Dô uthining nômkama mavi mavi imô pik iti andô, vombê nena pik iti me sêpbindi lêk hethaŋda thak ivulîng nômkama me ŋa vani thak ele melak kê be iwa nômkama.

²⁰ Metom môlô thining nômkama mavi mavi melak leng, vombê nena melak leng me sêpbindi lêk hethaŋda mî thak ivulîng nômkama amî lêk ŋa vani mî thak ele melak kê be iwa nômkama amî.

²¹ Ondaŋô. Long alê atu be môlô ning nômkama mavi mavi himô, ditu tem môlô ning lemim iving imô long êng yom imbing.

Malemdaluk me lemvim kôpik ya danda

(Luk 11:34-36)

²² “Malemdaluk me hitôm lam be hêv danda hêndêng lemvim kôpik sapêng. Be ditu malemdaluk mavi, êng me tem danda imô lemvim kôpik sapêng.

²³ Metom malemdaluk kambom me momanjaning bêng tem nimô lemvim kôpik sapêng. Endeke me osong nena danda himô môlô kapô ma, metom momanjaning bêng himô môlô kapô, be ditu momanjaning êng me bêng anông!

Mî hitôm osopa anômbêng yi amî

(Luk 16:13)

²⁴ “Anô te mî hitôm nembong anômbêng yi ning ku amî. Tem langgêv imbing anô yang sê me kapô êndô anô yang sê. Me tem nesopa anô yang sê me nende dôm lîlîng êndêng anô yang sê. Bêng be ditu mî hitôm môlô sopa Wapômbêng lêk valuseleng imbing amî.

Dô môlô lemim ingik am andô

(Luk 12:22-32)

²⁵ “Bêng be ya hanang ethak môlô nena dô lemim ingik am ethak nômkama pik lomalom hitôm kwêv mena nôm lêk ŋanam andô. Lêkmala me bêng vo nôm oang. Lenjving kôpik me bêng vo kwêv lêk thôp.

²⁶ Ôngô menak. Loho thak mî evatho nôm be iwa ya anông amî. Lêk loho ning melak etak nôm imô mî. Metom môlô ning Kamik atu be himô melak leng thak hevakkông loho. Bêng be môlô me Wapômbêng la hiving bêng anông hivô hethak vo menak takêng.

²⁷ Be ditu lemim ik am ethak nômate me lemim ik am êng mî hitôm netak wakma te oyang êyômô môlô ning lêkmala long imbing amî. Mî anông!

²⁸ “Bisête be thak môlô lemim ik am hethak thôp? Môlôngô thiling vuak takatu be himô mayaliv. Loho ivutak bisê? Loho thak mî evong ku lêk epesang ining thôp amî.

²⁹ Metom ya hanang ethak môlô nena thiling vuak mavi takêng ining wamba leleyang me hivô hethak vo King Solomon ya wamba leleyang lomalom sapêng.

³⁰ Bêng be Wapômbêng hêv wamba mavi mavi hêndêng kamung lomalom takatu be lêk aô yê, metom yamông me tem imbôk ethak amela. Me môlô me bêng ivô hethak vo kamung takêng, be ditu Wapômbêng tem neyanging môlô bêng yom. Alitakna, môlô ning ôêv iving mî bêng amî.

³¹ Be ditu dô môlô lemim ingik am be môlô nang nena, ‘Tem yoôngang ômbête be yoô num ômbête lêk yoôngik ômbête andô.’

³² Ŋa daluk thak lenjing ik i hethak nôm takêng. Metom môlô ning Kamik atu be himô melak leng me heyala môlô ning malêng.

³³ Be ditu ku himung me othalo Wapômbêng ya lêklinyak bêng lêk osopa ya kombom thêthôp me tem nênggêv nôm takêng sapêng êndêng môlô imbing.

³⁴ Bêng be dô môlô lemim ingik am vo yamông ya nômkama andô. Yamông ya malêng me yamông da ya. Bêng be wak te ya malêng me wak êng da ya.

7

Dô ôfîtnîng avılanô vi andô

(Luk 6:37-42)

¹ “Dô môlô tîtnîng avılanô be onang loho ning kambom bêng be onang nena loho ŋa evong kombom kambom andô. Endeke me Wapômbêng tem nembong bêng yom ethak môlô!

² Me ambô alêla takatu be onang ethak avılanô me Wapômbêng tem nenang bêng yom ethak môlô. Me kombom alê atu be môlô thô avılanô vi lelalîng me tem nembong bêng yom ethak môlô.

³ Bisête be hâyê sinjusik himô aviyam mandaluk me mî hâyê aseleng bêng atu be hepalaŋganing hêk malemdaluk thing amî?

⁴ Me bisête be honang hêndêng aviyam nena, ‘Aiyang, ya leng hiving yanggêv sinjusik itu be himô malemdaluk vê? Metom ong da mî hâyê aseleng atu be

hepalanganing hêk malemdaluk thing be nongêv vê ami.

⁵ Ong anô ambô yôhîng! Nongêv aseleng atu be hêk malemdaluk thing vê be nongô tak katô êm, yôv kîmîng nongêv sinusik atu be hêk mamuyam mandaluk vê.

⁶ “Me dô umbua nô m matheng be ôngêv êndêng avung andô. Vômbê nena tem ingik lîfîng be ethang môle mayaliv. Me dô môlembi môle ning kômkom mavî ni vo bok andô. Endekeme embak pesa ethak venjîkapô.

*Lonjanlê oteng mek
(Luk 11:9-13)*

⁷ “Môle nang ingik Wapômbêng ling me tem nongêv êndêng môle. Me othalo nômate me tem ôpôm nô mêng. Me upindinding melak ambôlek me tem ningik kê vo môle.

⁸ Vômbê nena na takatu be enang ik Wapômbêng ling me tem imbua. Me ethalo nômate me tem ôpôm. Me ipindinding melak ambôlek me tem ningik kê vo loho.

⁹ “Me nalum malô henang ik ong ling vo nongêv polom êndêng yêni me tem nongêv valu te êndêng inda mesa?

¹⁰ Me henang ik ong ling vo nongêv alim njanam te êndêng yêni me tem nongêv bôyiv kambom te êndêng inda mesa?

¹¹ Môle avilanô kombom kambom, metom thak môle yala ôngêv nômkama mavî mavî êndêng nalumi. Metom môle ning Kamik atu be himô melak leng eyala katôyang ivô ethak vo môle ning katik lo kamik, be ditu tem nongêv nômkama mavî êndêng na takatu be enang ik yêni ling.

¹² “Me kombom atu be lem hiving avilanô embong êndêng ong, êng me nombong bêng yom êndêng avilanô vi, vômbê nena Moses ya balambung lêk plopet ining kapua ning ondong anông.

*Bandêng ambôlek yaôna
(Luk 13:24)*

¹³ “Môlembutak ôyô bandêng ambôlek yaôna, vômbê nena lonjanlê bêng me hê long nama. Me lonjanlê êng ya bandêng ambôlek me lêkwaê anông be avilanô bêng anông thak ivutak êyô.

¹⁴ Metom lonjanlê hê long lêkmala me yaônalêk. Be ya bandêng ambôlek me yaônalêk be avilanô tomtom yom thak êpôm be ivutak êyô.

*Plopet ambô yôhîng
(Luk 6:43-44; 13:25-27)*

¹⁵ “Môle yanging am ethak plopet ambô yôhîng. Loho ivuliv i thing ethak boksipsip

ining kôpik be êthôk êndêng môle, metom kapôlônging me hitôm avung yatap.

¹⁶ Be ditu loho da ning bôk le long tem ningik loho da thô. Me betha avilanô hitôm imbua alokwang pik lêk yak waing anông emba yak lêklilu mesa? Mî anông.

¹⁷ Be ditu alokwang mavî nômbêng iti thak ik anông mavî me alokwang kambom nômbêng iti thak ik anông kambom.

¹⁸ Bêng yom me alokwang mavî mî hitôm ningik anông kambom ami me alokwang kambom mî hitôm ningik anông mavî ami.

¹⁹ Bêng be alokwang takatu be mî thak hik anông mavî ami, me tem ende li be îm bôk ethak amela.

²⁰ Bêng be ditu plopet ambô yôhîng ining kombom da tem ningik loho da thô ethak môle.

²¹ “Avilanô bêng anông thak elam ya nena, ‘Anômbêng, Anômbêng,’ metom doho mî hitôm êyô melak leng ya lêkinyak bêng kapô bini ami. Me ôpatu be hesopa Wakamik atu be himô melak leng ya la hiving yom, ditu tem nimbutak êyô kapô bini.

²² Hêndêng wakma evong ambô me avilanô bêng anông tem enang ethak ya nena, ‘Anômbêng, Anômbêng, hethak yong athêng me bôk yoô nang Wapômbêng ya ambô bêng lêk yoô êv gôk kambom vê hêk avilanô me avong nô m thamtham bêng anông mesa mî?’

²³ Êng me tem ya nang ethak loho nena, ‘Ombeng dang! Môle na ovong kombom kambom be ya hathông môle paling.’”

*Kombom elanjô ambô be esopa lêk mî
esopa ami
(Luk 6:46-49)*

²⁴ Me Yisu henang nena, “Ôpatu be helanjô yîning ambô nômbêng iti be hesopa, yêni me hitôm anô lêkauk mavî te atu be helav ya melak landîng hivup hêyô heva valu.

²⁵ Yôv me ôthing lêk lovak be njanambô bêng hêyô be hekalông melak êng. Metom pik lêk valu hevalong melak landîng êng long manjing be mî hipu ami.

²⁶ Me opalê atu be helanjô yîning ambô metom mî hesopa ami, me hitôm anô auk mî te atu be helav ya melak hêyô himô thathe oyang yom.

²⁷ Yôv me ôthing lêk lovak lêk njanambô bêng hêyô be hekalông melak êng be hinggôli be hivuling melak êng sapêng.”

²⁸ Yisu henang ambô takêng yôv me avilanô nômbêng atu be elanjô esong kambom ethak ya ambô atu be hîndông loho

²⁹ vombê nena yêni hîndông loho hitôm anô lèk athêng bêng me mî hitôm loho ning kidônga ambô balambung amî.

8

*Yisu hevong anô kômbôk lepla te mavi
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)*

¹ Yisu hetak dum me hilôk be hê me avilanô bêng anông esopa yêni.

² Me anô kômbôk lepla te hêlêm êndêng Yisu me heya vabudum thivô be henang nena, "Anômbêng, ong da yong lem hiving me hitôm nombong be yambutak mavi.*"

³ Me Yisu henang nena, "Ya leng hiving." Be hêthôm ôpêng me henang nena, "Numbutak mambung!" Me ketheng oyang me ya kômbôk hêv yak me ôpêng hivutak mavi.

⁴ Yôv me Yisu henang ethak yêni nena, "Dô nonang bêng ethak anô te andô. Metom nu me nungik ong thô ethak anô himbôk da me nongêv da êndêng Wapômbêng vo ningik thô nena lèk huvutak mambung hitôm Moses bôk henang yôv. Hovong bêng me tem avilanô sapêng injê be eyala nena lèk huvutak mambung."

*Anô vovak lèik te ya hêv iving
(Luk 7:1-10)*

⁵ Yisu hêyô Kapenaom me anô vovak lèik te nang Lom hêlêm hêndêng yêni me hepetenak inda nena,

⁶ "Anômbêng, yining anô ku te hêpôm kômbôk va lo bang himuving be hiwa vovang bêng be hêk melak yom."

⁷ Me Yisu henang ethak inda nena, "Tem ya thok vo yambong ôpêng mavi."

⁸ Metom anô vovak lèik êng henang nena, "Anômbêng, ya mî anô mavi hiving vo nôlêm yining melak amî. Be ditu ya hayala nena nonang yom me yining anô ku tem nambutak mavi ethak lonjbô."

⁹ Vombê nena ya da me ya hamô anômbêng te vimbing hiving me yining na vovak imô ya vimbing. Me thak ya hanang ethak yining anô vovak te nena, 'Nu,' êng me thak hê. Mena ya hanang ethak yang nena, 'Nôlêm,' êng me thak hêlêm. Me ya hanang ethak yining anô ku nena, 'Nombong ku tiêng' êng me thak hevong yom."

¹⁰ Yisu helanjô ambô êng be hesong kambom me henang ethak avilanô takatu be esopa yêni nena, "Ya hanang avanông ethak molo. Bôk mî ya hatung anô hêv iving lèklokvang te bėjiti himô Israel ining long sapêng amî.

¹¹ Ya hanang ethak molo nena avilanô long boyang bêng anông tem etak ining pik nômbêng iti sapêng be ini vo injang nômbêng imbing Abraham lo Aisak be Jekop imô melak leng ya lèklinyak bêng kapô.

¹² Metom avilanô takatu be Wapômbêng bôk hitok loho yôv vo êyô ya lèklinyak bêng kapô bini* me tem nêngêv loho vê bini long momananing. Long êng me tem loho endeng athêng malêng be ethang vienjing ondong long."

¹³ Yôv me Yisu henang ethak anô vovak lèik êng nena, "Nu! Me nôm atu be lèk hêv iving nena tem nambutak me tem nambutak bêng hitôm hêv iving." Me hêndêng wakma êng yom me ya anô ku atu hivutak mavi.

*Yisu hevong Pita yajavi mavi
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)*

¹⁴ Yôv me Yisu hêyô Pita ya melak kapô me hêyê Pita yajavi hêpôm kômbôk vovang be hêk yom.

¹⁵ Me Yisu hevalong avi êng bang me kômbôk êng hetak yêni me hiviyô be hepesang be hêv hêndêng loho.

*Yisu hevong avilanô bêng anông mavi
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)*

¹⁶ Hêndêng yathindang me avilanô iwa na gôk kambom ivuling loho bêng anông êlêm êyô vo Yisu. Me henang yom be gôk takêng etak na takêng be ê. Me hevong avilanô lèk kômbôk sapêng ivutak mavi.

¹⁷ Be ditu plopet Aisaia ya ambô hik anông hitôm bôk henang nena, "Yêni da hepesang aô ning kômbôk mavi lèk hêv aô ning vovang vê." Aisaia 53:4

*Malêng vo esopa Yisu
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Wakma Yisu hêyê avilanô bêng anông elawê inda me henang ethak ya na hîndông nena, "Aô na kasik bomang viyang vulu."

¹⁹ Êng me kidônga ambô balambung te hêlêm êyô vo Yisu me henang nena, "Kidônga, long nômbêng atu be hô me tem ya sopa ong."

²⁰ Me Yisu henang nena, "Avung yatap ining pik ambuang himô me menak ining unak himô, metom Anô Ya Nakandung ya long ninjêk mî."

²¹ Yôv me Yisu ya na hîndông te henang ethak inda nena, "Anômbêng, notak ya vo ya nandav wakamik yôvêm."

²² Metom Yisu henang ethak inda nena, "Notak na dôhônjng bôk ema yôv vo loho da endav ining njama me nôlêm nosopa ya."

* **8:2 8:2** Kômbôk lepla me palê hêtêto anô linjôpik hele be ivutak puling be avilanô eka. **8:4 8:4** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14 **8:11 8:11** Luk 13:29 **8:12 8:12** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 **8:12 8:12** Avilanô takatu be Wapômbêng bôk hitok loho yôv vo êyô ya lèklinyak bêng kapô bini me henang vo na juda. **8:20 8:20** 2Ko 8:9

*Lovak helañô Yisu ya ambô
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Yôv me Yisu hethak yeng me ya ña hîndông ethak yeng hiving be loho ê.

²⁴ Loho mô kasik bomang lîvông me bôlôtom oyang me ôthing lèk lovak bêng hêyô. Me ñanam budum hik be hevong êyô yeng vov metom Yisu me hêkthôm.

²⁵ Me ya ña hîndông ê ik yêni ling be enang nena, "Anômbêng, tem aôma! Be ditu nongêv aô livung!"

²⁶ Me Yisu henang ethak loho nena, "Môlô ning ôêv iving me yaônâlê! Bisête be môlô kô?" Êng me hiviyô be hethang lovak lèk ñanam budum êng be hêk tejeng anông.

²⁷ Êng me loho song kambom be enang nena, "Opalête ti be lovak lèk ñanam budum elañô ya ambô be esopa?"

*Yisu hêv gôk kambom vê hêk anô lok-
wanji*

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Yôv me Yisu hê kasik bomang viyang vulu me hêyô avilanô Gadala ining pik. Me anô lokwanji be thak gôk kambom imô hiving thêi êlêm nang kalang be êpôm yêni hîlôk lonjanlê. Be anô yi êng thak ivuling avilanô, be ditu thak loho kô endom lonjanlê êng.

²⁹ Ôpyiêng êyê Yisu be elam kaêk lèkwaê nena, "Wapômbêng Nakandung, hîlêm vo nombong ômbête ethak yoô? Wakma atu be Wapômbêng etak me mî denang me hîlêm long iti vo nongêv vovang êndêng yoô mesa?"

³⁰ Me bok bêng anông imô dêim doke be eyang tak imô.

³¹ Me gôk kambom takêng epetenak Yisu nena, "Hovong vo nongêv yoô vê, êng me nongêv yoô nindôk bok takdaku."

³² Me Yisu henang ethak loho nena, "Môlô nu!" Êng me gôk kambom takêng etak anô yi êng me ê ilôk bok takêng kapô me evothong be ethak i mayaliv hîlôk wanda be ê ev yak hîlôk kasik bomang kapô be ema.

³³ Ña takatu be eyangging bok êyê nôm êng me isôv be ê melak lông. Me enang ethak avilanô hethak nôm atu be Yisu hevong ethak bok lèk anô yi atu be gôk kambom hivuling thêi.

³⁴ Tomêng me avilanô melak lông êng ik i thô be ê hêndêng Yisu. Loho yê yêni be êkô kambom be epetenak nena, "Notak yoô be nu!"

9

*Yisu hevong anô himuving te mavi
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

¹ Yôv me Yisu hethak yeng te be hîvô hê ya long atu be thak hîmô nang Kapenaom.

² Me anô doho iwa anô himuving te hêk ya yêm be êlêm vo yêni. Êng me Yisu hêyê loho ning êv iving be henang ethak anô himuving atu nena, "Yîning wakna, kapôlôm injêk mayaô. Yong kambom sapêng lèk ya hêv vê."

³ Kidôngga ambô balambung doho elañô ambô êng me enang ethak i nena, "Ôpiti hevong vo nimbua Wapômbêng ya long mesa?"

⁴ Yisu heyala loho ning auk be henang nena, "Bisête be uwa auk kambom iti hêk môlô kapôlônging?"

⁵ Ambô alête vumeng vo ya nang: 'Lèk ya hêv yong kambom sapêng vê' mesa 'Numbiyômba be nombeng'?

⁶ Metom tem yangik thô êndêng môlô vo oyala nena Anô Ya Nakandung ya lèklokvang me bêng hêk pik iti be hîtôm nêngêv kambom vê." Yôv me henang ethak anô himuving atu nena, "Numbiyômba me numbua yong yêm be nu yong melak."

⁷ Êng me ôpêng hiviyô heva be hê ya melak.

⁸ Me avilanô êyê nôm êng be esong kambom be êv Wapômbêng ya athêng ling, vombê nena lèk hêv lèklokvang lèk athêng bêng hêndêng avilanô pik.

Yisu helam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yisu hê me hêyê anô te be ya athêng nena Matyu be hîmô melak iwa takis. Me henang ethak ôpêng nena, "Nôlêm osopa ya," êng me hiviyô be hê me hesopa Yisu.

¹⁰ Yisu heyang nôm hiving Matyu hîmô ya melak. Me ña iwa takis lèk ña evong kombom kambom bêng anông êlêm eyang nôm hiving yêni lèk ya ña hîndông.

¹¹ Palisi êyê me enang ik ya ña hîndông ling nena, "Bisête be môlô ning kidôngga heyang nôm hiving ña iwa takis lèk ña evong kombom kambom vo?"

¹² Yisu helañô ambô êng me henang nena, "Ña lèk kômbôk yom thak ê yêv dokta. Me ña kômbôk mî me thak mî ê amî.

¹³ Bêng be môlô nu me umbua auk ethak ambô tiêng ya ondong:

" 'Ya leng hiving môlôngêv kapôlômim êndêng avilanô me ya handô môlôngêv da yom êndêng ya.' Hosea 6:6

Vômbê nena ya halêm vo yandam ña takatu be evong kombom kambom. Me mî ya halêm vo yandam ña thêthôp amî."

Enang ik Yisu ling hethak kombom itip ethak nôm

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Jon ya ɲa hîndông êlêm êyô vo Yisu me enang ik yêni ling nena, “Yoô lèk Palisi thak atip ethak nôm vo lejing êv Wapômbêng, metom yong ɲa hîndông mî thak evong bêng amî vo?”

15 Me Yisu henang nena, “Wakma anô te hiwa avî lêkmuk, êng me ya ɲa mólô tem injang nôm lèk lejing mavî me tem mî hitôm lejing malêng amî. Metom wakma atu be iwa yêni vê hêk loho, êng me loho tem itip ethak nôm.”

16 “Anô te mî hitôm nimbua thôp lêkmuk bôte be nîndi thôp bôo ya ambuang thing ethak amî. Hevong bêng me thôp lêkmuk tem nîmô thôp bôo bô êng kê. Êng me tem nitip bêng.

17 Me anô te mî thak hêkê waing lêkmuk hîlôk boksipsip ya kôpik bôo amî. Hevong bêng me waing lêkmuk tem nimbuling bok kôpik bôo atu be nipupkê be waing enggathô ni. Bêng be ditu thak êkê waing lêkmuk hîlôk bok kôpik lêkmuk atu be belap vo ninding mavî me mî hitôm nipupkê amî lèk waing mî hitôm nenggathô ni amî.”

Avena hema lèk avî kômbôk

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 Yisu henang ambô denang me anômbêng te hêlêm be heya vabudum thîvô himô yêni va me henang nena, “Yîning avena lèk hema, metom nôlêm otak bahem êyônjêk yêni me tem nimbîyô ethak lojbô.”

19 Me Yisu hiviyo be hê hiving yêni me ya ɲa hîndông ê hiving.

20 Loho veng be ê denang me avî lèk kômbôk te heveng yam êlêm bidong Yisu dôm me hêthôm ya kwêv dang. Avî êng bôk hiwa kômbôk lèkma helom hêk wak nômbêng iti hitôm sondakbêng lauming be lahavôyi.

21 Me avî êng ya auk nena, “Ya thôm ya kwêv yom me tem ya mavî.”

22 Me Yisu hik i lîlîng be hêyê avî êng me henang nena, “Yîning avena, kapôlôm injêk mayaô. Yong hôêv iving hevong be lèk huvutak mavî.” Me ketheng oyang me avî êng hivutak mavî.

23 Yôvêm me Yisu hê hêyô anômbêng atu ya melak. Me hêyê avîlanô iyuv kotong be eleng be evong pòk bêng anông

24 me henang nena, “Mólô vê! Avena ti hêkthôm yom me mî hema amî.” Êng me loho malîk ethak yêni.

25 Metom hêv avîlanô vê me hivutak êyô melak kapô me hevalong avena êng bang me hiviyo heva.

26 Be ditu kôkôthing hethak nôm êng hevonthong heveng long êng sapêng.

Anô mandaluk pusip lokwanyji lèk anô ambôlèk putup te

27 Me Yisu hetak long êng me heveng be hê me anô mandaluk pusip yi esopa yêni be elam nena, “Devit Lim Lêkmuk, lem ingik ong ethak yêi!”

28 Yisu hêyô melak kapô te be hê me anô yi atu ê hêndêng yêni. Me henang ik thêi ling nena, “Mamu ôêv iving nena hitôm yambong be mamu umbutak mavî mesa mî?”

Me thêi nang nena, “Bôvê, Anômbêng. Yêi êv iving.”

29 Êng me yêni hetak bang hêyô hêk thêi maleñjɲaluk me henang nena, “Tem nimbukak bêng vômbe nena mamu ôêv iving ya.”

30 Êng me maleñjɲaluk hipuak. Me Yisu hêv ambô lêklokvang hêndêng thêi nena, “Dô mamu nang ethak anô te thak nôm itiêng andô.”

31 Metom thêi ê me enang nôm atu be Yisu hevong ethak thêi bêng heveng long êng sapêng.

32 Anô yi êng etak Yisu be ê denang me avîlanô iwa anô ambôlèk putup te be gôk kambom bôk hivuling yêni be êlêm êyô vo Yisu.

33 Me hêv gôk kambom êng vê be ôpêng henang ambô. Be ditu avîlanô esong kambom me lejing mavî be enang nena, “Sêmbôk me mî thak nômate bêng hivutak Israel amî.”

34 Metom Palisi enang nena, “Gôk kambom ining anômbêng hêv lêklokvang hêndêng ôpêng, be ditu hitôm nêngêv gôk kambom sapêng vê injêk avîlanô.”

Nôm bêng anông metom ɲa ku nayi yom

35 Me Yisu heveng melak lông lèk long yaônena sapêng be hivutak êyô ining melak yeng be hîndông avîlanô lèk henang Ambô Mavî hethak Wapômbêng ya lêkɲiyak bêng. Me hepesang avîlanô ning malêng sapêng lèk hêv ining kômbôk lomalama sapêng vê.

36 Yisu hêyê avîlanô nômbêng atu be lahiki hethak loho, vômbe nena loho ning auk himô mayaliv be anô te mî himô vo nêngêv loho livung hitôm boksipsip ining alang amî.

37 Yôv me henang ethak ya ɲa hîndông nena, “Nôm bêng anông lèk hîyôk be himô kukapô, metom ɲa ku me nayi yom.

³⁸ Be ditu oteng mek êndêng kukapô alang vo nêngêv ña ku doho bini vo ithup nôm."

10

Aposol ining athêng

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Yisu helam ya ña hîndông lauming be lahavôyi hêlêm êndêng yêni. Me hêv lèklokvang hêndêng loho vo êngêv gôk lèlèik vè injêk avilanô me embong avilanô kômbôk lèk malêng lomaloma imbutak mavi.

² Diti me aposol lauming be lahavôyi takatu ining athêng. Anô mung me Saimon, ya athêng yang nena Pita, yêni yang molok me Endulu me Jems loyang Jon, thêi me Sebedi namalô luvi;

³ me Pilip lo Batolomiu me Tomas lo Matyu anô sêmbôk be hiwa takis me Jems Alpius nakandung lo Tadius

⁴ Saimon atu be elam nena anô Selot te*, me Judas Iskaliot, ôpatu yôv ketem netak Yisu îndôk ñakyo bahenjing.

Yisu hêv aposol be ê

(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

⁵ Yisu hêv anô lauming be lahavôyi be ê me henang nena, "Dô mólô nu ña Samalia lèk ña long bôyang ining long andô.

⁶ Me mólô nu êndêng Islael ining boksip-sip takatu be eveng mayaliv.

⁷ Mólô nu luvuluvu be onang bêng êndêng avilanô nena, 'Wapômbêng ya lèklinyak bêng lèk bidong.'

⁸ Me ombong avilanô lèk kômbôk mavi me ungik ña ema ling me ombong ña kômbôk lepla imbutak mavi me ôngêv gôk kambom vè injêk avilanô. Athêng bêng êng me mî mólô êv vuli amî me ya hêv oyang hêndêng mólô. Be ditu mólômbong ku takêng oyang bêng yom me dô umbua vuli ethak andô.

⁹⁻¹⁰ "Mólô ô hîtôm ña ku be mavi vo avilanô eyangjing mólô me dô umbua nômate andô. Be ditu dô ombek vak mena umbua valuseleng mena umbua kwêv yi mena venjinkapô bokgôp mena kwanding andô.

¹¹ Me mólô yô melak lông lèk long alêla takatu, êng me othalo anô kombom mavi te me mólô mô imbing inda endebe otak long êng be mólô nu bôyang.

¹² Wakma mólôvong vo ômbô thak melak êng me ôngêv mek mavi êndêng ôpêng lèk ya avilanô.

¹³ Avilanô melak êng lejing mavi be iwa mólô thô, êng me mólô ning mek mavi êng

tem nîmô imbing loho. Metom mî lejing mavi be iwa mólô thô amî, êng me umbua mek mavi êng vè injêk loho bunu.

¹⁴ Me long takatu be avilanô mî iwa mólô thô amî lèk êndô endanjô mólô ning ambô, êng me wakma otak long êng me ungik pik limbalôm takatu be hîmô vemimkapô vè îndôk loho malenjing me mólô nu.

¹⁵ Ya hanang avanông ethak mólô nena waklavông Wapômbêng îthô avilanô pik lelalilîng, êng me avilanô long atu be mî iwa mólô thô amî, loho ning malêng tem nîmbô ethak vo avilanô kambom nang Sodom lo Gomola ning malêng.

Malêng lomaloma tem nêlêm

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ "Ondanjô! Ya hêv mólô be ô hîtôm boksip-sip îmô avung yatap livông. Be ditu mólô yanging am katô hîtôm bôyiv thak evong lèk ômô mavi me osopa menak bôbô ining kombom be dô ombong kambom andô.

¹⁷ Me mólô yanging am vo avilanô! Loho tem embalong mólô be etak îndôk ining ña bêngbêng bahenjing lèk tem embali mólô îndôk ining melak yeng.

¹⁸ Tem endom mólô bini êndêng king lèk gakmang bêngbêng, vômbe nena mólô sopa ya. Hethak lonjanlê êng me tem onang yîning Ambô Mavi bêng êndêng loho lèk ña long bôyang imbing.

¹⁹ Metom wakma evalong mólô be etak îlôk ñakyo bahenjing me dô lemim ingik am nena tem onang ambô alê mena tem onang bisê andô. Vômbe nena hêndêng wakma êng me Wapômbêng tem nêngêv ambô êndêng mólô be onang.

²⁰ Me ambô te tem mî nêlêm nang mólô da ning auk amî, metom mólô ning Kamik ya Lovak Matheng tem nêngêv ambô atu be tem onang êndêng mólô.

²¹ "Me anô loyang yi tem yang enang yang bêng vo ingik vônô. Me lami tem embong bêng êndêng ining nali. Me nali tem ende dôming lilîng êndêng lami lo talôvi be enang vo ingik loho vônô.

²² Avilanô sapêng tem kapôlôning êndô mólô vômbe nena mólô me yîning avilanô. Metom ña takatu be eva lèklokvang hele be hêyô yandang, êng me Wapômbêng tem nimbua loho vè injêk kambom ya vuli.

²³ Me wakma avilanô melak lông te êv vovang hêndêng mólô, êng me mólô sôv bunu melak lông yang. Ya hanang avanông ethak mólô nena tem mólômbong ku êng embeng Islael denang me Anô Ya Nakandung tem nendelêm.

^{10:1} ^{10:1} Mak 6:7; Luk 9:1 * ^{10:4} ^{10:4} Selot me ña takatu be êndô Lom eyangjing loho Islael. ^{10:6} ^{10:6} Jer 50:6
^{10:7} ^{10:7} Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 ^{10:9-10} ^{10:9-10} Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 ^{10:12} ^{10:12} Luk 10:5-6 ^{10:14}
^{10:14} Luk 10:10-12; Ap 13:51 ^{10:15} ^{10:15} Mat 11:24; Jut 7 ^{10:16} ^{10:16} Luk 10:3; Lom 16:19 ^{10:17} ^{10:17} Mat
5:22; 23:34; Mak 13:9 ^{10:19} ^{10:19} Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 ^{10:21} ^{10:21} Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12;
Luk 21:16

²⁴ “Sêik kapua mî îmô viling vo ining kidônga amî. Me ña ku mî îmô viling vo ining avaka amî.

²⁵ Avilanô thak elam melak alang nena, ‘Belsebul,’ bêng be tem embong bêng ethak yêni ya avilanô bêng yom. Sêik kapua iwa ining kidônga ning malêing, êng me mavî. Me ña ku iwa ining avaka ya malêing, êng me mavî yom.

*Môlô kô Wapômbêng yom
(Luk 12:2-7)*

²⁶ “Be ditu dô môlô kô ña takatu be evong kombom kambom takéng andô. Nôm takatu be hivunji hêk long kapô tem nimbutak yêing. Me ambô takatu be hivunji hêk kapô tem avilanô sapêng eyala.

²⁷ Bêng be ambô takatu be ya hanang ethak môlô hêndêng bilivông, êng me onang êndêng lêkwak. Me ambô takatu be ya hanang thikôthik hîlôk môlô linjong, êng me othak omba melak vov be ondam bêng vo avilanô endanô.

²⁸ Dô ôkô avilanô andô. Loho hitôm ingik lemvim kôpik yom vônô, metom dôhólômim me loho mî hitôm ingik vônô amî. Be ditu môlô kô Wapômbêng yom! Yêni yom hitôm nimbuling avilanô leñving kôpik lêk dôhólônging indôk long atu be amela hethang îmô.

²⁹ “Menak yaônena me thak avilanô êv vuli hethak valuseleng kalalang tom. Metom môlô ning Kamik thak heyala menak yaônena takatu be te hema.

³⁰ Wapômbêng heyala môlô bêng yom be bôk hiwa môlô lumim kwandôk ñaung sapêng thô yov.

³¹ Be ditu môlô me bêng hivô hethak vo menak be dô môlô kô andô.

*Dô môlô moma ethak Yisu andô
(Luk 12:8-9)*

³² “Bêng be opalê atu be henang ethak avilanô nena yêni me yining, tem ya nang emba Wakamik atu be himô melak leng mandaluk nena, ‘Ôpêng me yining.’

³³ Metom ôpatu be henang ethak avilanô nena hithông ya paling, tem ya nang ethak Wakamik atu be himô melak leng nena, ‘Ya hathông ôpêng paling’ bêng yom.

*Yisu hevong be avilanô evak i kê
(Luk 12:49-53; 14:26-27)*

³⁴ “Dô môlô song nena ya halêm pik vo yambong môlô lemim mavî lêk lemim tom andô! Mî ya halêm vo yambong ku êng amî metom ya hauwa ambing vovak be ya halêm.

³⁵ Ya halêm vo

“‘namalô ende dôm liling êndêng lambô me nalavi ende dôm liling êndêng talêmbô me namalô yanavi ende dôm liling êndêng yarjavi.

³⁶ Anô te da ya lêkma anông tem nimbutak ya ñakyo.’ *Maika 7:6*

³⁷ “Me opalê atu be la hiving lambô lo talêmbô bêng anông hivô hethak vo ya, ôpêng mî hitôm nimô imbing ya amî. Me opalê atu be la hiving namalô lo nalavi bêng anông hivô hethak vo ya, ôpêng mî hitôm nimô imbing ya amî.

³⁸ Me opalê atu be mî hiwa ya alovalasing be hesopa ya amî, ôpêng mî hitôm nimô imbing ya amî.

³⁹ Opalê atu be hevong vo nembalong ya lêkmala long, êng me ya lêkmala tem nêngêv yak. Me opalê atu be hetak ya lêkmala vo hesopa ya, ôpêng tem nembalong ya lêkmala long.

⁴⁰ “Me ôpatu be hiwa môlô thô, êng me hiwa ya thô hiving. Me ôpatu be hiwa ya thô, êng me hiwa ôpatu be hêv ya be ya halêm thô hiving.

⁴¹ Me ôpatu be hêyê plopet te be hiwa thô, êng me tem nimbua vuli mavî itôm thak plopet êng hiwa. Me ôpatu be hêyê anô thêthôp te be hiwa thô, êng me tem nimbua vuli mavî itôm thak anô thêthôp êng hiwa.

⁴² Me ôpatu be hêyê anô athêng mî te atu be hesopa ya hitôm yining anô ya handông te be hêv nôma yaôna te hitôm ñanam thilimbung keyek te hêndêng ôpêng, êng me ya hanang avanông bing ethak môlô nena ôpêng tem nimbua ya vuli mavî.”

11

¹ Yisu hêv ambô hêndêng ya ña hîndông lauming be lahavôyi yov me hetak long êng me hê henang mêtê lêk hîndông avilanô heveng melak lông takatu be himô Galili.

*Yisu henang ambô hethak Jon Anô
Hithik Avilanô
(Luk 7:18-35)*

² Jon himô kalaondong me helanjô ambô hethak ku takatu be Mesaya hevong. Êng me hêv ya ña hîndông doho be ê hêndêng yêni

³ vo enang ingik yêni ling nena, “Ong Mesaya atu be Wapômbêng bôk hevok ambô vo nêngêv êlêm mesa yoô yambing anô yajda?”

⁴ Êng me Yisu henang viyang nena, “Môlômbunu me onang êndêng Jon ethak nôm takatu be lêk olanjô lo ôyê.

⁵ Nja maleŋing pusip êyê tak, me nja venjing kambom eveng, me nja kômbôk lepla ivutak mavî, me nja liŋdong putup elanô ambô, me nja ema iviyô hethak loŋbô, me avilanô siv elanô Wapômbêng ya Ambô Mavî.

⁶ Me mavî vo nja takatu be êv iving ya me mî kapôlôŋing yi amî."

⁷ Jon ya nja hîndông ivôê denang me Yisu henang ambô hethak Jon hêndêng avilanô nena, "Bôk be môlô ô long thiliv vo ôyê ômbête? Môlô ô vo ôyê lovak hiyuv beselak mesa? Mî anông.

⁸ Me môlô ô vo ôyê ômbête? Betha ô vo ôyê anô te hik kwêv kêkêlô lomalama mesa? Mî. Nja takatu be ik kwêv kêkêlô me thak imô king ining melak yom.

⁹ Môlô ô long thiliv vo ôyê ômbête? Plopet te mesa? Avanông! Metom ya hanang ethak môlô nena Jon me bêng vo plopet sapêng.

¹⁰ Bôk ekavu hethak ôpêng hêk kapua matheng nena,

"Nondanô. Tem yangêv yîning anô ku te vo nenang yîning ambô bêng imung vo ong

me tem nepesang loŋdanjê vo ong.'
Malakai 3:1

¹¹ "Ya hanang avanông bing ethak môlô nena Jon me bêng vo avilanô pik sapêng. Metom ôpatu be yaônâlêk hêk melak leng ya lêkinyak bêng, ôpêng me bêng vo Jon.

¹² Me hêndêng wakma Jon hivutak hele be hêyô lêk me nja kambom thak evong vovak be êv malêng hêndêng melak leng ya lêkinyak bêng be evong vo imbua.

¹³ "Me plopet sapêng lêk kapua balambung bôk enang Wapômbêng ya ambô bêng hêlêm hele be hêyô wakma Jon hivutak.

¹⁴ Me môlô lemim iving vo ondanô plopet ining ambô, yôv be ondanô! Kapua matheng henang nena Elaija tem nêlêm. Elaija êng me Jon yom.

¹⁵ Bêng be môlô nja lêk liŋdong me ondanô ambô ti katôyang!

¹⁶ "Tem ya nang ambô dôhô alê ethak avilanô bôlô tiêng? Loho me hitôm sêiknena takatu be imô long ethak tom hîlôk me elam hê vo sêiknena vi nena,

¹⁷ "Yoômbi yeng beleng vo môlôndô yeng metom môlô mî olo yeng amî.
Me yoô leng athêng malêng vo môlôndeng
metom mî môlô leng amî.'

¹⁸ "Bêng yom me Jon hêlêm me mî thak ninjang nômb bêng anông lêk ninum waing amî. Me avilanô ipôlik ethak yêni be enang nena gôk kambom hîmô hiving yêni.

¹⁹ Metom Anô Ya Nakandung hêlêm me heyang nômb lêk hinum waing. Me avilanô ipôlik be enang nena, 'Ôngô! Ôpiti êng me thak heyang nômb lêk hinum waing bêng anông. Yêni me nja iwa takis lêk nja evong kombom kambom ining anô môlôô.' Metom ôpatu be hiwa Wapômbêng ya auk thêthôp me ya ku tem ningik thô nena auk êng me thêthôp anông."

*Avilanô liŋdong kôtông
(Luk 10:13-15)*

²⁰ Yisu bôk hevong nômb thamtham bêng anông yôv hîmô melak lóng doho, metom avilanô takêng mî ele kapôlôŋing liŋing amî. Be ditu Yisu hethang loho be henang nena,

²¹ "Alitaknena, môlô avilanô Kolasin lo Betsaida! Bôk môlô yê nômb thamtham lomalama. Metom betha bôk yambong nômb thamtham takêng imô Taia lo Saidon livông, êng me tem bôk ende kapôlôŋing liŋing yôv be iyum thôp lejing malêng lêk ethav amela kambôk ethak lunjkwandôk vo ningik thô nena lejing malêng ethak ining kambom taksêmbôk be evong.

²² Ondanô! Ya hanang avanông bing ethak môlô nena waklavông Wapômbêng ithô avilanô pik lelaliŋing, êng me môlô ning malêng me tem bêng anông be nîmbô thak vo avilanô Taia lo Saidon ining!

²³ "Me môlô avilanô Kapenaom, tem êngêv môlô ning athêng ling ethak leng mesa? Mî anông. Tem môlô nu nja ema ining long! Bôk môlô yê nômb thamtham lomalama takatu be ya havong imô môlô livông. Me betha bôk yambong bêng imô Sodom livông, êng me tem etak ining kambom takêng me Sodom tem nîmô denang endebe nêyô lêk.

²⁴ Ondanô! Ya hanang avanông bing nena waklavông Wapômbêng ithô avilanô pik lelaliŋing, êng me môlô ning malêng me tem bêng anông be nîmbô ethak vo avilanô Sodom ining!"

*Yisu tem nêngêv lovak êndêng aô
(Luk 10:21-22)*

²⁵ Yôv me Yisu henang nena, "Wakamik, Ong me pik lo leng ya alang! Lêk huvung yong auk hethak nja auk bêng me huik thô hethak nja takatu be itôm sêiknena. Be ditu ya hêv yong athêng ling!

²⁶ Wakamik, avanông ong da hosopa yong lem hiving be ditu hovong bêng.

²⁷ "Wakamik bôk hêv nômkama sapêng êndêng ya yôv be anô te mî heyala Namalô amî. Mî, Wakamik yom. Me anô te mî heyala Wakamik katô amî. Mî, Nalum lêk

na takatu be Namalô la hiving ningjik thô êndêng loho yom.

²⁸ "Me môlô na takatu be ovong ku lèk vovang be uwa malêng bêng, ôlêm êndêng ya me tem yangêv lovak êndêng môlô.

²⁹ Môlô umbua auk injêk ya vo ondovak yîning ambô, hîtôm môlô uwa aseleng atu be thak etak îlôk bokmankao lôk vo êvôv nômkama. Môlô umbua auk injêk ya, vômbe nena thak ya havong kombom mayaô hêndêng avîlanô be ya hataving ya da. Vo nômkama dô hêv malêng êndêng môlô andô vo tem umbua lêkmala

³⁰ vômbe nena yîning aseleng atu be ya hêv me vumeng vo umbua. Me vak atu be ya hêv vo ômbô me mî malêng ami."

12

Yisu me Sabat ya Alang
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ Hêndêng Sabat te me Yisu lèk ya na hîndông ê eveng kukapô te. Me ya na hîndông ema vo lejing be iwa wit doho hevong kukapô êng be eyang.

² Metom Palisi doho êyê me enang nena, "Nôngô! Yong na hîndông evong kombom iti me mî thêthôp vo embong êndêng Sabat ami!"

³ Me Yisu henang loho ning ambô viyang nena, "Betha bôk mî môlô sam ambô hethak Devit lèk ya na môlôo ema vo lejing be evong bêng yom mesa mî?"

⁴ Yêni hivutak êyô Wapômbêng ya melak sel kapô be hiwa polom atu be mî hîtôm na paling injang ami be yêni lèk ya na môlôo eyang. Polom êng me na îmbôk da yom ining vo injang.

⁵ Yôv be lemim êngêv balambung yang imbing. Hêndêng Sabat sapêng me na îmbôk da thak evong ku hîmô melak Ma-theng kapô. Be ditu loho thak ivuling balambung bô êng be evong ku hêndêng Sabat, metom loho mî evong kambom ami. Be bôk môlô osam ambô êng hêk balambung mesa mî?

⁶ Metom ya hanang ethak môlô nena nômate hîmô long iti me bêng vo melak matheng.

⁷ Hêk kapua matheng me Wapômbêng henang nena,

" 'Ya leng hiving môlôngêv kapôlômim êndêng avîlanô me ya handô môlôngêv da yom êndêng ya.'

"Me betha bôk oyala ambô êng ya ondong ma, êng me mî hîtôm onang nena na takatu be kambom mî tem imbua kambom ya vuli ami.

⁸ Ya hanang bênjiti êng vômbe nena Anô Ya Nakandung me Sabat ya Alang."

Yisu hevong anô bang hema te mavi
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Yôv me Yisu hetak kukapô êng me hivutak êyô avîlanô long êng ining melak yeng kapô.

¹⁰ Me anô te hîmô long êng be bang bôk hema yôv. Me na Palisi doho ethalo lonjanlê vo enang Yisu bêng, be ditu enang ik yêni ling nena, "Thêthôp vo aômbong na lèk kômbôk mavi êndêng Sabat mesa mî?"

¹¹ Me Yisu henang nena, "Anô te ya boksipsip hêv yak hîlôk lovang hêndêng Sabat me ôpêng teni vo nendandi boksipsip êng imbutak yêng mesa mî?"

¹² Anô me bêng vo boksipsip, be ditu kapua balambung henang nena aômbong anô mavi êndêng Sabat."

¹³ Yôv me Yisu henang ethak ôpêng nena, "Noto bahem." Me heto bang vi kambom atu, êng me lèk hivutak mavi hethak lonjô hîtôm bang vi mavi.

¹⁴ Êng me Palisi iviyô be ê ethak tom me ekak ambô vo ethalo lonjanlê te vo ingik Yisu vônô.

Wapômbêng ya anô ku

¹⁵ Metom Yisu heyala nôm êng, be ditu hetak long êng be hê. Êng me avîlanô bêng anông esopa yêni be hevong loho ning kômbôk lomaloma sapêng mavi.

¹⁶ Me Yisu henang lêklokvang ethak loho nena, "Dô onang ya bêng ethak anô te andô."

¹⁷ Yisu henang bêng vo ningjik anông hîtôm plopet Aisaia bôk henang nena,

¹⁸ "Ondañô. Ôpiti me yîning anô ku atu be bôk ya hatôk yêni yôv.

Ôpatu be ya leng hiving yêni bêng anông me ya kapôlông mavi hethak inda.

Be tem yangêv yîning Lovak Matheng vo nîmô imbing inda

vo nenang kombom thêthôp bêng êndêng avîlanô pîk sapêng.

¹⁹ Me mî hîtôm la maning mayaliv mena nendam kaêk lêkwaê ami.

Me yêni mî hîtôm nenang ambô lêkwaê be avîlanô eveng lonjanlê endanjô ami.

²⁰ Me tem mî hîtôm nekav beselak atu be hipu hêk li ami

lêk mî hîtôm nîmbi amelandang atu be hevong ema ni ami.

Me tem nembong mavi yom endebe netak kambom sapêng îmô ku mavi vimb-ing êm.

²¹ Me avılanô pik sapêng tem ênggêv imbing yêni be etak malênjng vo nênggêv loho livung.” Aisaia 42:1-4

Yisu lo Belsebul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

²² Hêndêng wakma êng me anô doho iwa anô te be gôk kambom hîmô hiving inda be êlêm êyô vo Yisu. Gôk kambom êng hevong be ôpêng mandaluk pusip me ambôlêk putup. Me Yisu hevong be ôpêng mandaluk hipuak be hêyê tak me ambôlêk heyakê be henang ambô.

²³ Me avılanô sapêng esong kambom be enang nena, “Betha diti me Mesaya, Devit Lim Lêkmuk mesa?”

²⁴ Metom Palisi elanjô ambô êng be enang nena, “Belsebul, gôk kambom ining anômbêng hêv lêklokvang hêndêng yêni. Be ditu hîtôm nênggêv gôk kambom sapêng vê injêk avılanô.”

²⁵ Yisu heyala loho ning auk be henang nena, “Melak lông bêng te da ya avılanô evak i kê hê ondong yi be evong vovak, êng me melak lông bêng êng tem nênggêv yak. Me melak kapô te da hevak i kê hê ondong yi be evong vovak, êng me tem mî nembra lêklokvang amî. Bêng yom me ondong te hevak i kê hê ondong yi be evong vovak, êng me tem mî nembra lêklokvang amî.

²⁶ Me Sakdang da hêv Sakdang vê hêk ya melak, êng me hîtôm hevak i kê hê ondong yi. Bêng be ya lêklinyak bêng tem nembra lêklokvang bisête? Mî anông.

²⁷ Môlô nang nena Belsebul hêv lêklokvang hêndêng ya be ya hêv gôk kambom vê. Metom môlô ning avılanô thak evong ku êng hiving! Be ditu opalête hêv lêklokvang hêndêng loho be evong ku mavi takêng? Belsebul mesa opalê? Ôngô! Môlô da ning avılanô ik thô nena môlô nang ambô yôhîng.

²⁸ Metom Wapômbêng ya Lovak Matheng hêv lêklokvang hêndêng ya be ya hêv gôk kambom vê hêk avılanô. Be ditu oyala nena Wapômbêng ya lêklinyak bêng lèk hîmô môlô livông yôv.

²⁹ “Ondañô ambô yang imbing. Anô te hîtôm nimbutak êyô anô lêklokvang te ya melak kapô be nimbua ya nômkama vani mesa? Mî anông! Ôpêng embalong anô lêklokvang êng be nekak lêku êm, êng me yêni hîtôm nimbua ya nômkama vani.

³⁰ “Ôpatu be mî la hiving ya amî, ôpêng me yîning ñakyo. Me ôpatu be mî hêv ya livung vo nithup avılanô ethak tom amî, êng me hindining loho be ê mayaliv.

³¹ “Bêng be ya hanang ethak môlô nena Wapômbêng tem nênggêv avılanô ning kambom sapêng lèk ambôma takatu be enang hethak Wapômbêng vê. Metom anô te hêyê Lovak Matheng ya ku be henang ambôma nena, ‘Diti me Sakdang ya ku,’ êng me Wapômbêng mî hîtôm nênggêv kambom êng vê injêk ôpêng amî me mî anông.

³² Me anô te henang ambô kambom hethak Anô Ya Nakandung, êng me Wapômbêng tem nênggêv ôpêng ya kambom vê. Metom anô te henang ambô kambom hethak Lovak Matheng, êng me Wapômbêng tem mî nênggêv ôpêng ya kambom êng vê amî me tem ninjêk bêng thêthô.

Wapômbêng tem nîtitîning môlô ning ambô

(Luk 6:43-45)

³³ “Alokvang mavi me tem ninjik anông mavi. Me alokvang kambom me tem ninjik anông kambom bêng yom. Be ditu thak anô yê ya anông me eyala nena alokvang mavi mena alokvang kambom ma.

³⁴ Môlô me bôyiv kambom nali be kapôlômim hêyô thing hethak nômkambom lomalomatu be hivutak viemim. Be ditu mî onang ambô mavi amî!

³⁵ Na mavi me ining auk mavi lomalomabêng anông hîmô kapôlônjng be thak enang ambô mavi yom hele viejning. Me ña kambom me loho ning auk kambom lomalomabêng anông hîmô kapôlônjng, be ditu thak enang ambô kambom yom hele viejning.

³⁶ “Ondañô! Ya hanang ethak môlô nena hêndêng waklavông Wapômbêng ithô avılanô pik lelalîng me anô tomtom tem enang ining kambom takatu be bôk enang ethak avılanô vi lèk ivuling loho bêng.

³⁷ Hethak môlô da ning ambô yom me tem Wapômbêng enang ethak môlô nena môlô ña mavi mena môlô ña kambom ma.”

Palisi leñjng iving injê lavuning te
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ Êng me Palisi lèk kîdôngga ambô balambung doho enang ethak Yisu nena, “Kîdôngga, yoô leñjng iving nombong nômkambom te itôm lavuning vo ninjik thô nena hîlêm nang Wapômbêng.”

³⁹⁻⁴⁰ Êng me Yisu henang nena, “Môlô avılanô bôlô tiêng me avılanô kambom anông be thak mî osopa Wapômbêng amî. Be ditu lemim iving yambong lavuning te vo ninjik thô nena Wapômbêng hêv ya be ya halêm, metom tem mî. Wak lô me Plopet Jona heva alim ñanam te la kapô. Me wak

lô bêng yom me tem Anô Ya Nakandung ninjêk pik kapô.

⁴¹ Hêndêng waklavông Wapômbêng ithô avılanô pik lelaliŋ me avılanô Ninive tem enang môlô ning kambom bêng, vômbe nena avılanô Ninive elanjô Jona ya ambô be ele kapôlônging liling. Ondanô! Anô te himô long iti môlô livông me yêni bêng hivô hethak vo Jona.

⁴² Me sêmbôk be Siba ning avi king hêlêm nang pik ya dang vo helanjô Solomon ya auk mavî. Metom anô te lêk himô long iti môlô livông me yêni bêng hivô hethak vo Solomon be môlôndô ondanô ya ambô. Bêng be waklavông Wapômbêng ithô avılanô pik lelaliŋ hêyô me Siba ning avi king êng tem nenang môlô ning kambom thak mî olanjô ambô amî bêng."

*Gôk kambom hivô hêlêm lonjbô
(Luk 11:24-26)*

⁴³ "Wakma gôk lêlêik hetak anô te me hê heveng long thiliv vo nethalo long mavî te vo nimbua lovak imô. Metom mî hêpôm long te amî,

⁴⁴ êng me tem nenang nena, 'Yandena melak sêmbôk atu ethak lonjbô.' Me hêyô be hêyê nena melak êng lêk himô oyang me epesang be lêk hivutak mambung anông.

⁴⁵ Êng me teni vo nethalo gôk bahevi be lahavôyi takatu be ining lêklokvang bêng anông hivô hethak vo yêni ya be nimbua loho imbing vo imbutak êyô melak êng kapô ethak lonjbô. Êng me ôpêng tem nimô kambom anông vo bôlôyang sêmbôk. Bêng be môlô avılanô kambom bôlô tiêng tem ôpôm malêing êng imbing."

*Yisu talêmbô lo viyanj
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

⁴⁶ Yisu henang ambô hiving avılanô denang me talêmbô lo viyanj leŋing iving enang ambô imbing yêni, be ditu loho lêm eleva melak vi yêing.

⁴⁷ Me anô te hê henang ethak Yisu nena, "Lemtambô lêk aviyanî eva yêing be loho leŋing iving enang ambô imbing ong."

⁴⁸ Me Yisu henang hêndêng ôpêng nena, "Opalê me yining wakatik lêk aiyang loho?"

⁴⁹⁻⁵⁰ Me himbî bang hêndêng ya ŋa hîndông me henang nena, "Avılanô takatu be esopa Wakamik atu be himô melak leng ya la hiving yom, ditu yining katik lêk aiyang me livô loho. Be ditu môlô takiti me yining katik lêk aiyang loho."

13

*Ambô dôhō hethak anō te hekaliv
yanjêk*

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Wak êng yom me Yisu hetak melak atu be hê hêyô kasik bomang ya dang me hîlôk himô.

² Me avılanô bêng anông ekalambu yêni thing, be ditu hethak yeng te be himô me avılanô eva liŋdang hivup ethak.

³ Me hîndông avılanô hethak ambô dôhō bêng anông. Be henang nena, "Ondanô. Anô te hê me hekaliv ya yanjêk hîlôk ya kukapô.

⁴ Hekaliv yanjêk takêng me doho hîlôk lonjanjê be menak êpôm be eyang.

⁵ Me doho hîlôk pik lêk valu be ditu hivutak ketheng, vômbe nena pik doke yom.

⁶ Me wakma wak himbî hêyô hêk me hekapôk, vômbe nena ya galôk bidong be hêyô himô viling oyang.

⁷ Me vi hîlôk yak lêklilu kapô be yak êng hîlumbak hêyô yanjêk takêng vov.

⁸ Metom vi hîlôk pik mavî be hik anông hîtôm 100 me doho 60 me doho 30.

⁹ Be ditu môlô ŋa lêk liŋdong me ondanô ambô ti katôyang!"

*Yisu henang ambô dôhō yom.
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)*

¹⁰ Yisu ya ŋa hîndông êyô vo yêni me enang ik yêni ling nena, "Hevong bisê be thak honang ambô dôhō yom hêndêng avılanô?"

¹¹ Me Yisu henang viyang nena, "Wapômbêng lêk hik ya auk long kapô thô hethak ya lêklinyak bêng hêndêng môlô. Me mî hik thô hêndêng loho amî.

¹² Bêng be anô te heyala auk long kapô êng me tem Wapômbêng êngêv auk bêng anông êyômô imbing. Metom anô te mî heyala auk long kapô êng amî me tem nêngêv ya auk takatu be himô hiving inda vê.

¹³ Hethak ondong êng yom me ya hanang ambô dôhō hêndêng loho, vômbe nena "Loho yê, metom mî êyê katô amî.

Loholanjô, metom mî elanjô katô be eyala ya ondong amî.

¹⁴⁻¹⁵ Avanông bing, plopet Aisaia bôk henang me lêk hik anông hivutak loho nena,

"Avılanô ning auk bôk thektheke

be imbî i liŋdong thing

me ivuliv i maleŋing thing.

Wak nômbêng iti me tem endanjô ambô,

metom mî hîtôm eyala ya ondong amî.

Me wak nômbêng iti me tem injê lômbôlông, metom mî hîtôm êpôm ya ondong amî.

Tem injê ethak malenjing
lêk endanô indôk i lindong
me imbua injêk ining auk
be ende i liling vo yambong loho imbutak
mavî.¹⁶ Aisaia 6:9-10

Metom mavî vo môlô malenjing, vombê
nena êyê tak. Me mavî vo môlô lindonjing,
vombê nena elanjô ambô.

17 Ondanô! Ya hanang avanông ethak
môlô. Sêmbôk me plopet lêk ña thêthôp
bêng anông lejing hiki vo injê nômi iti be lêk
môlô yê, metom mî êyê amî. Me lejinghiki
vo endanô ambô takiti be lêk môlô lanjô,
metom mî elanjô amî."

Ambô dôhó ekaliv yanvêk ya ondong
(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 "Ondanô tem ya nang ambô dôhó atu
be hethak ekaliv yanvêk hilôk kukapô ya
ondong bêng êndêng môlô.

19 Anô te helanjô ambô hethak
Wapômbêng ya lêklinyak bêng metom mî
heyala ya ondong amî, ôpêng me hitôm
yanvêk atu be hêv yak hilôk lonjanlê. Yôv
me Sakdang thak hêyô be hiwa yanvêk atu
be Wapômbêng hevathô hilôk yêni kapô vê.

20 "Me ôpatu be helanjô ambô êng be hêv
iving bolôtom lêk la mavî, ôpêng me hitôm
yanvêk atu be hêv yak hilôk pik lêk valu,

21 metom Wapômbêng ya ambô mî hik
galôk hilôk yêni kapô amî be ditu wakma
malêng lêk vovang bêng hêyô be hêpôm
yêni hethak Wapômbêng ya ambô, êng me
hetak ya hêv iving ketheng oyang.

22 "Anô te helanjô Wapômbêng ya ambô
metom lahiki bêng anông hethak ya lêkmala
pik iti lêk nômkama lomalama lêk valuse-
leng evatek yêni, be auk takêng hithivung
Wapômbêng ya ambô be ôpêng mî hik
anông amî. Yêni me hitôm yanvêk atu be
hilôk yak lêklilu kapô.

23 "Me anô te helanjô Wapômbêng ya
ambô be heyala ya ondong, êng me tem
nembong ku be ningik anông mavî itôm 100
mena 60 mena 30 ma. Yêni me hitôm yanvêk
atu be hilôk pik mavî."

Ambô dôhó hethak kamung kambom

24 Yisu henang ambô dôhó yang nena,
"Melak leng ya lêklinyak bêng me bêngiti. Anô
te hevathô yanvêk mavî hilôk ya kukapô.

25 Metom hêndêng bilivông be avilanô
êkthôm me ôpêng ya ñakyo te hêlêm me
hevathô kamung kambom hilôk kukapô
êng hiving yôv me hê.

26 Yôvêm me yanvêk êng hipup hivutak
be hik anông me kamung kambom atu
hivutak hiving.

27 Me ña eyanging kukapô êng ê hêndêng
kukapô alang me enang ethak yêni nena,
'Anômbêng, sêmbôk nang hovathô yanvêk

mavî yom hilôk yong kukapô. Metom
hevong bisê be lêk kamung kambom hivu-
tak hiving?"

28 "Êng me henang ethak loho nena,
'Ñakyo te hevong nômi êng.'

"Êng me ya ña ku enang ik yêni ling
nena, 'Lem iving yôv na vo asapu kamung
kambom takêng êng vê mesa dô?"

29 "Metom kukapô alang henang nena,
'Dô. Endekeme osapu nômi vê imbing ka-
mung kambom.

30 Môlôndô luvi indumbak imô endebe
wakma imbua nômi ya anông êm. Êng me
tem ya nang ethak ña ku takatu be tem
imbua nômi ya anông nena, "Môlô thup
kamung kambom sapêng be okak lêku be
otak imô long imbôk ethak amela. Me
uthup nômi ya anông be otak imô melak
nômi himô." "

Ambô dôhó hethak vòkva yaôna te
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

31 Yisu henang ambô dôhó te hethak
lonjô hêndêng loho nena, "Melak leng ya
lêklinyak bêng me bêngiti. Anô te hiwa
alokwang ya yaôna te be hevathô hilôk ya
kukapô.

32 Me alokwang ya êng me yaônalek vo
yanvêk sapêng, metom hilumbak hê lêkwae
anông vo nômkama kukapô vi be hivutak
hitôm alokwang bêng te. Be menak thak
êlêm be elav ining unak hilôk ya thanang
sapêng."

Ambô dôhó hethak yis
(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)

33 Yisu henang ambô dôhó yang hethak
lonjô hêndêng loho nena, "Melak leng ya
lêklinyak bêng me bêngiti. Avî te hiwa yis
doke be hetak ilôk thiling bêng anông kapô
me hekako hele be thiling sapêng hithing
bêng."

34 Ambô takiti be Yisu henang ethak
avilanô me henang ethak ambô dôhó yom.
Me wak nômbêng iti be thak henang ambô
hêndêng avilanô me thak henang ethak
ambô dôhó yom

35 vo ningik anông hitôm plopet bôk
henang nena,

"Tem ya nang ambô dôhó bêng anông
êndêng môlô.

Me tem ya nang auk takatu be himô
long kapô êndêng sêmbôk be yaha
pesang pik iti hele be hêyô lêk iti
bêng."

Kapua Yeng 78:2

*Ambô dôhó hethak kamung kambom ya
ondong*

36 Yôv me Yisu hetak avilanô be ê me hê
melak kapô. Me ya ña hîndông ê hêndêng
yêni me enang nena, "Nonang ambô dôhó

atu be hethak kamung kambom hivutak kukapô ya ondong bêng vo yoô andanô."

³⁷ Êng me henang nena, "Ôpatu be hevatho yanvêk mavi me Anô Ya Nakandung.

³⁸ Me kukapô me pik itiêng. Me yanvêk mavi me Wapômbêng ya lêklinyak bêng ya avilanô. Me kamung kambom me anô kambom ya avilanô.

³⁹ Nakyo atu be hevatho yanvêk kambom me Sakdang. Me na ku me anjêla melak leng. Me wakma imbua nôm ya anông me pik lo leng yandang.

⁴⁰ "Wakma esapu kamung kambom be îmôk ethak amela me pik lo leng yandang.

⁴¹ Me Anô Ya Nakandung da tem nêngêv ya anjêla bini ya lêklinyak bêng kapô vo esapu nôm takatu be ivuling avilanô ining êv iving lêk avilanô takatu be evong kombom kambom sapêng vê.

⁴² Me anjêla tem ekaliv loho îndôk amela dijang bêng. Long êng me loho tem endeng kambom be ethang vienjing ondong long.

⁴³ "Metom avilanô thêthôp tem imbutak itôm wak ya danda be îmô loho ning Kamik ya lêklinyak bêng kapô. Bêng be môlô na lêk linjong me ondanô ambô ti katôyang!"

Ambô dôhó hethak ivung nôm mavi te

⁴⁴ Yisu henang ambô dôhó te nena, "Melak leng ya lêklinyak bêng me hitôm kukapô te be ivung nôm mavi te himô. Be anô te hêpôm nôm mavi êng me hivung ethak lonjbô. Me yêni la mavi be hêv ya nômkama sapêng vo anô êv vuli. Me hiwa valuseleng be hê hêv êndêng kukapô atu ya alang vo nimbua kukapô êng."

Ambô dôhó hethak kômkom kêkêlô

⁴⁵ Yisu henang ambô dôhó yang nena, "Melak leng ya lêklinyak bêng me hitôm anô lêk valuseleng bêng te hethalo kômkom kêkêlô vo nêngêv vuli.

⁴⁶ Hethalo hele be hêpôm kômkom kêkêlô anông te be ya vuli me bêng anông. Êng me hê me hêv ya nômkama sapêng vo êv vuli. Me hiwa valuseleng be hê me hêv vuli kômkom kêkêlô êng ethak."

Ambô dôhó hethak lek

⁴⁷ Yisu henang ambô dôhó te hethak lonjbô nena, "Melak leng ya lêklinyak bêng me hitôm ekaliv lek hîlôk kasik bomang be êvôv alim nanam lomalama.

⁴⁸ Wakma lek hêyô thing me êvôv ê hethak linjang me îlôk îmô be ithup alim ya mavi hîlôk vak tham doho me îmô alim ya kambom hê.

⁴⁹ Be ditu wakma pik lo leng yandang me Wapômbêng tem nembong bêng yom. Be

ya anjêla tem êlêm vo imbua na kambom vê injêk na thêthôp livông

⁵⁰ be îmô îndôk amela. Long êng me loho tem endeng kambom be ethang vienjing ondong long."

⁵¹ Me Yisu henang ik ya na hîndông ling nena, "Lêk môlôyala ambô sapêng ya ondong yôv mesa mi?"

Me loho nang nena, "Bôvê."

⁵² Êng me henang ethak loho nena, "Anô lêk auk hethak Wapômbêng ya ambô te heyala melak leng ya lêklinyak bêng ya ondong katôyang, ôpêng me hitôm melak te ya alang. Yêni hê ya melak kapô me hiwa nôm lêkmuk mavi lêk ya bôô hiving be hêv êndêng avilanô."

Plopet athêng mi hêk ya melak ondong (Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu henang ambô dôhó takêng yôv me hetak long êng be hê

⁵⁴ ya melak ondong. Me hîndông avilanô himô ining melak yeng hele be loho song kambom be enang nena, "Ôpiti hiwa auk iti nang êsê? Bisête be yêni hitôm nembong nôm thamtham?"

⁵⁵ Ôpiti me anô helav melak nakandung be talêmbô me Malia. Be viyanj me Jems lo Josep me Saimon lo Judas.

⁵⁶ Me livi îmô long iti hiving aô. Me bisête be ôpiti hitôm nembong nôm takiti êng?"

⁵⁷ Loho nang bêng me ipôlik ethak yêni. Metom Yisu henang ethak loho nena, "Plopet thak hiwa athêng bêng hêk melak yang. Metom ya melak ondong lêk ya lêkma me hitôm anô athêng mi te."

⁵⁸ Hele be mi hevong nôm thamtham bêng anông hêk long êng amî vômbe nena loho mi êv iving yêni amî.

14

Ik Jon Anô Hithik Avilanô vônô

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Hêndêng wakma êng me king Helot Antipas helanjô ambô hethak nôm takatu be Yisu hevong.

² Êng me henang ethak ya na ku nena, "Ôpêng me Jon Anô Hithik Avilanô yom ditu hiviyô hethak lonjbô. Be ditu hiwa lêklokvang be hevong nôm thamtham takêng."

³⁻⁴ Sêmbôk me Helot hiwa yang Pilip yanavi Helodias. Be Jon henang ethak Helot nena, "Lêk huwa avi ti be ditu mi hosopa kombom thêthôp amî." Êng me Helot hêv ya na vovak ê me evalong Jon be ekak yêni be etak îlôk kalaondong.

⁵ Avılanô leñjing êv nena Jon me plopet te. Be ditu Helot hevong vo ningik Jon vônô metom hêkô avılanô.

⁶ Anô doho êlêm eyang nôm hiving Helot vo leñjing êv ya waklavông talêmbô hevathu yêni. Me Helodias nalavî hêlêm hêyô be heloyeng heva loho livông. Me Helot hêyê be la mavî anông.

⁷ Êng me Helot hevak ambô manjeng hiving inda nena, "Ya hanang avanông bing dake nena honang ik ya ling hethak nômate vo yanggêv êndêng ong, êng me tem yanggêv yom."

⁸ Me talêmbô hêv auk êndêng nalavî vo nenang nena, "Ya leng hiving Jon Anô Hithik Avılanô kwandôk indôk belev te be nongêv êndêng ya!"

⁹⁻¹⁰ Me king helanjô ambô êng be la malêng. Metom la hêv ambô atu be lêk hevak hîlôk ña bêngbêng maleñjing yôv, be ditu henang ethak ya ña vovak be ê kalaondong me endambêng Jon lôkbudom kisi.

¹¹ Me loho tak Jon kwandôk hîlôk belev te be iwa hêlêm êv êndêng avi voyavô atu. Me yêni hiwa be hê hêv êndêng talêmbô.

¹² Yôv me Jon ya ña hîndông elanjô me êlêm iwa linjôpik be ê elav. Loho lav yôv me ê enang ethak Yisu.

Yisu hevakông avılanô 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu helanjô ambô êng yôv me hetak long êng me hethak yeng te be hê long thiliv bôte. Me avılanô bêng anông elanjô nena yêni lêk ya ña hîndông yom lêk hê, be ditu etak ining melak lông me eveng yêni yam be ê.

¹⁴ Yisu hethak lindang me hêyê avılanô bêng anông lêk imô yôv. Be ditu lahiki hethak loho be hevong loho ning ña lêk kômbôk mavî.

¹⁵ Lêk yathindang yôv be ditu ya ña hîndông êlêm enang ethak yêni nena, "Aômô long thiliv be ditu notak avılanô takiti vo ini melak lông takatu be hîmô bidong vo êngêv ining nôm vuli."

¹⁶ Metom Yisu henang nena, "Mî! Loho mô. Me mólô da tem ombakông loho."

¹⁷ Me loho nang êndêng yêni nena, "Yoô nôm mî, metom polom bahevi lêk alim ñanam yi yom ti be hîmô."

¹⁸ Êng me Yisu henang nena, "Umbua lêm ve ya."

¹⁹ Me henang ethak avılanô nena, "Ôndôk ômô kwang takiti." Me hiwa polom bahevi lêk alim yi atu be hêyê leng me henang la mavî hêndêng Wapômbêng. Yôv me hekav polom lêk alim be hêv êndêng ya ña hîndông me iwa be ik tham hêndêng avılanô nômbêng atu.

²⁰ Me avılanô sapêng eyang be lenjinyak. Me ya ña hîndông ithup nôm wata vi atu be hîmô denang hîlôk vak tham lauming be lahavôyi.

²¹ Anô yom ditu hîtôm 5,000 me avi lo sêik takatu be eyang nôm êng hiving me mî iwa loho thô hiving ami.

*Yisu heveng kasik bomang viling
(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)*

²² Yôv me Yisu henang ethak ya ña hîndông vo ethak yeng ketheng be imung bini kasik bomang viyang vulu me yêni da hîmô vo nêngêv avılanô bini êm.

²³ Hêv avılanô be ê yôv me hethak dum te be hê vo neteng mek. Bilivông hêyô me yêni hîmô dum êng denang.

²⁴ Me yeng atu lêk hîmô kasik livông me lovak hiyuv be hîmô yeng long hele hê, be ditu ñanam budum hik be yeng êng hele lelalifing kambom anông.

²⁵ Bidong oyang tem neyang wakbêng me Yisu heveng kasik viling be hê êndêng ya ña hîndông.

²⁶ Me ya ña hîndông êyê yêni heveng kasik viling me êkô kambom be enang nena, "Anô te dôhôi!" me ipindik kambom be eleng.

²⁷ Metom henang ambô ketheng oyang hethak loho be henang nena, "Dô mólô kô andô me ômô mayaô! Ya da diti!"

²⁸ Êng me Pita henang nena, "Anômbêng, avanông ong da ditu, yôv be nonang vo yambeng kasik viling be ya thôk êndêng ong."

²⁹ Me Yisu henang nena, "Nôlêm."

Êng me Pita hetak yeng me heveng kasik bomang viling be hê hêndêng Yisu.

³⁰ Metom hêyê lovak hiyuv lêklokvang be hêkô kambom. Êng me hêv yak hîlôk kasik kapô be helam nena, "Anômbêng! Nongêv ya livung!"

³¹ Ketheng oyang me Yisu hetak bang hê me hevalong inda. Me henang ethak yêni nena, "Yong hôêv iving me yaônâlêk. Hevong bisê be kapôlôm yi?"

³² Yôv me thêi thak ivutak ilôk imô yeng me lovak bêng êng hema.

³³ Êng me ña takatu be imô yeng eya venjibudom thîvô me ikum be êv yeng ethak yêni be enang nena, "Avanông bing! Ong me Wapômbêng Nakandung."

*Yisu hevong avılanô lêk kômbôk mavî
hîlôk Genesale*

(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

³⁴ Yôv me loho ê ele be ethak viyang vulu lindang nang Genesale.

³⁵ Me avılanô long êng êyê Yisu be eyala yêni. Be ditu êv ambô heveng melak lông

bêng êng sapêng. Me iwa ning ña lèk kômbôk sapêng be ê vo Yisu.

³⁶ Me eteng Yisu lèk kapôlôning maléng vo ña lèk kômbôk êthôm ya kwêv dang yom. Me ña takatu be êthôm sapêng me ivutak mavî.

15

Nôm takatu be tem nembong anô lèlèik (Mak 7:1-23)

¹ Palisi lèk kidônga ambô balambung doho êlêm nang Jerusalem be ê êyô vo Yisu me enang ik yêni ling nena,

² “Bumalô loho ning ambô manjeng henang vo aômbôking bahenjing mambung yôv kimîng aôngang nôm. Me bisête be yong ña hândông ivuling ambô êng be mî ivôking bahenjing amî?”

³ Êng me Yisu henang nena, “Bisête be mîlô vuling Wapômbêng ya ambô balambung be osopa mîlô da ning ambô manjeng?”

⁴ Hîtôm Wapômbêng bôk henang nena, ‘Nondovak lemambô lo lemtambô’ me ‘Ôpatu be hethang lambô lo talêmbô hethak ambô athek, êng me ingik ôpêng vônô.’

⁵ Metom thak mîlôndông avîlanô nena anô te henang ethak lambô mena talêmbô ma nena, ‘Yîning nômkama takatu be hîmô vo yangêv mamu livung ethak, êng me bôk ya hanang yôv nena tem yangêv êndêng Wapômbêng îtôm da,’

⁶ Êng me mîlô va long thing vo dô ôpêng êngêv lambô mena talêmbô ma livung andô. Be ditu hik thô nena mîlôvong Wapômbêng ya ambô hivutak hîtôm nôm oyang me osopa limburi da ning bôk le long yom.

⁷ Mîlô ña ovatek avîlanô! Thak mîlôvong bêng be avîlanô esong nena mîlô ña mavî. Metom plopet Aisaia ya ambô sêmbôk be henang ethak mîlô me avanông nena,

⁸ “Avîlanô takiti thak êv yîning athêng ling ethak viejing yom, metom kapôlôning me hêk dêimbô vo ya.

⁹ Loho êv yeng oyang ethak ya me thak enang loho da ning ambô manjeng yom be evatek nena, “Diti me Wapômbêng ya ambô.”’” *Ai-saia 29:13*

¹⁰ Me Yisu helam avîlanô nômbêng atu êlêm ethak tom me henang nena, “Môlôndanjô yîning ambô ti be oyala katôyang.

¹¹ Nôm takatu be thak avîlanô eyang hîlôk viejing me mî thak nembong be lo-hombutak lèlèik amî. Metom nôm takatu be

avîlanô enang ele viejing yom, ditu hevong be loho ivutak lèlèik.”

¹² Yôvêm me Yisu ya ña hîndông êlêm enang ethak yêni nena, “Nondanjô. Palisi elanjô yong ambô ti be loho lejing maning kambom hethak ong.”

¹³ Me Yisu henang viyang nena, “Wakamik atu be hîmô melak leng tem nesapu nôm takatu be mî yêni hevatho hîlôk ya kukapô amî lèk galôk vê.

¹⁴ Be dô môlôndanjô ña takêng ining ambô be osopa andô. Loho me hîtôm ña malenjing pusip be evong vo endom avîlanô embeng lonjanlê. Me anô mandaluk pusip yang helom anô mandaluk pusip yang heveng lonjanlê, êng me tem luvi êngêv yak îndôk lovang.”

¹⁵ Êng me Pita henang ethak Yisu nena, “Nunjik ambô dôhō êng ya ondong thô êndêng yoô.”

¹⁶ Me Yisu henang ethak loho nena, “Hevong bisê be mîlô thông hiving denang?”

¹⁷ Betha mî oyala amî nena nôm takatu be hîlôk anô viejing be hê heva lejingthoham yôv me thak hele yêing be hê.

¹⁸ Metom nôm takatu be hele viejing me hêlêm nang anô kapôlôning be hevong loho vutak lèlèik.

¹⁹ Nôm takatu be thak hîmô anô kapôlôning be hele yêing me auk kambom lèk ik anô vônô lèk evong sek iving anô lèk avî mena avî lèk anô lèk avîlanô muk evong sek mayaliv hiving i lèk vanî lèk enang ambô yôhîng hethak anô yang lèk enang ambô kambom hethak anô vi.

²⁰ Kambom takiti ditu tem nembong be avîlanô imbutak lèlèik. Be ditu oyala nena anô te mî hîvôking bang be heyang nôm amî me ôpêng mî hivutak lèlèik amî.”

Avî Kenan te hêv iving Yisu (Mak 7:24-30)

²¹ Yisu hetak long êng be hê hîmô melak lông Taia lo Saidon ining pik.

²² Me avî Kenan te hîmô long êng be hêlêm be helam lèklokvang lômbôlông nena, “Anômbêng! Devit Lim Lêkmuk! Nôngêv kapôlôm vo ya! Gôk kambom te hîmô hiving yîning avena be hivuling inda kambom anông.”

²³ Metom Yisu mî henang avî êng ya ambô viyang amî. Êng me ya ña hîndông êlêm me enang ethak inda nena, “Avî ti helam kaêk heveng aô yam bôsaha! Be nonang vo ni!”

²⁴ Êng me henang nena, “Wapômbêng hêv ya be ya halêm vo avîlanô Isael takatu be eveng mayaliv hîtôm boksipsip yom.”

²⁵ Me avî atu hêlêm me heya vabudum thivô be henang nena, "Anômbêng, nongêv ya livung!"

²⁶ Me henang ethak avî êng nena, "Kambom vo êngêv sêknena ning nôm êndêng avung."

²⁷ Me avî êng henang nena, "Anômbêng, aliêng me avanông bing. Metom avung thak eyang limi ning nôm pômpô takatu be hêv yak hîlôk ining balê vimbing."

²⁸ Me Yisu henang nena, "Avî, yong hôêv iving me bêng anông, be ditu nôm atu be lem hiving me lêk huwa yôv." Me avî êng nalavî hivutak mavî hethak lonbô hêndêng wakma êng yom.

Yisu hevong avîlanô lêk kômbôk bêng anông mavî

²⁹ Me Yisu hetak long êng me hivup ethak kasik bomang nang Galili ya dang. Hivô me hethak dum te be hê himô.

³⁰ Me avîlanô bêng anông êlêm vo yêni me iwa na vejing kambom, lêk na malenjing pusip, lêk na vejing lo bahejing lêkgwak, lêk na vienjing putup, lêk na kômbôk lomaloma be êlêm êndô hêk Yisu va. Me hevong loho ivutak mavî.

³¹ Me avîlanô êyê na vienjing putup enang ambô, lêk na vejing lo bahejing lêkgwak ivutak mavî, me na vejing kambom eveng, lêk na malenjing pusip êyê tak. Loho yê nôm takêng be esong kambom be êv avîlanô Isralê ining Wapômbêng ya athêng ling.

*Yisu hevakông avîlanô 4,000
(Mak 8:1-10)*

³² Yisu helam ya na hîndông êlêm me henang ethak loho nena, "Ya leng ik ya hethak avîlanô nômbêng iti. Loho bôk imô hiving ya hitôm wak lô be ining nôm lêk mî. Be ditu ya handô yangêv loho bini lêk lejing oyang, vômbe nena tem malenjing endeyang be êngêv yak îndôk lonjanlê."

³³ Me ya na hîndông enang nena, "Avîlanô bêng anông me aômô long thiliv, be yôv keme aômbua nôm nang êsê be aômbakông loho?"

³⁴ Me Yisu henang ik loho ling nena, "Môlô ning polom vithêla tu be himô?"

Êng me enang nena, "Polom bahevi be lahavôyi lêk alim nanam yaônena doho."

³⁵ Me Yisu henang ethak avîlanô nômbêng atu nena îndôk imô.

³⁶ Êng me hiwa polom bahevi be lahavôyi atu lêk alim takatu be henang la mavî hêndêng Wapômbêng. Yôv me hekav polom lêk alim be hêv êndêng ya na hîndông me loho iwa be ik tham hêndêng avîlanô.

³⁷ Sapêng eyang be lenjinvinyak me ya na hîndông ithup nôm wata hîlôk vak tham bahevi be lahavôyi.

³⁸ Anô yom hitôm 4,000 me avî lo sêik takatu be eyang nôm êng hiving me mî iwa loho thô hiving amî.

³⁹ Yôv me Yisu hêv avîlanô be ê me hethak yeng be hê Magadan.

16

Palisi lêk Sadyusi lejing iving injê lavuning te

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ Palisi lêk Sadyusi doho êlêm êndêng Yisu vo embatek yêni. Be ditu loho nang ethak inda nena, "Nombong lavuning te vo ningik thô nena Wapômbêng hêv ong be hîlêm."

² Metom henang loho ning ambô viyang nena, "Hêndêng yathindang me thak môlô nang nena, 'Lenjlokwang hethethaleng be wak mavî tem nêyô.'"

³ Me hêndêng lêkbôk dang me thak môlô nang nena, 'Wak himbî vônô be tem ôthing êyô.' Môlôyala lenjlokwang ya lavuning katôyang. Metom lavuning lomoloma takatu be lêk hivutak môlô livông ya ondong me môlô thông paling denang.

⁴ Môlô avîlanô bôlôti me avîlanô kambom be ôêv dômim liling êndêng ya. Me môlô lemim iving yambong lavuning vo ningik thô nena Wapômbêng bôk hêv ya be ya halêm, metom tem mî. Tem môlôngô Jona ya lavuning yom." Yôv me Yisu hetak loho be hê.

Ambô dôhê hethak Palisi lêk Sadyusi ning yis

(Mak 8:14-21)

⁵ Yisu lêk ya na hîndông êyô kasik bomang viyang vulu. Metom ya na hîndông lejing êv polom thing be mî iwa amî.

⁶ Êng me henang ethak loho nena, "Oyanging am ethak Palisi lo Sadyusi ning yis."

⁷ Me loho nang ethak i nena, "Betha mî aô auwa polom amî ma be ditu henang ambô ti."

⁸ Metom heyala loho ning ambô atu be enang, êng me henang nena, "Môlô ning ôêv iving me yaônalêk. Be môlô nang ethak mî uwa polom amî vo?"

⁹ Môlô thông paling denang mesa? Mî lemim êv polom bahevi atu be avîlanô 5,000 bôk eyang amî e? Me vak tham vithêla ditu bôk uthup nôm wata hîlôk?

¹⁰ Me polom bahevi be lahavôyi atu be avîlanô hitôm 4,000 eyang, lêk vak tham vithêla ditu bôk uthup nôm wata hîlôk?

¹¹ “Môlô thông yîning auk denang be os-ong nena ya hanang ambô hethak polom e? Oyanging am ethak Palisi lêk Sadyusi ining yis!”

¹² Êng me mîng ya ña hîndông eyala ya auk nena hanang vo loho eyanging i ethak Palisi lêk Sadyusi takatu be indông avîlanô hethak auk lêkgwak. Me mî hanang ethak yis etak hîlôk polom amî.

*Pita hanang nena Yisu me Mesaya
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ Yisu hivutak êyô Sisalia Pilipai me hanang ik ya ña hîndông ling nena, “Avîlanô auk auk bisête? Anô Ya Nakandung me opalête?”

¹⁴ Me loho nang nena, “Doho nang bêniti nena ong me Jon Anô Hithik Avîlanô. Me doho nang nena ong me Elaija. Me doho nang nena ong me Jelemia mena plopêt bôô te ma.”

¹⁵ Yôv me hanang ik loho ling nena, “Metom môlô da olam ya nena opalête?”

¹⁶ Êng me Saimon Pita hanang nena, “Ong Mesaya, Wapômbêng lêkmala Nakandung.”

¹⁷ Me Yisu hanang viyang nena, “Saimon, Jona nakandung, lem mavî vômbe nena anô pîk iti te mî hik auk êng thô hêndêng ong amî. Me Wakamik atu be hîmô melak leng, yêni da diti hik auk iti thô hethak ong.

¹⁸ Me ya hanang êndêng ong Pita* nena tem ya tak ong îtôm valu ondong anông vo yandav yîning avîlanô ondong atu be êv iving ya êyômô valu êng. Be ñama ya lêklokvang mî hîtôm nimbuling loho amî.

¹⁹ Tem yangêv melak leng ya lêklinyak bêng ya iyam melak ambôlêk êndêng ong. Be nôm takatu be hopatôk hîmô pîk me tem Wapômbêng epatôk injêk melak leng bêng yom. Me nôm takatu be hopole hêk pîk me tem Wapômbêng epole vê injêk melak leng bêng yom.”

²⁰ Me hanang lêklokvang ethak ya ña hîndông nena dô enang ethak anô te nena yêni me Mesaya andô.

Yisu hanang nena tem nema be nimbiyô ethak lonbô

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Hêndêng wakma atu be Pita hanang nena Yisu me Mesaya me Yisu hîndông ya ña hîndông hethak ambô lêkmuk te nena yêni tem nesopa Wapômbêng ya la hiving be ni Jelusalem. Me avaka lêk ña bêngbêng îmbôk da lêk kîdônga ambô balambung tem êngêv vovang êndêng yêni. Yôvêm me tem

ingik yêni vônô me wak ali lô me tem nimbiyô ethak lonbô.

²² Êng me Pita hiwa yêni hê dêim doke me hethang inda be hanang nena, “Anômbêng, mî anông! Nôm êng mî hîtôm nêpôm ong amî! Me mî anông.”

²³ Yisu hik i lîfing me hanang ethak Pita nena, “Sakdang, numba ya dôm! Hosopa anô ning auk yom me mî hosopa Wapômbêng ya auk amî. Be hovong vo nomba ya thing.”

²⁴ Yôv me Yisu hanang ethak ya ña hîndông nena, “Anô te hevong vo nesopa ya, êng me nende dôm lîfing êndêng ya lêkmala pîk me nimbua ya alovalasing be nesopa ya.

²⁵ Vômbe nena ôpatu be la hêv ya lêkmala pîk bêng anông, êng me ya lêkmala êng tem nêngêv yak. Metom ôpatu be hetak ya lêkmala be hesopa ya, ôpêng tem nimbua lêkmala anông.

²⁶ “Anô te hiwa nômkama pîk sapêng, metom mî hesopa Wapômbêng ya ambô amî be ya lêkmala hêv yak me ya nôm takêng tem nêngêv yêni livung bisê? Me anô te hîtôm nêngêv nômate êndêng Wapômbêng vo nimbua ya lêkmala ethak lonbô mesa? Mî anông!

²⁷ Anô Ya Nakandung tem nêlêm imbing Lambô ya danda lêkmanging lêk ya anêla. Me tem nêngêv vuli mavî lêk vuli kambom êndêng avîlanô tomtom îtôm loho ning ku takatu be bôk evong.

²⁸ Ya hanang avanông tem nêlêm imbing ya Anô Ya Nakandung tem nêlêm imbing ya lêklinyak bêng. Me môlô vi atu be lêk ova long iti tem ômô lêkmala denang me ônggô nôm êng imbing.”

17

*Yisu lînkôpik hivutak yajda
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

¹ Wak bahevi be lahavôtom hele be hê yôv me Yisu helom Pita hiving ña loyang yi Jems lo Jon be loho thak dum dêim bêng te atu be anô mî be loho ê îmô.

² Êng me Yisu lînkôpik hivutak yajda heva loho malejing. Be thohav lo ma hivutak lênglêng hîtôm wak me ya kwêv sapêng hivutak thapuk hîtôm danda.

³ Hêndêng wakma naêng yom me Moses lo Elaija êyô be enang ambô hiving Yisu be loho yê.

⁴ Êng me Pita hanang ethak Yisu nena, “Anômbêng, mavî anông vo lêk aômô long iti. Lem hiving me tem yandav melak

lêkkôpik lokwanjlo, te vo ong me te vo Moses me te vo Elaija.”

⁵ Pita henang ambô denang me mavông thapuk anông te hêyô be heva loho thing. Me ambô te hêlêm nang mavông êng kapô nena, “Ôpiti me yining Wakna atu be ya leng hiving anông. Me ya leng mavî anông hethak yêni. Be ditu mólôndanô ya ambô!”

⁶ Yisu ya na hîndông elanjô ambô êng me êkô be elowaling kambom be îlôk êk be malerjing hele hê pik.

⁷ Metom Yisu hêlêm bidong me hêthôm loho be henang nena, “Môlômbiyô. Dô mólô kô andô.”

⁸ Êng me loho êv malerjing ling me êyê nena Yisu yom lêk heva. Me anô yi atu lêk mî.

⁹ Yôv me loho tak dum êng be îlôk ele ê denang me Yisu henang lêkkokwang ethak loho nena, “Dô mólô nang nôm atu be lêk ôyê bêng ethak anô te andô endebe Wapômbêng ingik Anô Ya Nakandung ling imbiyô injêk nâma ethak lonjô êm.”

¹⁰ Yisu ya na hîndông enang ik yêni ling nena, “Bisête be kidônga ambô balambung enang nena Elaija tem nimung be nêlêm yôv kîming Mesaya?”

¹¹ Êng me Yisu henang nena, “Avanông! Elaija tem nêlêm be nembong ku vo nômkama sapêng imbutak mavî ethak lonjô.

¹² Metom ya hanang ethak mólô nena Elaija bôk hêlêm yôv. Me avilanô îthông yêni paling be esopa ining lejing iving yom be evong kambom lomalama hêndêng yêni. Be tem êngêv vovang êndêng Anô Ya Nakandung bêng yom.”

¹³ Yôv me ya na hîndông elanjô ambô êng be eyala nena Yisu henang vo Jon Anô Hithik Avilanô.

*Yisu hêv gôk kambom vê hêk wakna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu loho ê êyô me êyê avilanô bêng anông lêk imô. Me anô te hêlêm hêyô vo Yisu me heya vabudum thivô himô yêni mandaluk

¹⁵ me henang nena, “Anômbêng, lem ingik ong ethak yining wakna, vômbe nena thak hiwa kômbôk hemayak be thak hêv yak hîlôk nânam lêk amela. Be thak hiwa vovang bêng anông.

¹⁶ Be ya hauwa ha vo yong na hîndông, metom loho mî hitôm embong yêni mavî amî.”

¹⁷ Me Yisu henang nena, “Môlô me avilanô kambom be mî ôêv iving amî! Wak vithê tem ya mô imbing môlô be yambua môlô ning malêng? Umbua wakna êng êlêm.”

¹⁸ Me hesok gôk kambom êng vôkê be hetak wakna êng me ketheng oyang me hivutak mavî.

¹⁹ Yôv me Yisu ya na hîndông yom ê vo inda me enang nena, “Bisête be yoô mî hitôm angêv gôk kambom êng vê amî?”

²⁰⁻²¹ Tomêng me Yisu henang viyang nena, “Vômbe nena môlô ning ôêv hiving me yaônalek, be ditu mólô mî hitôm amî. Ya hanang avanông ethak mólô nena betha mólô ning ôêv hiving yaônalek hitôm vôkva yaôna te, êng me hitôm onang ethak dum te nena, ‘Numbiyô be numba bôyang’, êng me tem nesopa mólô ning ambô yom. Me nômate mî hitôm malêng vo mólômbong amî.”*

*Yisu henang bôlôyang nena tem nema
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)*

²² Yisu lêk ya na hîndông sapêng ethak tom hîlôk Galili me henang ethak loho nena, “Tem enang Anô Ya Nakandung bêng be tak indôk avilanô bahejing.

²³ Be tem ingik yêni vônô me wak ali lô me tem nimbiyô ethak lonjô.” Ya na hîndông elanjô ambô êng be lejing malêng bêng anông.

Yisu henang vo takis melak matheng

²⁴ Yisu lêk ya na hîndông ê êyô Kapenaom me na iwa takis melak matheng* êlêm me enang ik Pita ling nena, “Môlô ning kidônga thak hêv takis melak matheng hiving mesa mî?”

²⁵ Me Pita henang nena, “Bôvê. Yêni thak hêv.”

Yôv me Pita hivutak êyô melak kapô me Yisu henang ik yêni ling himung nena, “Saimon, lem hêv bisê? King pik sapêng thak iwa ning takis nang opalê? Loho da ning nali mesa avilanô vi?”

²⁶ Me henang nena, “Iwa nang avilanô vi.”

Êng me Yisu henang nena, “Avanông. Nali me mî thak êv takis êng hiving amî.

²⁷ Metom ya handô aômbong be loho lejing nâna andô. Be ditu nu kasik bo-mang me nokaliv yaklôm be alim mung atu be hôvôv, êng me numbua be nombal-ala ambôlêk me tem nôngô valuseleng te heva kapô. Me numbua valuseleng êng be

17:5 17:5 Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22 17:10 17:10 Mal 4:5 17:12 17:12 Mat 11:14 17:13 17:13 Luk 1:17 17:19 17:19 Mat 10:1 17:20-21 17:20-21 Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2

* 17:20-21 17:20-21 Kapua Glik vi atu be ekavu heveng yam henang bêngiti. Utip ethak nôm be oteng mek yom me hitôm mólôngêv gôk lêkkokwang êng vê. 17:22 17:22 Mat 16:21 17:24 17:24 Etak Ijip 30:13; 38:26 * 17:24 17:24 Takis melak matheng me valuseleng atu be na Juda ning anô yom thak êv bôlôtom yom hêndêng sondakbêng nômbêng iti be himô vo wakna melak matheng kambom me tem êngêv vuli nômkama vo epesang ethak.

nôngêv êndêng loho îtôm ai ning takis melak matheng."

18

Opalête me bêng hêk melak leng ya lêklinyak bêng kapô

(Mak 9:33-37, 42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)

¹ Wakma êng me Yisu ya ɲa hîndông ê vo inda me enang ik yêni ling nena, "Opalête tem nimbutak anô lêk athêng bêng îmo melak leng ya lêklinyak bêng kapô?"

² Me Yisu helam sêik nate hêlêm me hetak eva loho livông

³ me hanang ethak loho nena, "Ya hanang avanông ethak môlô nena mî môlô le ning auk liling be uvutak îtôm sêik nati amî, êng me môlô mî hîtôm umbutak ôyô melak leng ya lêklinyak bêng kapô bunu amî. Mî anông.

⁴ Be ditu anô te hetaving i hele be yaônalêk hîtôm sêik nati, êng me tem nimbutak anô lêk athêng bêng îmo melak leng ya lêklinyak bêng kapô.

⁵ Me ôpatu be hiwa sêik nate bênjiti thô hethak yining athêng me hîtôm hiwa ya da thô.

⁶ "Metom anô te hevong be yining sêik atu be hêv iving ya te hêv yak, êng me mavî vo êthokêng valu malêng bêng te ethak ôpêng lôkbudum be ekaliv îndôk mamik kolong kapô vo nema.

⁷ "Alitaknena môlô avilanô pik iti! Nômka pik bêng anông thak hevong be môlô ning ôêv iving hêv yak. Nôm takêng tem nimbutak, metom alitakna vo ôpatu be hevong be avilanô ning êv iving êv yak. Ôpêng tem nitung malêng bêng anông.

⁸ Bahem vi mena vem vima hevong be hovong kambom, êng me nondambêng vi êng kisi be nokaliv ini vo dô nombong kambom ethak lonjô andô! Bahem lo vem vi yom me malêng bêng, metom mavî vo numbua lêkmala atu be tem nîmô îtôm wak nômbêng iti sapêng. Vombê nena bahem lo vem luvi hîmô be hovong kambom, êng me tem ekaliv lemvim kôpik sapêng îndôk long atu be amela lêkmala hethang hîmô hîtôm wak nômbêng iti sapêng.

⁹ Me malemdaluk vi hevong be hovong kambom, êng me nômbi vi êng thô be nokaliv ini vo dô nombong kambom ethak lonjô andô! Malemdaluk vi yom me malêng bêng, metom mavî vo numbua lêkmala atu be tem nîmô îtôm wak nômbêng iti sapêng. Vombê nena malemdaluk luvi hîmô be hovong kambom, êng

me tem ekaliv lemvim kôpik sapêng îndôk long amela lêkmala hethang hîmô hîtôm wak nômbêng iti sapêng.

¹⁰⁻¹¹ "Bêng be môlô yangging am! Dô môlô song nena sêiknena takiti me nôm oyang andô, vombê nena loho ning anêla thak êyê nôm takatu be thak môlôvong hêndêng loho me iwa ê me enang ethak Wakamik hîmô melak leng.*

Ambô dôhê hethak boksipsip te mî
(Luk 15:4-7)

¹² "Anô te ya boksipsip hîtôm 100 îmo dum te be te hevong bidoho. Êng me lem hêv nena boksipsip alang tem nembong ômbête? Tem netak 99 takatu be îmo dum êng me ni vo nethalo ali atu be lêk hevong bidoho.

¹³ Ya hanang avanông ethak môlô nena hêpôm aliêng me tem la mavî bêng anông îmbô thak vo 99 takatu be îmo.

¹⁴ Bêng yom me môlô ning Kamik hîmô melak leng hêndô anô athêng mî te ni long amela lêkmala hethang îmo.

Lonjanjê nopesang ambô imbing aviyam

¹⁵ "Me aviyam hevong kambom hethak ong,* êng me nu vo mamu da yom ômô bôte me nonang ya kambom êng bêng ethak inda. Yêni helanjô ong, êng me tem mamu mô îtôm ɲa loyang ethak lonjô.

¹⁶ Metom mî helanjô ong amî, êng me numbua anô te mena yi ma imbing ong be môlô nu êndêng yêni me nonang ya kambom êng bêng ethak lonjô. ɲa takêng tem emba be endanjô yong ambô honang ethak inda me tem embatho long.

¹⁷ Metom mî helanjô loho ning ambô amî, êng me nu nang ya kambom bêng êndêng ɲa êv iving ya. Honang metom mî helanjô ɲa êv iving ya amî, êng me môlôngô yêni îtôm anô daluk lêk anô hiwa takis te.

¹⁸ "Ya hanang avanông ethak môlô. Nôm takatu be opatôk hîmô pik me tem Wapômbêng epatôk injêk melak leng bêng yom. Me nôm takatu be opole hêk pik me tem Wapômbêng epole vê injêk melak leng bêng yom.

¹⁹ "Ya hanang avanông bing hethak lonjô nena anô yi kapôlônging tom ethak nômate hîmô pik iti be enang ik Wakamik ling vo imbua nômate, êng me Wakamik atu be hîmô melak leng tem nembong nôm êng imbutak anông.

18:1 18:1 Luk 22:24 **18:3 18:3** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 **18:5 18:5** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20

18:8 18:8 Mat 5:29-30 **18:10-11 18:10-11** Hib 1:14 * **18:10-11 18:10-11** Kapua Glik vi atu be ekavu hevong yam hanang bênjiti nena: Anô Ya Nakandung hêlêm vo nêngêv avilanô takatu be eveng mayaliv livông. **18:15 18:15** Luk

17:3; Gal 6:1 * **18:15 18:15** Kapua Glik mung doho me mî hanang nena "hethak ong" amî. **18:16 18:16** Lo 19:15; Jon 8:17 **18:18 18:18** Mat 16:19; Jon 20:23 **18:19 18:19** Mak 11:24; Jon 15:7

²⁰ Vômbê nena long alê atu be anô yi mena lô ma ethak tom ethak yining athêng me tem ya mô loho livông."

Ambô dôhô hethak anô mî hetak kambom amî

²¹ Yôv me Pita hêlêm me henang ik Yisu ling nena, "Anômbêng, yining aiyang hevong kambom hethak ya, êng me tem ya tak yêni ya kambom bôlô vithêla? Bôlô bahevi be lahavôyi mesa?"

²² Êng me Yisu henang nena, "Ya hanang ethak ong nena notak aviya ya kambom itôm wak nômbêng iti sapêng me mî bôlô bahevi be lahavôyi yom amî!

²³ "Vômbê nena melak leng ya lêklinyak bêng me hitôm king te hevong vo ya na ku êlêm êwê ya valuseleng viyang.

²⁴ Wak êng hêyô me iwa anô ku te hêlêm. Ôpêng bôk heyang king ya valuseleng bêng anông hitôm milion doho.

²⁵ Yêni mî hitôm nêngêv viyang amî, be ditu king henang vo êngêv ôpêng lo yanavi lêk nali lêk ya nômkama sapêng vo êngêv vuli*." Me imbua valuseleng takêng be êwê king ya valuseleng viyang ethak.

²⁶ "Ôpêng helañ ambô êng me heya vabudum thîvô himô king va me henang nena, 'Anômbêng, noyangging doke yôvêm! Valuseleng takatu be ya hauwa hêk ong sapêng me tem yangêv viyang.'

²⁷ Êng me king lahiki hethak ôpêng be henang nena, 'Viyang dô lêk!' Me hetak inda be hê.

²⁸ "Anô ku êng hetak king ya melak be hele yêng me hethalo anô ku yang be bôk hiwa ya valuseleng itôm 100 be bôk mî nêngêv viyang amî denang. Êng me hevalong ôpêng hêk be hekakô lôkbudum thing lêklokvang me hethang inda be henang nena, 'Yining valuseleng êlêm!'

²⁹ "Me yang êng hêv yak hilôk hêk yêni va me heteng inda lêk kapô malêng be henang nena, 'Aiyang, noyangging doke yôvêm! Valuseleng takatu be ya hauwa hêk ong me tem yangêv viyang.'

³⁰ "Metom ôpêng hêndô nendanô yang êng ya ambô, be ditu hiwa be hê hetak hilôk kalaondong endebe nêngêv ya valuseleng êng viyang êm.

³¹ Na ku vi êyê nôm atu be ôpêng hevong be esong kambom be lejing malêng bêng be loho ê me enang hêndêng king.

³² "Êng me king helam ôpêng hêlêm me henang nena, 'Ong anô ku kambom anông! Hoteng ya lêk kapôlôm malêng hele be ya hatak ong be mî nôwê yong tôp viyang amî.

³³ Ya leng ik ya hethak ong, metom bisête be mî lem ik ong hethak anô ku yang êng bêng yom amî?"

³⁴ Me king la maning kambom be hetak ôpêng hilôk na takatu be eyanging kalaondong bahenjing vo loho êngêv vovang êndêng yêni endebe nêngêv valuseleng êng viyang êm."

³⁵ Me Yisu henang nena, "Wakamik atu be himô melak leng tem nembong bêng yom ethak avilanô takatu be mî etak kapôlônging kambom ethak viyanji amî."

19

Yisu henang hethak kombom na lêk vini êndô i

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

¹ Yisu henang ambô takêng yôv me hetak Galili be hê nanam Yelodan viyang vulu hêk Judia.

² Me avilanô bêng anông esopa yêni be hevong loho ning na lêk kômbôk sapêng ivutak mavî.

³ Me Palisi doho êlêm êyô vo Yisu me evong vo eyek yêni be enang ik yêni ling nena, "Ambô balambung henang bisête? Anô te hitôm nêngêv yanavi vê oyang mesa, aliêng me thêthôp e?"

⁴ Metom Yisu henang viyang nena, "Betha bôk mî môlô sam ambô atu be henang nena, mujdaluk anông sêmbôk be Wapômbêng hepesang avilanô me hepesang anô da me avî da

⁵ yôv me henang nena, 'Hethak ondong êng yom me anô tem netak lambô lo talêmbô me nethak tom imbing yanavi vo thêi imbutak itôm lenying kôpik tom yom.'

⁶ Thêi mî yi hethak lonbô amî me lêk ivutak tom yom. Bêng be nôm atu be Wapômbêng bôk hevak long hethak tom me anô te mî hitôm nepole vê amî."

⁷ Me Palisi enang nena, "Metom hevong bisê be Moses bôk henang nena anô te hevong vo netak yanavi, êng me nekavu kapua te be nêngêv êndêng yanavi vo nêngêv yêni vê?"

⁸ Metom Yisu henang nena, "Môlô na mî thak ondanô ambô amî, be ditu Moses hêv lonjanlê êng hêndêng môlô vo osopa. Metom Wapômbêng mî hilôk hethak kombom êng amî.

⁹ Ya hanang avanông ethak môlô nena, anô te yanavi mî hevong sek amî metom yamalô hêv inda vê oyang be hiwa avî yang, ôpêng da me lêk hevong sek hiving avî yang êng."

18:22 18:22 Luk 17:4 **18:25 18:25** Anômbêng te hêv anô te be anô yang hêv vuli me ôpêng ivutak itôm anô hêv vuli ya anô ku oyang. **18:34 18:34** Mat 5:25-26 **18:35 18:35** Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13 **19:4 19:4** Stt 1:27; 5:2 **19:5 19:5** Stt 2:24; Ep 5:31 **19:7 19:7** Lo 24:1-4; Mat 5:31 **19:9 19:9** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

¹⁰ Yisu ya na hîndông enang ethak inda nena, "Betha bêng me mavi vo ôpêng bôk mî nimbua avi andô."

¹¹ Metom henang ethak loho nena, "Anô sapêng mî hitôm esopa ambô êng ami. Me na takatu be Wapômbêng hêv lèklokvang hêndêng loho yom ditu tem esopa ambô êng."

¹² Anô doho me talôvi evathu loho be leŋving kôpik da kambom bêng, be ditu mî hitôm imbua avi ami. Doho me avilanô bôk engothe loho ning moma vè vo dô imbi sêik andô. Me doho leŋving iving êngêv ining lèklokvang sapêng vo embong melak leng ya lêklinyak bêng ya ku, be ditu mî iwa avi ami. Metom opalê atu be hitôm nesopa ambô tiêng me nesopa yom."

*Yisu hêv mek hethak sêiknena
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Avilanô doho iwa sêiknena be êlêm êyô vo Yisu vo netak bang êyônjêk loho be nêngêv mek ethak loho. Metom ya na hîndông ethang avilanô takêng.

¹⁴ Êng me Yisu henang ethak loho nena, "Otak sêiknena vo êlêm êndêng ya me dô mîlômbasing loho andô, vombê nena avilanô takatu be athêng mî me hitôm sêiknena takiti be melak leng ya lêklinyak bêng me loho ning."

¹⁵ Êng me hetak bang hêyô hêk sêik takêng yôv me hetak long êng be hê.

*Malêng vo na lèk nômkama bêng imbutak êyô melak leng ya lêklinyak bêng kapô
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Anô te hêlêm êyô vo Yisu me henang nena, "Kîdônga, tem yambong kombom mavi alê vo yambua lèkmala itôm wak nômbêng iti sapêng?"

¹⁷ Êng me Yisu henang ethak inda nena, "Hevong bisê be honang ik ya ling hethak kombom alê me 'mavi'? Anô tom yom me anô mavi! Be lem hiving numbua lèkmala atu be tem nîmô itôm wak nômbêng iti sapêng, êng me nosopa Wapômbêng ya balambung sapêng."

¹⁸ Me ôpêng henang ik yêni ling nena, "Tem ya sopa balambung ali alête?"

Êng me Yisu henang nena, " 'Dô nungik anô vônô andô. Me dô nombong sek imbing anô yang yanavi andô. Me dô nombong vani andô. Me wakma hova be hovong ambô me dô honang ambô yôhing andô."

¹⁹ Me nondovak lemambô lo lemtambô ning ambô. Me lem imbing avilanô vi hitôm lem hiving ong da.' "

²⁰ Me anô muk êng henang nena, "Balambung takêng me thak ya hasopa sapêng. Metom tem yambong ômbête imbing?"

²¹ Êng me Yisu henang hethak inda nena, "Lem iving numbutak thêthôp anông imô Wapômbêng mandaluk, êng me nu me nongêv yong nômkama sapêng vo avilanô êngêv vuli. Me numbua valuseleng sapêng be nongêv êndêng avilanô siv vo yong nômkama mavi bêng anông tem nîmô melak leng. Hovong bêng yôv me nôlêm osopa ya."

²² Anô muk êng me anô lèk nômkama bêng anông, be ditu helaŋô ambô êng be hêv malêng bêng hêndêng yêni be hê lèk la malêng bêng anông.

²³ Êng me Yisu henang ethak ya na hîndông nena, "Ya hanang avanông bing ethak mîlô nena, na lèk nômkama bêng tem êpôm malêng bêng vo imbutak êyô melak leng ya lêklinyak bêng kapô bini."

²⁴ Ondaŋô! Me mî malêng vo bok kamel imbutak êyô lôvik indi kwak ya ambuang bini ami, metom malêng bêng anông vo anô lèk nômkama bêng te tem nimbutak êyô melak leng ya lêklinyak bêng kapô bini."

²⁵ Ya na hîndông elarô ambô êng be esong kambom anông be enang nena, "Bêng be opalê hitôm nimbua lèkmala wak nômbêng iti sapêng?"

²⁶ Êng me Yisu hêyê loho kôlîlîng be henang nena, "Nôm êng me anô te mî hitôm nembong ami me Wapômbêng yom hitôm nembong."

²⁷ Êng me Pita henang nena, "Nondaŋô! Bôk yoôtak yoô ning nômkama sapêng be alêm vo asopa ong, be ditu tem yoômbua ômbête?"

²⁸ Me Yisu henang ethak loho nena, "Ya hanang avanông ethak mîlô. Wakma nômkama pik sapêng hivutak lèkmuk ethak lonbô me Anô Ya Nakandung da tem nimbua athêng bêng be nêyômô ya balê king vo neyanging ya avilanô sapêng imô long êng. Me mîlô na osopa ya lauming be lahavôyi takatu tem ôyô mî balê king lauming be lahavôyi be oyanging avilanô Israel ondong lauming be lahavôyi takatu."

²⁹ Me avilanô takatu be thak leŋving êv ya be etak ining melak lèk viyanj me livi lèk lami me talôvi lèk ining nali lèk ining kukapô, êng me tem Wapômbêng êngêv bêng anông êndêng loho itôm 100 êyômô loho ning long imbing. Me loho tem imbua lèkmala atu be himô hitôm wak nômbêng iti sapêng imbing."

³⁰ Ondaŋô! Na lèk athêng bêng anông tem imbutak na athêng mî. Me na athêng

mî bêng anông tem imbutak ña lêk athêng bêng."

20

Ambô dôhô hethak ku ya vuli

¹ Yisu henang nena, "Melak leng ya lêklinyak bêng me bëniti. Hêndêng lêkbôk momanang me kukapô te ya alang hê vo nethalo ña ku vo embong ku îmô ya kukapô yak waing.

² Yêni hêpôm anô doho be henang ik loho ling vo embong ya ku îtôm wak daluk te me tem nêngêv loho vuli ethak valuseleng kalalang tom. Me ña takêng îlôk ethak ya ambô êng. Êng me hêv loho be ê ya kukapô.

³ "Hîtôm wakma bahevi be lahavôva hêndêng lêkbôk me hê long thak ethak tom hîlôk me hêyê anô doho ku mî be loho mô oyang.

⁴ Me henang ethak loho nena, 'Môlô numbong yîning ku imbing. Tem ya sopa kombom thêthôp be yangêv môlô vuli.'

⁵ Êng me loho ê.

"Waklîvông bing me hê hevong bêng. Me hêndêng wakma lô yathindang me hê hevong bêng hethak lonbô.

⁶ "Me hêndêng wakma bahevi yathindang hê me hêyê anô doho ku mî be îmô oyang me henang ethak loho nena, 'Bisête be môlô mô oyang wak daluk itiêng?'

⁷ "Me enang nena, 'Anô te mî hêv ku hêndêng yoô amî.'

"Me ku alang henang nena, 'Môlô numbong yîning ku imbing.'

⁸ "Yathindang bilîvông hêyô me kukapô alang henang ethak anô heyangging ku nena, 'Nondam ña ku lêm me nêngêv loho vuli. Nôngêv vuli ña yathindang anông imung, yôv me nôngêv vuli bêng ethak bini endebe nêyô ña lêkbôk momanang me embeng yam anông.'

⁹ "Ña yathindang anông êyô me hêv loho valuseleng kalalang tom.

¹⁰ Me ña lêkbôk momanang esong nena tem lohombua valuseleng doke bêng ma, metom mî. Loho iwa valuseleng kalalang tom bêng yom.

¹¹ Iwa ning vuli yôv me loho nang ambô ñôlônglông bêng hethak kukapô alang nena,

¹² 'Bisête be yoô lêm hêndêng lêkbôk be avong ku bêng lêk vovanik heva wak math-ethaleng me ña yathindang evong ku doke yom, metom yoô sapêng auwa valuseleng hîtôm tom vo?'

¹³ "Êng me kukapô alang henang ethak ña takêng te nena, 'Aiyang, mî ya havong kambom hêndêng ong amî. Lêk ya hanang

be hôlôk yôv nena tem nombong ku me numbua valuseleng kalalang tom.

¹⁴ Be ditu numbua yong vuli be nu, vômbe nena ya da ya leng iving be ya hêv vuli ôpatu be heveng yam anông hethak valuseleng kalalang tom bêng yom!

¹⁵ Valuseleng iti me yîning be tem ya sopa yîning ya leng hiving yom be yangêv. Ya anô ya havong kombom me hevong bisê be môlô malemim dong vo?'

¹⁶ "Ondañô! Ña lêk athêng bêng anông tem imbutak ña athêng mî. Me ña athêng mî bêng anông tem imbutak ña lêk athêng bêng."

Yisu henang bôlô ali lô nena tem nema (Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

¹⁷ Wakma Yisu hethak be hê Jerusalem me hiwa ya ña hîndông lauming be lahavôyi takatu hê dang vo avilanô me henang ethak loho nena,

¹⁸ "Ondañô. Aô yô daku Jerusalem me tem etak Anô Ya Nakandung îndôk ña bêngbêng imbôk da lêk kîdônga ambô bal-ambung bahenjing me tem îtîning inda be enang vo ingik yêni vônô.

¹⁹ Tem êngêv yêni êndêng ña long bôyang vo enang ambôma ethak inda be embali yêni be ingik vônô ethak alovalasing. Me hêndêng wak ali lô me tem nimbiyô ethak lonbô."

Aômbutak îtôm ña ku oyang (Mak 10:35-45)

²⁰ Yôv me Sebedi yanavi hê hêyô vo Yisu hiving namalô luvî. Me heya vabudum thîvô me henang nena, "Anômbêng, ya leng iving nômate."

²¹ Êng me Yisu henang nena, "Lem iving ômbête?"

Me avi êng henang nena, "Tem notak yîning wakna yi tiêng yang sê îmô bahem viyôhok me yang sê îmô bahem vikeng îmô yong lêklinyak bêng kapô."

²² Me henang ethak ña loyang yi atu nena, "Mamu thông nôm atu be onang ik ya ling paling. Hîtôm mamu num îndôk keyek atu be tem ya num îndôk mesa?"

Me thei nang nena, "Yêi hîtôm."

²³ Me henang nena, "Avanông, keyek êng tem mamu num îndôk. Metom îmô ya baheng viyôhok lêk vikeng me mî yîning ku amî. Mî. Wakamik da heyangging ku êng be bôk hetak anô doho yôv vo îmô long êng."

²⁴ Ya ña hîndông lauming elañô ambô êng be lejing ñanja hethak Jems lo Jon.

²⁵ Êng me Yisu helam loho lêm ethak tom me henang nena, "Bôk môlôyala nena ña long bôyang ining king thak embam i me

ivuling na takatu be imô loho vimbing. Me ining na bêngbêng thak enang lèklokang hethak ining avilanô vo esopa loho ning ambô.

²⁶ Metom dô môtô numbong kombom êng andô! Môtô te la hiving nimbutak itôm anô lèk athêng bêng imô môtô livông, êng me nimbutak itôm môtô ning anô ku vo nêngêv môtô livung.

²⁷ Me ôpatu be la hiving nimbutak itôm môtô ning anômbêng, êng me nîmô itôm môtô ning anô ku oyang

²⁸ hitôm Anô Ya Nakandung hevong bêng yom. Me mî hêlêm vo avilanô pik embong yêni ya ku amî. Metom hêlêm vo nembong avilanô pik ining ku. Yêni hêlêm vo nimbua loho vè injêk malêing lèk netak ya lèkmala vo nêngêv avilanô bêng anông livung."

*Yisu hevong na malenjing pusip yi mavi
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)*

²⁹ Yisu lèk ya na hîndông etak Jeliko be è me avilanô bêng anông esopa yêni.

³⁰ Me anô malenjing pusip yi imô lonðanjê dang vi me thêi elanjô nena Yisu hêlêm. Êng me thêi elam lèklokang nena, "Anômbêng, Devit Lim Lèkmuk, lem ingik ong ethak yêi!"

³¹ Me avilanô ethang thêi be enang nena, "Mamu bonong!" Metom thêi lam lèkwaê anông nena, "Anômbêng, Devit Lim Lèkmuk, lem ingik ong ethak yêi!"

³² Êng me Yisu heva me helam thêi lêm me hanang nena, "Mamu lemim iving yambong ômbête êndêng mamu?"

³³ Me thêi nang nena, "Anômbêng, yêi lenjing iving anga tak!"

³⁴ Êng me Yisu lahiki hethak thêi me hetak bang hêyô hêk malenjingdaluk. Me ketheng oyang me thêi yê tak be esopa yêni.

21

*Yisu hivutak êyô Jerusalem hitôm king
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu loho êyô bidong Jerusalem me è êyô Betpagi, long êng hêk bidong vo Dum Oliv. Me hêv ya na hîndông yi be è

² me hanang nena, "Mamu nu melak vulu me bôlôtom me tem ôngô ekak bokdonji te lo nakandung long be eva. Êng me mamu pole yak vè me ondom luvi be ôlêm vo ya.

³ Me anô te hanang ambô te hethak mamu, êng me mamu nang nena, 'Anômbêng la hiving nembong ku te thak luvi', êng me tem nîndôk vo mamundom be ôlêm."

⁴ Nôm êng hivutak vo ningik anông hitôm plopet bôk hanang nena,

⁵ "Môtô nang ambô ti êndêng avilanô Saion* nena, 'Ônggô. Môtô ning king lèk hêlêm vo môtô.

Hêyô himô donji te be hêlêm itôm anô athêng mî.

Avanông, hêyô himô donji nakandung te be hêlêm.' " *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶ Me ya na hîndông yi atu è me evong hitôm Yisu hanang.

⁷ Me iwa donji talêmbô lèk nakandung be è me loho ik ining kwêv thilimbung dêim thô be engova hêyô hêk donji dômlokwang be Yisu hêyô himô.

⁸ Me avilanô bêng anông engova ining kwêv thilimbung dêim hêk lonðanjê. Me vi ele athanang lèk naung be engova hêk lonðanjê.

⁹ Me vi imung me vi eveng yam me Yisu hîlôk livông me lenjing mavi anông be ilôv lèlô be elam nena,

"Osana ni êndêng Devit Lim lèkmuk!"

"Wapômbêng êngêv la mavi êndêng ôpatu be hêlêm hethak Anômbêng ya athêng!"

Kapua Yeng 118:26

"Osana! Aôngêv Wapômbêng ya athêng ling ethak leng!"

¹⁰ Yisu hivutak êyô Jerusalem kapô me avilanô nômbêng atu be imô Jerusalem esong kambom be enang ik ling mayaliv nena, "Ôpiti me opalête?"

¹¹ Me avilanô nômbêng atu be esopa Yisu enang nena, "Yêni me Yisu, plopet atu be hêlêm nang Nasalet hêk Galili."

*Yisu hêv na evong ku valuseleng vè hêk melak matheng kapô
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)*

¹² Yisu hivutak êyô melak matheng ya popatîng me hêyê avilanô iwa nômkama be etak himô vo avilanô êngêv vuli. Êng me hipuning loho be hêv loho vè hêk long êng be ele yêng be è. Me hele na takatu be ele na long bôyang ining valuseleng thô hethak Israel ining valuseleng ining balê lîlîng. Me hevong bêng yom hêndêng na takatu be etak menak bôbô himô vo avilanô êngêv vuli.

¹³ Me hanang ethak loho nena, "Kapua matheng hanang bêngiti, 'Yîning melak me melak eteng mek îndôk.' Metom lèk môtôlvong be hivutak hitôm na vanî ning long ekopak imô."

¹⁴ Me yêni himô melak matheng ya popatîng me na malenjing pusip lèk na verjing kambom è êyô vo inda me hevong be loho ivutak mavi.

¹⁵ Na bēnbēng ĩmbōk da lēk kídōnga ambō balambung ēyē nōm thamtham takatu be Yisu hevong. Me loholaŋō sēiknena elam heveng melak matheng ya popatīng nena, "Osana ni ēndēng Devit Lim Lēkmuk!" Ēng me loho leŋing maning

¹⁶ be enang ethak Yisu nena, "Tu be loholaŋō sēiknena takiti ning ambō elam mesa?"

Me Yisu henang nena, "Lēk ya halanō. Metom mōlōvong nang bōk mī osam ambō ti nena,

"Bōk hōpōpēk sēiknena lēk sēik inum sum vo ēngēv yong athēng ling ethak vierjing." *Kapua Yeng 8:2*

¹⁷ Yōvēm me hetak loho me hele melak lōng ēng vi yēing be hē. Me hē hēk Betani bilivōng ēng.

*Alokwang ŋaung eyeng
(Mak 11:12-14,20-24)*

¹⁸ Hēndēng lēkbōk momananing me Yisu hivō hē Jēusalem hethak loŋbō me hema ve la.

¹⁹ Me hēyē alokwang pik* te heva loŋdanlē dang vi. Be ditu hē hēndēng alokwang ēng, metom hēyē nena ŋaung oyang yom heva me ya anōng mī. Ēng me henang ethak alokwang ēng nena, "Mī hitōm nungik anōng ethak loŋbō amī!" Be ditu alokwang ēng ya ŋaung heyeng be hema bōlōtom oyang.

²⁰ Ya ŋa hīndōng ēyē nōm ēng be esong kambom me enang nena, "Hevong bisēte be alokwang iti hema ketheng oyang bēng?"

²¹ Me Yisu henang nena, "Ya hanang avanōng ethak mōlō nena mōlō ēv iving me mī kapōlōmim yī amī, ēng me hitōm mōlōmbong nang ya havong hēndēng alokwang iti lēk hitōm mōlōmbong nōma yang imbing nena onang ēndēng dum iti nena, 'Nokaliv ong da nundōk mamik.' Ēng me tem nendaŋō mōlō ning ambō.

²² Ōmbēla takatu be mōlō ēv iving be oteng mek hēndēng Wapōmbēng be onang ik yēni ling vo nēngēv, ēng me tem nēngēv ēndēng mōlō."

*Opalē hēv lēklokwang ēndēng Yisu?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)*

²³ Yisu hivutak ēyō melak matheng ya popatīng be hīndōng avīlanō hīmō. Ēng me ŋa bēnbēng ĩmbōk da lēk avaka ēlēm ēndēng yēni me enang nena, "Opalē hēv lēklokwang hēndēng ong lēk hēv ku hēndēng ong be diti hovong nōm takiti ēng?"

²⁴ Me Yisu henang viyang nena, "Tem ya nang ingik mōlō ling ethak ambō te bēng imbing. Be mōlō nang ambō ēng viyang

bēng ēndēng ya, ēng me tem ya nang ōpatu be hēv lēklokwang hēndēng ya, ya athēng bēng ēndēng mōlō.

²⁵ Opalēte hēv ku ithik avīlanō hīlōk ŋanam hēndēng Jon? Wapōmbēng leng mesa avīlanō pik?"

Me loho da enang ethak i nena, "Aō nang nena Wapōmbēng hēv ku ēng hēndēng Jon, ēng me tem nenang nena, 'Me hevong bisē be mōlō mī ōēv iving Jon ya ku amī?'"

²⁶ Metom aō nang nena, 'Anō pik te hēv ku ēng,' ēng me avīlanō tem leŋing maning ethak aō, vōmbē nena loho sapēng ēv iving nena Jon me plopēt te."

²⁷ Yōv me loho nang ethak Yisu nena, "Yōv thōng paling."

Me Yisu henang ethak loho nena, "Bēng yom me mī hītōm ya nang ōpatu be hēv lēklokwang ēndēng ya bēng ethak mōlō amī.

Ambō dōhō hethak anō loyang

²⁸ "Mōlō ning auk bisē hethak kōkōthing iti? Anō te nakandung lokwanji hīmō. Me hē hēndēng namalō yang me henang nena, 'Yīning wakna, numbong yīning ku embeng kukapō yak waing.'

²⁹ 'Me namalō henang viyang nena, 'Ya handō.' Metom yōv keme hik ya auk līlīng be hē.

³⁰ "Me lambō hē hēndēng namalō yang me henang ambō tomēng hethak loŋbō hēndēng inda. Me nakandung henang nena, 'Wakamik, tem yana.' Metom mī hē amī.

³¹ "Be ditu ōpyiēng yang sē hesopa lambō ya ambō?"

Me loho nang nena, "Namalō yang mung."

Me Yisu henang ethak loho nena, "Ya hanang avanōng ethak mōlō nena, ŋa iwa takis lēk avī sek mayaliv tem imbutak ēyō Wapōmbēng ya lēkīnyak bēng kapō imung vo mōlō.

³² Jon bōk hēlēm be hik loŋdang thēthōp thō hēndēng mōlō me mōlō mī ōēv iving ya ambō amī. Metom ŋa iwa takis lēk avī sek mayaliv ēv iving Jon ya ambō be bōk mōlō yē yōv. Metom mī ole kapōlōmim līlīng be ōēv iving yēni amī.

*Ambō dōhō hethak ŋa kambom eyanġing kukapō yak waing
(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)*

³³ "Mōlōndaŋō ambō dōhō yang. Anō te hevatho ya ku yak waing te be hevak wandu hēwē heveng. Me helav lovang vo nembak waing anōng pesa indōk vo nimbua ya thōk. Me helav melak dēim te vo ŋa eyanġing ya kukapō ēng imō. Yōv me

* **21:19 21:19** Alokwang pik me hitōm alokwang thambo be thak evatho be iwa ya anōng be eyang. **21:21 21:21**
Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2 **21:22 21:22** Mat 7:7-11; 18:19 **21:26 21:26** Mat 14:5 **21:32 21:32** Luk
3:12; 7:29-30 **21:33 21:33** Ais 5:1-2

hetak kukapô êng hîlôk anô doho bahenjing vo eyanging be wakma hik anông me loho imbua vi me êngêv vi êndêng yêni da. Me hetak long êng be hê himô long bôyang vambô.

³⁴ “Yak waing êng anông hevong iyôk me kukapô alang hêv ya ña ku be ê vo imbua yêni ya tham.

³⁵ Metom ña takatu be eyanging kukapô evalong loho be evali yang me ik yang vônô me imbi yang hethak valu.

³⁶ Yôv me kukapô alang hêv ña ku bêng anông hethak lonbô be ê, metom ña eyanging kukapô yak waing ivuling loho bêng yom hiving

³⁷ ele be namalô yom himô. Be ditu hesong nena loho tem endanô namalô ya ambôma, êng me hêv yêni be hê.

³⁸ Metom ña eyanging kukapô atu êng êyê kukapô alang nakandung hêyô me enang ethak i nena, ‘Ôpiti me kukapô alang nakandung be tem nimbua lambô ya long be neyanging ya ku. Bêng be aôngik yêni vônô me kukapô ti tem nimbutak itôm aô ning.’

³⁹ Be ditu evalong yêni be iwa hele kukapô vi yêng me ik vônô.”

⁴⁰ Yôv me Yisu henang nena, “Wakma kukapô alang hele hêlêm hethak lonbô, êng me tem nembong ômbête êndêng ña takatu be eyanging kukapô êng?”

⁴¹ Ña bêngbêng imbôk da lêk avilanô ning avaka enang ethak yêni nena, “Tem nimbuling ña kambom takêng kambom anông. Me tem nêngêv kukapô yak waing êng êndêng anô vi vo eyanging. Me hêndêng wakma yak waing hik anông me ña takêng tem imbi ya tham be êngêv êndêng yêni.”

⁴² Yisu henang ethak loho nena, “Môlôvong nang bôk mî osam ambô ti be hêk kapua matheng nena,

“Valu atu be ña elav melak ipôfik ethak, lêk hivutak landîng anông.

Anôbêng da hevong nôm êng, be yoô yê nena mavi anông.’ *Kapua Yêng 118:22-23*

⁴³ “Bêng be ya hanang ethak môlô nena Wapômbêng tem nêngêv ya lêkliyak bêng vê injêk môlô be nêngêv êndêng ña ondong yang. Me loho tem ingik anông itôm alokwang mavi te thak hik anông.

⁴⁴ Me ôpatu be hêv yak hêyô hêk valu êng me tem nipup nenanena. Mena valu êng hêv yak hêyô hêk anô te me ôpêng tem nipilisik.”*

⁴⁵ Ña bêngbêng imbôk da lêk Palisi elanô Yisu ya ambô dôhê takêng me eyala nena yêni henang ethak loho.

⁴⁶ Êng me loho ethalo lonjanlê vo embalong yêni. Metom êkô avilanô vômbe nena avilanô êv iving nena Yisu me plopet te.

22

Ambô dôhê hethak nôm iwa i

(Luk 14:16-24)

¹ Yisu henang ambô dôhê yang hethak lonbô nena,

²⁻³ “Melak leng ya lêkliyak bêng me hitôm King te hengambôm nômbêng vo namalô imbua avi. Êng me king hêv ya ña ku oyang be ê vo enang ethak avilanô doho vo êlêm injang nôm imbing loho, metom lohondô ini.

⁴ “Yôv me hêv ña ku oyang vi hethak lonbô be ê vo enang ethak avilanô takatu be bôk helam loho yôv nena, ‘Ondanô! Lêk ya hapesang nôm yôv. Be ya hik yîning bokmankao malô map lêk alim dopdop doho be ya hanggambôm, be ditu môlôlêm!’

⁵ “Metom mî elanô amî me ê mayaliv. Vi ê ining kukapô me vi ê evong ining ku valuseleng.

⁶ Me vi evalong ña ku takêng be evong kambom lomaloma hêndêng loho yôv me ik loho vônô.

⁷ Êng me king la maning kambom anông be hêv ña vovak ê ivuling ña takatu be ik ya ña ku vônô be etak amela hêyô hêk loho ning melak lông.

⁸ “Êng me henang ethak ña ku nena, ‘Nôm lêk ya hapesang yôv be himô. Metom avilanô takatu be ya halam loho me avilanô kambom be êndô êlêm.

⁹ Be ditu môlô nu lonjanlê bêng sapêng be ôpôm opalêla takatu me onang ethak loho nena êlêm vo injang nôm iwa i.’

¹⁰ Me ña ku ê mayaliv be evong lonjanlê sapêng be ithining avilanô mavi lêk avilanô kambom takatu be êpôm loho. Êng me elom loho hêyô hele be melak kapô êng putup.

¹¹ “Metom wakma king hivutak êyô melak kapô be hê vo ninjê avilanô, êng me hêyê nena anô te mî hik kwêv ekam avi amî.

¹² Me henang ethak ôpêng nena, ‘Aiyang, hoveng bisê hele be hômô long iti kapô me mî huik kwêv ekam avi amî?’ Metom ôpêng bonong yom.

¹³ “Êng me henang ethak ya ña ku nena, ‘Ombalong ôpiti be okak va lo bang lêku be okali ende yêng binindôk long momanang. Long êng me tem endeng kambom be ethang vierjing kalalang long.’”

¹⁴ Yisu henang ambô dôhê êng yôv me henang nena, “Wapômbêng helam avilanô

bêng anông, metom bôk hîtôk nayi yom vo nimbua."

Aôngêv takis êndêng Sisa mesa dô?
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Yôv me Palisi ê ethak tom me epatôk ambô te be hîtôm evak andêk vo Yisu henang ambô te bidoho me tem embalong yêni.

¹⁶ Yôv me loho êv ining na indông doho lêk Helot ya na môlôo doho be ê hêndêng Yisu me enang nena, "Kidôngga, yoô ayala nena ong me anô ambô avanông yom. Be ditu thak huik Wapômbêng ya ambô thô thêthôp hêndêng avilanô. Me mî thak hosopa anô ning auk be hêv anô yang ling me hotaving anô yang amî, vômbe nena mî thak hôkô anô te amî.

¹⁷ Bêng be ditu nonang ethak yoô. Yong auk bisê? Mavî vo yoôngêv takis êndêng Sisa mesa dô?"

¹⁸ Yisu heyala loho ning auk kambom êng be henang nena, "Môlô na ambô yôhing! Bisête be môlô ovong vo ombatek ya?"

¹⁹ Unjik valuseleng atu be thak ôv takis te thô ethak ya." Me iwa valuseleng êng te be ê hêndêng yêni.

²⁰ Me henang ik loho ling nena, "Opalête ya dôh lêk athêng iti be hêyô hêk valuseleng?"

²¹ Me enang nena, "Sisa."

Êng me Yisu henang ethak loho nena, "Bêng be Sisa ya nômkama me ôngêv êndêng Sisa da. Me Wapômbêng ya nômkama me ôngêv êndêng Wapômbêng da."

²² Elanjô ambô êng be esong kambom me loho etak Yisu be ê.

Heveng yam me na ema tem imbiyô ethak lonjô be imbua i mesa mî?
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Hêndêng wak êng yom me Sadyusi takatu be thak enang nena na ema tem mî imbiyô ethak lonjô amî ê hêndêng Yisu me enang ik yêni ling nena,

²⁴ "Kidôngga, Moses bôk henang ethak aô nena, 'Anô te hema be nali mî me yang himô, êng me nimbua avî tốp êng vo nîmbi yang atu be hema nakandung vê.'

²⁵ Bêng be na lêk viyanji bahevi be lahavôyi imô. Me bôp hiwa avî te be hema me nakandung mî. Me nok hiwa avî tốp êng hethak lonjô,

²⁶ metom hema be nakandung mî hiving. Me gwa bêng yom hê hele be hêyô ali dêi hema hiving.

²⁷ Yandang me avî tốp êng hema hiving.

²⁸ Be ditu hêndêng wakma na ema iviyô hethak lonjô me na lêk viyanji bahevi be

lahavôyi takatu be iwa avî tốp atu, me avî êng tem nîmô itôm loho ali alête yanavî? Vômbe nena loho sapêng bôk iwa inda."

²⁹ Metom Yisu henang viyang nena, "Môlô nang ambô lêkgwak itiêng, vômbe nena môlô mî oyala kapua matheng lêk Wapômbêng ya lêklokvang katô amî.

³⁰ Wakma na ema iviyô hethak lonjô me avilanô tem mî imbua i ethak lonjô amî. Me loho tem imô itôm anêla melak leng yom.

³¹ "Me ambô atu be hethak na ema imbiyô ethak lonjô me môlô ovong nang bôk mî osam ambô atu be Wapômbêng henang hêndêng môlô nena,

³² 'Me henang nena, "Ya da hamô hîtôm Ablaham lo Aisak me Jekop ining Wapômbêng." Bêng be yêni me mî na ema ning Wapômbêng amî me na lêkmala yom ining Wapômbêng.'

³³ Avilanô nômbêng atu be imô long êng elanjô Yisu ya ambô tiêng be esong kambom.

Balambung ali bêng anông
(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Hêndêng wakma Palisi elanjô nena Yisu hik Sadyusi ining auk lêkgwak thô, êng me loho thak tom be ê hêndêng Yisu.

³⁵ Me loho ning kidôngga ambô balambung te hê vo neyek Yisu be henang hik yêni ling nena,

³⁶ "Kidôngga, balambung ali alête me bêng vo balambung vi?"

³⁷ Êng me Yisu henang nena, " 'Lem imbing Anômbêng yong Wapômbêng injêk kapôlôm sapêng lêk dôhôm me yong auk sapêng imbing.'

³⁸ Balambung itiêng me bêng vo balambung viyang be himung.

³⁹ Me balambung yang me hîtôm balambung mung atu be henang nena, 'Lem imbing avilanô vi hîtôm lem hiving ong da.'

⁴⁰ Ambô balambung sapêng lêk plopet ining ambô sapêng me himô balambung yi ti êng yom kapô."

Mesaya me opalê lim lêkmuk?
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Palisi ethak tom be imô denang me Yisu henang ik loho ling nena,

⁴² "Môlô ning auk bisête hethak Mesaya? Ôpêng me opalê lim lêkmuk?" Me loho nang nena, "Devit lim."

⁴³ Êng me Yisu henang ethak loho nena, "Yôv me hevong bisê be Lovak Matheng hêv auk hêndêng Devit da be helam Mesaya êng nena Anômbêng be henang nena,

44 “ ‘Anômbêng Wapômbêng enang ethak yîning Anômbêng nena,
 “Nôndôk ômô ya baheng viyôhôk en-
 debe ya tak yong ñakyo îmô vemkapô
 vimbing êm.” ’ *Kapua Yeng 110:1*
 45 Me Devit da bôk helam Mesaya nena
 Anômbêng. Metom hevong bisê be ôpêng
 me Devit lim hiving?”
 46 Me loho mî hitôm enang ambô êng 231 2
 viyang amî. Be ditu hêndêng wak êng be hê
 me ña takêng êkô be loho te mî henang ik
 yêni ling ethak lonjô amî.

23

*Yisu henang Palisi lêk kidônga ambô
 balambung ining kombom bêng*
(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹ Yisu henang ethak avilanô nômbêng atu
 lêk ya ña hîndông nena,

² “Kidônga ambô balambung lêk Palisi
 thak indông mîlô hethak Moses ya bala-
 bung hitôm Moses bôk hevong.

³ Be ditu ambô nômbêng atu be loho nang
 ethak mîlô me ondanô be ondo vak be sopa.
 Metom kombom thak evong me dô osopa
 andô. Thak loho nang ambô bêng anông,
 metom loho da thak mî esopa amî.

⁴ Loho êv balambung ya malêng loma-
 loma hêndêng avilanô vo esopa. Be nôm êng
 me hitôm vak malêng. Metom loho da thak
 mî êv livung doke amî.

⁵ “Na takêng thak epesang vak yaônena
 doho be eva Wapômbêng ya ambô hîlôk
 be epatôk hêk malenjingdum lêk bahening.
 Me thak epatôk yak dêim hele hêkôlê heva
 ining kwêv dêim ya dang vo avilanô injê be
 embam loho.

⁶ Me thak loho lening iving injang nôm
 îmô ña bêngbêng ining long thak îmô
 hêndêng wakma engambôm nôm bêng. Lêk
 lening iving îmô ña bêngbêng ining balê
 mung îmô melak yeng kapô.

⁷ Me thak lening iving avilanô etaving i
 be enang nena, ‘Waklîvông mavi’ lêk endam
 loho nena ‘Kidônga’.

⁸ “Metom dô mîlô mathethaleng vo
 avilanô endam mîlô nena ‘Kidônga’ andô,
 vômbe nena mîlô ning Kidônga me tom
 yom be mîlô sapêng me ña lêk viyari.

⁹ Lêk dô mîlôndam anô pîk te nena mîlô
 ning ‘kamik’ andô, vômbe nena mîlô ning
 Kamik me tom yom be hîmô melak leng.

¹⁰ Me mîlô ning kidônga me tom yom.
 Yêni me Mesaya. Be ditu dô anô te helam
 mîlô nena ‘kidônga’ andô.

¹¹ Me ôpatu be hîmô anômbêng anông
 hîmô mîlô lîvông me nimbutak îtôm mîlô
 ning anô ku.

¹² Me ôpatu be hembam yêni da, ôpêng
 tem nimbutak anô athêng mî te. Me ôpatu
 be hetaving i me ôpêng tem nimbutak îtôm
 anô lêk athêng bêng te.

*Palisi lêk kidônga ambô balambung in-
 ing kombom kambom*

(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)

¹³⁻¹⁴ “Metom alitaknena mîlô Palisi lêk
 kidônga ambô balambung! Mîlô ña ambô
 yôhing, be ditu mîlô ik melak leng ya
 lêklinyak bêng ya melak ambôlêk thing vo
 loho. Me mîlô da ôndô vo umbutak
 ôyô long êng kapô, metom wakma anô te
 hevong vo nimbutak êyô kapô me thak
 mîlô ova long thing vo inda.*

¹⁵ “Alitaknena mîlô Palisi lêk kidônga
 ambô balambung! Mîlô ña ambô yôhing.
 Me thak mîlô veng pîk ik mamik sapêng
 vo othalo anô te vo ombong yêni sopa mîlô
 ning balambung. Be wakma ôpêng helanjô
 mîlô ning ambô be hesopa, yôvêm me
 mîlô da ovong be ôpêng hevong kambom
 lomaloma hîvô hethak vo mîlô. Be ditu
 ôpêng tem ni long atu be amela mî nema
 amî hitôm mîlô da.

¹⁶ “Alitaknena! Mîlô me hitôm ña
 malening pusip ik lonjanjê thô hêndêng
 avilanô be thak onang nena, ‘Anô te hevak
 ambô hethak Wapômbêng ya melak math-
 eng, êng me nôm yaôna be hitôm netak ya
 ambô atu be hevak. Metom anô te hevak
 ambô hethak gol atu be hîmô Wapômbêng
 ya melak matheng, êng me nômbêng be ditu
 nesopa ya ambô atu be hevak.’

¹⁷ Mîlô ña molo be malemim pusip!
 Ômbête me nômbêng? Gol mesa melak
 matheng hevong be gol hivutak matheng?

¹⁸ “Me thak mîlô nang ambô bôte hiving
 nena, ‘Anô te hevak ambô hethak alakdala
 îmbôk da, êng me nôm yaôna be hitôm netak
 ya ambô atu be hevak. Metom anô te
 henang avanông bing dake hethak da hîmô
 alakdala, êng me nômbêng be nesopa ya
 ambô atu be hevak.’

¹⁹ Mîlô ña malemim pusip! Ômbête me
 nômbêng? Da mesa alakdala hevong da
 hivutak matheng?

²⁰ “Bêng be ditu anô te hevak ambô
 hethak alakdala îmbôk da me lêk hevak
 ambô hethak alakdala lêk da takatu be
 hîmô hiving.

23:3 23:3 Mal 2:7-8 23:4 23:4 Luk 11:46 23:5 23:5 Etak Ijip 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1 23:6
 23:6 Luk 11:43 23:11 23:11 Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 23:12 23:12 Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14

* 23:13-14 23:13-14 Kapua Glik takatu be heveng yam me ekavu ambô ti hêyô hîmô hiving nena, “Alitaknena mîlô
 Palisi lêk kidônga ambô balambung! Mîlô ña ambô yôhing. Mîlô thak uwa avi tôp ining melak lêk nômkama sapêng!
 Me thak mîlô teng mek dêim bêng vo avilanô embam mîlô. Be ditu mîlô ning vovang tem nimbutak bêng anông vo
 avilanô vi ning.” 23:16 23:16 Mat 15:14

²¹ Me anô te hevak ambô hethak melak matheng me lèk hevak ambô hethak melak matheng lèk Wapômbêng atu be hîmô kapô hiving.

²² Me anô te hevak ambô hethak melak leng me lèk hevak ambô hethak Wapômbêng ya balê king lèk Wapômbêng atu be hêyô hîmô balê êng.

²³ "Alitaknena vo mîlô kîdônga ambô balambung lèk Palisi! Mîlô ña ambô yôhîng. Be ditu thak uthup nôm takatu be thak hevong nôm vathîng be uik tham hê ondong lauming be ôêv ondong te hêndêng Wapômbêng hîtôm da, metom mîlô êv yak ethak osopa balambung bêngbêng hîtôm kombom thêthôp lèk ônggêv kapôlômim êndêng avilanô be ombong kombom mavî. Be ditu dô ombong kombom mavî yang me otak yang andô.

²⁴ "Mîlô me hîtôm ña malenjing pusip ik lonjanlê thô êndêng avilanô! Me mîlô thak ôêv thimathôm atu be hîlôk mîlô ning thôk vê, metom mîlô num bokmanjao atu be hîlôk thôk be ôtôking.

²⁵ "Alitaknena mîlô Palisi lèk kîdônga ambô balambung! Mîlô ña ambô yôhîng. Me thak uthik keyek lèk belev vindôm yom. Metom keyek lèk belev kapô me hêyô thing ethak vanî lèk wambuk.

²⁶ Mîlô Palisi me ña malemim pusip! Ômbôking keyek lèk belev vi kapô vo vi yêing imbutak mambung imbing!

²⁷ "Alitaknena mîlô Palisi lèk kîdônga ambô balambung! Mîlô ña ambô yôhîng. Me mîlô hîtôm valu atu be hîmô kalang be ethamba hethak peng thapuk be epesang mavî anông. Metom kalang kapô me putup hethak ña ema ning lokwang lèk nômkama lèlêik bôk epalê hîmô.

²⁸ Be ditu avilanô êyê mîlô ning bôk le long be loho song nena mîlô me ña thêthôp ma. Metom mîlô kapôlômim me hêyô thing hethak ku ovatek avilanô lèk auk mîlôndô Wapômbêng ya ambô.

²⁹ "Alitaknena mîlô Palisi lèk kîdônga ambô balambung! Mîlô ña ambô yôhîng. Me thak mîlô lav melak mavî hêyô plopet bôô ining kalang lèk ovatho thiling mavî hîmô ña thêthôp ining kalang.

³⁰ Me thak onang nena, 'Bumalô loho ning kambom me bêng vo yoô ning, be ditu loho ik plopet vônô. Betha yoô amô imbing bumalô lohoma, êng me tem mî yoôndôk vo inggik plopet takêng vônô amî.'

³¹ Bêng be mîlô da ning ambô lèk ik thô nena mîlô me ña takatu be bôk ik plopet vônô ining limi.

³² Yôv be mîlô numbong bumalô loho ning kambom takêng endebe nîndôk dang me umbua ya vuli imbing!

³³ "Mîlô bôyîv kambom nali! Wapômbêng tem nembong ambô vo mîlô be tem mîlô nu long amela lèkmala. Me mî hîtôm mîlô sôv bunu amî.

³⁴ "Be ditu tem yanggêv plopet lèk ña auk bêng lèk kîdônga ambô balambung êthôk êndêng mîlô, metom tem mîlônggik doho vônô me mîlônggik doho ethak alovalasing. Me tem ombali doho îndôk mîlô ning melak yeng lèk upuning doho embêng melak lônô nômبêng iti.

³⁵ Mîlô thak osopa limbumi takatu be bôk ik ña thêthôp bêng anông vônô. Anô mung atu be ik vônô me Abel me ik bêng hethak be hêlêm hele be hêyô Sekalaia, Belekia nakandung. Ik yêni vônô hêk melak matheng lèk alakdala îmbôk da livông. Bêng be ditu Wapômbêng tem nênggêv vovang bêng êndêng mîlô.

³⁶ Ya hanang avanông ethak mîlô nena avilanô bôlôti tem êpôm vovang bêng ethak limi ning kambom takêng."

Yisu lahiki hethak Jerusalem

(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷ "Aê, Jerusalem, Jerusalem! Mîlô thak uik plopet vônô! Me ña takatu be Wapômbêng hêv loho lêm me mîlô ik vônô hethak valu! Alitaknena! Ya havong lômbôlông vo ya thup nalumi ethak tom îtôm tale talêmbô hithup nali be îmô banik kapô, metom mîlôndô.

³⁸ Ondanô! Mîlô ning melak me tem kambom be nîmô oyang!

³⁹ Ya hanang avanông ethak mîlô nena tem mî mîlônggô ya ethak lonjô amî endebe onang nena, 'Wapômbêng embong mavî êndêng ôpatu be hêlêm hethak Anômbêng ya athêng.'

24

Ña vovak tem imbuling melak matheng

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hetak melak matheng me hele yêing be hê denang me ya ña hîndông ê hêndêng yêni be enang nena, "Nôngô melak matheng lèk ya leleyang mavî takiti!"

² Me Yisu henang nena, "Mîlônggô nômkakiti. Ya hanang avanông ethak mîlô nena malêing bêng tem nimbutak be ña vovak tem inggik nômkama mavî nômbêng iti pesa be valu yang mî hîtôm nêyômô yang long amî."

*Malèing lomaloma tem nimbutak
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)*

³ Wakma Yisu himô Dum Oliv me ya ña hîndông yom ê hêndêng yêni be enang nena, "Nonang ethak yoô nena angête nôm takiti be honang tem imbutak? Me ômbête ditu tem nimbutak vo ningik thô nena tem nondelêm vo pik lo leng yandang?"

⁴ Me Yisu henang viyang nena, "Oyânging am vo dô anô te embatek mólô andô.

⁵ Vômbê nena anô bêng anông tem êlêm ethak yîning athêng be embatek avîlanô be enang nena, 'Ya me Mesaya.'

⁶ Me tem mólôndanjô kôkôthing ethak vovak bêng lèk kôkôthing oyang lomaloma hivô be hele ethak vovak ivutak pik luvu-luvu. Nôm takêng tem nimbutak metom pik lo leng ya dang me mi denang. Be ditu dô ondowaling andô.

⁷ Me avîlanô ondong yang tem embong vovak imbing ondong yang. Me king yang lèk ya avîlanô tem embong vovak imbing king yang lèk ya avîlanô. Me long doho tem bôm lèk duviyang bêng imbutak.

⁸ Nôm takêng me hitôm vovang atu be himung hêndêng wakma avî evong embathu.

⁹ "Me tem embalong mólô be etak indôk anô vi bahenjing vo êngêv vovang êndêng mólô be avîlanô vônô, vômbê nena mólô me yîning avîlanô be ditu avîlanô pik sapêng tem kapôlônging êndô mólô.

¹⁰ Me avîlanô êv iving bêng anông tem etak ining êv iving me tem kapôlônging êndô i be enang i bêng ethak ñakyo.

¹¹ Me plopet ambô yôhîng bêng anông tem imbutak be embatek avîlanô bêng anông.

¹² Me avîlanô takatu be êndô esopa Wapômbêng ya balambung tem imbutak bêng anông. Be ditu avîlanô ning kombom lejing iving avîlanô vi tem ni yaônalèk.

¹³ Metom ña takatu be eva lèklokvang hele be hîlôk yandang me Wapômbêng tem nimbua loho vê injêk kambom ya vuli.

¹⁴ Be ditu avîlanô tem enang Wapômbêng ya Ambô Mavi tiêng ethak ya lèkinyak bêng embeng pik bèniti sapêng vo avîlanô endanjô yôv kîmîng pik lo leng yandang êyô."

*Nôm kambom anông tem nimbutak
(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)*

¹⁵ Yisu henang ethak lonbô nena, "Tem mólôngô nôm kambom anông sêmbôk be plopet daniel henang, nôm êng tem nemba Wapômbêng da ya melak." Bêng be ditu

mólô ña takatu be osam ambô tiêng me lemim êngêv katôyang.

¹⁶ Hêndêng wakma êng me ña takatu be imô Judia me isôv bini dumlôlê.

¹⁷ Me ña takatu be imô melak vov me dô indôk bini melak kapô vo imbua loho ning nômka andô.

¹⁸ Me ña takatu be imô kukapô me dô endeni melak vo imbua ining kwêv thilimbung andô.

¹⁹ Alitaknena. Wakma êng me tem malèing bêng vo avî takatu be ethambeng lèk avî takatu be êv sum hêndêng sêik kasek.

²⁰ Be ditu mólô teng mek vo malèing takêng dô nimbutak êndêng Sabat mena wakma beleng simbak ma andô.

²¹ Vômbê nena wakma êng me tem malèing lèkwaê anông be nîmbô ethak vo malèing taksêmbôk be pik mi hivutak amî denang hele be hêyô lèk. Me heveng yam me tem mi nômate nimbutak bêng ethak lonbô amî.

²² Betha Wapômbêng mi hendambêng wakma malèing takêng bidong amî, êng me tem avîlanô sapêng êngêv yak. Metom la hêv avîlanô takatu be bôk hitôk loho yôv, be ditu hendambêng wakma takêng hê bidong.

²³ "Me hêndêng wakma anô te henang ethak mólô nena, 'Ôngô, Mesaya himô long iti' mena 'himô long tamu,' êng me dô mólôngêv imbing andô.

²⁴ Vômbê nena anô doho tem êlêm be enang ambô yôhîng nena, 'Ya Mesaya' mena 'Ya me Wapômbêng ya plopet te.' Me tem embong lavuning lèk nôm thamtham vo embatek avîlanô sapêng. Me loho hitôm me tem embatek avîlanô takatu be bôk Wapômbêng hitôk loho yôv vo yêni da ya.

²⁵ Ondanjô! Nôm takiti mi denang me lèk ya hanang himung ethak mólô vo oyânging am.

²⁶ "Bêng be anô te henang ethak mólô nena, 'Ôngô, Mesaya himô long thiliv,' êng me dô mólô nu andô. Mena henang nena, 'Ôngô, yêni himô melak iti,' êng me dô mólô ôngêv imbing ôpêng andô.

²⁷ Ondanjô! Damak thak êv nang long wak hethak be danda hê hîlôk long wak ê hîlôk be avîlanô sapêng êyê. Me Anô Ya Nakandung tem nêlêm be avîlanô sapêng injê yêni bêng yom.

²⁸ Me menak jêng thak ethak tom himô long takatu be nômate hepâlê hêk.

Anô Ya Nakandung ya waklavông nen-delêm

(Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)

²⁹ “Malêing takêng hele hîlôk yôv me ketheng oyang me

“ ‘wak tem nimbutak momanjaning, me ayông tem mî hitôm nîmbi danda amî, me môtop leng tem engololong, me nôm lèklokvang takatu be hîmô leng tem endowaling.’ *Aisaia 13:10; 34:4*

³⁰ “Hêndêng wakma êng me Anô Ya Nakandung ya lavuning tem nimbutak injêk leng. Me avîlanô pîk tem embolomba be endeng, vômbe nena tem injê Anô Ya Nakandung nîmô mavông be nêlêm hiving ya lêkinyak lèk ya danda lèkmanjing.

³¹ Me lavuak tem nendeng lèkwaê anông me tem nêngêv ya anêla bini pîk ya dang sapêng vo ithup avîlanô takatu be bôk yêni da hitôk yôv.

³² “Bêng be ditu môlembua auk ethak alokwang yêk.* Wakma ngaung heyeng be henggololong me ngaung lèkmuk hivutak, êng me oyala nena wak mavi tem nêyô.

³³ Be ditu môle yê nena nôm takiti hivutak, êng me môleiyala nena Anô Ya Nakandung ya waklavông nendelêm lèk bidong oyang be heva melak ambôlêk.

³⁴ Ya hanang avanông ethak môle nena avîlanô bôlô tiêng tem mî ema amî denang me nôm takiti sapêng tem nimbutak.

³⁵ Pîk lo leng tem nêngêv yak bini, metom yîning ambô bôte mî hitôm nêngêv yak amî.

Anô te mî heyala Yisu ya waklavông lèk wakma nendelêm amî

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

³⁶ “Anô te mî heyala yîning waklavông lèk wakma yandelêm amî. Me anêla leng mî eyala amî, me Nakandung mî heyala hiving amî, metom Wakamik yom heyala.

³⁷ Hêndêng waklavông Anô Ya Nakandung tem nendelêm me avîlanô bôlô tiêng tem embong itôm bôk evong hêndêng Noa ya wakma.

³⁸⁻³⁹ Nanambô mî denang me avîlanô eyang be inum me iwa i hê be hêlêm be ithông paling hele be hêyô wakma Noa hê yeng kapô. Yôv me nanambô bêng hêyô be hivuling loho sapêng. Be bêng yom me avîlanô bôlô tiêng tem ithông paling me Anô Ya Nakandung tem nendelêm.

⁴⁰ Hêndêng wakma êng me anô yi tem imô kukapô me tem imbua yang me yang imô.

⁴¹ Me avî yi tem epesang nôm imô me tem imbua yang me yang imô.

⁴² “Bêng be môle ôngêv lèlê anông, vômbe nena môle mî oyala waklavông atu be môle ning Anômbêng tem nendelêm amî.

⁴³ Môle lemim êngêv ambô ti katô. Melak te alang helanjô ambô nena ya vani tem ende ya melak kê, êng me yêni hêv lèlê vo ya vani mî hitôm ende ya melak êng kê amî.

⁴⁴ Me Anô Ya Nakandung tem nendelêm be nembong môle ôpindik kambom, be ditu ômô lèlê bêng yom.

Ambô dôhō hethak anô ku mavi lèk anô ku kambom

(Luk 12:42-46)

⁴⁵ “Bêng be môlembong ku itôm anô ku lèkauk mavi be thak hesopa ambô. Ôpêng ya avaka hetak inda vo neyanging ya na ku be nêngêv nôm êndêng loho itôm wakma atu be hitôk.

⁴⁶ Me hêndêng wakma ya avaka hîvô hêlêm ethak lojbô be hêyê nena anô ku êng hevong ku mavi, êng me tem mavi vo ôpêng.

⁴⁷ Ya hanang avanông ethak môle nena avaka êng tem netak ôpêng vo neyanging ya nômka sapêng.

⁴⁸ “Metom ôpêng anô kambom, êng me tem langêv injêk kapô nena, ‘Lêk bôo me yîning avaka mî hîvô hêlêm ketheng amî.’

⁴⁹ Be ditu hik na ku takatu be evong ku hiving yêni me heyang nôm lèk hinum waing hiving na takatu be thak inum waing be elo molo.

⁵⁰ Hevong bêng be hîthông waklavông lèk wakma ya avaka tem nêyô paling.

⁵¹ Êng me avaka atu tem nêngêv vovang bêng êndêng yêni me netak ôpêng imô imbing na takatu be enang ambô yôhing. Long êng me loho tem endeng kambom be ethang viejing ondong long.

25

Ambô dôhō hethak avî voyavô lauming

¹ “Heveng yam me melak leng ya lêkinyak bêng tem nîtom avî voyavô lauming iwa ning lam be ê vo injê ôpatu be tem nîmbua avî lèkmuk.

² Avî lèkauk bahevi me avî auk mî bahevi.

³ Avî auk mî iwa ning lam be ê, metom mî iwa ining lam ya thôk doho vo êtom imbing amî.

24:29 24:29 Ese 32:7; Joel 2:10,31; 2Pi 3:10; ALK 6:12-13

^{*} **24:32 24:32** Ambô Bômbôm me “fik” me Ambô Ômbê me alokwang “thambo,” metom thambo ya waklavông mî hitôm Isael ining thambo ya waklavông amî. Be ditu akavu alokwang yêk yom vo nêngêv auk ethak Isael ining thambo ya waklavông. **24:34 24:34** Mat 16:28 **24:35 24:35** Mat 5:18 **24:36 24:36** Ap 1:7; 1Te 5:1-2

24:37 24:37 Stt 6:5-8 **24:38-39 24:38-39** Stt 7:21-23 **24:42 24:42** Mat 25:13 **24:43 24:43** Luk 12:39-40; ALK 16:15 **24:47 24:47** Mat 25:21,23 **25:1 25:1** Luk 12:35; ALK 19:7

⁴ Metom avî lêkauk iwa ning lam lêk ya thòk hîlòk kolopak doho iving vo êtòm.

⁵ Avî takêng eyambing anò êng vo nêyô hele be mî hêyô ketheng amî, be ditu malarjeng eyang be êkthòm.

⁶ “Metom hêndêng bilîvông bing me kaêk te helam nena, ‘Anò hiwa avî lêk hêyô yôv be mîlôlêm yêng vo umbua inda thò!’

⁷ “Êng me avî voyavô takêng iviyô me epesang ining lam.

⁸ Me avî auk mî enang ethak avî lêkauk nena, ‘Yoô ning lam hevong ema be mîlôngêv lam thòk doho êndêng yoô.’

⁹ “Me avî lêkauk enang nena, ‘Mî hitòm aô sapêng amî be ditu mîlô da nu vo ôngêv mîlô ning vuli.’

¹⁰ “Êng me loho ê denang vo êngêv loho da ning vuli me anò hiwa avî atu hêyô. Me vi atu be lêk epesang i yôv ivutak êyô melak kapô hiving yêni vo injang nôm me ik melak ambôlêk thing.

¹¹ “Yôvêm me vi atu êyô me enang nena, ‘Anômbêng, anômbêng! Nungik melak ambôlêk kê vo yoô.’

¹² “Metom ôpêng henang nena, ‘Ya hanang avanông bing ethak mîlô nena ya hathông mîlô paling.’ ”

¹³ Yôv me Yisu henang ethak avîlanô takatu be elanjô ya ambô nena, “Mîlô mî oyala waklavông lêk wakma atu be Anô Ya Nakandung tem nendelêm amî, be ditu mîlôngêv lêlê.”

Ambô dôhô hethak ña ku eyanging valuseleng

(Luk 19:11-27)

¹⁴ Me Yisu henang ethak lonjbô nena, “Melak leng ya lêkliyyak bêng me hitòm anô lêk valuseleng bêng te hevong vo nimbeng long bôyang yôv ketem nendelêm, be ditu helam ya ña ku hêlêm me hêv ya valuseleng êndêng loho vo eyanging.

¹⁵ Yêni hîmbî valuseleng tham hitòm loho ning auk lêk ining ku, be ditu hêv 5,000 hêndêng anô te me 2,000 hêndêng anô yang me 1,000 hêndêng anô te me hê.

¹⁶ Ketheng oyang me ôpatu be hiwa 5,000 hê me hevong ku hethak be hêvôv 5,000 hêyô hîmô long hiving.

¹⁷ Me yang atu be hiwa 2,000 hê me hevong ku bêng yom be hêvôv 2,000 hêyô hîmô long hiving.

¹⁸ Metom ali atu be hiwa 1,000 hê me helav lovang be hivung ya avaka ya valuseleng îlòk.

¹⁹ “Yôv me avaka êng hê be heveng vambô anông yôv me hîvô lêm ethak lonjbô. Me

helam ya ña ku hêlêm vo nendanô loho ning ku ya lavông.

²⁰ Me ali atu be hêvôv 5,000 hêyô hîmô long hiving hêlêm me henang nena, ‘Anômbêng, bôk hêv 5,000 vo ya hayanging. Nôngô! Lêk ya havôv 5,000 hêyô hîmô long hiving.’

²¹ “Me ya avaka henang nena, ‘Mavî anông! Ong anô katô be hovong ku mavî. Lêk hoyanging nôm yaôna mavî, be ditu tem yangêv nôm bêng anông êndêng ong vo noyanging. Nôlêm vo ai lejing mavî ethak tom!’

²² “Me ôpatu be hiwa 2,000 hêlêm me henang nena, ‘Anômbêng, bôk hêv 2,000 hêndêng ya be ya hayanging. Nôngô! Lêk ya havôv 2,000 hêyô hîmô long hiving.’

²³ “Me ya avaka henang nena, ‘Mavî anông! Ong anô katô be hovong ku mavî. Lêk hoyanging nôm yaôna mavî, be ditu tem yangêv nôm bêng anông êndêng ong vo noyanging. Nôlêm vo ai lejing mavî ethak tom!’

²⁴ “Yôv me ali atu be hiwa 1,000 hêlêm me henang nena, ‘Anômbêng, ya hayala nena ong me anôña, vômbe nena thak holav nôm hîlòk kukapô atu be mî hovatho amî. Me kukapô atu be mî hopayiv yanvêk hîlòk amî me thak huwa ya nôm.

²⁵ Be ditu ya hakô be ya havung yong 1,000 atu hîlòk pik. Nôngô! Yong valuseleng êng ti.’

²⁶ “Me avaka henang viyang nena, ‘Ong anô kambom lêk ong anô vau! Honang nena thak ya halav nôm hîlòk kukapô atu be mî ya havatho amî. Me honang nena thak ya hauwa nôm hîlòk kukapô atu be mî ya hapayiv yanvêk hîlòk amî.

²⁷ Metom hevong bisê be mî notak yîning valuseleng indôk melak valuseleng vo wakma atu be ya hayô hethak lonjbô me tem yambua valuseleng ya nakandung doho êyô mô long imbing?’

²⁸ “Yôv me henang ethak ña ku vi nena, ‘Mîlômbua 1,000 atu vê injêk inda be ôngêv êndêng ôpatu be hiwa 10,000.

²⁹ Vômbe nena ôpatu be hevong ku mavî hethak yîning valuseleng be hivutak bêng anông, êng me tem ya tak doho êyômô long imbing be yangêv êndêng ôpêng vo nimbutak bêng anông. Me ôpatu be mî hevong ku hethak yîning valuseleng amî, êng me tem yangêv doke atu be hevalong vê injêk inda.

³⁰ Me ôngêv anô volong êng vê bini long momanjaning. Long êng me tem nendeng kambom be nethang ambôlêk ondong long.’ ”

Ambô dôhô hethak boksipsip lêk bok-meme

³¹ “Hêndêng wakma Anô Ya Nakandung êlêm iving ya danda lêkmanjing lêk anjêla sapêng, êng me tem nêyômô ya balê king lêkmanjing.

³² Me avilanô pik sapêng tem ethak tom be êlêm emba yêni mandaluk me tem nem-bak loho kê ni ondong yi itôm boksipsip alang thak hik boksipsip tham be imô bôyang me bokmeme da imô bôyang.

³³ Me tem netak boksipsip imô bang viyôhok me bokmeme imô bang vikeng.

³⁴ “Yôv me King tem nenang ethak avilanô takatu be imô bang viyôhok nena, ‘Môlôlêm! Wakamik bôk hevong mavi hêndêng môlô. Be ditu môlôlêm umbua lêklinyak bêng atu be Wapômbêng bôk hêpôpêk vo môlô hêndêng sêmbôk be hepesang pik munda-
luk anông.

³⁵ Vômbê nena sêmbôk be ya hama vo ya leng me môlô êv nôm hêndêng ya. Me ya muning hethak njanam me môlô êv njanam hêndêng ya. Me ya anô long bôyang me môlô uwa ya thô.

³⁶ Ya kwak mî me môlô êv kwak hêndêng ya. Me ya hatung kômbôk me môlô yanging ya. Me ya hamô kalaondong me môlôlêm ôyê ya.’

³⁷ “Yôv me avilanô thêthop tem enang viyang nena, ‘Anômbêng, hêndêng anggête me yoô yê homa vo lem be yoô êv nôm hêndêng ong lêk ong muning hethak njanam be yoô êv njanam hêndêng ong?

³⁸ Hêndêng anggête me ong anô long bôyang be yoô auwa ong thô lêk ong kwak mî be yoô êv hêndêng ong?

³⁹ Hêndêng anggête me hutung kômbôk be yoô yanging ong lêk ayê hômô kalaondong be yoô athok ayê ong?”

⁴⁰ “Me King tem nenang ethak loho nena, ‘Ya hanang avanông ethak môlô! Bôk ovong nôm takêng hêndêng yining avilanô takatu be athêng mî, be ditu hitôm môlô ovong hêndêng ya.’

⁴¹ “Yôv me tem nenang ethak avilanô takatu be eva bang vikeng nena, ‘Môlômbêng dang! Wapômbêng bôk henang yôv nena tem utung malêng be môlô nu long amela lêkmala atu be bôk embang yôv vo Sakdang lêk ya anjêla.

⁴² Sêmbôk be ya hama vo ya leng me mî ôêv nôm hêndêng ya amî. Me ya muning hethak njanam me mî ôêv njanam hêndêng ya amî.

⁴³ Me ya anô long bôyang me mî uwa ya thô amî. Me ya kwak mî me mî môlô êv kwak hêndêng ya amî. Me ya hatung kômbôk lêk ya hamô kalaondong me mî môlôngô ya amî.’

⁴⁴ “Me tem loho nang viyang bêng nena, ‘Anômbêng, anggête me yoô yê homa vo lem, mena ong muning hethak njanam, mena ong anô long bôyang, mena ong kwak mî, mena hutung kômbôk, mena hômô kalaondong be mî yoô êv ong livung amî?”

⁴⁵ “Yôv me tem nenang viyang ethak loho nena, ‘Ya hanang avanông ethak môlô! Bôk mî môlômbong nôm takêng ethak yining avilanô takatu be athêng mî te amî, be ditu hitôm môlôvong hêndêng ya da.’

⁴⁶ “Be ditu avilanô takiti êng tem ini vo imbua vovang itôm wak nômbêng iti sapêng. Metom avilanô thêthop tem ini vo imbua lêkmala itôm wak nômbêng iti sapêng.”

26

Na bêngbêng ethalo auk vo ingik Yisu vônô

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Wakma Yisu henang ambô nômbêng êng yôv me henang ethak ya njan hîndông nena,

² “Môlôyala nena wak yi hêk denang vo nêyô Waklavông Hêv Lîlîng*. Hêndêng waklavông êng me tem etak Anô Ya Nakandung indok nakyo bahenjing vo ingik yêni vônô ethak alovalasing.”

³ Yôv me njan bêngbêng imbok da lêk avaka ethak tom hîlôk kwandok bêng himbôk da, ôpatu be ya athêng nena Kaipas ya melak popating.

⁴ Me ethalo lonjanlê vo embalong Yisu menang oyang be ingik yêni vônô.

⁵ Metom loho nang nena, “Dô aômbong nôm ti êndêng Waklavông Hêv Lîlîng indok avilanô malenjing andô, endeke me loho lenjing maning be embong vovak.”

Avi te hengathô nôm uv mavi hêyô himô Yisu kwandok

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶ Hêndêng wakma êng me Yisu hêyô Betani be himô Saimon ôpsêmbok be hiwa kômbok lepla ya melak.

⁷ Me Yisu heyang nôm imô me avi te hêyô hethak melak kapô. Avi êng hiwa kolopak kêkêlô te lêk nôm uv mavi himô kapô be ya vuli me bêng anông be hengathô hêyô himô Yisu kwandok.

⁸ Yisu ya ɲa hîndông êyê nỗm ễng me lẽng maning be enang nena, "Bisễte be hivuling nỗm uv mavî ti be hengathô itup hê oyang?"

⁹ Hîtôm nễngễv vo anô yang ễngễv vuli me nimbua valuseleng bễng be nễngễv ễndễng avîlanô siv."

¹⁰ Yisu helanô loho ning ambô ễng me henang nena, "Bisễte be môlô ễv malễng hễndễng avî tiễng? Yễni hevong nỗm mavî anông hễndễng ya."

¹¹ Avîlanô siv tem î̃mô imbing môlô î̃tôm wak nỗmbễng iti sapễng. Metom tem mî ya mỗ imbing môlô vambô amî.

¹² Avî ti hengathô nỗm uv mavî hễyô himô ya vo hepesang ya lẽngving kỗpik vo endav ya."

¹³ Ondanô! Ya hanang avanông ethak môlô nena pîk nỗmbễng atu be enang Ambô Mavî heveng me tem enang ethak nỗm atu be avî ti lễk hevong iving vo avîlanô lẽngving ễngễv ya kỗkỗthing."

Judas hevak ambô vo nễngễv Yisu ễndễng ɲa bễnbễng

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Yỗv me Judas Iskariot, Yisu ya ɲa hîndông lauming be lahavỗyi takatu te, hê hễndễng ɲa bễnbễng î̃mbôk da

¹⁵ me henang nena, "Tem ya hatak Yisu î̃ndôk môlô bahemim, metom tem môlôngễv ỗmbễte ễndễng ya?" Ễng me loho iwa valuseleng silva hîtôm 30 thô be ễv hễndễng yễni.

¹⁶ Tomễng me Judas hethalo lonɲanlê vo netak Yisu î̃ndôk loho bahenjing.

Yisu heyang Waklavông Hễv Lĩfing ya nỗm hiving ya ɲa hîndông

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷ Waklavông Eyang Polom Yis Mî ya wak ali mung hễyô. Me Yisu ya ɲa hîndông ễ hễndễng inda me enang ik yễni ling nena, "Lemễv tem yoôna melak alê vo yoô pỗpễk nỗm lẽngving ễngễv Waklavông Hễv Lĩfing." "

¹⁸ Me henang nena, "Môlô nu melak lông kapô me tem utung anô te me onang ethak yễni nena, 'Kîdôngga henang nena ya wakma atu me lễk bidong. Be yễni lễk ya ɲa hîndông tem ễlêm yong melak vo injang nỗm lẽngving ễngễv Waklavông Hễv Lĩfing.' "

¹⁹ Me ya ɲa hîndông evong hîtôm henang be loho ễ me epesang nỗm Waklavông Hễv Lĩfing.

²⁰ Yathinɲang momananing hễyô me Yisu heyang nỗm himô hiving ya ɲa hîndông lauming be lahavỗyi takatu

²¹ loho eyang nỗm î̃mô denang me henang nena, "Ya hanang avanông ethak môlô nena môlô te tem netak ya î̃ndôk ɲakyo bahenjing."

²² Me loho kapôlônging malễng kambom be loho tomtom enang nena, "Anômbễng, betha ya mî mesa?"

²³ Ễng me Yisu henang viyang nena, "Ỗpatu be hetak bang hîlôk belev hiving ya ditu tem netak ya î̃ndôk ɲakyo bahenjing."

²⁴ Anô Ya Nakandung teni î̃tôm bôk ekavu yỗv hethak yễni. Metom alitakna. Malễng bễng vo ỗpatu be tem netak Anô Ya Nakandung î̃ndôk ɲakyo bahenjing. Betha talễmbô bôk nembathu yễni amî, ễng me tem mavî vo inda!"

²⁵ Me Judas, ỗpatu be tem netak Yisu î̃ndôk ɲakyo bahenjing, henang ik ling nena, "Kîdôngga, betha ya mesa?" Me Yisu henang nena, "Hîtôm ditu honang."

Yisu hễv polom lễk waing hễndễng ya ɲa hîndông

(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Loho eyang nỗm himô me Yisu hiwa polom te be henang la mavî hễndễng Wapỗmbễng. Yỗvêm me hekavli be hễv hễndễng ya ɲa hîndông me henang nena, "Môlômbua be ongwang. Diti me yî̃ning vathiap."

²⁷ Yỗvêm me hiwa keyek lễk waing be henang la mavî hễndễng Wapỗmbễng. Me hễv hễndễng loho be henang nena, "Môlô sapễng unum î̃ndôk keyek iti."

²⁸ Diti me yî̃ning lễkma atu be tem nengathô vo nembak tava imbing Wapỗmbễng lễk avîlanô pîk iti vo nễngễv avîlanô bễng anông ining kambom vê.

²⁹ Ya hanang ethak môlô nena tem mî ya num waing ethak lonbô amî endebe waklavông atu be tem ya num waing lễkmuk imbing môlô î̃mô Wakamik ya lễklinyak bễng kapô nễyô ễm."

³⁰ Loho ễv yeng te yỗv me etak long ễng be ễ Dum Oliv.

Yisu henang nena Pita tem nenang nena hîthông yễni paling

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ Me Yisu henang ethak ya ɲa hîndông nena, "Yaô bî̃livông iti me tem môlônggô nỗm takatu be tem nimbatak ya be môlô sapễng ining ễv iving tem nễngễv yak hîtôm bôk ekavu nena,

" 'Tem yangik boksipsip ining alang vônô, me boksipsip tem î̃sôv mayaliv bini.' "

Sekalaia 13:7

³² Metom yôv ketem yambiyô ethak lonbô me yamung be yana Galili me tem mólômbeng ya yam."

³³ Me Pita henang viyang nena, "Mî! Loho sapêng etak ong be ê, metom tem mî hitôm ya tak ong amî."

³⁴ Me Yisu henang nena, "Ya hanang avanông bing ethak ong nena yaô bilivông iti me tale mî heleng amî denang me tem nonang itôm bôlô lô nena hôthông ya paling."

³⁵ Me Pita henang ethak inda nena, "Mî anông! Ik ya vônô hiving ong ma, metom mî hitôm tem ya nang nena ya hathông ong paling amî." Me ya na hîndông sapêng enang bêng yom.

*Yisu heteng mek himô Getsemani
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)*

³⁶ Yôvêm me Yisu lèk ya na hîndông èyô long atu be elam nena Getsemani me henang ethak loho nena, "Môlô mô long iti me ya ha vo ya teng mek."

³⁷ Me hiwa Pita hiving Sebedi nakandung luvi be loho ê. Me yêni kapô lèk malêng be lahiki bêng anông.

³⁸ Be henang ethak loho nena, "Ya kapôlông lèk malêng bêng anông hitôm ya havong ama. Be ditu môlô mô lèlê be ondav long imbing ya."

³⁹ Me hê dêim doke me hêv yak be thohav lo ma hilôk pik. Me heteng mek nena, "Wakamik, lonjanlê te hêk, êng me ya leng hiving numbua keyek iti vê injêk ya. Metom dô nosopa ya leng hiving andô. Mî, nosopa ong da yong lem hiving."

⁴⁰ Yôv me Yisu hele hê me hêyê ya na hîndông takatu me lèk êkthôm. Êng me henang ik Pita ling nena, "Hevong bisê be mî hitôm ôngêv lèlê imbing ya wakma te amî?"

⁴¹ Môlô mô lèlê be oteng mek vo dô ôngêv yak indôk nôm takatu be tem neyek môlô andô. Dôhô la hiving nembong bêng, metom kôpik vau be mî hitôm nembong bêng amî."

⁴² Yôv me hîvô hê hethak lonbô me heteng mek nena, "Wakamik, lonjanlê te mî hêk vo numbua keyek iti vê injêk ya vo dô ya num andô, êng me nosopa ong da yong lem hiving yom."

⁴³ Yôv me hele hê hethak lonbô me hêyê loho êkthôm denang, vômbe nena malenjing heyang be mî hitôm imô lèlê amî.

⁴⁴ Êng me hetak loho be hîvô hê me heteng mek bôô atu bôlô ali lô hethak lonbô.

⁴⁵ Yôvêm me hele hê vo ya na hîndông me henang ethak loho nena, "Môlô ôekthôm be

uwa lovak denang e? Ondanô. Wakma lèk bidong vo etak Anô Ya Nakandung indôk na kombom kambom bahenjing.

⁴⁶ Ôngô! Anô netak ya indôk na takêng bahenjing lèk hêlêm yôv, be ditu mólômbiyô vo aô na êndêng loho."

Evalong Yisu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu henang ambô denang me Judas hêyô, yêni me ya na hîndông lauming be lahavôyi takatu te. Me avilanô bêng anông êlêm hiving yêni be iwa bing vovak lèk nokyôhok. Na takêng me na bêngbêng imbôk da lèk avaka êv loho be êlêm.

⁴⁸ Ôpatu be tem netak Yisu indôk na êng bahenjing bôk henang lavuning te hêndêng loho nena, "Ôpatu be tem yangu me Yisu be mólômbalong yêni!"

⁴⁹ Me ôpêng hê ketheng hêndêng Yisu me henang nena, "Kidôngga, bilivông mavi." Me hingu inda.

⁵⁰ Me Yisu henang nena, "Aiyang, nombong nôm atu be hôlêm vo nombong." Êng me na êng evalong Yisu hêk.

⁵¹ Me na takatu be loho eva hiving Yisu me te hendandi ya bing vovak be hele kwandôk bêng himbôk da ya anô ku te limbuk vi thô.

⁵² Me Yisu henang nena, "Notak yong bing indôk ya kôpik ethak lonbô! Na takatu be evong vovak hethak bing me tem bing injang loho da vônô.

⁵³ Betha hôthông paling nena ya hitôm ya nang êndêng Wakamik me ketheng oyang me tem nêngêv anjêla vovak ondong lauming be lahavôyi me doho èyôm imbing be êlêm vo êngêv ya livung.

⁵⁴ Metom ya havong bêng me ambô atu be bôk hêk Wapômbêng ya Kapua tem mî ningik anông amî. Be ditu nôm takêng tem nimbutak bêng hitôm Wapômbêng ya Kapua henang."

⁵⁵ Yôv me Yisu henang ethak avilanô nômbêng atu nena, "Bisê! Betha ya me anô kambom anông be ditu môlô uwa bing vovak lèk nokyôhok be ôlêm vo ombalong ya mesa? Wak nômbêng iti me ya handông avilanô himô melak matheng ya popating kapô, me hevong bisê be mî mólômbalong ya amî?"

⁵⁶ Metom nôm takiti lèk hivutak vo plopet ining ambô takatu be bôk ekavu tem ningik anông." Êng me ya na hîndông sapêng etak yêni be isôv mayaliv be ê.

Evong ambô vo Yisu

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷ Na takatu be evalong Yisu me iwa be ê Kaiapas, kwandôk bêng himbôk da ya melak popatîng. Long êng me kidônga ambô balambung hiving avaka lêk ethak tom be îmô.

⁵⁸ Me Pita hesopa Yisu heveng yam, metom heveng dêim doke. Be hivutak êyô kwandôk bêng himbôk da ya bandêng kapô me hilôk himô hiving kwak bidong vo ninjê nena ômbête tem nimbutak Yisu.

⁵⁹ Me na bêngbêng imbôk da lêk kanjo* sapêng ethalo avilanô doho vo imbi ambô yôhîng ethak Yisu vo embong ambô ethak inda be ingik vônô.

⁶⁰ Me anô bêng anông êlêm be enang ambô yôhîng ethak yêni, metom loho mi êpôm Yisu ya kambom te vo ingik yêni vônô amî. Êng me anô lokwanji îmô long êng be ê hêndêng long evong ambô

⁶¹ Me enang nena, "Ôpiti bôk henang yôv nena, 'Ya hitôm ya seng Wapômbêng ya melak matheng thô be yandav ethak lonjbô itôm wak lô yom.' "

⁶² Êng me kwandôk bêng himbôk da hiviyo heva me henang ik Yisu ling nena, "Ong ambô nonang viyang mi mesa? Hevong bisê hethak ambô ti be lêk enang ethak ong?"

⁶³ Metom Yisu bonong yom. Me kwandôk bêng himbôk da henang ethak inda nena, "Ya hanang hêndêng ong, hethak Wapômbêng lêkmala ya athêng me nonang ethak yoô nena ong Mesaya, Wapômbêng Nakandung mesa?"

⁶⁴ Me Yisu henang nena, "Hitôm ditu lêk honang yôv. Metom ya hanang ethak môtô sapêng nena wak te êm ketem môtôngô Anô Ya Nakandung nêyômô Wapômbêng Lêklinyak Anông bang viyôhok be nêlêm imbing mavông."

⁶⁵ Me kwandôk bêng himbôk da helañô ambô êng me hêvôv ya kwêv kê be henang nena, "Lêk yôv! Ôpiti henang ambôma hethak Wapômbêng be lêk môtô larjô yôv! Me bisête be aô lejing iving andanjô ambô doho imbing?"

⁶⁶ Môtô ning auk bisête? Tem yambong ômbête ethak ôpiti?" Me loho enang nena, "Henang ambôma hethak Wapômbêng be ditu nema."

⁶⁷ Yôv me loho isuvapok ethak Yisu thohav lo ma me epeng yêni me doho epetav yêni

⁶⁸ be enang nena, "Ong Mesaya, yôv be nonang ambô plopet iti, opalê diti hik ong?"

Pita henang nena hîthông Yisu paling
(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pita himô melak atu ya bandêng kapô me avi ku te hêlêm hêndêng yêni me henang nena, "Ong iti bôk hoveng hiving Yisu nang Galili."

⁷⁰ Me Pita henang nena, "Ya hathông ambô tu be honang paling!" Me avilanô takatu be îmô long êng elanjô ambô êng.

⁷¹ Pita hê bandêng ambôlêk me avi ku yang hêyê me henang ethak avilanô nena, "Ôpitu bôk heveng hiving Yisu nang Nasalet."

⁷² Me Pita henang ethak lonjbô nena, "Avanông bing dake! Ya hathông ôpêng paling!"

⁷³ Yôv me na takatu be eva bandêng kapô êlêm hêndêng Pita me enang nena, "Avanông bing nena ong me Yisu ya anô te, vômbe nena môtô ning ambô ya pôk me hitôm tom."

⁷⁴ Metom Pita henang nena, "Ya hanang avanông bing dake nena ya hathông ôpitu paling! Mi ya hanang ambô avanông amî, êng me Wapômbêng tem nêngêv vovang êndêng ya!" Bôlôtom me tale heleng.

⁷⁵ Me Pita la hêv ambô atu be Yisu henang ethak yêni nena, "Tale mi heleng amî denang me tem nonang itôm bôlô lô nena hôthông ya paling." Êng me Pita hele yêng me heleng bêng anông.

27

Iwa Yisu be ê hêndêng Pailat
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

¹ Hêndêng lêkbok momanjaning me na bêngbêng imbôk da lêk avaka sapêng ethak tom me epatôk ambô vo ingik Yisu vônô.

² Yôv me ekak bang luvi lêku me iwa be ê êv êndêng Pailat, Lom ining gavana atu be heyangjing Judia.

Judas hevak lôk be hema
(Ap 1:18-19)

³ Judas ôpatu be hetak Yisu hilôk nakyo baherjing hêyê nena lêk evong ambô yôv vo ingik Yisu vônô. Êng me hele ya auk liling be hê hêv valuseleng silva 30 takatu hêndêng na bêngbêng imbôk da lêk avaka hethak lonjbô

⁴ me henang nena, "Lêk ya havong kambom be ya hatak ôpatu be kambom mi hilôk môtô baherjing."

Êng me loho nang nena, "Ong da yong malêng me mi yoô ning amî."

* 26:59 26:59 kanjo Kanjo me elam ethak ambô Glik nena Senhilen. Loho me Palisi lo Sadyusi ning ondong te atu be thak elanjô avilanô ning ambô, loho me jas. 26:61 26:61 Jon 2:19-21 26:63 26:63 Ais 53:7; Mat 27:12 26:64 26:64 Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 26:65 26:65 Mat 9:3; Jon 10:33 26:66 26:66 Wkp 24:16; Jon 19:7 26:67 26:67 Ais 50:6; 53:5 26:75 26:75 Mat 26:34 27:5 27:5 Mat 26:14-15

⁵ Me Judas hekaliv valuseleng silva takêng hêyô melak matheng ya popatîng me hê hevak lôk be hema.

⁶ Me ña bêngbêng ïmbôk da ithup valuseleng silva takêng be enang nena, "Valuseleng iti me êv vo ingik anô vônô ethak. Bêng be mî mavî vo aô tak ïmô imbing valuseleng melak matheng amî ndô."

⁷ Me loho epatôk ambô vo êngêv anô hepesang wîng ya pik bôte vuli vo thak lohondav avîlanô long bôyang injêk.

⁸ Be ditu heveng hele be hêyô lêk me avîlanô elam long êng thêthô nena "Pîk Lêkma Hengathô".

⁹⁻¹⁰ Be ditu ambô ti lêk hik anông hitôm plopet Jelemaia bôk henang yôv nena, "Loho iwa valuseleng be êv anô hepesang wîng ya pik bôte vuli hitôm sêmbôk be Wapômbêng henang ethak ya.

Valuseleng êng me avîlanô Israêl etak vo êngêv yêni vuli ethak." *Sekalaia 11:12-13*

Yisu hevong ambô hethak Pailat

(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹¹ Yisu heva gavana Pailat mandaluk me Pailat henang nena, "Ong me ña Juda ning king mesa?" Me Yisu henang nena, "Hitôm ditu ong da honang."

¹² Ña bêngbêng ïmbôk da lêk avaka ïmbi Yisu linîkôpik ethak ambô lomalama metom mî henang viyang amî.

¹³ Êng me Pailat henang nena, "Betha mî holarjô loho ning ambô takatu be enang ethak ong amî e?"

¹⁴ Metom yêni bonong yom me mî henang ya ambô viyang amî, be ditu Pailat hesong kambom.

¹⁵ Waklavông Hêv Lîlîng nômbêng iti me avîlanô thak elam anô kalaondong te ya athêng vo Pailat êngêv vê. Me Pailat thak hêv ôpêng vê.

¹⁶ Hêndêng sondakbêng êng me anô te be ya athêng nena Yisu Balabas* hîmô kalaondong. Be avîlanô bêng anông eyala ôpêng.

¹⁷ Êng me avîlanô sapêng ethak tom me Pailat henang ik loho ling nena, "Môlô lemim êv ya tak opalête vo nêthôk êndêng môlô? Yisu Balabas mesa Yisu atu be elam nena Mesaya?"

¹⁸ Pailat henang bêng vômbe nena heyala loho ning auk lenjîndang atu be etak Yisu hilôk yêni bang.

¹⁹ Pailat helanjô ambô denang me yanavî hêv ambô hêyô vo yêni nena, "Bokam ya hayê navîng te hethak ôpitu be ya hakô

kambom, be ditu dô nombong nômate ethak anô thêthôp itu andô."

²⁰ Metom ña bêngbêng ïmbôk da lêk avaka ïlôk avîlanô lenjing vo endam ethak Pailat vo netak Balabas ende yêng me ingik Yisu vônô.

²¹ Me Pailat henang ik loho ling hethak lonjbô nena, "Môlô lemim êv ya tak anô yi ti yang sê?" Me avîlanô elam nena, "Balabas!"

²² Me Pailat henang ik loho ling hethak lonjbô nena, "Yôv be tem yambong ômbête ethak Yisu atu be elam nena Mesaya?" Me sapêng elam nena, "Ungjik vônô ethak alovalasing!"

²³ Me Pailat henang nena, "Vômbe? Yêni hevong ômbête kambom?" Metom loho elam lêkala hethak lonjbô nena, "Ungjik vônô ethak alovalasing!"

²⁴ Pailat helanjô loho ning kaêk êng me hêyê nena vovak bêng hevong imbutak be yêni mî hitôm nembong nômate amî. Êng me hiwa ñanam be hitik bang heva avîlanô malenjing be henang nena, "Ôpiti hema me ya lêkma tem mî nendahaling long ethak ya baheng amî! Me môlô da ning malêng."

²⁵ Me avîlanô sapêng enang viyang nena, "Ditu yôv! Ôpêng ya lêkma tem nendahaling ethak yoô lêk yoô ning sêik lêkmuk bahenjing!"

²⁶ Êng me Pailat hetak Balabas be hê. Me henang be evali Yisu hethak yak lêklilu yôv me hetak hilôk ña vovak bahenjing vo ingik vônô ethak alovalasing.

Ña vovak enang ambôma hethak Yisu
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

²⁷ Gavana Pailat ya ña vovak iwa Yisu be ê ya melak bandêng kapô. Me ña vovak sapêng êlêm ethak tom be ekalambu yêni thing.

²⁸ Me ïmbi ya kwêv thô me iwa kwêv lêkma dêim te hitôm king ining kwêv be ik ïlôk yêni.

²⁹ Me iwa yak lêklilu atu be epesang hitôm king ining kwakdam me ik hilôk kwandôk. Me etak kôm hilôk yêni bang viyôhok be hevalong hitôm king ining kwandîng. Me loho eya venjînbudom thîvô hethak yêni me enang ambôma nena, "Waklîvông mavî, ña Juda ning king!"

³⁰ Yôv me isuvapôk ethak yêni me iwa kwandîng atu be ik kwandôk ethak.

³¹ Me enang ambôma hethak yêni yôvêm me ïmbi kwêv lêkma atu thô me ik yêni da ya kwêv dêim hilôk lonjbô. Me iwa yêni be ê vo ingik vônô ethak alovalasing.

27:9-10 27:9-10 Jer 19:13; 32:6-9 27:12 27:12 Ais 53:7

Balabas mî hêk amî me athêng Balabas yom hêk.

27:18 27:18 Jon 11:47-48; 12:19

27:24 27:24 Lo 21:6-9

27:25

27:25 Ap 5:28

27:28 27:28 Luk 23:11

27:30 27:30 Ais 50:6

* 27:16 27:16 Kapua Glik bêngbêng doho me athêng Yisu

Ik Yisu hethak alovalasing

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Loho iwa be ê me êpôm anô Sailini te be ya athêng nena Saimon hilôk lonjanlê. Me ipôving ôpêng vo nimbua Yisu ya alovalasing.

³³ Êng me loho ê êyô long te be ya athêng nena Golgota. Athêng êng ya ondong nena Long Kwandôk Lokwang.

³⁴ Long êng me loho iwa waing be isuvuling hiving nômaning* te me êv hêndêng yêni vo ninum. Metom hinum doke yom me maning be hêndô.

³⁵ Yôv me loho ik yêni long hethak alovalasing yôv me îmbi valu vo injê nena opalê tem nimbua ya thôp.

³⁶ Yôv me îlôk îmô long êng be eyanging inda.

³⁷ Yêni kwandôk viling me ekavu ambô atu be evong ambô hethak inda bêng nena, ÔPITI ME YISU, NA JUDA NING KING

³⁸ Me êthôkêng anô vani lokwanyai hiving. Be yang heva Yisu bang viyôhók me yang heva bang vikeng.

³⁹ Me avılanô takatu be elom lonjanlê êng evali lunjinkwandôk be enang ambôma hethak yêni

⁴⁰ be enang nena, "Ong atu be honang nena tem noseng melak matheng thô be nondav ethak lonbô îtôm wak lô yom e? Yôv be nôngêv ong da livung! Ong Wapômbêng Nakandung, êng me notak alovalasing be nôlêm pik!"

⁴¹ Me na bêngbêng îmbók da lêk kidônga ambô balambung lêk avaka enang ambôma hiving nena,

⁴² "Ôngô! Bôk hêv avılanô livung, metom mî hitôm nêngêv yêni da livung amî vo? Yêni me Israel ining king e? Yôv me netak alovalasing be nêlêm pik vo aônga be aôngêv imbing yêni!"

⁴³ Ôpêng hêv iving Wapômbêng, be ditu Wapômbêng la hiving, êng me tem nêngêv inda livung, vômbe nena henang bêngiti, "Ya Wapômbêng Nakandung."

⁴⁴ Me anô vani yi atu be eva alovalasing hiving yêni enang ambôma hiving.

Yisu hema

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Wاكلvông bing me momananing hêyô pik nômbêng iti sapêng vov be hêk hele be hêyô wakma lô.

⁴⁶ Bidong oyang wakma lô me Yisu helmet kaêk lêkwaê nena, "Eloi, Eloi, lama sabatani?" Ambô êng ya ondong bêngiti, "Yining Wapômbêng, yining Wapômbêng, bisête be hotak ya?"

⁴⁷ Me avılanô takatu be eva long êng elanjô ambô êng me enang nena, "Helmet Elaija!"

⁴⁸ Ketheng oyang me na êng te hê me hiwa kapôk be hethong îlôk waing maning. Me hepatôk kapôk êng hethak nok te be hêv hêndêng yêni vo ninum.

⁴⁹ Me avılanô vi enang nena, "Ôndô yôvêm! Endekeme Elaija tem nêlêm êngêv yêni livung ma."

⁵⁰ Me Yisu helmet kaêk lêkwaê hethak lonbô me hetak dôhó be hê me hema.

⁵¹ Bôlôtom oyang kwak bêng atu be thak heva melak matheng vo heyang melak kapô kisi me hipupkê hê luvi hêk viling be hêyô tamu vimbing. Me duviyang bêng hêv be valu bêngbêng hipuk kethakê.

⁵² Me kalang ambôlêk hikê be avılanô matheng bêng anông tak sêmbók be ema me iviyô hethak lonbô.

⁵³ Hêndêng wakma Yisu hiviyô ethak lonbô me na iviyô takatu etak kalang be ê melak lông matheng Jerusalem be eveng yêng be avılanô bêng anông êyê loho.

⁵⁴ Me anô vovak lêik lèk na vovak takatu be eyanging Yisu himô êyê duviyang lêk nôman takatu be hivutak. Êng me loho êkô kambom be enang nena, "Avanông bing! Ôpiti me Wapômbêng Nakandung anông."

⁵⁵⁻⁵⁶ Me Malia nang Makdala lo Malia Jems loyang Josep ining talêmbô me Sebedi namalô luvi ning talêmbô, loho lêk avi bêng anông eva dêim doke be êyê. Avi takêng bôk etak Galili be eveng hiving Yisu vo êv yêni livung.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸ Yathindang me anô lêk valuseleng bêng te nang Alimatia be ya athêng nena Josep hêyô hêyê Pailat. Yêni me Yisu ya na hîndông te be ditu hê me henang ethak Pailat nena, "Hitôm yambua Yisu linjôpik mesa?" Êng me Pailat henang ethak na vovak be loho ê iwa Yisu linjôpik be ê êv hêndêng inda.

⁵⁹ Me Josep hiwa Yisu linjôpik be hivuliv thing ethak kwak thapuk mambung te.

⁶⁰ Me hiwa Yisu linjôpik be hê me hetak hêk ya kalang lêkmuk te. Kalang êng me hekolop valu ambuang be hepesang vo

27:34 27:34 Sng 69:21 * 27:34 27:34 Na lêkauk bêng anông lejing êv nena waing lêk nômaning atu me êv vo netaving vovang metom tomtom lejing êv nena êv vo nimbuling inda. 27:35 27:35 Sng 22:18 27:38 27:38 Ais 53:12 27:39 27:39 Sng 22:7; 109:25 27:40 27:40 Mat 26:61; Jon 2:19 27:43 27:43 Sng 22:8 27:46 27:46 Sng 22:1 27:48 27:48 Sng 69:21 27:57-58 27:57-58 Lo 21:22-23 27:60 27:60 Ais 53:9

netak na ema injêk. Yôv me himbumbi valu bêng te be hele hik kalang ambôlêk thing ethak me hê.

⁶¹ Me Malia nang Makdala lêk Malia yang îmô bidong oyang kalang be êyê himô.

Na vovak eyanging kalang

⁶² Waklavông epesang nômkama Sabat lêk hele be hê yôv. Me hiviyô heyang me na bêngbêng îmôk da lêk Palisi ê vo injê Pailat.

⁶³ Me loho nang nena, "Anômbêng, yoô lejing êv anô ambô yôhîng atu ya ambô himô lêkmala denang me henang bêngiti, 'Wak lô hele be hê me tem yambiyô ethak lonbô.'

⁶⁴ Be ditu nongêv na vovak bini vo eyanging kalang itôm wak lô êng. Endekeme ya na hîndông tem imbua linjôpik vani me embatek avilanô nena, 'Lêk hiviyô hethak lonbô hêk nama.' Ambô yôhîng êng me tem bêng anông be nîmbô thak vo yang mung atu."

⁶⁵ Êng me Pailat henang ethak loho nena, "Môlômbua na vovak doho bunu me osopa môlô da ning auk be opesang kalang ambôlêk êng manjeng."

⁶⁶ Êng me loho ê me ethang valu atu be himô kalang ambôlêk thing me na vovak eyanging îmô.

28

Yisu hiviyô hethak lonbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

¹ Sabat hele be hê yôv me hêndêng sonda lêkbôk momanang, sonda êng ya wak ali mung hêyô me Malia nang Makdala lo Malia yang ê vo injê kalang.

² Me Anômbêng ya anjêla te hîlôk nang melak leng be hêlêm êyô me duviyang bêng te hêv. Me anjêla êng himbumbi valu bêng atu be himô kalang ambôlêk vê be hêyô himô long.

³ Me thohav lo ma hitôm damak me ya kwêv thapuk anông.

⁴ Me na vovak êyê be êkô kambom be elowaling. Me êv yak lîk êk hitôm bôk ema yôv.

⁵ Êng me anjêla henang ethak avî yi êng nena, "Dô mamu kô andô. Ya hayala nena mamu othalo Yisu ôpatu be ik ethak alovalasing.

⁶ Yêni mî hêk long iti amî me lêk hiviyô hethak lonbô hitôm bôk be henang ethak môlô. Be ditu mamu lêm ôngô long atu be yêni hêk.

⁷ Yôv be mamu nu ketheng me onang ethak ya na hîndông nena, 'Lêk hiviyô hethak lonbô hêk nama. Ondanô. Lêk himung

be hê Galili. Be ditu môlô nu yô long êng me tem ôngô inda.' Me lemim êngêv ambô atu be ya hanang. Ya halêm vo ya nang ambô tiêng êndêng môlô."

⁸ Avî yi êng elanjô ambô êng be êkô, metom lejing mavi anông hiving. Êng me thêi tak kalang be evothong ketheng be ê vo enang ambô êng ethak ya na hîndông.

⁹ Ketheng oyang Yisu hêpôm thêi be henang nena, "Lêkbôk mavi mamu." Êng me thêi ê evalong vakapô me êv yeng ethak yêni.

¹⁰ Yôv me henang nena, "Dô mamu kô andô me mamu nu me onang ethak yîning aiyang loho vo loho ni Galili. Long êng me tem lohônjê ya."

Na vovak ining ambô yôhîng

¹¹ Avî yi êng eveng denang me na vovak takatu be eyanging kalang doho êyô Jerusalem. Me loho ê hêndêng na bêngbêng îmôk da me enang kôkôthing ethak nômkama takatu be lêk hivutak.

¹² Me na bêngbêng îmôk da lêk avaka ethak tom be evak ambô yôv me êv valuseleng bêng anông hêndêng na vovak.

¹³ Me loho nang ethak na vovak nena, "Môlô nang bêngiti henang avilanô nena, 'Yoô aêkthôm be athông paling me Yisu ya na hîndông êlêm hêndêng bilivông be iwa linjôpik vani.'

¹⁴ Me gavana Pailat helanjô kôkôthing êng me yoô da tem ana vo apesang ambô imbêng yêni vo dô môlô utung malêng andô."

¹⁵ Me na vovak iwa valuseleng me loho evong itôm lêk enang. Be ditu na juda thak enang kôkôthing êng heveng hele be hêyô lêk.

Yisu hêv ku hêndêng ya na hîndông

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶ Êng me Yisu ya na hîndông lauming be lahavôtom ê êyô Galili ya dum atu be bôk henang yôv nena loho ni.

¹⁷ Wakma loho yê Yisu, êng me êv yeng ethak yêni, metom doho ning auk yi be lejing yê nena, "Yisu diti mesa?"

¹⁸ Êng me Yisu hêlêm bidong me henang ethak loho nena, "Wapômbêng bôk hêv athêng bêng hêndêng ya vo ya hayanging nômkama leng lêk pîk sapêng.

¹⁹ Bêng be môlô nu pîk nômbêng iti sapêng me môlôndông avilanô vo imbutak itôm yîning na esopa ya. Me uthik loho indôk nanam ethak Lambô ya athêng me Nakandung ya athêng me Lovak Matheng ya athêng.

²⁰ Me môlôndông loho vo esopa ambô nômbêng atu be bôk ya hêv hêndêng môlô yôv. Ondaŋô! Tem ya mô imbing môlô îtôm wak nômbêng iti sapêng endebe pîk lo leng yandang."

Ambô Mavî atu be Mak hekavu

Ambô himung

Mak hekavu kapua tiêng. Yêni ya athêng yang nena Jon Mak. Yêni me anô Israel te. Sêmbôk atu be Yisu hevong ya ku himô pik denang, Mak me sêik denang be ditu mi heveng iving Yisu ami. Yêni hilumbak bêng himô Jerusalem, be ditu helanjô kôkôthing hethak Yisu (Ap 12:12). Mung anông me Pol lo Banabas ê luvuluvu, be iwa Mak iving (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Heveng yam me Mak himô hiving Pita himô Lom. Pita bôk hêyê Yisu ya ku sapêng hethak mandaluk, be ditu henang be Mak hekavu.

Mak ik thô nena Yisu Kilisi me Wapômbêng Nakandung be hiwa Wapômbêng ya lèklokvang be hevong nôm thamtham lomalama hethak. Me hekavu hiving nena Yisu hêlêm pik itôm anô ku te. Mak hêyê malêing lomalama hêpôm avîlanô êv iving nang Lom be ditu hekavu kapua tiêng vo nembatho avîlanô êv iving long vo emba lèklokvang. Mak hêyê nena Yisu ya lèklokvang me bêng anông vo Sakdang ya lèklokvang.

Hekavu kapua tiêng hêndêng son-dakbêng 55 mena 65 AD ma.

Jon Anô Hithik Avîlanô hepesang avîlanô vo Yisu lêm

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)

¹ Mung anông me Ambô Mavî tiêng me hethak Wapômbêng Nakandung Yisu Kilisi.

² Hitôm Wapômbêng bôk henang ethak Nakandung Yisu Kilisi be plopet Aisaia bôk hekavu nena,

"Nondanjô! Tem yangêv yîning anô ku te vo nenang yîning ambô bêng imung vo ong,

me tem nepesang lonjanlê vo ong.
Malakai 3:1

³ Me kaêk te hêlêm nang long thiliv nena, 'Opesang lonjanlê vo Anômbêng tem nêlêm, me opesang be nimbutak thêthôp vo yêni.' " *Aisaia 40:3*

⁴ Be ditu Jon Anô Hithik Avîlanô hê himô long thiliv be henang vo avîlanô ende kapôlônging liling be ithik njanam vo Wapômbêng tem nêngêv loho ning kambom vê.

⁵ Me avîlanô Judia lo Jerusalem sapêng elom êk be ê hêndêng yêni. Be enang ining

kambom bêng me Jon hithik loho hilôk njanam Yelodan.

⁶ Jon me anô thak hik kwêv atu be epe-sang hethak bok *kamel vuluk me hevak bokgôp hêyô hêk landong. Me thak heyang kômsopek lêk hinum biyo thôk.

⁷ Me henang nena, "Ôpatu be tem nem-beng ya yam, ya lèklokvang me lèkwaê anông vo yîning. Yêni me anô lèk athêng bêng me ya me yaônâlêk be ditu mi hitôm ya kum be ya pole ya vakapô bokgôp ya yak vê ami.

⁸ Ya hithik môlô hethak njanam metom yêni tem nithik môlô ethak Lovak Matheng."

Jon hithik Yisu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

⁹ Wak te me Yisu hetak Nasalet nang Galili be hê hêyô me Jon hithik yêni hilôk njanam Yelodan.

¹⁰ Yisu hiviyo hêk njanam kapô me hêyê leng hikê me Lovak Matheng hilôk be hêlêm vo yêni hitôm menak bôbô te.

¹¹ Me ambô te hêlêm nang leng nena, "Ong me yîning Wakna atu be ya leng hiving be ya leng mavî anông hethak ong."

Sakdang heyek Yisu

(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Me ketheng oyang me Lovak Matheng hêv Yisu vê be hê long thiliv.

¹³ Me himô long êng hitôm wak bunjaluk yi, êng me Sakdang hêyô be heyek yêni. Yêni himô hiving alim bomang metom thak anjêla eyanging yêni.

Yisu ya ku munda luk

(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴ Etak Jon hilôk kalaondong, êng me Yisu hê Galili be henang Wapômbêng ya Ambô Mavî bêng nena,

¹⁵ "Wakma lèk hêyô yôv be Wapômbêng ya lèklinyak bêng lèk bidong oyang. Be ditu onde kapôlômim liling be ôngêv imbing Wapômbêng ya Ambô Mavî!"

Yisu helam anô lokwanva vo esopa yêni
(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶ Yisu hivup ethak kasik bomang nang Galili ya lindang me hêyê Saimon loyang Endulu. Thêi me na ik alim njanam be ditu ekaliv lek heveng kasik bomang.

¹⁷ Me Yisu henang ethak thêi nena, "Mamu lêm osopa ya! Tem yandông mamu vo ômbôv avîlanô itôm ôvôn alim hilôk lek."

¹⁸ Bôlôtom oyang me thêi êndô ning lek imô me esopa inda.

1:3 1:3 Ais 40:3 1:4 1:4 Ap 13:24; 19:4 1:6 1:6 2King 1:8; Mat 11:8

kamel vuluk me ya vuli yaôna me mi pilisik ami me mi mavî anông ami.

42:1; Mat 12:18; Mak 9:7

1:13 1:13 Sng 91:11-13

1:14 1:14 Mak 6:17

* 1:6 1:6 Kwêv atu be epesang ethak bok

1:7 1:7 Ap 13:25

1:11 1:11 Sng 2:7; Ais

1:15 1:15 Mat 3:2

¹⁹ Yisu hivup ethak vauyaɲna me hêyê Jems loyang Jon. Thêi me Sebedi namalô luvi be îmo ning yeng be indi ining lek titip.

²⁰ Me bôlôtom oyang me helam thêi, êng me etak thêi ning kamik Sebedi hîmô yeng hiving ya ɲa ku me thêi ê esopa yêni.

*Yisu hêv gôk vê
(Luk 4:31-37)*

²¹ Me Yisu loho ê êyô Kapenaom be îmo. Me Isael ining waklavông thak iwa lovak elam nena Sabat hêyô be ditu Yisu hê Isael ining melak yeng vo hîndông avîlanô.

²² Avîlanô elanjô be esong kambom ethak ya ambô atu be hîndông loho vombê nena, yêni hîndông loho hîtôm anô lêk athêng bêng. Me mî hîtôm loho ning kidônga ambô balambung amî.

²³ Me anô te hîmô Isael ining melak yeng êng be gôk lêlêik hîmô hiving yêni be helam nena,

²⁴ “Yisu nang Nasalet, hîlêm vo nombong ômbête ethak yoô? Hîlêm vo numbuling yoô mesa? Ya hayala ong. Ong Wapômbêng ya Anô Matheng.”

²⁵ Me Yisu hethang gôk kambom êng lêklokwang be henang nena, “Ong bonong me notak ôpitu!”

²⁶ Me gôk lêlêik atu hîlônîng ôpêng kambom anông be hesariyak me hetak ôpêng be hê.

²⁷ Me avîlanô sapêng esong kambom be enang ethak i nena, “Ômbête tiêng? Ôpiti hîndông auk lêkmuk hîtôm anô lêk athêng bêng. Be ya ambô me lêkînyak be gôk lêlêik elanjô be esopa.”

²⁸ Be ditu Yisu ya kôkôthing êng hevothong eveng Galili ning long sapêng.

Yisu hevong avîlanô kômbôk bêng anông mavi

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Me bôlôtom me Yisu loho tak Isael ining melak yeng be ê Saimon lo Endulu ning melak. Me Jems lo Jon ê hiving.

³⁰ Êyô melak me loho nang ethak Yisu nena Saimon yaɲavi tu be hevong kômbôk vovang be hêk.

³¹ Êng me Yisu hê hêyô vo avî êng me hevalong bang be hendandi hiviyô. Me kômbôk êng hetak yêni me hiviyô be hep-sang nôm vo loho.

³² Wak ê hîlôk me avîlanô iwa ɲa lêk kômbôk lêk ɲa takatu be gôk kambom hivuling loho be ê êyô vo Yisu.

³³ Lêk avîlanô melak lông êng sapêng êlêm iving be îmo melak atu ya popatînjîvông.

³⁴ Êng me Yisu hevong avîlanô takatu be iwa kômbôk lomaloma bêng anông ivutak

mavi. Lêk hêv gôk kambom bêng anông vê hiving. Gôk kambom takêng eyala nena yêni me opalê be mî hetak loho vo enang ambô amî.

*Yisu da hê long thiliv vo neteng mek
(Luk 4:42-44)*

³⁵ Lêkbôk momaɲaning mî denang me Yisu hiviyô be hê long thiliv vo neteng mek.

³⁶ Me Saimon loho ê ethalo yêni heveng.

³⁷ Êpôm yêni me enang nena, “Avîlanô sapêng ethalo ong eveng.”

³⁸ Me Yisu henang nena, “Aô na bôyang. Aô na melak lông takatu be hîmô bidong vo ya nang Wapômbêng ya ambô êndêng loho imbing. Hethak ondong êng yom be diti ya halêm.”

³⁹ Me Yisu heveng Galili ning long sapêng be henang Wapômbêng ya ambô hîmô ning Isael ining melak yeng lêk hêv gôk kambom bêng anông vê hêk avîlanô.

*Yisu hevong anô palê lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Me anô kômbôk lepla te hê hêyô vo Yisu me heya vabudum thîvô me hepete-nak Yisu be henang nena, “Hethak ong da yong lem hiving me nombong be yambutak mavi.”

⁴¹ Me Yisu lahiki hethak ôpêng be hetak bang hêyô hêk yêni me henang nena, “Ya leng êv numbutak mavi.”

⁴² Êng me palê lepla êng hêyôv be lînkôpik hivutak mambung.

⁴³ Me Yisu hêv ôpêng be hê bôlôtom me henang lêklokwang hethak yêni nena,

⁴⁴ “Dô nonang nôm iti bêng ethak anô te andô. Metom nu me nungik ong thô êndêng anô hîmbôk da me nongêv da êndêng Wapômbêng vo ningik thô nena lêk huvutak mambung hîtôm Moses bôk henang yôv. Hovong bêng me tem avîlanô sapêng injê be eyala nena lêk huvutak mambung.”

⁴⁵ Metom ôpêng mî hesopa Yisu ya ambô sapêng amî. Mî, henang bêng be kôkôthing êng hê mayaliv. Be ditu Yisu mî hîtôm ni melak nenanena amî. Me hê heveng long thiliv me avîlanô êlêm nang luvuluvu be êyô vo injê yêni.

2

*Yisu hevong anô himuvîng te mavi
(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)*

¹ Wak doho hele be hê yôv me Yisu hê Kapenaom hethak lonjô me avîlanô elanjô nena Yisu lêk hêyô ya long.

² Êng me avîlanô bêng anông êlêm êyô be melak kapô putup me melak ambôlêk vi

yèng putup bêng yom. Me Yisu henang Wapômbêng ya ambô hethak loho.

³ Me anô doho iwa anô himuving te be èlêm be anô lokwanja evak umbam.

⁴ Avîlanô bêng anông be long putup be mî hitôm imbua ôpêng bini melak kapô vo Yisu amî. Be ditu ethak melak vov me êngô melak vov ambuang be ilîlô ôpêng lèk yêm hîlôk hele be hivup vo Yisu.

⁵ Yisu hâyê loho ning êv iving me henang ethak anô himuving atu nena, "Yîning wakna, lèk ya hêv yong kambom sapêng vê."

⁶ Me kîdônga ambô balambung doho imô hiving be lejing êv nena,

⁷ "Bisête be ôpiti henang ambôma bêng vo? Ôpêng hesong nena yêni me Wapômbêng mesa? Anô te mî hitôm nêngêv kambom vê amî me Wapômbêng yom."

⁸ Me bôlôtom me Yisu heyala loho ning auk be henang nena, "Bisête be mîlô lemim ik am hethak ambô tiêng?"

⁹ Ambô alête vumeng vo ya nang ethak anô himuving iti: 'Lèk ya hêv yong kambom vê' mesa, 'Numbiyômba me numbua yong yêm be nombeng'?

¹⁰ Bêng be tem yangik thô ethak mîlô nena Anô Ya Nakandung atu ya athêng me bêng hêk pik be hitôm nêngêv kambom vê." Yôv me henang ethak anô himuving atu nena,

¹¹ "Ya hanang ethak ong nena numbiyômba be numbua yong yêm be nu yong melak."

¹² Êng me ôpêng hiviyô nang loho livông be hiwa ya yêm me hele yêng be hê. Avîlanô esong kambom be êv Wapômbêng ya athêng ling be enang nena, "Bôk mî yoônga nômate bérjiti amî!"

Yisu helam Livai

(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Yôv me Yisu hivô hê kasik bomang ya dang hethak lonbô. Me avîlanô bêng anông êyô be yêni hîndông loho.

¹⁴ Yêni hivup ethak me hâyê Livai Alpius nakandung himô melak iwa takis. Me henang nena, "Nôlêm osopa ya." Êng me hiviyô be hê hesopa yêni.

¹⁵ Yisu heyang nôm hiving Livai himô ya melak. Me ya iwa takis lèk ya evong kombom kambom bêng anông êyô be eyang nôm hiving yêni lèk ya hîndông vombê nena loho bêng anông esopa Yisu.

¹⁶ Me Palisi takatu be kîdônga ambô balambung êyê me enang ik ya ya hîndông ling nena, "Yisu heyang nôm hiving ya iwa takis lèk ya evong kombom kambom vo?"

¹⁷ Yisu helanjô loho ning ambô me henang nena, "Na lèk kômbôk yom ditu thak

ê êyê dokta. Me ya kômbôk mî me mî. Me bêng yom ya halêm vo yandam ya takatu be evong kombom kambom. Me mî ya halêm vo yandam ya thêthôp amî."

Enang ik Yisu ling hethak kombom itip ethak nôm

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te me Jon ya ya hîndông lèk Palisi esopa ining kombom itip ethak nôm vo lejing êv Wapômbêng. Me avîlanô doho êyô vo Yisu me enang ik ling nena, "Jon lèk Palisi ining ya hîndông itip ethak nôm me yong mî vo?"

¹⁹ Me Yisu henang nena, "Anô te hiwa avi lèkmuk, êng me ya vathi tem injang nôm lèk lejing mavî. Me tem mî hitôm itip ethak nôm amî.

²⁰ Metom wakma atu be iwa yêni vê hêk loho, êng me loho tem itip ethak nôm.

²¹ "Anô te hitôm nimbua thôp lèkmuk bôte be nindi thôp bôo ya ambuang thing ethak amî. Hevong bêng me tem thôp lèkmuk tem nîmô thôp bôo bô êng kê. Êng me tem nitip bêng.

²² Me anô te mî thak hêkê waing lèkmuk hîlôk boksipsip ya kôpik bôo amî. Hevong bêng me tem waing lèkmuk nimbuling bok kôpik bôo atu be nipupkê be waing engathô ni. Bêng be ditu thak êkê waing lèkmuk hîlôk bok kôpik lèkmuk atu be belap vo ninding mavî me mî hitôm nipupkê amî lèk waing mî nengathô ni amî."

Yisu me Sabat ya alang

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te me Yisu lèk ya ya hîndông ê eveng kukapô te be ya loho iwa wit va doho vo injang.

²⁴ Me Palisi enang ethak Yisu nena, "Non-danjô! Ambô balambung henang nena Sabat me mî hitôm aômbong ku be aômbua nôm be aôngang amî. Metom yong ya hîndông ivuling waklavông êng!"

²⁵ Me Yisu henang nena, "Bôk mîlô sam ambô hethak Devit lèk ya ya mîlôô ema vo lejing be evong bêng mesa mî?"

²⁶ Sêmbôk atu be Abiata himô hitôm kwandôk bêng himbôk da me Devit hâyô Wapômbêng ya melak matheng kapô be heyang polom atu be mî hitôm ya paling injang amî. Polom êng me ya imbôk da yom ining vo injang. Metom hêv doho vo ya ya eveng iving inda be eyang iving. Be ditu loho vuling ambô balambung bô êng."

²⁷ Me Yisu henang ethak loho nena, "Wapômbêng hepesang Sabat vo nêngêv avîlanô livung me mî hepesang avîlanô vo êngêv Sabat livung amî.

²⁸ Bêng be Anô Ya Nakandung atu me Sabat ya Alang."

3

Sabat me Yisu hevong anô bang hema te mavi

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Me Yisu hivutak êyô Isael ining melak yeng kapô hethak lonbô. Me anô bang bôk hema te himô melak êng kapô.

² Me na takatu be ethalo lonjanlê vo enang Yisu bêng imô me êyê yêni nena tem nembong ôpêng mavi êndêng Sabat mesa mi.

³ Yôv me Yisu henang ethak ôpatu be bang hema nena, "Numbiyômba vo avilanô sapêng injê ong."

⁴ Yôv me henang ik loho ling nena, "Hitôm aômbong ômbête vo aô sopa balambung Sabat? Hitôm aômbong mavi mesa aômbong kambom? Hitôm aonggêv avilanô livung vo imô lêkmala mesa aongik loho vônô?" Metom loho sapêng bonong.

⁵ Me Yisu la maning be hêyê loho kôlîfing hêwê heveng lêk la malêing hethak loho evasing kapôlônging. Yôv me henang ethak ôpatu nena, "Noto bahem." Me ôpêng heto bang me bang êng hivutak mavi hethak lonbô.

⁶ Yôv me Palisi ele yêing me ethak tom hiving avilanô Isael vi atu be esopa Helot. Me evak ambô vo êpôm lonjanlê te vo ingik Yisu vônô.

Avilanô bêng anông esopa Yisu
(Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)

⁷ Me Yisu lêk ya na hîndông etak long êng be ê kasik bomang ya dang me avilanô Galili bêng anông esopa yêni.

⁸ Avilanô nang Judia me Jerusalem me Idumia me nanam Yelodan vi vulu lêk Taia me Saidon, bêng anông elanjô nôm takatu be Yisu hevong be ditu êlêm vo injê yêni.

⁹ Me Yisu hêyê avilanô bêng anông be henang ethak ya na hîndông nena êpôm yeng te yaping vo avilanô endambu yêni thing me tem nethak yeng êng be nîmô.

¹⁰ Vombê nena bôk hevong avilanô lêk kômbôk bêng anông mavi be ditu avilanô takatu be evong kômbôk denang loho lêklokvang vo êthôm yêni.

¹¹ Me gôk lêlêik êyê yêni be êv yak îlôk êk yêni mandaluk be eleng lêklala nena, "Ong Wapômbêng Nakandung."

¹² Metom Yisu henang lêklokvang hethak loho vo dô enang yêni bêng ethak avilanô andô.

Yisu helam aposol lauming be lahavôyi
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Me Yisu hethak dum te be hê me helam na takatu be yêni la hiving be êlêm hêndêng yêni.

¹⁴ Me hitôk anô hitôm lauming be lahavôyi me helam loho nena aposol. Yêni hetak loho vo imô imbing yêni lêk nêngêv loho bini vo enang Wapômbêng ya ambô bêng.

¹⁵ Me yêni la hiving nêngêv lêklokvang êndêng loho vo êngêv gôk kambom loma-loma vê.

¹⁶ Diti me anô lauming be lahavôyi takatu be Yisu helam loho: Saimon, ôpatu be Yisu helam nena Pita me

¹⁷ Jems loyang Jon, thêi ning lambô me Sebedi. Me helam thêi nena Boanegis. Boanegis ya ondong nena kakali nali.

¹⁸ Me Endulu lo Pilip me Batolomiu lo Matyu me Tomas lo Jems Alpius nakan-dung me Tadius lo Saimon, Selot ining anô te*

¹⁹ me Judas Iskaliot, ôpatu yôv ketem nenang Yisu bêng.

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Yôv me Yisu lêk ya na hîndông ê êyô melak te kapô me avilanô bêng anông êyô be ekalambu loho thing hethak lonbô hele be mi hitôm injang nôm ami.

²¹ Me Yisu ya avilanô elanjô ambô hethak nôm êng be êlêm vo imbua yêni bini vo eyanging vombê nena enang bêng nena ya auk molo.

²² Kidôngga balambung nang Jerusalem îlôk be êlêm me enang nena, "Belsebul" himô hiving yêni! Be ditu thak hêv gôk kambom vê hethak gôk kambom ining anômbêng Belsebul ya lêklokvang."

²³ Yôv me Yisu helam loho lêm ethak tom me henang ambô dôhô doho hethak loho nena, "Sakdang hitôm nêngêv Sakdang da vê mesa?"

²⁴ Mi, me avilanô melak lông bêng te evak i kê hê ondong yi, êng me tem nêngêv yak.

²⁵ Lêk avilanô ondong te evak i kê hê ondong yi, êng me tem nêngêv yak bêng yom.

²⁶ Me Sakdang da hevak i kê hê ondong yi be hevong vovak hiving yêni da, êng me tem nêngêv yak vombê nena ya lêklokvang lêk êv yak yôv.

²⁷ Ondanjô ambô te imbing. Anô te hitôm nimbutak êyô anô lêklokvang te* ya melak kapô be imbua ya nômkama vani? Mi

3:4 3:4 Luk 14:3 3:6 3:6 Mat 22:15-16 3:10 3:10 Mat 14:36 3:11 3:11 Luk 4:41 3:12 3:12 Mak 1:34 3:16 3:16 Jon 1:42 3:17 3:17 Luk 9:54 * 3:18 3:18 Selot ya ondong nena anô atu be hêndô Lom ining gakkang dô neyanging loho Isael andô. 3:22 3:22 Mat 9:34; 10:25 * 3:22 3:22 Belsebul me Sakdang ya athêng yang. * 3:27 3:27 anô lêklokvang te Êng me Sakdang.

anông! Ôpêng embalong anô lèklokwanng êng be nekak lêku êm, êng me yêni hitôm nimbua ya nômkama vanî.

²⁸ Ya hanang avanông ethak môlô nena Wapômbêng tem nêngêv avilanô ning kambom lomalama lêk ambôma takatu be thak enang vê.

²⁹ Metom anô te hêyê Lovak Matheng ya ku be hanang ambôma nena, 'Diti me Sakdang ya ku', êng me Wapômbêng mi hitôm nêngêv kambom êng vê injêk ôpêng amî. Mî anông. Ya kambom êng tem ninjêk thêthô itôm wak nômbêng iti sapêng."

³⁰ Yisu henang ambô takêng hethak na takatu be enang nena gôk lèlèik hîmô hiving yêni.

*Yisu talêmbô lêk viyanj
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)*

³¹ Me Yisu talêmbô lêk viyanj elewa yêng me êv ambô hê vo enang ethak Yisu nena nêlêm yêng.

³² Avilanô bêng anông ekalambu yêni thing be enang nena, "Lemtambô lêk aiyami eva yêng be lejing iving injê ong."

³³ Me Yisu henang ik ling nena, "Opalête me yîning wakatik lêk yîning aiyang?"

³⁴⁻³⁵ Me Yisu hêyê avilanô nômbêng atu be ekalambu yêni thing hêwê heveng me henang nena, "Avilanô takatu be esopa Wapômbêng ya la hiving, na êng me yîning wakatik lêk aiyang me livô loho. Bêng be ditu môlô takiti me yîning wakatik lêk aiyang loho."

4

*Ambô dôhō hethak anô hekaliv yanvêk
(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)*

¹ Me Yisu hîndông avilanô hethak lonbô hîmô kasik bomang ya dang. Be avilanô bêng anông ekalambu yêni thing, êng me hethak yeng te be hê hîmô kasik imô bidong lindang me avilanô eva lindang ivup ethak.

² Me hîndông loho hethak ambô dôhō bêng anông. Be henang nena,

³ "Ondanjô! Anô te hê hekaliv ya yanvêk hîlôk ya kukapô.

⁴ Ôpêng hekaliv yanvêk takêng me vi hîlôk lonjanjê. Êng me menak êpôm be eyang.

⁵ Me doho hîlôk pîk lêk valu be ditu hivutak ketheng oyang, vombê nena pîk doke yom.

⁶ Wakma wak hîmbi hêyô hêk me tem nekapôk, vombê nena ya galôk me bidong oyang.

⁷ Me vi hîlôk long yak lêklilu kapô be yak êng hilumbak hêyô yanvêk takêng vov. Be ditu mî yanvêk takêng hik anông amî.

⁸ Metom vi hîlôk pîk mavi me hipup be hivutak bêng be hik ya anông. Doho hitôm 30 me doho 60 me doho 100."

⁹ Yov me Yisu henang ethak loho nena, "Môlô na lêk lindong me ondanjô ambô ti katôyang!"

¹⁰ Avilanô nômbêng atu etak Yisu be ê, êng me yêni lêk ya na hîndông lauming be lahavôyi me avilanô takatu be eveng hiving yêni yom ditu loho mô. Me loho nang ik yêni ling ethak ambô dôhō takatu be henang ya ondong.

¹¹ Me Yisu henang nena, "Wapômbêng lêk hêv ya auk long kapô hethak ya lêklinyak neyanjing avilanô hêndêng môlô. Metom avilanô vi atu be imô yêng vo ya lêklinyak bêng, loho thak elanjô ambô êng hethak ambô dôhō yom.

¹² Bêng be,
" 'loho tem injê bêng anông, metom tem mî eyala amî.

Me tem endanjô ambô bêng anông,
metom tem mî eyala ambô takêng ya ondong amî.

Vo dô loho ende kapôlônjing liling
be Wapômbêng êngêv loho ning kambom vê andô. " *Aisaia 6:9-10*

¹³ Me Yisu henang ethak loho nena, "Môlô mî oyala ambô dôhō ti amî mesa? Yov be tem môlôyala ambô dôhō vi bisête?

¹⁴ Anô atu be hevatho yanvêk, êng me hitôm yêni hevatho Wapômbêng ya ambô.

¹⁵ Me avilanô vi me hitôm yanvêk atu be ekaliv hîlôk lonjanjê. Na takêng elanjô Wapômbêng ya ambô, metom ketheng oyang me Sakdang hêyô be hêv ambô takatu be evatho hîlôk loho kapôlônjing vê.

¹⁶ Me avilanô vi me hitôm yanvêk ekaliv hîlôk long valu oyang. Elanjô Wapômbêng ya ambô be êv iving ketheng lêk lejing mavi.

¹⁷ Metom mî hîmbi galôk amî be ditu eva vauyanja yom, vombê nena wakma malêng lêk vovang hêpôm loho hethak Wapômbêng ya ambô. Êng me etak ining êv iving ketheng oyang.

¹⁸ Me avilanô vi hitôm yanvêk ekaliv hîlôk long yak lêklilu kapô. Avilanô takêng elanjô Wapômbêng ya ambô,

¹⁹ metom loho lenjinhiki bêng anông hethak ining lêkmala pîk iti lêk valuseleng hêvov loho be malenjing dantang ethak nômkama lomalama. Auk takêng ditu hithivung Wapômbêng ya ambô be loho mî ik anông amî.

²⁰ Me avilanô vi me hitôm yanvêk ekaliv hîlôk pîk mavi. Elanjô be evalong long hêk

loho kapôlôning. Doho hik anông hitôm 30 me doho hitôm 60 me doho 100."

Lam nôm thak hêv danda hêndêng avîlanô

(Luk 8:16-18)

²¹ Me Yisu henang ik loho ling nena, "Môlô thak ôtôm lam be othong hilôk wîng kapô mesa uvung himô long kapô? Mî, môlô tôm be ôthôkêng hethak eva aling.

²² Nômka nôm bêng atu be himô long kapô, êng me yôv ketem nimbutak yêing. Me nômka takatu be anô ivung hêk long kapô, êng me yôv ketem nimbutak yêing.

²³ Môlô ña lêk lindong me ondanô ambô ti katôyang!"

²⁴ Yôv me Yisu henang nena, "Ambô takatu be môlô lanô me lemim êngêv katô. Be ditu kombom alê atu be hôthô anô vi lelaliing, hethak kombom êng yom ditu tem Wapômbêng ithô ong lelaliing bêng yom me tem netak doho êyômô long imbing.

²⁵ Ôpatu be heyala Wapômbêng ya ambô tem Wapômbêng êngêv auk bêng anông êndêng yêni. Metom ôpatu be mî heyala Wapômbêng ya ambô amî me ya auk mavi atu be bôk himô hiving yêni me Wapômbêng tem nêngêv vê."

Ambô dôhō hethak yanvêk hilumbak bêng

²⁶ Me Yisu henang nena, "Wapômbêng ya lêklinyak bêng me bêtiti. Anô te hekaliv yanvêk hilôk ya kukapô.

²⁷ Me thak hêk hêndêng bilivông me heveng hêndêng lêkwak. Metom yanvêk da hipup be hivutak bêng be anô êng mî heyala amî.

²⁸⁻²⁹ Pîk da hevong ya ku be yanvêk êng hipup be livuk hivutak me himbî ñaung be hik va hêyô himô. Be ditu nôm takêng da hepesang i. Yôv me wakma hêyô be anô êng hiwa bîng be hele anông ethak, vômbe nena waklavông imbua anông hêyô."

Ambô dôhō hethak alokwang va yaôna te

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Me Yisu henang nena, "Tem ya nang bisête ethak Wapômbêng ya lêklinyak bêng vo nêngêv auk êndêng môlô? Lêk ambô dôhō alê yang, ditu tem ya nang?

³¹ Wapômbêng ya lêklinyak me hitôm alokwang va yaôna te be anô te hevatho hilôk ya kukapô. Alokvang va êng me yaônalêk.

³² Metom hevatho be hipup me hivutak lêkwaê vo nômka kukapô vi. Be thanang me lêkwaê be ditu long kapô mavi vo menak endav ining melak indôk be imô."

Yisu henang ambô dôhō yom

(Mat 13:34-35)

³³ Me Yisu thak henang ambô dôhō bêng anông bêng yom hethak avîlanô. Me hîndông loho hitôm loho da ning auk vo endanô be eyala.

³⁴ Avîlanô bêng anông imô hiving yêni, be ditu thak hîndông loho hethak ambô dôhō yom. Me waklavông yêni da lêk ya ña hîndông yom imô, êng me thak henang ambô dôhō sapêng ya ondong bêng hethak loho.

Yisu henang be lovak bêng hema

(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Wak êng ya yathindang hêmbôk me Yisu henang ethak ya ña hîndông nena, "Aô na kasik bomang viyang vulu."

³⁶ Êng me loho tak avîlanô nôm bêng atu me ethak yeng atu be Yisu himô be ê. Me yeng doho ê hiving.

³⁷ Êng me lovak bêng te hêyô, be hiyuv ñanam be ñanam hivutak hilôk yeng kapô, be hevong vo nembak yeng thethong.

³⁸ Yisu hêyô hêk kwalim te hêk yeng landang be hêkthôm. Êng me ya ña hîndông êyô ik yêni ling be enang nena, "Kidônga, mî lem ingik ong nena ñanam tem nendok aô vônô amî mesa?"

³⁹ Êng me Yisu hiviyô me hethang ñanam budum lêk lovak be henang nena, "Notaving be nôngwêk yaô!" Êng me lovak hema me ñanam hêk tineng.

⁴⁰ Me Yisu henang ethak ya ña hîndông nena, "Môlô kô vo? Mî môlô êv iving amî denang e?"

⁴¹ Me ña êng elowaling kambom be enang ik loho da ling nena, "Ôpiti me anô alête be ditu ñanam lêk lovak elanô ya ambô be esopa."

5

Yisu hêv gôk kambom vê hêk anô te

(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Yisu lêk ya ña hîndông ê kasik bomang viyang vulu me êyô avîlanô Gelasa ining pîk.

² Me yeng hethak lindang me Yisu hivup pîk. Êng me anô lêk gôk lêlêik te hêlêm nang kalang be hê hêndêng Yisu.

³ Yêni thak himô kalang be mî hitôm anô te embalong yêninjêk amî. Me mî hitôm ekak yêni long ethak yakseng amî.

⁴ Bôk evalong yêni lômbôlông be ekak va lo bang lêku hethak yakseng metom hêsô yakseng takêng kisi. Me anô te mî hitôm nembalong ôpêng be nîmô tineng amî, mî anông.

⁵ Me wak lèk bilivông sapêng me himô be heveng kalang lèk dumlôlê me hesaniyak be hengothe linjôpik hethak valu.

⁶ Yêni hêyê Yisu hêlêm dêim denang, me hevothong be hê hêndêng Yisu me heya vabudum thivô himô Yisu mandaluk.

⁷⁻⁸ Me Yisu henang ethak ôpêng nena, "Gôk lèlêik, notak ôpiti be nu." Me anô lèk gôk êng helam kaêk lêklala nena, "Yisu, Wapômbêng Leng Anông Bing Nakandung, hêlêm vo nombong ômbête ethak ya? Hethak Wapômbêng ya athêng me dô nongêv vovang êndêng ya andô!"

⁹ Êng me Yisu henang ik ôpêng ling nena, "Yong athêng bisê?"

Me ôpêng henang nena, "Yinîng athêng nena Na Vovak Yalimamôk, vombê nena yoô me bêng anông."

¹⁰ Me yêni heteng Yisu lômbôlông nena, dô nengêv loho vê injêk long êng andô.

¹¹ Bok bêng anông eyang tak imô dum te ya likinîng imô bidong long êng.

¹² Me gôk kambom takêng epetenak Yisu nena, "Nongêv yoô vê ni indôk bok takdaku kapô."

¹³ Êng me Yisu hetak loho be ele yêng be ê ilôk bok takêng kapô. Me bok takêng evothong be ethak i mayaliv hilôk wanda be êv yak hilôk kasik bomang be njanam helok sapêng vônô. Bok takêng me hitôm 2,000.

¹⁴ Me na takatu be eyangging bok isôv be ê enang bêng heveng melak lông lèk long yaô nenanena hiving. Êng me avilanô ê vo injê nôm atu be lèk hivutak.

¹⁵ Loho yô vo Yisu me êyê ôpatu be gôk kambom yalimamôk bôk imô hiving yêni lèk hipuk kwak me ya auk lèk mavi be himô yôhok. Êng me loho êkô kambom.

¹⁶ Me na takatu be êyê nôm êng, enang kôkôthing hêndêng avilanô hethak ômbê atu be hêpôm anô atu be gôk kambom bôk himô hiving yêni, me enang kôkôthing ethak bok takatu be ilôk njanam be ema hiving.

¹⁷ Êng me avilanô eteng Yisu lèklôkwang vo netak loho ning long bini bôyang.

¹⁸ Yôv me Yisu hethak yeng, me anô atu be gôk kambom bôk himô hiving yêni hepetenak inda nena, "Hitôm ya thôk imbing ong mesa?"

¹⁹ Metom Yisu mi hilôk hethak ôpêng ya ambô amî be henang nena, "Nu yong long lèk yong avilanô. Me nonang ethak loho ethak nômbêng atu be Anômbêng hevong ethak ong lèk lahiki hethak ong."

²⁰ Êng me ôpêng hîvô hê ya long, me henang kôkôthing ethak nômbêng atu be Yisu hevong êndêng yêni heveng melak lông lauming atu be himô Dekapolis kapô. Me

avilanô long êng sapêng elanjô be esong kambom.

*Avena hema lèk avi kômbôk
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)*

²¹ Yisu hethak yeng be hê kasik bomang ya linjang viyang vulu hethak lonjô. Me heva linjang, me avilanô bêng anông ithup i hethak tom be ekalambu yêni thing.

²² Me anômbêng heyangging Israel ining melak yeng te hêlêm, be ya athêng nena Jailus. Yêni hê hêyê Yisu me hêv yak hilôk hêk Yisu va.

²³ Me henang lèk kapô malêing nena, "Yinîng avena tem nema. Be hitôm nôlêm otak bahem êyônjêk yêni vo nimbutak mavi be nimô lèkmala?"

²⁴ Êng me Yisu hê hiving yêni.

Me avilanô bêng anông esopa yêni be ekalambu yêni thing.

²⁵ Avi te himô long êng be hiwa kômbôk lèkma helom hêk hitôm sondakbêng lauming be lahavôyi.

²⁶ Dokta bêng anông evong vo êngêv yêni livung, metom loho mi hitôm amî me êv vovang bêng êndêng yêni. Avi êng hêv ya valuselang sapêng hêndêng loho, metom kômbôk êng mi hekapôk doke amî me hê bêng anông.

²⁷ Me bôk helanjô kôkôthing hethak Yisu, be ditu hilôk avilanô nômbêng êng kapô, be heveng Yisu yam me hêthôm ya kwak dang.

²⁸ Yêni la hêv nena, "Ya thôm ya kwêv yom me tem ya mavi."

²⁹ Hêthôm yom, me ketheng oyang me lèkma hekapôk me helanjô nena malêing êng lèk hetak yêni.

³⁰ Me bôlôtom me Yisu helanjô nena ya lèklôkwang doho hêv yak. Êng me hik i liling eva avilanô takêng livông me henang nena, "Opalête hêthôm yinîng kwêv?"

³¹ Me ya na hîndông enang nena, "Hôyê avilanô nômbêng iti be ekalambu ong thing be ithithiving ong me honang ik ling nena opalête hêthôm ong vo?"

³² Metom Yisu hêyê hêwê heveng nena opalête ditu be hêthôm yêni.

³³ Me avi êng heyala nôm atu be hivutak yêni, be ditu hêkô be helowaling me hê heya vabudum thivô himô Yisu va. Me henang nôm takêng bêng ethak yêni.

³⁴ Me Yisu henang ethak yêni nena, "Yinîng avena, yong hôvê iving hevong be lèk huvutak mavi. Nu lèk lem mavi. Yong kômbôk lèk hetak ong."

³⁵ Yisu henang ambô denang me anô doho êlêm nang Jailus ya melak, Jailus me anômbêng heyangging Israel ining melak yeng, be loho nang ethak yêni nena, "Nalum

avî lèk hema yôv, be ditu notak kîdônga me dô nongêv malêng êndêng yêni andô."

³⁶ Metom Yisu hevong hîtôm mî helanjô loho ning ambô amî be henang ethak Jailus nena, "Dô nôkô andô, nongêv imbing yom."

³⁷ Yisu hêndô avîlanô ni imbing yêni be ditu hiwa Pita me Jems loyang Jon yom be loho ê hiving inda.

³⁸ Loho êyô Jailus ya melak me hêyê avîlanô eleng athêng malêng be pôk bêng anông.

³⁹ Êng me hê melak kapô me henang ethak loho nena, "Môlô leng be pôk hethak leng vo ômbête? Sêik iti me hêkthôm yom me mî hema amî."

⁴⁰ Metom loho malîk ethak yêni.

Me Yisu hêv loho vê be ele yêing be ê, me hiwa sêik êng talêmbô lo lambô, me ya na hîndông lô atu yom iving yêni be ê melak kapô atu be sêik atu hêk.

⁴¹ Me hevalong avena êng bang be henang ethak ambô Hiblu nena, "Talita kôm!" (Ambô êng ya ondong nena, "Yîning avena, ya hanang ethak ong nena numbiyô.")

⁴² Me ketheng oyang me avena êng hiviyô be heveng. Yêni ya sondakbêng hîtôm lauming be lahavôyi. Loho yê be esong kambom.

⁴³ Me Yisu henang lèklokvang hethak loho nena, dô enang nôm êng bêng ethak avîlanô andô. Me henang nena, "Ôngêv nôm vo ninjang."

6

*Avîlanô Nasalet îpôfik ethak Yisu
(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)*

¹ Yisu hetak long êng me hê ya melak ondong, me ya na hîndông ê hiving.

² Sabat hêyô me Yisu hê Israêl ining melak yeng me hîndông avîlanô. Me avîlanô bêng anông elanjô ya ambô be îpîndîk kambom be enang nena, "Ôpiti hiwa ambô lèk auk thêthôp takiti nang êsê be diti hevong nôm thamtham hethak?"

³ Ôpiti me anô helav melak yom. Yêni me Malia nakandung me Jems lo Josep me Judas lo Saimon loho ning ali bêng. Me livi îmô long iti hiving aô." Loho nang bêng, me îpôfik ethak yêni.

⁴ Me Yisu henang ethak loho nena, "Plopet hiwa athêng bêng hêk melak yang. Metom ya melak ondong lèk ya lèkma lèk ya avîlanô, me hîtôm anô athêng mî."

⁵ Be ditu Yisu mî hîtôm nembong nôm thamtham îmô long êng amî, me hetak bang hêyô hêk na lèk kômbôk tomtom yom be ivutak mavî.

⁶ Me Yisu hesong kambom hethak loho mî êv iving yêni amî.

*Yisu hêv na hîndông be ê
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)*

Me Yisu hê melak nenanena me hîndông avîlanô.

⁷ Me helam ya na hîndông lauming be lahavôyi hethak tom me himbî loho tham hê yiyi me hêv lèklokvang lèk athêng bêng hêndêng loho vo êngêv gôk lèlêik vê. Yôv me hêv loho be ê.

⁸ Me Yisu henang ethak loho nena, "Om-balong môlô ning kôm kwanding yom. Me dô umbua nôma doho imbing hîtôm polom lèk vak be valuseleng imbing andô.

⁹ Me ungik vemimkapô bokgôp yom, me dô umbua kwêv yi andô.

¹⁰ Me ôyô melak te, me ômô melak êng yom endebe otak long êng bunu bôyang.

¹¹ Me long takatu be mî iwa môlô tho amî lèk êndô endanjô môlô ning ambô, me waklavông atu be otak long êng, me ungik limbalôm takatu be himô vemimkapô vê îndôk loho malenjing vo ninjik loho ning kambom tho."

¹² Êng me Yisu ya na hîndông ê lome-lak lomelak be enang vo avîlanô ende kapôlônjing lîlîng.

¹³ Me loho êv gôk kambom bêng anông vê lèk etak wel hethak avîlanô lèk kômbôk bêng anông be evong loho ivutak mavî.

*Helot la hêv nena Yisu me Jon Anô
Hithik Avîlanô*

(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹⁴ King Helot Antipas helanjô kôkôthing hethak Yisu ya ku takatu be bôk hevong vômbe nena avîlanô sapêng bôk eyala yêni katô. Doho enang nena, "Jon Anô Hithik Avîlanô ditu hiviyô lèkmala hethak lonbô be hiwa lèklokvang be hevong nôm thamtham takêng."

¹⁵ Me vi enang nena, "Yêni me Elaija."

Me vi enang nena, "Yêni me plopet te hîtôm plopet taksêmbôk doho."

¹⁶ Metom Helot helanjô ambô takêng be henang nena, "Jon, ôpatu be bôk ya handambêng lôkbudum kisi, lèk hiviyô hethak lonbô!"

¹⁷⁻¹⁸ Sêmbôk me Helot hiwa yang Pilip yanavî Helodias vanî. Be Jon henang ethak Helot nena, "Lèk huwa mamuyam yanavî vanî be ditu huvuling ambô balambung." Êng me Helot hêv ambô hê vo embalong Jon. Me evalong yêni be evak lêku be etak hîlôk kalaondong.

¹⁹ Me Helodias hevalong la maning long hethak Jon be la hiving injik yêni vônô, metom mî hîtôm amî

²⁰ vômbe nena Helot hêkô Jon. Yêni heyalâ nena Jon me anô matheng lêk anô thêthôp. Be ditu heyangng Jon mavi. Me thak helañô Jon ya ambô be hithông nena tem nembong ômbête, metom la hiving bêng anông vo nendañô ya ambô.

²¹ Yôv me Helodias hêpôm lonjanlê te. Helot hevong nôm bêng te vo langêv ya waklavông talêmbô hevathu yêni. Be helam ya ña bêngbêng takatu be thak êv yêni livung lêk ña vovak lêik ining avaka me ña bêngbêng nang Galili.

²² Loho eyang nôm imô me Helodias nalavi hêyô be heloyeng be hevong Helot lêk ya ña bêngbêng sapêng malenjing mavi.

Êng me king henang ethak avena êng nena, "Lem iving ômbête be honang ik ya ling me tem yangêv êndêng ong."

²³ Me Helot evak ambô manjeng te hiving yêni nena, "Ya hanang avanông bing dake nena honang ik ya ling hethak nômate vo yangêv êndêng ong, êng me tem yangêv yom. Me honang ethak ya vo yambak yîning pik lêk nômkama sapêng kê indôk livông be yangêv vi êndêng ong, êng me tem yambong bêng yom."

²⁴ Yôv me avena êng hê me henang ik talêmbô ling nena, "Tem ya nang bisête?"

Me talêmbô henang nena, "Nonang nena, 'Ya leng hiving Jon Anô Hithik Avilanô kwandôk.' "

²⁵ Me avena êng hîvô hê ketheng me henang ethak king nena, "Ya leng hiving diti yom me notak Jon Anô Hithik Avilanô kwandôk indôk belev te be nongêv êndêng ya."

²⁶ Me king helañô ambô êng be hiwa la malêng bêng, metom la hêv ambô atu be lêk hevak hilôk ña bêngbêng malenjing. Be ditu hêndô nenang nena mî.

²⁷ Yôv me hêv ôpatu be thak hik anô vônô be hê vo nimbua Jon kwandôk be nêlêm. Ôpêng hê kalaondong me hendambêng Jon lôkbudum kisi.

²⁸ Me hetak ilôk belev te, me hiwa be hê hêv hêndêng avi voyavô atu. Me avi êng hiwa be hê hêv hêndêng talêmbô.

²⁹ Me Jon ya ña hîndông elañô ambô êng, me loho lêm iwa ya kôpik be ê elav hilôk kalang valu ambuang.

*Yisu hevakông avilanô hitôm 5,000
(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)*

³⁰ Aposol ivôlêm êyô vo Yisu hethak lonbô me enang kôkôthing ethak nôm takatu be loho vong lo indông.

³¹ Me avilanô bêng anông ê be êlêm be ditu Yisu lêk ya ña hîndông mî hitôm injang nôm amî. Be ditu henang ethak ya ña

hîndông nena, "Môlô yom ôlêm vo aô na long thiliv bôte vo ambua lovak."

³² Êng me loho da yom ethak yeng te be ê long thiliv bôte.

³³ Metom avilanô bêng anông êyê loho be eyala loho. Be ditu avilanô nang lomelak lomelak evothong be ê êyô long êng imung yôv kimîng Yisu lêk ya ña hîndông êyô heveng yam.

³⁴ Me Yisu hethak linjang me hêyê avilanô bêng anông lêk imô hitôm boksipsip takatu be alanj mî, be ditu lahiki hethak loho. Me hîndông loho hethak nômkama bêng anông.

³⁵ Yathindang hêyô me ya ña hîndông ê hêndêng yêni me enang nena, "Lêk yathindang me aômô long thiliv.

³⁶ Be ditu notak avilanô takiti vo ini melak lêk long takatu be hîmô bidong, vo êngêv ining nôm vuli vo injang."

³⁷ Metom Yisu henang nena, "Mî, môlô da ombakông loho."

Êng me loho nang viyang nena, "Ai, avilanô bêng anông be ditu tem aô thalo valuseleng hitôm anô te ya vuli ayông bahevi be lahavôlô vo aongêv nôm vuli ethak e?"

³⁸ Me Yisu henang ik loho ling nena, "Môlô ning polom vithêla hîmô? Ôngô yôvêm."

Me loho yê yôv me êlêm enang nena, "Polom bahevi me alim ñanam yi."

³⁹ Êng me Yisu henang ethak ya ña hîndông vo enang ethak avilanô nena imbi i tham ini lundum lundum be indôk imô long kwang momalu.

⁴⁰ Me loho ik i tham hê lundum lundum be hitôm 100 imô dum te me dum yang me hitôm 50, imô bêng lundum lundum.

⁴¹ Me Yisu hiwa polom bahevi hiving alim yi atu me hêyê leng be hêv la mavi. Yôv me hekav polom êng li be hêv hêndêng ya ña hîndông vo imbi tham êndêng avilanô takatu be imô. Me hevong bêng ethak alim yi atu hiving.

⁴² Me avilanô sapêng eyang be leñjinyak.

⁴³ Me polom lêk alim wata vi atu be hîmô denang me ya ña hîndông ithup ilôk vak tham lauming be lahavôyi.

⁴⁴ Me anô takatu be eyang nôm êng me loho hitôm 5,000.

*Yisu heveng kasik bomang viling
(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)*

⁴⁵ Yôvêm me Yisu henang ethak ya ña hîndông nena ethak yeng be imung bini Betsaida. Me yêni da hîmô vo nêngêv avilanô bini êm.

⁴⁶ Hêv avîlanô be ê, yôv me hethak dum te be hê vo neteng mek.

⁴⁷ Bîlîvông êng me yeng atu lêk Yisu ya ña hîndông îmo kasik bomang livông bing, me Yisu da himô dum denang.

⁴⁸ Me Yisu hêyê lovak iyuv bêng be hemo-long yeng long hele hê ethak lonbô. Me loho lêklokvang vo ivôsing yeng. Bidong tem neyang wakkbêng me Yisu heveng kasik viling be hê hêndêng loho. Be hevong vo nêngêv loho lithing,

⁴⁹⁻⁵⁰ metom ya ña hîndông êyê yêni heveng kasik viling be esong nena anô dôhô te ma. Be loho sapêng êyê yêni be êkô kambom be embolomba be eleng.

Ketheng oyang me Yisu henang ethak loho nena, "Dô mîlô kô andô me ômô yaô! Ya yom diti!"

⁵¹ Me hethak hivutak himô yeng hiving loho me lovak bêng êng hema. Êng me loho song kambom be ining auk ethak be hilôk mayaliv.

⁵² Vombê nena ining auk me thektheke denang be mî eyala polom atu be Yisu heyali ya ondong ami.

Yisu hevong avîlanô lêk kômbôk mavi hilôk Gesalet

(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

⁵³ Loho ê ethak lindang viyang vulu nang Gesalet be êthô yeng himô.

⁵⁴ Me etak yeng be ilôk bing me avîlanô êyê Yisu be eyala yêni bôlôtom.

⁵⁵ Be ditu evothong eveng long nômbêng êng sapêng be iwa ña lêk kômbôk ilôk yêm be ê long atu elanjô nena Yisu tem nîmô.

⁵⁶ Long nômbêng atu be yêni hê, melak lông yaônena lêk melak lông bêngbêng, me avîlanô iwa ña lêk kômbôk be ê êndô loho hêk long ethak tom hilôk. Me epetenak yêni lêk kapôlông malêng vo êthôm yêni da mena ya kwêv dêim ya dang yom. Me ña takatu be êthôm me sapêng ivutak mavi.

7

Yisu henang ethak nôm takatu be tem nembong anô lêlêik

(Mat 15:1-20)

¹ Me Palisi lêk kidônga ambô balambung doho êlêm nang Jelusalem be ekalambu Yisu thing.

² Me loho yê Yisu ya ña hîndông doho eyang nôm lêk bahenjing "lêlêik" me mî ivôking bahenjing hitôm Palisi ning ambô manjeng henang ami.

³ (Palisi lêk avîlanô Israel thak esopa limi ning ambô manjeng be ditu thak ivôking bahenjing hitôm kombom atu be limi thak evong. Esopa bêng me hitôm injang nôm,

me mî ivôking bahenjing ami me mî hitôm injang nôm ami.

⁴ Lêk ê maket be ivôlêm me mî ivôking bahenjing ami, êng me mî hitôm injang nôm ami. Loho thak esopa limi ning bôk le long be ivôking keyek lêk wing be belev, me esopa kombom lomaloma hitôm ining ambô manjeng henang.)

⁵ Êng me Palisi lêk kidônga ambô balambung enang ethak Yisu nena, "Bisête be yong ña hîndông eyang nôm lêk bahenjing lêlêik me mî esopa bumalô loho ning ambô manjeng ami?"

⁶ Me Yisu henang ethak loho nena, "Plopet Aisaia bôk hekavu ambô plopet hethak mîlô ña takatu be onang ambô mavi metom ovong kambom lomaloma bêng anong,

"Avîlanô lêk iti êv yîning athêng ling hethak vienjing ambôlêk yom.

Metom kapôlônging me hêk dêimbô vo ya.

⁷ Me thak enang loho da ning ambô manjeng yom be evatek nena,

"Diti me Wapômbêng ya ambô."

Be ditu loho thak êv yeng oyang ethak ya.'

Aisaia 29:13

⁸ Mîlô valong ña pik ining ambô manjeng long me otak Wapômbêng ya ambô balambung."

⁹ Me Yisu henang ethak loho nena, "Mîlô tak Wapômbêng ya ambô balambung hêk dang me osopa mîlô da ning ambô manjeng.

¹⁰ Hitôm Moses bôk henang nena, 'Non-dovak lemambô lo lemtambô' me 'Ôpatu be hethang lambô lo talêmbô hethak ambô kambom, êng me ingik ôpêng vônô.'

¹¹ Metom thak mîlô nang nena, anô te henang ethak lambô mena talêmbô ma nena, 'Yîning nômkama takatu be himô vo yangêv mamu livung ethak, êng me bôk ya hanang nena tem yangêv êndêng Wapômbêng itôm da. Be ditu mî hitôm yangêv mamu livung ami.'

¹² Êng me omba long thing vo dô nêngêv talêmbô lo lambô livung andô.

¹³ Mîlô thak osopa limbuni ning ambô manjeng yom me oêv dômim liling hêndêng Wapômbêng ya ambô. Be ovong kombom lomaloma hiving bêng yom."

¹⁴ Me Yisu helam avîlanô nômbêng atu hêlêm hêndêng yêni hethak lonbô me henang nena, "Mîlô sapêng ondanjô ambô atu be tem ya nang me lemim êngêv katô.

¹⁵⁻¹⁶ Nôm eyang mî hitôm nembong be anô te tem nimbutak lêlêik ami. Mî. Nôm

takatu be himô anô kapô be hele yêing, ditu hevong be anô hivutak lêlêik.*

¹⁷ Yisu hetak avîlanô nômbêng atu me hê melak kapô. Êng me ya ña hîndông enang ik yêni ling hethak ambô dôhô atu be henang.

¹⁸ Me Yisu henang nena, "Môlô thông pal-ing iving e? Ondanô katô! Nôm takatu be eyang, mî hîtôm nembong be anô imbutak lêlêik injêk Wapômbêng mandaluk amî.

¹⁹ Nôm takêng mî hîlôk anô kapô be hivuling ining auk amî. Mî, hê heva anô lerjinhoham yôvêm me hele yêing be hê." (Yisu henang bêng vo hik thô nena nôm eyang sapêng me mavî yom.)

²⁰ Me Yisu henang nena, "Nôm takatu be himô anô kapô be hele yêing, ditu hevong be anô ivutak lêlêik hêk Wapômbêng mandaluk.

²¹ Nôm takatu be himô anô kapô be hele yêing me bênjiti: auk kambom lêk evong sek mayaliv lêk vani lêk ik anô vônô lêk evong sek hiving anô yang yanavî lêk

²² malerjing darjtang me lerjing êv auk kambom hethak anô vi, me evong kambom hethak anô yang me mî moma amî, lêk evong athek ethak anô yang ya nômkama, me enang ambô yôhîng ethak anô yang lêk êmbôi be êv ining athêng ling be evong nômkama hîtôm ña molo.

²³ Nôm kambom takêng ditu himô anô kapô be hele yêing be hevong ôpêng hivutak lêlêik."

*Avî Ponisia te hêv iving Yisu
(Mat 15:21-28)*

²⁴ Me Yisu hetak long êng be hê heveng long takatu be hêk bidong Taia. Be hê melak te kapô me hêndô avîlanô eyala nena yêni lêk himô long êng. Metom mî hîtôm nimbung i vo avîlanô amî.

²⁵ Me avî te atu be gôk lêlêik himô hiving nalavî helañô nena Yisu lêk hêyô long êng. Êng me hê ketheng me heya vabudum thîvô himô Yisu mandaluk.

²⁶ Yêni me avî Glik te be talêmbô hevathu hêk Ponisia himô Silia kapô. Be hepetenak Yisu lêk kapô malêng vo nêngêv gôk kambom atu be himô hiving nalavî vê.

²⁷ Me Yisu henang nena, "Aôngêv nôm êndêng sêknena be injang yôvêm. Me mî mavî vo aô kaliv sêknena ning nôm êndêng avung amî."

²⁸ Metom avî êng henang nena, "Anômbêng, êng me avanông. Metom avung thak ithup sêknena ning nôm pômôp atu be hêv yak hîlôk balê vimbing be eyang."

²⁹ Êng me Yisu henang nena, "Ambô atu be honang me mavî be ditu numbunnu. Gôk kambom êng lêk hetak nalum avî yôv."

³⁰ Me avî êng hê hêyô ya melak me hêyê nena gôk kambom lêk hetak nalavî be hêk ya yêm.

Yisu hevong anô lijndong lêk ambôlêk putup te mavî

³¹ Me Yisu hetak Taia ning long me hesopa Saidon hivup hîlôk be hê hêyô Dekapolis ining long, yôvêm me hîvô hê kasik bomang nang Galili.

³² Êng me doho iwa anô lijndong lêk ambôlêk putup te be êlêm êyô vo Yisu be epetenak yêni lêk kapôlônging malêng vo netak bang êyônjêk ôpêng.

³³ Êng me Yisu hiwa ôpêng be hê dêim doke vo avîlanô me hethong banjuk hîlôk ôpêng lijndong kapô. Yôvêm me hîsuvapôk ethak bang me hêthôm ôpêng dinjang.

³⁴ Me hêyê leng be hêvôn auk me henang ethak ôpêng hethak ambô Hiblu nena, "Epata!" (Ya ondong nena nupuak.)

³⁵ Êng me ôpêng lijndong hikê me ambôlêk heyakê be henang ambô hêlêm yêing.

³⁶ Me Yisu henang nena, "Dô môlô nang bêng ethak avîlanô andô." Henang bêng lômbôlông metom avîlanô mî bonong amî me enang bêng hê be hê.

³⁷ Me avîlanô esong kambom be enang nena, "Yêni hevong nômkama sapêng mavî anông. Hevong ña lijndong putup elañô ambô me ña ambôlêk putup enang ambô hêlêm yêing."

8

*Yisu hevakông avîlanô hîtôm 4,000
(Mat 15:32-39)*

¹ Wak te me avîlanô bêng anông êlêm ethak tom hethak lonbô. Me loho nôm mî vo injang. Êng me Yisu helam ya ña hîndông êlêm me henang ethak loho nena,

² "Ya leng ik ya hethak avîlanô nômbêng iti. Loho bôk imô hiving ya hîtôm wak lô be loho ning nôm lêk itup.

³ Doho lêm nang long dêimbô be ditu ya hêv loho be ê oyang, me tem malerjing endeyang be êngêv yak indôk lonjarjê."

⁴ Me ya ña hîndông enang nena, "Long iti me long thiliv me avîlanô bêng anông. Be anga aômbua polom nang êsê be aôngêv êndêng loho?"

⁵ Me Yisu henang ik loho ling nena, "Môlô ning polom vithêla tu be himô?"

Me enang nena, "Bahevi be lahavôyi."

⁶ Me Yisu henang ethak avîlanô nômbêng atu nena indôk imô bing. Me hiwa polom

* **7:15-16 7:15-16** Ña lêkauk vi enang nena ambô takatu be Mak hekavu me doho hêk denang. Ambô êng me bênjiti: Ong anô lêk lijndong me nondanô ambô iti. **7:36 7:36** Mak 1:43-45 **7:37 7:37** Ais 35:5 **8:1 8:1-9** Mak 6:35-44

bahevi be lahavôyi atu me henang la mavi hêndêng Wapômbêng. Me hekavli be hêv hêndêng ya ña hîndông vo embani tham êndêng avîlanô nômbêng atu be îmo.

⁷ Me ining alim ñanam nenanena doho hîmô hiving. Hêv la mavi hethak yôvêm me hêv hêndêng ya ña hîndông vo embani tham êndêng avîlanô imbing.

⁸ Me avîlanô nômbêng êng eyang be lenjinyak. Me ya ña hîndông ithup nôm wata hîlôk vak tham bahevi be lahavôyi.

⁹ Avîlanô takêng me hîtôm 4,000. Yôv me Yisu hêv loho sapêng be ê.

¹⁰ Me yêni hethak yeng iving ya ña hîndông be ê Dalmanuta ning long.

*Palisi lenjing iving injê lavuning te
(Mat 16:1-4)*

¹¹ Me Palisi êyô me enang ik Yisu ling lêklokvang nena, "Nombong lavuning te vo ningik thô nena yong lêklokvang me hêlêm nang Wapômbêng mesa mî?" Loho nang bêng vo eyek yêni yom.

¹² Êng me Yisu kapô malêng be hêvôv auk me henang nena, "Hevong bisê be avîlanô bôlôti lenjing iving yambong lavuning te? Ya hanang avanông ethak môlô nena tem mî yambong lavuning te vo loho injê amî, mî anông."

¹³ Yôv me Yisu hetak loho me hethak yeng hethak lonbô be hê kasik bomang viyang vulu.

*Ambô dôhò hethak Helot lêk Palisi ining yis
(Mat 16:5-12)*

¹⁴ Yisu ya ña hîndông lenjinpaling be mî iwa polom doho be ethak yeng amî me iwa polom tom yom.

¹⁵ Me Yisu henang lêklokvang hethak loho nena, "Oyanging am ethak Helot lêk Palisi ining yis."*

¹⁶ Me ya ña hîndông enang hethak i nena, "Betha henang ethak aô polom mî ma."

¹⁷ Metom yêni heyala loho ning ambô atu enang be henang ik loho ling nena, "Môlô nang ethak mî uwa polom amî vo? Môlô thông paling be lêk mî oyala amî denang e? Be môlô ning auk me thektheke e?"

¹⁸ Môlô ña lêk malemim metom mî ôyê tak amî vômbête? Me môlô ña lêk lîndong metom thak mî olanô ambô amî vômbête? Môlô mî lemin êngêv nôm atu be bôk ya havong amî mesa?

¹⁹ Ya hakav polom bahevi vo avîlanô hîtôm 5,000, me uthup polom wata hîlôk vak tham vithêla?"

Me loho nang viyang nena, "Lauming be lahavôyi."

²⁰ "Me ya hakav polom bahevi be lahavôyi vo avîlanô hîtôm 4,000, me uthup polom wata hîlôk vak tham vithêla?"

Me enang viyang nena, "Bahevi be lahavôyi."

²¹ Yôv me Yisu henang ethak loho nena, "Bisête be mî oyala doke amî?"

Yisu hevong anô mandaluk pusip te mavi hîlôk Betsaida

²² Me loho ê êyô Betsaida me avîlanô doho iwa anô mandaluk pusip te hêyô me epetenak yêni lêklokvang vo nêthôm ôpêng.

²³ Me Yisu hevalong anô mandaluk pusip atu hîmô bang me hendandi be thêi tak melak lông êng me ê dêm doke. Me Yisu hîsuvapôk hethak ôpêng mandaluk luvi be hetak bang hêyô hêk ôpêng. Me henang nena, "Hôyê nômate mesa mî?"

²⁴ Me ôpêng hêv mandaluk ling me henang nena, "Ya hayê avîlanô doho, metom loho hîtôm alokwang hê be hêlêm."

²⁵ Êng me Yisu hetak bang hêyô hêk ôpêng mandaluk hethak lonbô. Me ôpêng mandaluk hipuak be hivutak mavi me hêyê nômkama sapêng hêlêm yêng.

²⁶ Me Yisu henang nena, "Nu yong melak metom dô nu melak lông andô."

*Pita henang nena Yisu me Mesaya
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

²⁷ Me Yisu lêk ya ña hîndông etak long êng me ivup ethak melak nenanena takatu be hîmô bîdong Sisalia Pilipai. Eveng lonjanlê denang me henang ik ya ña hîndông ling nena, "Avîlanô thak elam ya nena opalête?"

²⁸ Me loho nang viyang nena, "Doho thak enang nena ong me Jon Anô Hithik Avîlanô me doho enang nena ong me Elaija me doho enang nena ong me plopet bôô te."

²⁹ Metom Yisu henang ik loho ling nena, "Me môlô da olam ya nena opalête?"

Êng me Pita henang bêng nena, "Ong me Mesaya."

³⁰ Me Yisu henang lêklokvang vo dô enang ya kôkôthing êng bêng ethak avîlanô andô.

*Yisu henang nena tem nema
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

³¹ Yôv me Yisu hîndông loho be henang nena, "Anô Ya Nakandung atu tem nesopa Wapômbêng ya la hiving be tem nimbua vovang bêng anông. Me avaka lêk ña bêngbêng îmbôk da lêk kîdônga ambô balambung tem ende dôming lîlîng êndêng yêni be ingik yêni

8:12 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 8:15 8:15 Luk 12:1 * 8:15 8:15 Yis me nôm atu be hevong polom hithing bêng.

8:17 8:17 Mak 6:52 8:19 8:19 Mak 6:41-44 8:28 8:28 Mak 6:15 8:29 8:29 Jon 6:68-69 * 8:29 8:29 Mesaya
ya ondong nena ôpatu be Wapômbêng hêv vo nêngêv ya avîlanô livung. 8:30 8:30 Mak 9:9

vônô. Me hîtôm wak lô me tem nimbîyô ethak lonjbô."

³² Yisu henang ambô takêng bêng ethak loho, êng me Pita hiwa yêni be hê dêim doke me hethang yêni be henang nena, "Dô nonang bêng andô."

³³ Metom Yisu hik i lîlîng be hêyê ya ña hîndông vi me hethang Pita nena, "Sakdang, numba ya dô! Hosopa anô ning auk yom me mî hosopa Wapômbêng ya auk amî."

³⁴ Yôv me Yisu helam avîlanô nômbêng atu be êlêm iving ya ña hîndông me henang nena, "Anô te hevong vo nesopa ya, êng me nende dôm lîlîng êndêng yêni da me nimbua ya alovalasing be nesopa ya."

³⁵ Vômbe nena ôpatu be la hêv ya lêkmala pîk bêng anông, êng me ya lêkmala êng tem nêngêv yak. Metom ôpatu be hetak ya lêkmala be hesopa ya lêk yîning Ambô Mavi, ôpêng tem nembalong ya lêkmala long.

³⁶ Anô te hiwa nômkama pîk sapêng metom mî hesopa Wapômbêng ya ambô amî be ya lêkmala hêv yak, aliêng tem nêngêv yêni livung bisê?

³⁷ Me anô te hîtôm nêngêv nômate êndêng Wapômbêng vo nimbua ya lêkmala ethak lonjbô mesa? Mî anông!

³⁸ Avîlanô bôlôti me thak evong kombom kambom lomaloma be êndô Wapômbêng. Bêng be avîlanô bôlôti te moma vo ya lêk yîning ambô, me êndêng wakma atu be Anô Ya Nakandung hêlêm iving Lambô ya danda lêkmanging lêk ya anêla matheng, me yêni tem moma vo ôpêng bêng yom."

9

¹ Me Yisu henang ethak loho nena, "Ya hanang avanông ethak mólô nena Wapômbêng ya lêklînyak bêng te nêlêm imbing ya lêklokvang bêng. Be mólô vi atu be ova long iti tem ômô lêkmala denang, me tem ônggô nômbêng imbing."

*Yisu lijkôpik hivutak yandâ
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)*

² Wak bahevi be lahavôtom hele be hê me Yisu hiwa Pita lo Jems me Jon iving yêni be ethak dum dêim te be ê îmô daluk. Êng me Yisu lijkôpik hivutak yandâ heva loho malenjing.

³ Me ya kwêv hivutak thapuk anông be anô pik te mî hîtôm nîmbôking ya kwêv be nîmbutak thapuk bêng amî.

⁴ Me Elaija lo Moses êyô be enang ambô hiving Yisu be loho yê.

⁵ Me Pita henang ethak Yisu nena, "Kîdônga, mavi anông vo lêk aômô long iti. Tem yoôndav melak lêkkôpik lokwanjô, te vo ong me te vo Moses me te vo Elaija."

⁶ (Loho êkô kambom be ithông ambô enang paling be ditu Pita henang bêng.)

⁷ Me mavông te hêyô be heva loho thing, me ambô te hêlêm nang mavông êng kapô nena, "Ôpiti me yîning Wakna atu be ya leng hiving anông. Be ondanô ya ambô!"

⁸ Me ketheng oyang me loho yê hêwê heveng me êyê Yisu yom heva me anô te mî heva hiving yêni amî.

⁹ Yôvêm me etak dum êng me îlôk ele ê me Yisu henang lêklokvang nena dô enang nômb atu be êyê bêng hethak avîlanô andô endebe Anô Ya Nakandung atu nema be nimbîyô injêk ñama ethak lonjbô êm.

¹⁰ Be ditu loho ivung ambô êng hêk loho da me mî enang bêng amî, metom ithupav hê be hêlêm mayaliv nena "nema lêk nîmbîyô injêk ñama" ya ondong bisête?

¹¹ Me loho nang ik Yisu ling nena, "Bisête be kîdônga ambô balambung enang nena Elaija tem nimung be nêlêm yôv kîming Mesaya?"

¹²⁻¹³ Êng me Yisu henang nena, "Avanông! Elaija tem nimung vo nembong nômkama sapêng imbutak mavi ethak lonjbô. Metom ya hanang ethak mólô nena Elaija bôk hêlêm yôv. Metom avîlanô esopa ining lenjing iving yom be evong kambom lomaloma hethak yêni hîtôm Wapômbêng ya kapua bôk henang ethak yêni. Metom bisête be Wapômbêng ya kapua henang nena Anô Ya Nakandung atu tem nimbua vovang bêng lêk ende dôming lîlîng êndêng yêni?"

*Yisu hêv gôk kambom vê hêk wakna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu loho êyô vo ya ña hîndông vi me êyê avîlanô bêng anông lêk ethak tom. Me kîdônga ambô balambung lêk ya ña hîndông vi atu be îmô enang ambô be îkôki hethak.

¹⁵ Me avîlanô nômbêng êng êyê Yisu, me ketheng oyang me loho îpîndik kambom me evothong ê me iwa yêni thô.

¹⁶ Me Yisu henang ik loho ling nena, "Mólô kôk am hethak ômbête?"

¹⁷ Me anô te himô avîlanô nômbêng êng lîvông be henang nena, "Kîdônga, gôk te hevalong yîning wakna ambôlêk long be mî hîtôm nenang ambô amî. Be diti ya hauwa hêlêm vo ong."

¹⁸ Gôk kambom êng thak hîlônîng yêni be himbî yêni hîlôk pîk be ambôlêk apôk thapuk hele yêing me hethang ambôlêk ondong long me ling himuvung be thocho. Ya hanang vo yong ña hîndông êngêv gôk kambom êng vê metom loho mî hîtôm amî."

¹⁹ Me Yisu henang viyang nena, "Môlô me avilânô mî ôêv iving amî! Wak vithê tem ya mô imbing môlô be yambua môlô ning malêing imbing môlô? Umbua wakna êng êlêm."

²⁰ Êng me iwa wakna atu hê vo Yisu. Gôk atu hêyê Yisu, me hîlônîng wakna êng kambom be hêv yak hîlôk pîk be hevali hêk me ambôlêk thôk hêv yak.

²¹ Me Yisu henang ik lambô ling nena, "Gôk kambom hivuling yêni hêndêng angête?"

Me lambô henang nena, "Sêmbôk be yêni yaôna denang.

²² Me gôk êng hîmbî yêni hîlôk amela lêk nânam lômbôlông vo nîngik yêni vônô metom mî. Bêng be ong hîtôm, me nom-bong be gôk kambom êng etak yîning wakna, êng me lem hik ong ethak yêi be hôêv yêi livung."

²³ Me Yisu henang nena, "Bisête be honang nena, 'ong hîtôm'? Wapômbêng hîtôm nembong nômkama sapêng vo nâ takatu be êv iving yêni."

²⁴ Me ketheng oyang me wakna êng lambô helam nena, "Ya hêv iving be nom-bong vo yîning auk atu be mî ya hêv iving amî nêngêv ya ling vo yangêv imbing!"

²⁵ Me Yisu hêyê nena avilânô êvôn i ketheng ethak tom, êng me hethang gôk lêlêik atu be henang nena, "Ong gôk ambôlêk lêk lîndong putup, ya hanang ethak ong nena notak wakna ti be nu me dô nômbôlêm ethak lonbô andô."

²⁶ Me gôk kambom êng heleng be hesanjyak me hîlônîng wakna êng kambom me hele yêing be hê. Me wakna êng hêk nang anô hema be avilânô enang nena, "Lêk hema."

²⁷ Metom Yisu hevalong bang vi me hendandi be hiviyo heva.

²⁸ Yôv me Yisu lêk ya nâ hîndông yom imô melak kapô me loho nang ik yêni ling nena, "Bisête be mî hîtôm yoôngêv gôk kambom êng vê amî?"

²⁹ Me Yisu henang viyang hethak loho nena, "Mek yom hîtôm tem nêngêv gôk kambom yalînbêng vê."

Yisu henang bôlôyang hethak ya nema
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ Me loho tak long êng be ivutak êyô Galili. Me Yisu hêndô avilânô endanjô nena lêk loho mô long êng

³¹ vômbe nena hîndông ya nâ hîndông. Me Yisu henang ethak loho nena, "Tem enang Anô Ya Nakandung atu êng bêng be etak îndôk avilânô bahenjing. Be tem ingik yêni

vônô, me hîtôm wak lô me tem nimbियो ethak lonbô."

³² Metom loho îthông ambô êng ya ondong paling, be loho kô enang ingik yêni ling.

Opalête anô mung?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Me Yisu loho ê êyô Kapenaom me imô melak kapô te. Me Yisu henang ik loho ling nena, "Môlô kôk am hethak ômbête heveng lonanjê hêlêm?"

³⁴ Metom loho yala nena ikôki hethak loho ali alête me anô mung vo Yisu ya nâ hîndông vi be ditu loho bonong.

³⁵ Me Yisu hîlôk hîmô me helam ya nâ hîndông lauming be lahavôyi takatu be êlêm. Me henang nena, "Lem iving numbutak anô mung, êng me notaving ong endeni endebe numbutak yaônâlêk me numbutak îtôm avilânô sapêng ining anô ku oyang."

³⁶ Me hiwa sêik nate be hîting eva loho lîvông. Me hevalong eva me henang ethak loho nena,

³⁷ "Ôpatu hiwa sêik yaôna te bênjiti thô hethak yîning athêng, êng me hîtôm hiwa ya thô. Me ôpatu be hiwa ya thô, me hîtôm hiwa ôpatu be hêv ya be ya halêm thô hiving."

Ôpatu be hevong ku hiving aô me dô omba yêni long thing andô
(Luk 9:49-50)

³⁸ Me Jon henang ethak Yisu nena, "Kîdôngga, yoô yê anô te hêv gôk kambom vê hethak yong athêng. Metom yêni me mî aô te amî, be yoô nang vo netak ku êng."

³⁹ Metom Yisu henang nena, "Dô! Mî omba yêni thing andô. Ôpatu be hevong nôm thamtham hethak yîning athêng me heveng yam me tem mî nenang ambô kambom ketheng ethak ya amî,

⁴⁰ vômbe nena ôpatu be mî hîpôlîk ethak aô amî, ôpêng me aô te.

⁴¹ Ya hanang avanông ethak môlô nena anô te hêyê nena môlô me Mesaya ya avilânô be hêv nânam keyek te hêndêng môlô hethak yîning athêng, ôpêng ya ku tem mî hîtôm nêngêv yak amî me tem nimbua ya vuli mavî.

Dô numbulîng anô yang ya hêv hiving andô

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² "Me anô te hevong be yîning sêik atu be hêv iving ya te hêv yak, êng me heveng yam me ôpêng ya vovang me tem bêng anông vo vovang yang atu be êthôkêng valu malêing

bêng te hethak lôkbudum be îmbi yêni hîlôk mamik kapô vo nema.

⁴³⁻⁴⁴ Me bahem hêvôn ong be hovong kambom, êng me nondambêng kisi be nongêv vê vo dô nombong kambom ethak lonbô andô! Bahem vi yom me mavi vo nu melak leng. Me kambom vo baheng luvi himô me tem nu long amela hethang himô hitôm wak nômbêng iti sapêng.*

⁴⁵⁻⁴⁶ Me vem hêvôn ong be hovong kambom, êng me nondambêng kisi be nongêv vê vo dô nombong kambom ethak lonbô andô! Vem vi yom me mavi vo nu melak leng. Me kambom vo vem luvi himô me tem nu long amela hethang himô hitôm wak nômbêng iti sapêng.

⁴⁷ Me malemdaluk hêvôn ong be hovong kambom, êng me nosapu vê. Malemdaluk vi yom me mavi vo nu Wapômbêng ya lêkliyak bêng kapô. Me kambom vo malemdaluk luvi himô me tem nu long amela hethang himô hitôm wak nômbêng iti sapêng. Be ditu malêng bêng anông.

⁴⁸ 'Long êng me tem matamuak injang anô leŋving kôpik itôm wak nômbêng iti sapêng, me amela tem nethang anô wak nômbêng iti.'

⁴⁹ Amela tem nethang avilânô sapêng itôm mamik thak etak hîlôk nôm vo imô mambung imô Wapômbêng mandaluk.

⁵⁰ "Mamik me nôm mavi, metom ya maning hêv yak, me opalê hitôm nembong be nimbutak maning ethak lonbô? Bêng be ômô yôhok itôm mamik vathing mavi imbing amda bêng yom."

10

*Yisu da me polom lêkmala
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)*

¹ Me Yisu hetak long êng be hê heveng Judia lêk nanam Yelodan viyang vulu. Me avilânô bêng anông êlêm ethak lonbô. Me hesopa ya bôk le long be hîndông loho.

² Me Palisi doho êlêm me evong vo embatek Yisu be enang ik yêni ling nena, "Ambô balambung henang bisête? Anô te hitôm nêngêv yanavi vê mesa mi?"

³ Me Yisu henang viyang nena, "Moses bôk henang bisê?"

⁴ Me loho nang nena, "Moses hîlôk nena anô te hevong vo nêngêv yanavi vê êng me nekavu kapua te be netak îndok yanavi bang vo nêngêv yêni vê."

⁵ Yôv me Yisu henang nena, "Môlô na liŋdong kôtong kambom be ditu Moses

hekavu balambung iti be hêv hêndêng môlô.

⁶ Metom 'sêmbok be mung anông atu be Wapômbêng hepesang avilânô me hepesang anô be avi.

⁷ Be ditu Wapômbêng bôk henang yôv nena, "Anô tem netak lambô lo talêmbô be nimô imbing yanavi

⁸ vo thêi imbutak itôm kôpik tom yom."

⁹ 'Thêi me mi yi hethak lonbô ami me lêk ivutak itôm tom yom.

⁹ Bêng be nôm atu be Wapômbêng bôk hepatok long hethak tom, me anô te mi hitôm nepole vê ami."

¹⁰ Yôvêm me Yisu lêk ya na hîndông imô melak kapô hethak lonbô, me ya na hîndông enang ik yêni ling hethak ambô atu.

¹¹ Me Yisu henang ethak loho nena, "Anô te hêndô yanavi be hiwa avi yang, êng me hevong sek be hivuling yanavi bôd.

¹² Me avi te hêndô yamalô be hiwa anô yang, êng me hevong sek bêng yom be hivuling yamalô bôd."

*Yisu hêv mek hethak sêiknena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Me avilânô iwa sêiknena be ê hêndêng Yisu vo netak bang êyônjêk loho. Metom ya na hîndông ethang avilânô takêng.

¹⁴ Yisu hêvê nôm êng, me la maning be henang ethak ya na hîndông nena, "Otak sêiknena vo loho lêm êndêng ya me dô omba long thing andô, vômbe nena avilânô takatu be athêng mi me hitôm sêiknena takiti be Wapômbêng ya lêkliyak bêng me loho ning.

¹⁵ Ya hanang avanông ethak môlô nena, opalê atu be mi hiwa Wapômbêng ya lêkliyak neyanging avilânô ami hitôm sêiknena takiti, ôpêng mi hitôm nimô Wapômbêng ya lêkliyak bêng vimbing ami. Mi anông."

¹⁶ Me Yisu hevalong sêiknena be hetak bang hêyô hêk loho me hêv mek hethak loho.

*Anô lêk nômkama bêng te henang ambô
hiving Yisu
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Me Yisu hiviyo be hê me anô te hevothong be hê hêndêng yêni, me hey a vabudum thivô himô va be henang nena, "Kîdônga mavi, me yambong kombom mavi alêla vo yambua lêkmala itôm wak nômbêng iti sapêng?"

* **9:43-44** 9:43-44 Na lêkauk vi enang nena ambô takatu be Mak hekavu me doho hêk denang. Ambô êng me bêngiti: Long êng me tem matamuak injang anô leŋving kôpik itôm wak nômbêng iti sapêng, me amela tem nethang anô wak nômbêng iti. **9:47** 9:47 Mat 5:29 **9:48** 9:48 Ais 66:24 **9:50** 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34 **10:4** 10:4 Lo 24:1-4; Mat 5:31 **10:6** 10:6 Stt 1:27; 5:2 **10:7** 10:7-8 Stt 2:24; Ep 5:31-33 **10:11** 10:11 Mat 5:32 **10:15** 10:15 Mat 18:3 **10:19** 10:19 Etak Ijip 20:12-17; Lo 5:16-20

¹⁸ Me Yisu henang viyang nena, "Holam ya nena maví vo? Anô te mî maví amí me Wapômbêng yom ditu maví.

¹⁹ Ambô balambung me bôk hoyala yôv: 'Dô nunjik anô vôndô andô. Me dô nombong sek imbing anô yang yanaví andô. Me dô nombong vaní andô. Me dô nonang ambô yôhîng ethak anô vi be nombong ambô vo loho andô. Me dô nonang ambô yôhîng vo numbua anô yang ya nômkama andô. Me nondovak lemambô lo lemtambô ning ambô.' "

²⁰ Me ôpêng henang nena, "Kidônga, ya yaôna denang hele be hêyô lèk ya anômbêng me thak ya hasopa ambô balambung takêng sapêng."

²¹ Me Yisu hêyê ôpêng be la hiving yêni be henang nena, "Maví anông, metom ong nômate mî denang. Nu me nongêv yong nômkama sapêng vo avîlanô êngêv vuli, me numbua valuseleng êng sapêng be nongêv êndêng avîlanô siv. Hovong bêng, me yong nômkama maví lomalama tem nîmô melak leng. Me nôlêm osopa ya."

²² Yêni me anô lèk nômkama bêng anông. Be ditu helañ ambô êng, me hikum be hê lèk la malêng bêng.

²³ Me Yisu hêyê hêwê heveng me henang ethak ya ña hîndông nena, "Malêng bêng vo ña lèk nômkama bêng êngêv i êndêng Wapômbêng be îmô ya lèklijyak bêng vimbing."

²⁴ Yisu ya ña hîndông elañ be esong kambom. Me Yisu henang ethak loho het-hak loñbô nena, "Yîning sêikna, malêng bêng vo avîlanô takêng êngêv i êndêng Wapômbêng be îmô ya lèklijyak bêng vimbing-ing!"

²⁵ Me mî malêng bêng vo bok kamel imbutak êyô lôvîk indî thôp ya ambuang bîni amí, metom malêng bêng vo anô lèk nômkama bêng te vo nêngêv i êndêng Wapômbêng be nîmô ya lèklijyak bêng vimbing."

²⁶ Me Yisu ya ña hîndông esong kambom anông be enang hethak loho da nena, "Bêng be opalê hîtôm nimbua lèkmala wak nômbêng iti sapêng?"

²⁷ Me Yisu hêyê loho kôfilîng be henang nena, "Anô te mî hîtôm nêngêv inda livung amí, me Wapômbêng yom hîtôm nêngêv yêni livung. Be ditu Wapômbêng yom hîtôm nembong nômkama sapêng."

²⁸ Me Pita henang ethak Yisu nena, "Bôk yoôtak yoô ning nômkama sapêng me alêm vo asopa ong!"

²⁹ Me Yisu henang nena, "Ya hanang avanông ethak môlô, anô te la hêv ya lèk yîning Ambô Maví be hetak ya melak lèk

viyanji me livi lèk talôvi lo lami me nali lèk ya pik,

³⁰ êng me Wapômbêng tem nêngêv bêng anông êndêng inda itôm 100 nêyômô yêni ya long imbing. Ôpêng hîmô pik denang, me tem nimbua nômkama takiti bêng anông: melak lèk viyanji me livi lèk talôvi me nali lèk pik me avîlanô vi tem imbuling yêni imbing. Me heveng yam me tem nîmô lèkmala itôm wak nômbêng iti sapêng.

³¹ Metom ña lèk athêng bêng anông, tem imbutak ña athêng mî. Me ña athêng mî bêng anông, tem imbutak ña lèk athêng bêng."

*Yisu henang ethak ya ñama bôlô ali lô
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)*

³² Loho veng be ê daku Jerusalem me Yisu himung be hê. Me ya ña hîndông êyê be esong kambom me avîlanô takatu be eveng yam êkô hiving. Me Yisu henang ethak ya ña hîndông lauming be lahavôyi takatu ethak loñbô vo etak avîlanô be êlêm yôvêm me henang ethak nômkama takatu be tem nêpôm yêni.

³³ "Ondañô. Aô yô Jerusalem me tem enang Anô Ya Nakandung atu bêng be êngêv yêni êndêng ña bêngbêng imbôk da lèk kidônga ambô balambung. Me tem enang be ingik yêni vôndô me êngêv yêni êndêng avîlanô long bôyang

³⁴ vo loho nang ambôma ethak yêni lèk isuvapôk ethak yêni be embali yêni me ingik yêni vôndô. Me hîtôm wak lô ende bîni yôv me tem nîmbiyô ethak loñbô."

*Jems lo Jon leñjing iving imbutak
anômbêng*

(Mat 20:20-28)

³⁵ Yôv me Sebedi namalô luvi, Jems lo Jon, thêi ê êndêng Yisu me enang nena, "Kidônga, yêi leñjing iving nombong nômkama be tem yêi nang ingik ong ling ethak."

³⁶ Me Yisu henang nena, "Mamu lemim iving yambong ômbête êndêng mamu?"

³⁷ Me thêi nang nena, "Notak yêi yang îmô bahem viyôhôm me yang îmô bahem vikeng îmô yong long lèkmanggih kapô."

³⁸ Me Yisu henang nena, "Mamu thông nômkama be onang ik ya ling paling. Hîtôm tem mamu num îndôk keyek atu be tem ya num îndôk lèk uthik îndôk ñanam atu be tem ya thik îndôk?"

³⁹ Me thêi nang nena, "Yêi hîtôm."

Me Yisu henang nena, "Avanông, keyek êng lèk ñanam êng tem mamu num lèk mamu thik îndôk.

⁴⁰ Metom îmô ya baheng viyôhôm mena vikeng ma, aliêng me mî yîning ku amí. Me

Wapômbêng da heyangging ku êng be bôk hitôk anô doho yôv vo loho mô long êng."

⁴¹ Wakma ña hîndông lauming elanjô ambô êng be leñing ñaja hethak Jems lo Jon.

⁴² Êng me Yisu helam loho lêm ethak tom me tenang nena, "Bôk môlôyala yôv nena avîlanô long bôyang ining king thak êv i ling be ivuling ña takatu be îmo loho vimbing. Me loho ning ña bêngbêng thak enang lèklokvang hethak loho ning avîlanô bêng yom.

⁴³ Ondanjô! Dô môlômbong kombom êng andô! Môlô te la hiving nimbutak anô lèk athêng bêng îmo môlô livông, êng me nimbutak îtôm môlô ning anô ku vo nêngêv môlô livung.

⁴⁴ Me ôpatu be la hiving nimbutak îtôm môlô ning anômbêng, êng me nimô îtôm avîlanô sapêng ining anô ku oyang

⁴⁵ hitôm Anô Ya Nakandung atu hevong bêng yom. Me mî ya halêm vo avîlanô pik embong yîning ku amî. Metom ya halêm vo yambong avîlanô pik ining ku. Ya halêm vo yambua loho vè injêk malêng lèk ya tak yîning lèkmala vo nêngêv avîlanô bêng anông livung."

*Yisu hevong Batimias mandaluk mavi
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)*

⁴⁶ Me Yisu lèk ya ña hîndông ê êyô Jeliko. Yôv me evong vo etak Jeliko me avîlanô bêng anông ê hiving loho. Me anô mandaluk pusip te be ya athêng nena Batimias himô lonjanlê dang vi be hepetenak avîlanô vo êngêv inda livung. (Batimias ya ondong nena Timias nakandung.)

⁴⁷ Helanjô nena Yisu nang Nasalet hêlêm, êng me helam lèkwaê nena, "Yisu, Devit Lim Lèkmuk, lem ingik ong ethak ya!"

⁴⁸ Me avîlanô bêng anông ethang yêni be enang nena, "Ong bonong!" Metom yêni helam kaêk lèkwaê anông nena, "Yisu, Devit Lim Lèkmuk, lem ingik ong ethak ya!"

⁴⁹ Yôv me Yisu heva me tenang nena, "Ondam yêni lêm."

Me elam hêndêng anô mandaluk pusip atu nena, "Lem mavi! Numbiyô be nu! Ôpêng helam ong."

⁵⁰ Yôv me hekaliv ya kwêv thilimbung hê me hisôv kisi bôlôtom be hê hêndêng Yisu.

⁵¹ Me Yisu tenang ethak inda nena, "Lem iving yambong ômbête êndêng ong?"

Me anô mandaluk pusip êng tenang nena, "Kidônga, ya leng iving yanja tak."

⁵² Me Yisu tenang nena, "Nu. Yong hôev iving hevong be lèk ong mavi." Me ketheng oyang me ôpêng mandaluk hipuak be hêyê tak, me hesopa Yisu hevong lonjanlê.

11

*Yisu hivutak êyô Jerusalem hitôm king
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu loho ê êyô bidong oyang Jerusalem me ê êyô Betpagi lo Betani, long yi êng hêk bidong Dum Oliv. Me hêv ya ña hîndông lokwanji be ê

² me tenang ethak thêi nena, "Mamu nu melak vulu. Me ovong umbutak ôyô kapô me tem ôngô evak bokdonji map te long be heva. Bok êng bôk mî anô te hêyô mô amî. Me mamu pole yak êng vè me ondom be ôlêm.

³ Me anôla tenang ik mamu ling nena, 'Mamu vong ombong ômbête?' me yu nang ethak yêni nena, 'Anômbêng la hiving nembong ku te thak yôv kîming nêngêv ketheng oyang îmbôlêm.' "

⁴ Yôv me thêi ê me êyê donji map atu be evak long be êthô himô melak ambôlêk himô bidong lonjanlê vi yêng. Me thêi pole yak vè.

⁵ Me anô doho eva long êng êyê be enang ik ling nena, "Mamu vong ômbê be opole bok ya yak vè?"

⁶ Me thêi nang ambô atu be Yisu tenang ethak thêi. Êng me loho lôk be etak thêi be thêi iwa bokdonji êng be ê.

⁷ Me iwa donji êng be ê hêndêng Yisu, me ik ining kwêv thilimbung dêim thô be ergova êyô hêk bok dômlokvang be Yisu hêyô himô.

⁸ Me avîlanô bêng anông ergova ining kwêv thilimbung dêim hêk lonjanlê. Me vi ele athang lèk ñaung hevong kamung be ergova hêk lonjanlê.

⁹ Me doho imung me doho eveng yam me Yisu heva livông me loho lam nena, "Osana!"

"Wapômbêng embong mavi êndêng ôpatu be hêlêm ethak Anômbêng ya athêng!"
Kapua Yeng 118:25-26

¹⁰ "Wapômbêng êngêv la mavi nêyômô bumalô Devit lim iti atu be tem neyangging aô îtôm king hitôm sêmbôk be Devit heyangging!

Osana! Aongêv Wapômbêng ya athêng ling ethak leng!"

¹¹ Me Yisu hê hêyô Jerusalem me hivutak êyô melak matheng ya popating kapô be hê. Me hêyê nômkama takatu be himô long êng. Metom wak lèk ê hîlôk jalôm yôv, be ditu hetak Jerusalem me hê Betani hiving ya ña hîndông lauming be lahavôyi takatu.

*Yisu hêv ña evong ku valuseleng vè hêk
melak matheng kapô
(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)*

¹² Hiviyô heyang me loho tak Betani me ê vini Jelusalem. Me Yisu hema ve la.

¹³ Me hêyê alokwang pik te ñaung heva dêim doke. Êng me hê hêyô alokwang atu ondong vo ninjê nena alokwang atu hik anông mesa mî. Metom hêyê ñaung oyang yom me mî ninjik anông amî vômbe nena mî ya wakma ninjik amî.

¹⁴ Yôv me Yisu henang ethak alokwang êng nena, "Tem mî nungik anông ethak lonjbô be anô te injang amî." Be ya ña hindông elanjô ambô êng hiving.

¹⁵ Me Yisu loho êyô Jelusalem. Me hivutak êyô melak matheng ya popatîng livông. Me hêyê avilanô iwa nômkama be êndô himô vo avilanô vi êngêv vuli. Êng me hindining loho be hêv loho vê hêk melak matheng kapô be ele yêing be ê. Me hele ña takatu be ele ña long bôyang ining valuseleng thô hethak Islael ining valuseleng ining balê liling. Me hevong bêng yom hethak ña takatu be êndô menak bôbô himô vo avilanô êngêv vuli hiving.

¹⁶ Me heva long thing vo avilanô dô im-bua ining nômkama be imbutak êyô melak matheng ya popatîng bini anô.

¹⁷ Me Yisu hindông loho be henang bênjiti, "Wapômbêng ya kapua henang nena, 'Yinîng melak me melak avilanô pik sapêng eteng mek indôk.' Me lêk mólôvong be hivutak hitôm ña vanî ning melak ekopak imô."

¹⁸ Ña bêngbêng imbôk da lêk kidônga ambô balambung elanjô ambô êng be ethalo lonjdanjê vo ingik yêni vônô. Metom loho kô yêni vômbe nena avilanô sapêng ipindik kambom hethak ya ambô.

¹⁹ Yathindang hêmbôk anông me Yisu loho tak Jelusalem be ê.

Alokwang pik hekapôk

(Mat 21:20-22)

²⁰ Heyang lêkbôk me Yisu loho ivôê me êyê alokwang pik atu lêk hema be hekapôk hêk ñaung be hêyô ondong.

²¹ Me Pita la hêv Yisu ya ambô be henang nena, "Kidônga, nôngô! Alokwang pik wakhôk atu be hothang me lêk hekapôk yôv."

²² Me Yisu henang ethak loho nena, "Ôngêv imbing Wapômbêng yom.

²³ Ya hanang avanông ethak mólô nena ôpatu be henang ethak dum iti nena, 'Nokaliw ong da nundôk mamik', me hêv iving be hevalong ya ambô êng long lêklokwang me mî kapô yi amî, êng me tem

Wapômbêng embong be ya ambô atu be henang tem ninjik anông.

²⁴ Bêng be diti ya hanang ethak mólô nena, ômbêla takatu be mólô nang ilôk mólô ning mek, êng me mólôngêv imbing nena lêk mólô uwa yôv, me nôm êng tem mólômbua.

²⁵⁻²⁶ Wakma mólô teng mek me lemmi êv kambom atu be anô te bôk hevong ethak am, êng me otak kapôlômim vo ôpêng. Mólôvong bêng me mólô ning Kamik atu be himô melak leng tem netak kapô vo mólô bêng yom."*

Yisu, opalê hêv athêng bêng hêndêng ong?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Me Yisu loho ê Jelusalem hethak lonjbô be êyô melak matheng ya popatîng. Me ña bêngbêng imbôk da lêk kidônga ambô balambung lêk avaka ê hêndêng Yisu.

²⁸ Me enang ik yêni ling nena, "Opalê hêv lêklokwang hêndêng ong lêk hêv ku hêndêng ong be ditu hovong nôm takiti?"

²⁹ Me Yisu henang viyang ethak loho nena, "Tem ya nang ingik mólô ling ethak ambô te bêng yom imbing. Be mólô nang ambô êng viyang thêthôp hêndêng ya êng me tem ya nang ôpatu be hêv lêklokwang hêndêng ya ethak mólô.

³⁰ Opalête hêv ku ithik avilanô hilôk ñanam hêndêng Jon? Wapômbêng leng mesa anô pik te? Mólô nang ethak ya!"

³¹ Me loho da enang hethak i nena, "Aô nang nena Wapômbêng hêv ku êng hêndêng Jon me tem nenang nena, 'Me hevong bisê be mólô mî ôêv iving Jon ya ku amî?'

³² Metom aô nang nena, 'Anô pik te hêv ku êng,' êng me avilanô tem lerjing maning ethak aô vômbe nena loho sapêng êv iving nena Jon me plopet te."

³³ Me loho nang hêndêng Yisu nena, "Yoô thông paling."

Me Yisu henang ethak loho nena, "Bêng be mî hitôm yandam ôpatu be hêv lêklokwang hêndêng ya, ya athêng êndêng mólô amî."

12

Ambô dôhô hethak ña kambom eyanging kukapô yak waing

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Me Yisu henang ambô dôhô doho hethak loho nena, "Anô te hevatho ya kukapô yak waing te me hevak wandu hêwê heveng. Me helav lovang vo embak waing

11:13 11:13 Luk 13:6 11:15 11:15 Jon 2:14 11:17 11:17 Ais 56:7; Jer 7:11 11:18 11:18 Mak 14:1 11:23 11:23 Mat 17:20 11:24 11:24 Mat 7:7 11:25-26 11:25-26 Mat 6:14-15 * 11:25-26 11:25-26 Ña lêkauk vi enang nena ambô takatu be Mak hekavu me doho hêk denang. Ambô êng me bênjiti: Metom mólô mî notak kapôlômim vo avilanô vi ning kambom amî, êng me mólô ning Kamik tem mî etak ya kapô vo mólô ning kambom amî. 12:1 12:1 Ais 5:1-2

anông pesa vo imbua ya thök. Me helav melak dêim te hethak tololak vo anô mô vo eyangging ku êng. Yôv me hetak ku atu hîlök anô doho bahejing vo eyangging be wakma hik anông me tem loho imbua anông vi me ênggêv i êndêng yêni. Yôvêm me hetak long êng be hê hîmô long bôyang vambô.

² Wakma yak waing hik anông hêyô me hêv ya anô ku te be hê hêndêng na takatu be eyangging ya ku. Yêni la hiving lohongêv anông doho vo yêni hîtôm sêmbök be loho epatök ambô hiving i.

³ Metom loho evalong ôpêng hêk be ik yêni kambom me êv yêni be hê oyang.

⁴ Yôvêm me hêv anô ku yang be hê hethak lonjbô, metom ik inda hîlök kwandök be evong kombom lomalama ethak yêni be evong yêni moma.

⁵ Yôv me hêv anô ku te hethak lonjbô metom loho ik yêni vônô. Yôv me hêv tomtom bêng hivup ethak metom evali vi me ik vi vônô.

⁶ "Hevong bêng hele be lêk mî me anô tom yom hîmô. Ôpêng me namalô atu be yêni la hiving anông. Hêv ôpêng be hê me la hêv nena, 'Diti me yîning wakna be tem endanjô ya ambô.'

⁷ "Metom na takatu be eyangging ku êng êyê ôpêng me enang hethak loho da nena, 'Ôpiti me ku alang nakandung be tem neyangging lambô ya ku. Bêng be aongik yêni vônô me ku êng tem nimbutak aô ning.'

⁸ Be evalong yêni be ik yêni vônô be îmbi be kôpik hele yêng be hê.

⁹ "Yôv be tem ku alang embong ômbête? Tem ningik na takêng vônô me nêngêv ku êng êndêng anô vi vo eyangging.

¹⁰ Bök môlô sam Wapômbêng ya ambô bôti mesa mî?

"Valu atu be na elav melak êndô, me lêk hivutak landing anông.

¹¹ Anômbêng da hevong nôm êng, be yoô yê nôm êng nena mavî anông.' "

Kapua Yeng 118:22-23

¹² Me na Juda ning na bênbêng eyala nena Yisu henang ambô dôhông êng hethak loho, be ethalo lonjanjê vo embalong yêni. Metom êkô avilanô, be ditu etak yêni me loho ê.

Tem yoongêv takis êndêng Sisa mesa dô (Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Yôv me êv Palisi doho lêk na esopa Helot doho be ê hêndêng Yisu, vo embatek yêni ethak ambô te vo embalong inda.

¹⁴ Loho yô vo Yisu me enang nena, "Kidônga, yoô yala nena ong me anô ambô avanông. Thak hâyê na lêk athêng lêk

na athêng mî hîtôm tom, be ditu thak honang ambô tom hêndêng loho sapêng. Me hêndông Wapômbêng ya lonjanjê avanông thêthôp hêndêng avilanô sapêng. Yôv be lem hêv bisête? Bupalô loho ning balambung henang nena mavî vo aongêv takis êndêng Sisa mesa dô?"

¹⁵ Hîtôm aongêv takis êndêng Sisa mesa mî? Metom Yisu hêyê loho ning auk kambom êng thô be henang ik loho ling nena, "Hevong bisête be môlôvong vo ombatek ya? Umbua valuseleng te lêm vo yanga."

¹⁶ Êng me loho iwa valuseleng te hêlêm vo Yisu. Me henang ik loho ling nena, "Opalê ya dôhông lêk ya athêng hêyô hêk valuseleng iti?"

Me loho nang nena, "Sisa."

¹⁷ Êng me Yisu henang ethak loho nena, "Sisa ya nômkama me ôngêv êndêng Sisa da. Me Wapômbêng ya nômkama me ôngêv êndêng Wapômbêng da."

Me loholarjô be esong kambom hethak ya ambô êng.

Na ema tem imbiyô bisête (Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Me Sadyusi doho ê hêndêng Yisu. Sadyusi me ondong te atu be enang nena na ema mî hîtôm imbiyô ethak lonjbô amî. Êng me enang ik Yisu ling nena,

¹⁹ "Kidônga, Moses bök hekavu hêndêng aô nena, 'Anô te hema be nali mî be yang hîmô, êng me nimbua avî tôp êng vo nîmbi yang atu be hema nakandung vê.'

²⁰ Bêng be na lêk viyanj bahevi be lahavôyi îmô. Me bôp hiwa avî te be hema me nakandung mî.

²¹ Êng me nok hiwa avî tôp êng ethak lonjbô. Metom nok hema be nakandung mî. Me gwa hiwa avî tôp êng hethak lonjbô. Metom gwa hema be nakandung mî.

²² Bêng be viyanj molok takatu be îmô me esopa kombom tomêng yom. Yôv me avî tôp atu hema hiving.

²³ Me waklavông na ema iviyô hethak lonjbô, me avî atu be na lêk viyanj bahevi be lahavôyi takatu be iwa, me loho ali alête yanavi êng?"

²⁴ Me Yisu henang viyang ethak loho nena, "Môlô mî oyala Wapômbêng ya lêklokvang lêk ya ambô atu be hêk ya kapua katô amî. Be ditu môlô nang ambô lêkgwak bêng.

²⁵ Waklavông na ema iviyô hethak lonjbô, me avilanô tem mî imbua i ethak lonjbô amî me mî. Loho tem îmô itôm arjêla melak leng yom.

²⁶ Môlô nang nena na ema tem mî hîtôm imbiyô ethak lonjbô amî. Metom bök môlô

sam Moses ya kapua lèk kôkôthing amela hethang himô alokwang ling e? Wakma êng me Wapômbêng henang ethak Moses bèniti nena, 'Ya me Abraham lo Aisak me Jekop ining Wapômbêng.'

²⁷ Wapômbêng me mî ña ema ning Wapômbêng amî. Mî, yêni me ña lèkmala yom ining Wapômbêng. Be ditu mólô ning ambô me lèkgwak anông!

Balambung alête ditu bêng vo vi?

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ Kidônga balambung ining anô te hêyô me helaño Yisu lèk Sadyusi ikôki. Me helaño Yisu henang loho ning ambô viyang mavî anông. Tomêng me henang ik Yisu ling nena, "Balambung ali alête me ditu bêng vo balambung vi?"

²⁹ Êng me Yisu henang nena, "Balambung ali mung henang nena, 'Mólô Israel ondanô katô. Anômbêng yom ditu aô ning Wapômbêng me yêni yom ditu Anômbêng.'

³⁰ Lemim imbing Anômbêng mólô ning Wapômbêng injêk mólô kapôlômim, lèk dôhólômim me lèklokvang lèk mólô ning auk sapêng.'

³¹ Me balambung yang me bèniti: 'Lem imbing avilanô vi hitôm lem hiving ong da.' Balambung vi mî bêng vo balambung yi tiêng amî."

³² Me anô hîndông ambô balambung henang ethak Yisu nena, "Kidônga, honang ambô mavî anông. Yong ambô me avanông bing nena Wapômbêng me tom yom me mî Wapômbêng yang himô hiving amî.

³³ Aô lejing imbing yêni avanông bing injêk aô kapôlônging lèk auk be lèklokvang sapêng. Lèk lejing imbing avilanô vi hitôm aô lejing iving aô da. Ambô balambung yi êng me bêng vo da nômmbêng iti lèk da imbôk ethak amela sapêng."

³⁴ Yisu helaño ôpêng henang viyang lèkauk mavî be henang ethak ôpêng nena, "Mî hómô dêimbô vo Wapômbêng ya lèklinyak bêng amî." Me avilanô sapêng êkô be mî enang ik yêni ling ethak lonbô amî.

Mesaya me opalê lim lèkmuk?

(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

³⁵ Me Yisu hîndông avilanô himô melak matheng ya popating be henang nena, "Kidônga balambung thak enang nena Mesaya me Devit lim lèkmuk vo?

³⁶ Lovak Matheng hêv auk hêndêng Devit da be henang nena,

" 'Anômbêng henang ethak yîning Anômbêng nena,

"Nôndôk ômô ya baheng viyôhók en-debe ya tak yong nakyo imô vemkapô vimbing êm." ' Kapua Yeng 110:1

³⁷ Me Devit da bôk helam Mesaya nena Anômbêng. Metom hevong bisê be ôpêng me Devit lim hiving?"

Avilanô elanô Yisu ya ambô êng be lejing mavî anông.

³⁸ Yisu hîndông loho be henang nena, "Mólô yanging am vômbe nena kîdônga ambô balambung, lejing iving ingik kwêv dêim kékêlô be embeng vo avilanô embam loho. Lèk lejing iving avilanô bêng anông enang nena, 'Waklîvông mavî anômbêng' indók maket.

³⁹ Me lejing iving imô itôm ña bêngbêng imô Israel ining melak yeng kapô. Me thak avilanô engambôm nôm bêng, me lejing iving injang nôm imô ña bêngbêng ining long ethak imô.

⁴⁰ Loho thak evatek avî tôp be iwa loho ning melak vanî, lèk eteng mek dêim anông vo avilanô lejing êngêv nena loho me ña thêthôp anông. Ña êng me tem imbua vovang bêng êndêng wakma evong ambô."

Avî tôp te ya da

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Yisu hê hîlôk himô bidong melak matheng ya kambum da, me hêyê avilanô yalimamôk ê êv ining da. Me ña lèk valuseleng bêng etak valuseleng bêng anông hîlôk kambum da.

⁴² Me avî tôp te atu be nômka ma anông, hêyô me hetak ya da valuseleng lèkma yi yom hîlôk kambum da êng.

⁴³ Me Yisu helam ya ña hîndông êlêm me henang nena, "Ya hanang avanông ethak mólô nena avî tôp iti hêv valuseleng bêng anông vo ña takiti sapêng.

⁴⁴ Avilanô nômmbêng iti ning valuseleng bêng anông himô metom êv doke yom. Me avî tôp iti me nômka mî anông, metom lèk hêv ya valuseleng sapêng me mî hevalong doho long amî."

13

Yisu henang ambô hethak melak matheng Jelusalem

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hetak melak matheng be hele yéng me ya anô hesopa yêni te henang ethak yêni nena, "Kidônga, nôngô melak matheng ya leleyang me kékêlô bomang lèk ya valu bêngbêng!"

² Me Yisu henang viyang nena, "Lêk hâyê melak bêngbêng takiti e? Malêng bêng tem nimbutak be ña vovak tem ingik nômka mavî nômmbêng iti pesa be valu yang mî hitôm nêyômô yang long amî."

Malêng lomaloma tem nimbutak

(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Yôvêm me Yisu himô Dum Oliv me hêyê melak matheng himô viyang vulu. Me Pita lo Jems me Jon lo Endulu loho yom ê enang ik yêni ling nena,

⁴ “Nonang ethak yoô nena angête ditu nôm takêng tem nimbutak? Lêk ômbête ditu tem nimbutak vo niŋgik thô nena nôm takêng lêk bidong oyang?”

⁵⁻⁶ Me Yisu henang ethak loho nena, “Na lomalama tem êlêm ethak yîning athêng be tem enang nena, ‘Ya me Mesaya atu.’ Me tem embatek avilanô bêng anông. Be ditu oyanging am.

⁷ Me tem môtôndanjô kôkôthing ethak vovak lomalama lêk vovak tem nimbutak pik luvuluvu. Nôm takêng tem nimbutak, metom pik lo leng ya dang me mi denang. Be ditu dô ondowaling andô.

⁸ Me avilanô ondong yang tem embong vovak imbing ondong yang. Me king yang lêk ya avilanô tem embong vovak imbing king yang lêk ya avilanô. Me duviyang lêk bôm bêng tem nimbutak long doho. Nôm takêng me hitôm vovang mung atu be hêpôm avi lêk lathambeng te atu be hevong vo nembathu.

⁹ “Bêng be oyanging am. Tem emba-long môtô be etak indôk na elanjô ambô bahening. Me tem embali môtô indôk Israel ining melak yeng hilôk. Vombê nena môtô sopa ya be tem môtômba na bêngbêng lêk king maleŋing vo onang ya bêng ethak loho.

¹⁰ Yîning na ya handong tem enang Ambô Mavi vo avilanô pik sapêng endanjô yôv kiming nôm takêng tem nimbutak embeng yam.

¹¹ Wakma evak môtô long be iwa be ê vo ombong ambô, êng me dô ôkô be onang nena, ‘Tem yoô nang ômbê?’ Mî. Wakma êng me onang auk takatu be Wapômbêng tem nêngêv hêndêng môtô yom. Ambô takêng me Lovak Matheng da tem nenang me mî môtô da tem onang ami.

¹² “Me anô loyang tem yang enang yang bêng vo ingik vônô. Me lambô tem nembong bêng ethak nakandung. Me sêknena tem ende dôming liŋing êndêng lami lo talôvi be enang vo ingik loho vônô.

¹³ Môtô me yîning avilanô. Be ditu avilanô sapêng tem kapôlôning êndô môtô. Metom na takatu be eva lêklokvang hele be hêyô yandang, me Wapômbêng tem nêngêv loho vê injêk malêng vo imô mavi.

¹⁴ “Tem môtôngô nôm kambom anông te heva long matheng atu be thak itip vo nembra long êng. (Bêng be môtô na takatu be osam ambô tiêng, me lemim êngêv katô

êm.) Me môtô na takatu be ômô Judia ôyê nôm êng me ôsôv bunu dumlôlê.

¹⁵ Me na takatu be imô melak vôn tem mî indôk bini melak kapô vo imbua ning nômkama andô.

¹⁶ Me na takatu be imô kukapô dô endeni melak vo imbua ning kwêv thilimbung andô.

¹⁷ Aê, titaknena. Wakma êng me tem malêng bêng vo avi takatu be ethambeng lêk avi takatu be êv sum vo sêik kasek.

¹⁸ Oteng mek vo malêng takêng mî nimbutak êndêng wakma beleng simbak andô

¹⁹ vombê nena wakma êng me tem malêng bêng anông be nimbô ethak vo malêng taksêmbôk atu be Wapômbêng hep-esang pik hele be hêyô lêk. Me tem mî nimbutak bêng ethak lonjô ami.

²⁰ Me Anômbêng mî hendambêng wakma malêng takêng kisi ami, êng me avilanô sapêng tem ema. Metom yêni la hêv avilanô takatu be bôk helam loho yôv be ditu hendambêng wakma êng hê bidong.

²¹⁻²² “Wakma êng me anô doho tem êlêm be embatek môtô nena, ‘Ya me Mesaya’ mena ‘Ya me Wapômbêng ya plopet te,’ me tem embong lavuning lêk nôm thamtham vo embatek avilanô takatu be Wapômbêng bôk hitôk loho yôv metom mî hitôm embatek loho ami. Be ditu anô te henang ethak môtô nena, ‘Ônggô, Mesaya himô long iti’ mena ‘himô long tamu,’ êng me dô ôngêv imbing andô.

²³ Ondanjô! Nôm takiti lêk mî hivutak ami denang me ya hanang nôm takêng bêng ethak môtô vo môtô yangging am.

Anô Ya Nakandung atu tem nendelêm (Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)

²⁴ “Malêng takêng hele hilôk yôvêm, “ ‘me wak tem nimbutak momananing, me ayông mî hitôm nimbî danda ami;

²⁵ me môtôp leng tem nêngêv yak me nôm takatu be himô leng tem nendowaling.’ *Aisaia 13:10; 34:4*

²⁶ “Wak êng me avilanô tem injê Anô Ya Nakandung atu tem nêlêm imbing mavông lêk ya lêklinyak lêk ya danda lêkmanging.

²⁷ Yêni tem nêngêv ya aŋêla bini pik lo leng ya dang sapêng vo ithup avilanô takatu be bôk hitôk loho yôv.

²⁸ “Be ditu môtômbua auk ethak alokwang pik. Heyeng yôv me naung lêkmuk hivutak, êng me oyala nena wak mavi nêyô.

²⁹ Bêng yom me môtô yê nôm takêng hivutak, êng me oyala nena Anô Ya Nakandung

13:9 13:9 Mat 10:17-20 **13:11 13:11** Luk 12:11-12 **13:12 13:12** Mat 10:21 **13:13 13:13** Mat 10:22; Jon 15:21

13:14 13:14 Dan 9:27; 11:31; 12:11 **13:15 13:15** Luk 17:31 **13:17 13:17** Luk 23:29 **13:19 13:19** 12:1; ALK 7:14

13:21-22 13:22 ALK 13:13 **13:24 13:24-25** Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 **13:26 13:26** ALK 1:7 **13:27 13:27**

atu ya wakma nendelêm lêk bidong oyang be himô melak ambôlêk.

³⁰ Ya hanang avanông ethak môtô nena avilanô bôlôti tem mî ema amî denang me nôm takêng sapêng tem nimbutak.

³¹ Pîk lo leng tem nêngêv yak bini, metom yîning ambô bôte mî hitôm nêngêv yak amî.

Anô te mî heyala Yîsu ya waklavông nendelêm amî

(Mat 24:36-44)

³² “Anô te mî heyala Anô Ya Nakandung ya waklavông lêk ya wakma atu be tem nendelêm amî. Anêla leng mî eyala hiving amî, me Nakandung mî heyala hiving amî. Wakamik yom ditu heyala.

³³ Bêng be oyanging am be ôngêv lêlê! Vômbe nena môtô mî oyala waklavông atu be nôm êng tem nimbutak amî.

³⁴ Nôm êng me hitôm anô te hetak ya melak be hê long bôyang. Yêni hê me henang ethak ya ña ku vo eyanging ya nômkama. Me hik ku tham tomtom hitôm loho. Me henang ethak anô heyanging melak ambôlêk nena neyanging manjeng anông.

³⁵ “Bêng be môtô mô lêlê be oyanging am vômbe nena môtô mî oyala waklavông atu be melak alang tem nyêo ethak lonbô amî. Te nêlêm êndêng yathindang mena bilivông bing mena wakma tale heleng mena heyang wabêng ma.

³⁶ Endekeme tem nêlêm bôlôtom me ninjê nena môtô êkthôm denang.

³⁷ Ambô ti be ya hanang ethak môtô, me ya hanang ethak avilanô sapêng hiving nena, “Môtô yanging am!” ”

14

Avi te hengathô nôm uv mavî hêyô himô Yîsu kwandôk

(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

¹ Wak lokwanyî hêk denang vo lejing êngêv waklavông Wapômbe iwa Isael vê hêk malêng, yang me Hêv Lîlîng* me yang me Eyang Polom Yis Mî. Me ña bêngbêng imbôk da lêk kidônga ambô balambung evong vo embatek Yîsu vo embalong yêni be ingik vônô.

² Be enang nena, “Lêk me waklavông nôm wapôm be dô aômbong ku êng andô. Endekeme avilanô tem lejing maning be embong vovak.”

³ Wak êng me Yîsu himô Saimon ya melak nang Betani. Sêmbôk me ôpêng hêpôm kômbôk lepla metom bôk mavî. Yîsu himô

balê eyang nôm himô me avi te hêlêm me hiwa kolopak kêkêlô te be nôm uv mavî himô kapô be ya vuli me bêng anông. Me hik kolopak êng kwandôk li me hengathô nôm uv mavî êng hêyô himô Yîsu kwandôk.

⁴ Me avilanô vi atu be imô long êng hiving êyê be lejing maning be enang ethak loho da nena, “Bisête be hivuling nôm uv mavî êng hê oyang?”

⁵ Hitôm nêngêv vo anô yang êngêv vuli ethak valuseleng itôm anô te ya ku sondakbêng te ya vuli vo nimbua be nêngêv avilanô siv livung ethak!” Êng me lejing maning be ethang avi êng kambom.

⁶ Metom Yîsu henang nena, “Bisête be môtô êv malêng hêndêng avi ti? Otak yêni. Yêni hevong nôm mavî anông hêndêng ya.

⁷ Avilanô siv tem imô imbing môtô itôm wak nômbêng iti sapêng, be lemim hiving ôngêv loho livung êng me ôngêv livung. Metom tem mî ya mô imbing môtô vambô amî.

⁸ Nôm atu be yêni hitôm nembong me lêk hevong yôv be hengathô nôm uv mavî hêyô himô ya be lêk hepesang ya kôpik yôv vo endav.

⁹ Ya hanang avanông ethak môtô nena pîk nômbêng atu be enang yîning Ambô Mavi bêng heveng me tem enang ethak nôm atu be avi ti lêk hevong hiving embeng vo avilanô lejing êngêv yêni.”

¹⁰ Êng me Judas Iskariot, yêni me Yîsu ya ña hîndông lauming be lahavôyi takatu te, hê hêndêng ña bêngbêng imbôk da vo nêngêv Yîsu indôk loho bahenjing.

¹¹ Elanjô ambô êng me lejing mavî anông be epatôk ambô vo êngêv valuseleng êndêng yêni. Be ditu yêni hethalo lonjanjê vo nenang Yîsu bêng.

Yîsu heyang nôm Waklavông Hêv Lîlîng hiving ya ña hîndông

(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

¹² Waklavông ya athêng nena Eyang Polom Yis Mî ya wak ali himung hêyô. Hêndêng wak êng me thak ik boksipisip nakandung te vo lejing êv Waklavông Hêv Lîlîng. Me Yîsu ya ña hîndông enang ik yêni ling nena, “Lem hêv yoô na melak alête vo apôpêk nôm lejing êngêv Waklavông Hêv Lîlîng indôk?”

¹³ Me Yîsu hêv ya ña hîndông yi be ê me henang nena, “Mamu nu melak lông kapô me tem ôpôm anô te be hiwa ñanam lêk ming bêng te indôk lonjanjê, me osopa yêni bunu.

^{13:35 13:35} Luk 12:38 * ^{14:1 14:1} Waklavông Hêv Lîlîng me avilanô Isael lejing êv sêmbôk atu be Wapômbe iwa anêla atu be thak hik anô vônô hê avilanô Isael ining melak, metom hêv loho lîlîng be hele be hê hethak avilanô lîjip ining melak me hik loho ning bôp sapêng vônô. ^{14:3 14:3} Luk 7:37-38 ^{14:7 14:7} Lo 15:11 ^{14:8 14:8} Jon 19:40

^{14:12 14:12} Etak lîjip 12:6

¹⁴ Me hivutak êyô melak kapô te be hê, me yu nang ethak melak êng ya alang nena, 'Kidônga henang nena, "Yining melak kapô atu be yanggang nôm Waklavông Hêv Liling imbing yining na ya handông himô sê?" '

¹⁵ Êng me tem ningik melak kapô bêng te atu be hêk daku viling thô ethak mamu. Melak kapô êng me nômkama sapêng bôk himô yôv. Be ditu mamu opesang aô ning nôm imô long êng."

¹⁶ Êng me ya na hîndông yi atu ê êyô melak lông êng kapô. Me êyê nômkama sapêng hitôm datu be yêni henang. Me epesang nôm Waklavông Hêv Liling vo loho.

¹⁷ Yathindang hêmbôk me Yisu lêk ya na hîndông lauming be lahavôyi ê êyô long êng.

¹⁸ Loho eyang nôm imô me Yisu henang nena, "Ya hanang avanông ethak môlô nena môlô te tem nenang ya bêng. Ôpêng diti heyang nôm hiving ya."

¹⁹ Me loho lejing malêng be tomtom enang hethak yêni nena, "Betha ya mesa?"

²⁰ Me Yisu henang viyang ethak loho nena, "Môlô lauming be lahavôyi takatu te. Ôpêng diti hetak bang hilôk belev hiving ya."

²¹ Anô Ya Nakandung atu teni itôm bôk ekavu yôv hethak yêni. Metom alitakna. Malêng bêng vo ôpatu be henang Anô Ya Nakandung bêng. Mavi vo talêmbô bôk mi nembathu yêni amî!"

²² Loho eyang nôm himô me Yisu hiwa polom te me hêv la mavi. Yôvêm me hekavli be hêv hêndêng ya na hîndông me henang nena, "Môlômbua be ongwang. Diti me yining vathiap."

²³ Yôvêm me hiwa keyek lêk waing be henang la mavi. Me hêv hêndêng loho sapêng be inum.

²⁴ Me henang ethak loho nena, "Diti me yining lêkma atu be tem nengathô vo nembak tava imbing Wapômbêng lêk avilanô pik vo nêngêv avilanô bêng anông livung."

²⁵ Ya hanang avanông ethak môlô nena, tem mi hitôm ya num waing ethak lonbô amî endebe yambôna Wapômbêng ya lêkliyak bêng kapô êm ming tem ya num waing lêkmuk."

²⁶ Me loho êv yeng te yôv me ethak be ê Dum Oliv.

Yisu henang nena Pita tem nenang nena hithông yêni paling

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Me Yisu henang ethak loho nena, "Bôk ekavu hêk Wapômbêng ya kapua nena, "Tem yangjik boksipsip alang vonô,

me boksipsip tem isôv mayaliv bini.'
Sekalaia 13:7

Be ditu môlô sapêng tem otak ya me ôsôv mayaliv bunu.

²⁸ Metom hik ya ling ethak lonbô, me tem yamung be yana Galili yôv kimîng môlô tem ombeng ya yam."

²⁹ Me Pita henang nena, "Mî, loho sapêng etak ong be ê, me tem yamba imbing ong denang."

³⁰ Me Yisu henang nena, "Ya hanang avanông bing hethak ong nena bilivông iti me tale mî nendeng bôlô yi amî denang, me tem nonang itôm bôlô lô nena hôthông ya paling."

³¹ Metom Pita henang lêklokvang nena, "Evong vo ingik ya vonô imbing ong, metom mî hitôm ya nang nena ya hathông ong paling amî. Mî anông!" Me ya na hîndông sapêng enang bêng yom.

Yisu heteng mek himô Getsemani
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Yôvêm me loho êyô long atu be elam nena Getsemani me henang ethak ya na hîndông nena, "Môlô mô long iti me ya ha vo ya teng mek."

³³ Me hiwa Pita lo Jems me Jon be ê hiving yêni. Me yêni kapô putup be la malêng kambom.

³⁴ Me henang ethak loho nena, "Ya kapôlông lêk malêng kambom hitôm lêk ya hama yôv. Môlô mô long iti me ôngêv lêlê."

³⁵ Me hê dêim doke me hêv yak hilôk pik be heteng mek nena lonjanlê te hêk vo yêni me Wapômbêng êngêv malêng lêk vovang iti vê.

³⁶ Me henang nena, "Aba,* Wakamik, ong hitôm nombong nômkama sapêng. Bêng be nongêv keyek iti vê injêk ya. Metom dô nosopa yining ya leng hiving andô. Mî, nosopa ong da yong lem hiving."

³⁷ Yôvêm me Yisu hele hê me hêyê ya na hîndông lêk êkthôm. Me henang ethak Pita nena, "Saimon, hôekthôm e? Ong mî hitôm nômô lêlê wakma nate amî e?"

³⁸ Nômô lêlê be noteng mek vo dô nongêv yak îndôk nôm takatu be tem neyek ong andô. Dôhó la hiving nembong mavi metom kôpik vau be mî hitôm nembong amî."

³⁹ Yôvêm me hîvô hê me heteng mek bôô atu hethak lonbô.

⁴⁰ Yôv me hele hê hethak lonbô me hêyê loho êkthôm denang, vombê nena malarjing heyang be mî hitôm imô lêlê amî. Be ditu ithông nena enang ômbê êndêng yêni.

⁴¹ Yôvêm me hele hê bôlô ali lô me henang ethak loho nena, "Môlô ôêkthôm be uwa lovak denang e? Lêk hîtôm! Ondañô, wakma lêk hêyô yôv vo etak Anô Ya Nakandung atu indôk ña kombom kambom bahenjing.

⁴² Bêng be umbiyô vo aô na. Ôngô! Ôpatu be tem nenang ya bêng lêk hêlêm yôv."

Evalong Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Yisu henang ambô denang me Judas hêyô. Yêni me Yisu ya ña hîndông lauming be lahavôyi takatu te. Me avilanô bêng anông êlêm iving yêni be iwa bîng vovak lêk ñokyôhok. Ña takêng me ña bêngbêng îmboôk da lêk kidônga ambô balambung lêk avaka êv loho be êlêm.

⁴⁴ Ôpatu be tem nenang Yisu bêng bôk hik lavuning te thô hêndêng loho nena, "Ôpatu be ya hanju, me Yisu. Be ditu ombalong injêk me oyangjing inda manjeng me umbua bunu."

⁴⁵ Me ôpêng hê ketheng hêndêng Yisu me henang nena, "Kidônga." Me hîngu yêni.

⁴⁶ Me ña takatu be ê hiving Judas evalong Yisu be iwa be ê.

⁴⁷ Me ña takatu be eva bidong te hendandi ya bîng vovak be hele kwandôk bêng hîmbôk da ya anô ku te limbuk vi thô.

⁴⁸ Êng me Yisu henang ethak loho nena, "Betha ya me anô kambom anông be môlô uwa bîng vovak lêk ñokyôhok be ôlêm vo ombalong ya mesa, bisê?

⁴⁹ Wak nômbêng iti me thak ya hamô melak matheng ya popating be ya handông môlô metom mî môlô valong ya amî vo? Metom lêk nôm takêng hivutak vo Wapômbêng ya ambô ñingik anông."

⁵⁰ Êng me ya ña hîndông sapêng etak yêni me isôv mayaliv be ê.

⁵¹ Me anôsêng te hesopa Yisu heveng yam be hivuliv lînkôpik hethak kwak mavi tom yom. Me evong vo embalong yêni,

⁵² metom evalong kwak oyang me hîsôv ling popam be hê.

Enang Yisu bêng hethak Senhidlen

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14, 19-24)

⁵³ Me loho iwa Yisu be ê hêyô kwandôk bêng hîmbôk da. Me ña bêngbêng îmboôk da sapêng lêk avaka sapêng lêk kidônga ambô balambung sapêng ethak tom.

⁵⁴ Me Pita hesopa Yisu heveng yam metom heveng dêim doke. Me hivutak êyô kwandôk bêng hîmbôk da ya bandêng kapô. Me hê hîmô hiving kwak bidong be hivuning amela hiving loho.

⁵⁵ Me ña bêngbêng îmboôk da lêk kanjo sapêng ethalo avilanô doho vo enang Yisu ya kambom takatu be hevong bêng, vo loho embong ambô ethak vo ñingik yêni vônô. Metom mî êpôm Yisu ya kambom te vo ñingik yêni vônô amî.

⁵⁶ Avilanô bêng anông enang ambô yôhîng ethak Yisu, metom ining ambô takatu be enang me mî hîtôm tom amî.

⁵⁷ Me doho iviyôva me enang ambô yôhîng hethak Yisu bêngiti,

⁵⁸ "Yoô lanjô yêni henang nena, 'Tem yandining melak matheng iti be anô elav hethak bahenjing. Me hîtôm wak lô yom me tem yandav lêkmuk yang atu be mî elav hethak bahenjing amî.' "

⁵⁹ Metom ining ambô takatu be enang hê mayaliv me mî enang ambô tom yom amî.

⁶⁰ Êng me kwandôk bêng hîmbôk da hiviyô heva loho malejing me henang ik Yisu ling nena, "Ña takiti lêk enang ong bêng yôv me ong bonong vo? Ong ambô mî e?"

⁶¹ Metom Yisu bonong yom me mî henang ambô te amî.

Me kwandôk bêng hîmbôk da henang ik Yisu ling hethak lanjô nena, "Ong Mesaya, Anômbêng Matheng atu Nakandung e?"

⁶² Me Yisu henang nena, "Ya êng diti. Me tem môlôngô Anô Ya Nakandung atu tem nîmô Wapômbêng Lêklînyak Anông bang viyôhok be tem nêyômô mavông leng be nêlêm."

⁶³ Me kwandôk bêng hîmbôk da helanjô ambô êng me hêvôv ya kwêv kê be henang nena, "Lêk yôv. Bisête be aô lejing iving andanjô ambô doho imbing?"

⁶⁴ Lêk aô lanjô yôv nena hivuling Wapômbêng ya athêng be henang nena yêni da me hîtôm Wapômbêng. Be ditu môlô ning auk bisête?"

Me loho sapêng enang nena, "Hevong kambom be ditu tem nema."

⁶⁵ Yôvêm me doho isuvapok hethak yêni. Me vi ivuliv mandaluk thing hethak kwak me epeng yêni be enang nena, "Nonang ambô plopet nena opalê diti hik ong?" Me kwak bidong evalong yêni be ik hiving.

Pita henang nena hîthông Yisu paling

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita hîmô tamu melak atu ya bandêng kapô, me kwandôk bêng hîmbôk da ya avi ku te hêlêm.

⁶⁷ Me hêyê Pita hivuning amela hîmô. Me hêyê yêni be henang nena, "Ong iti me thak hoveng hiving Yisu, anô Nasalet atu."

⁶⁸ Metom Pita henang nena, "Mî, ya hathông ambô tu be honang paling." Me

hele be hê bidong bandêng ambôlêk. Me tale te heleng.

⁶⁹ Me avî ku atu hêyê Pita hethak lonbô me henang ethak anô takatu be eva bidong hiving yêni nena, “Ôpiti me ña takatu ining anô te.”

⁷⁰ Metom yêni henang ethak lonbô nena, “Mî.”

Yôvêm me ña takatu be eva bidong enang hethak Pita hethak lonbô nena, “Avanông bing nena ong me anô Galili te be ditu ong me ña êng te.”

⁷¹ Metom Pita henang nena, “Mî ya hanang ambô avanông amî, êng me tem Wapômbêng êngêv vovang êndêng ya. Ethak Wapômbêng ya athêng me ya hanang avanông bing nena ya hathông ôpitu be honang paling.”

⁷² Ketheng oyang me tale heleng bôlôyang, êng me Pita la hêv ambô atu be Yisu henang ethak yêni nena, “Tale mî nendeng bôlô yî amî denang, me tem nonang îtôm bôlô lô nena hôthông ya paling.” Êng me Pita hikum be heleng bêng.

15

Iwa Yisu be ê hêndêng Pailat

(Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹ Lêkbôk momanang mî me kanso sapêng ethak tom. Loho me ña bêngbêng îmbôk da lêk avaka lêk kidônga ambô bal-ambung. Epatôk ambô hethak tom yôvêm me evak Yisu bang lêku me iwa be ê êv êndêng Pailat.

² Me Pailat henang ik Yisu ling nena, “Ong ña Juda ning king mesa?”

Me Yisu henang viyang nena, “Hîtôm ditu ong da honang.”

³ Me ña bêngbêng îmbôk da îmbî Yisu linôkôpik hethak ambô lomalama.

⁴ Yôv me Pailat henang ik Yisu ling hethak lonbô nena, “Ong ambô mî mesa? Loho îmbî lemvim kôpik hethak ambô lomalama.”

⁵ Metom Yisu bonong yom. Be ditu Pailat hesong kambom.

⁶ Wakkavông Hêv Liîng nômbêng iti, me avîlanô thak elam anô kalaondong te ya athêng vo Pailat êngêv vê. Me thak hêv ôpêng vê.

⁷ Sondakbêng êng me anô te be ya athêng nena Balabas himô kalaondong. Yêni himô kalaondong hiving ña takatu be loho evong vovak hiving Lom be ik anô doho vônô.

⁸ Êng me avîlanô ê êyô vo Pailat me elam vo nêngêv anô kalaondong te vê îtôm thak evong lômbôlông.

⁹ Me Pailat henang ik loho ling nena, “Môlô lemim iving ya tak môlô avîlanô Islael ining king iti mesa?”

¹⁰ Pailat heyala nena ña bêngbêng îmbôk da leñjandang hethak Yisu be ditu evong ambô vo yêni be henang bêng.

¹¹ Metom ña bêngbêng îmbôk da ik avîlanô kapôlôning ling vo endam nena netak Balabas bini me nembalong Yisu long.

¹² Me Pailat henang ik loho ling hethak lonbô nena, “Me tem yambong ômbê thak ôpatu be olam nena Islael ining king?”

¹³ Me sapêng elam nena, “Ingik vônô ethak alovalasing!”

¹⁴ Me Pailat henang nena, “Vo? Yêni hevong ômbê kambom?”

Metom loho elam lêklokang hethak lonbô nena, “Ingik vônô ethak alovalasing!”

¹⁵ Me Pailat la hiving nembong avîlanô nômbêng atu leñing mavi be ditu hetak Balabas be hê hêndêng loho. Me henang be evali Yisu hethak yak lêklilu, yôvêm me hetak hîlôk ña vovak bahenjing vo ingik vônô ethak alovalasing.

Ña vovak enang ambôma hethak Yisu

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Yôvêm me ña vovak iwa Yisu be ê Pailat ya melak bandêng kapô. Me elam ña vovak sapêng be êlêm ethak tom.

¹⁷ Me iwa kwêv lêkma dêim te hîtôm king ining kwêv be ik îlôk Yisu me iwa yak lêklilu atu be epesang hîtôm king ining kwakdam be ik hîlôk kwandôk.

¹⁸ Me iviyô êv bahenjing ling ethak leng be enang nena, “Waklivông mavi avîlanô Islael ining king!”

¹⁹ Me ik kwandôk hethak kwanding te lômbôlông be isuvapôk hethak yêni. Yôvêm me eya venjibudum thîvô me evong hîtôm êv yeng ethak yêni.

²⁰ Me enang ambôma hethak yêni yôvêm me ik kwêv lêkma atu thô me ik yêni da ya kwêv dêim hîlôk lonbô. Me elom yêni be ê vo ingik vônô ethak alovalasing.

Ik Yisu hethak alovalasing

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ Me anô te be ya athêng nena Saimon nang Sailini hêlêm nang bôyang be hevong vo ni Jelusalem. Yêni me Aleksanda lo Lupus ining lambô. Be ña vovak êpôm yêni be enang lêklokang vo nimbua Yisu ya alovalasing.

²² Êng me iwa Yisu be ê long te atu be ya athêng nena Golgota. Athêng êng ya ondong nena Long Kwandôk Lokwang.

²³ Yôv me iwa waing be isuvuling hiving alokwang te ya thôk be êv hêndêng yêni vo ninum vo vovang etaving. Metom hêndô.

²⁴ Êng me loho ik yêni long hethak alovalasing. Yôvêm me imbi valu vo injê nena opalête tem nimbua ya kwêv lo kwak.

²⁵ Wakma bahevi be lahavôva lêkbôk me ik Yisu hethak alovalasing.

²⁶ Alovalasing ya vilang me ekavu ambô atu be enang hethak Yisu nena,

NA JUDA NING KING.

²⁷⁻²⁸ Me êthôkêng anô vani lokwanji hiving yêni. Êthôkêng yang heva Yisu bang viyôhok, me yang heva bang vikeng.*

²⁹ Me avilanô takatu be elom lonjanjê êng be ê me enang ambôma hethak yêni lêk evali lunjkwandok be enang nena, "Ai! Ong anô atu be honang nena tem nunduning Wapômbêng ya melak matheng thô be nondav ethak lonjô itôm wak lô yom e?"

³⁰ Bêng me nongêv ong da livung be notak alovalasing be nôlêm pik!"

³¹ Me na bêngbêng imbôk da lêk kidônga ambô balambung enang ambôma hiving. Be enang hethak loho da nena, "Ôngô! Yêni bôk hêv avilanô vi livung, metom mi hitôm nêngêv yêni da livung ami vo?"

³² Yêni me Mesaya, Israel ining king e? Êng me netak alovalasing be nêlêm pik vo aônga be aongêv imbing!" Me anô yi atu be eva alovalasing hiving yêni thêi nang ambôma hiving.

Yisu hema

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Hêndêng wakma lauming be lahavôyi me momanang hêyô pik sapêng vov be hêk hele be hêyô wakma lô.

³⁴ Wakma lô me Yisu helam kaêk lêkwaê nena, "Eloi, Eloi, lama sabatani?" Ambô êng ya ondong nena, "Yining Wapômbêng, yining Wapômbêng, bisête be hândô ya?"

³⁵ Me avilanô vi atu be eva long êng elanjô ambô êng be enang nena, "Ondanjô, yêni helam Elaija."

³⁶ Me anô te hevothong be hê me hiwa kapôk be hethong ilôk waing maning. Me hivuvi kapôk êng ethak njok te be hêv êndêng Yisu vo ninum. Me ôpêng henang nena, "Ôndô vo aônga yôvêm endekeme Elaija tem nêlêm êngêv yêni vê ma."

³⁷ Me Yisu helam kaêk lêkwaê me hema.

³⁸ Me kwak bêng atu be hêkôlê heva melak matheng vo heyang melak kapô kisi me hipupkê hê luvi hêk vilang be hêyô vimbing.

³⁹ Me anô vovak lêik atu be heva bidong vo Yisu hêyê kombom atu be Yisu hema hethak, êng me henang nena, "Avanông

bing, ôpiti me Wapômbêng Nakandung anông."

⁴⁰ Avî doho eva dêim doke be êyê heva. Avî takêng te me Malia nang Makdala. Me te me Malia, Jems anôsêng lo Josep ining talêmbô. Me te me Salome.

⁴¹ Sêmbôk be Yisu himô Galili me avî takêng thak esopa yêni be êv yêni livung. Me avî bêng anông imô hiving Yisu be esopa inda be ê Jerusalem imô long êng hiving.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴² Wak ik Yisu vônô, êng me waklavông avilanô thak epesang ining nômkama vo Sabat. Me wak êng ya yathindang bilivông me tem Sabat.

⁴³ Bêng be ditu wak heva denang me Josep nang Alimatia hêyô. Yêni me Senhidlen ining anômbêng te. Yêni thak hêv lêlê vo Wapômbêng ya lêkinyak bêng atu be tem nêlêm. Yêni mi hêkô ami me hê hêyô Pailat me henang vo nimbua Yisu ya kôpik.

⁴⁴ Me Pailat helanjô nena Yisu lêk hema yôv be hesong kambom me helam anô vovak lêik atu hêlêm. Me henang ik ôpêng ling nena, "Yisu lêk hema yôv mesa mi e?"

⁴⁵ Me helanjô anô vovak lêik ya ambô yôv me hilôk vo Josep imbua ya kôpik.

⁴⁶ Êng me Josep hêv kwak dêim mavi doho vuli be hiwa Yisu linkôpik vê hêk alovalasing be hivuliv thing ethak kwak takatu. Me hiwa hê hêndô hêk kalang valu ambuang atu be elav vo endav nama indôk. Me himbumbi valu bêng te vo hik kalang ambôlêk thing hethak.

⁴⁷ Malia nang Makdala lêk Malia Josep talêmbô eva be êyê long atu be etak Yisu ya kôpik hêk.

16

Yisu hiviyo hethak lonjô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Sabat hele hilôk yôv me Malia nang Makdala lo Malia, Jems talêmbô, me Salome, loho êv vuli nôm uv mavi vo imbua bini vo etak ethak Yisu kôpik.

² Me sonda êng ya wak ali himung ya lêkbôk momanang mi me loho iviyô be ê kalang.

³ Me enang ik i ling nena, "Anô alête tem nimbumbi valu atu be himô kalang ambôlêk vê vo aô êm?"

⁴ Metom êyô kalang me êyê nena valu bêng atu me lêk imbumbi hê himô dang yôv.

* 15:24 15:24 Sng 22:18 15:27-28 15:27-28 Ais 53:12 15:27-28 15:27-28 Na lêkauk vi enang nena ambô takatu be Mak hekavu me doho hêk denang. Ambô êng me bêngiti: Bêng be Wapômbêng ya ambô bôte hik anông. Ambô êng henang bêngiti, "Loho yê yêni hitôm anô kambom." 15:29 15:29 Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58 15:34 15:34 Sng 22:1

15:36 15:36 Sng 69:21 15:40 15:40 Luk 8:2-3

⁵ Loho ivutak êyô kalang kapô me êyê anôsêng te lèk kwên thapuk dèim te himô loho bahejing viyôhòk. Loho yê be esong kambom.

⁶ Me ôpêng henang nena, "Dô môlô pîndîk andô. Ya hayala nena othalo Yisu nang Nasalet atu be ik ethak alovalasing. Yêni lèk hiviyô be hê yôv me mî hêk long iti amî. Ôngô long atu be êndô yêni hêk diti.

⁷ Yôv be môlô nu vo onang ethak ya na hîndông lèk Pita nena, 'Yêni lèk himung be hê Galili vo môlô. Môlô nu yô long êng me tem ôngô yêni îtôm sêmbôk atu be bôk henang yôv hethak môlô.' "

⁸ Me avî takêng êkô be elowaling kambom me etak kalang be îsôv ele yêing be ê. Me êkô be loho bonong yom me mî enang ambô êng ethak anôla amî.

*Malia nang Makdala lèk Yisu ya na hîndông êyê yêni**

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu hiviyô hêndêng sonda te ya wak ali himung. Me hik inda thô mung hethak Malia nang Makdala, avî atu be bôk Yisu hêv gôk kambom bahevi be lahavôyi vê himô yêni.

¹⁰ Êng me Malia hê me henang ethak na takatu be bôk eveng hiving yêni. Na takêng lejing malêing be eleng îmô.

¹¹ Me elanjô nena Yisu himô lêkmala be Malia lèk hêyê yêni, metom loho mî êv iving ambô êng amî.

¹² Yôvêm me Yisu ya na hîndông yi etak melak bêng be ê long yang. Me Yisu hivutak yanda be hik inda thô hethak thêi.

¹³ Me ele ê enang ambô êng hêndêng ya na hîndông viyang, metom mî êv iving thêi ning ambô amî.

¹⁴ Yôv me Yisu ya na hîndông lauming be lahavôtom eyang nôm îmô, me Yisu da hêyô vo loho. Me hethang loho lêklokvang hethak kapôlôning thekthekek be mî êv iving na takatu be êyê nena yêni lèk hiviyô yôv ining ambô amî.

¹⁵ Yôv me Yisu henang ethak loho nena, "Môlô nu îtôm pîk sapêng me onang Ambô Mavî atu be hethak ya bêng ethak avîlanô sapêng.

¹⁶ Opalê atu be hêv iving be hithik nanam me tem nîmô mavî. Me opalê atu be mî hêv iving amî, me tem nimbua vovang ethak ya kombom kambom takatu be hevong.

¹⁷ Wapômbêng tem netak nôm thamtham lomalom indôk na êv iving bahejing bêngiti. Hethak yîning athêng, me tem êngêv

gôk kambom vê lèk enang ambô mathôm lêkmuk.

¹⁸ Me embalong bôyîv kambom ethak bahejing lèk inum nôm atu be tem ningik anô vônô metom tem îmô mavî. Me etak bahejing êyônjêk na lèk kômbôk, me tem imbutak mavî."

Wapômbêng iwa Yisu

(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ Anômbêng Yisu henang ambô hiving loho yôv me iwa yêni hethak leng be hê himô Wapômbêng bang viyôhòk.

²⁰ Yôv me ya na hîndông ê me enang Ambô Mavî êng heveng long nômbêng iti sapêng. Me Anômbêng hevong ku hiving loho be hik ining ambô long hethak nôm thamtham takatu be evong.

16:7 16:7 Mat 26:32; Mak 14:28 * **16:8 16:9-20** Na lêkauk bêng anông lejing êv nena ambô êng me Mak da mî hekavu amî, me anô yanda hekavu heveng yam. **16:14 16:14** 1Ko 15:5 **16:15 16:15** Ap 1:8 **16:16 16:16** Ap 2:38 **16:17 16:17** Ap 2:4; 8:7 **16:18 16:18** Luk 10:19; Ap 28:3-6 **16:19 16:19** Ap 1:9-11; 2:33-34 **16:20 16:20** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Ambô Mavî atu be Luk hekavu

Ambô himung

Luk hekavu kapua tiêng. Yêni me anô long bôyang me mî Israel te amî. Yêni me dokta te be Pol ya anô môlôô. Yêni da mî hêyê Yisu amî, metom henang ambô hiving na nômbêng atu be bôk êyê Yisu hethak malinging.

Yêni hekavu kapua tiêng hêndêng anômbêng Tiopilus. Na lêkauk ethak Wapômbêng ya ambô doho lejing êv nena Tiopilus me anô Lom te. Luk la hiving Tiopilus naylora ambô avanông ethak ômbêla takatu be Yisu henang be hevong. Bêng be ditu hekavu hethak ômbêla takatu be hivutak himung yôv kîmîng evathu Yisu hê hele be hêyô wakma hethak leng be hê. Bêng yom me Luk ik thô nena Yisu mî hêlêm vo nêngêv na Israel yom vê injêk malêng amî. Mî. Hêlêm vo nêngêv Israel lêk na long bôyang vê injêk malêng imbing.

Kapua Luk me Yisu helam yêni da nena, "Anô Ya Nakandung" bôlô bêng anông. Vômbê nena sêmbôk me Yisu himô melak leng hitôm dôhō yom, metom heveng yam me yêni hîlôk be hêlêm be avî pîk hevathu yêni. Be ditu helam yêni da nena Anô Ya Nakandung. Metom yêni da me king atu Wapômbêng hitôk vo ninjê be neyanging nômkama sapêng hitôm sêmbôk be himô melak leng. Hitôm sêmbôk Daniel bôk hêyê hethak navîng be henang ôpêng bêng nena yêni me hitôm aô na pîk (Dan 7:13-14).

Luk hekavu kapua tiêng hêndêng 60 mena 70 AD ma. Yôvêm me hekavu kapua Aposol hiving.

Ondong atu be Luk hekavu kapua tiêng

¹ Anômbêng Tiopilus, anô bêng anông evong ku lêklokvang vo ekavu kapua hethak nôm takatu be bôk hik anông hêk yoô livông.

² Loho ekavu ambô hitôm thak anô vi êyê Yisu hevong be henang. Na êng imô hitôm Wapômbêng ya na ku be enang kôkôthing êng ethak avîlanô.

³ Be ditu mung anông me ya havong ku bêng hiving vo yîning ambô sapêng nimbutak thêthôp be nîmô yêng, be ditu ya leng hiving nena ya kavu kapua tiêng êthôk êndêng ong ethak nôm takêng.

⁴ Ya hakavu ambô takêng vo nêngêv ong livung vo naylora ambô takatu be bôk holanô êng me ambô avanông.

Ajêla hêyô vo Sekalaia

⁵ Sêmbôk atu be King Helot heyanging avîlanô Judia me anô himbôk da te himô be ya athêng nena Sekalaia. Yêni hevong ku himbôk da hiving na ondong atu be ining athêng nena Abiya. Me yanavî Elisabet hivutak nang Alon limi hiving hitôm Sekalaia.

⁶ Thêi mô thêthôp anông hêk Wapômbêng mandaluk me thak esopa ambô balambung lêk Anômbêng ya ambô sapêng avanông.

⁷ Metom Elisabet me avî yamu te, be ditu thêi sêik mî me imô hele be eyalôv.

⁸ Wak te me Abiya ya ondong ining waklavông embong ku imô melak matheng. Me etak Sekalaia vo nembong ku imô Wapômbêng mandaluk.

⁹ Loho sopa na imbôk da ning kombom be imbî valu vo injê nena opalête tem nimbutak êyô Anômbêng ya melak matheng kapô bini vo nimbôk da uv mavî. Êng me Sekalaia ya athêng hivutak be yêni hevong bêng.

¹⁰ Be himbôk da uv mavî me avîlanô bêng anông imô melak vi yêng be eteng mek imô.

¹¹ Êng me Anômbêng ya ajêla te hêyô vo Sekalaia be heva long imbôk da uv mavî ya alakdaia viyôhok.

¹² Sekalaia hêyê ajêla, êng me hesong be hêkô kambom.

¹³ Metom ajêla henang nena, "Sekalaia, dô nôkô andô. Yong mek me Wapômbêng bôk helañô yôv. Vônim Elisabet tem nembathu nalum malô te be nondam ya athêng nena Jon.

¹⁴ Me tem lem mavî bêng anông. Sêik êng hivutak me avîlanô bêng anông tem lejing mavî

¹⁵ vômbê nena yêni tem nimbutak anô lêk athêng bêng injêk Anômbêng mandaluk. Yêni mî hitôm ninum waing lêk nanam maning vi amî. Me heva talêmbô la denang me tem Lovak Matheng imbôlô yêni kapô thing.

¹⁶ Me tem nendom avîlanô Israel bêng anông endeni êndêng Anômbêng loho ning Wapômbêng ethak lonbô.

¹⁷ Me yêni tem nimbuta Elaija ya kombom lêk lêklokvang be nimung vo Anômbêng. Me tem nembong be lambô lêk nali imbutak kapôlônging tom. Lêk tem nembong na lindong kôtông lindonjing ipuak be endanô na thêthôp ining auk mavî. Me yêni tem nembong bêng vo avîlanô epesang i vo imbua Anômbêng thô."

¹⁸ Me Sekalaia henang ik ajêla ling nena, "Yêi luvi bôk ayalôv yôv be ômbête tem ningik thô vo ya yala nena yong ambô tem ningik anông?"

¹⁹ Metom anêla henang viyang nena, “Ya Gabriel be thak ya hava Wapômbêng mandaluk. Be diti yêni da hêv ya be ya halêm vo ya nang ambô mavi tiêng êndêng ong.

²⁰ Yôv be nondanô. Mî hôêv iving yîning ambô amî. Be tem viem putup me mî hitôm nonang ambô amî endebe yîning ambô ti ningik anông êndêng waklavông atu be Wapômbêng hitôk.”

²¹ Avilanô eyanging Sekalaia hele be mî me lejing êv nena ômbête lêk hêpôm inda hîlôk melak matheng kapô.

²² Yôv me Sekalaia hele yêing me ambôlêk lêk putup be mî hitôm nonang ambô ethak loho amî. Me hik nômkama thô hethak bang yom me mî henang ambô amî. Êng me loho yala nena yêni lêk hêyê wêng te hîlôk melak matheng kapô.

²³ Sekalaia hevong ya ku yôv me yêni hîvô hê ya melak.

²⁴ Yôvêm me Sekalaia yanavi Elisabet hethambeng. Me himô ya melak kapô yom hitôm ayông bahevi.

²⁵ Me henang nena, “Lêk iti me Anômbêng la mavi be hevong nôm iti hêndêng ya be hêv yîning moma vê hêk avilanô malenjing.”

Anêla hêyô vo Malia

²⁶ Elisabet ya ayông hethambeng hitôm bahevi be lahavôte me Wapômbêng hêv anêla Gabriel be hê hêyô melak lông te be elam nena Nasalet hêk Galili kapô.

²⁷ Yêni hê hêyô vo avi voyavô te be bôk mî ninjêk imbing anô amî denang. Avi êng ya athêng nena Malia be ya avilanô bôk itôk yêni yôv vo nimbua anô te be ya athêng nena Josep. Josep me King Devit lim.

²⁸ Anêla hê hêndêng Malia me henang nena, “Waklivông mavi ong! Anômbêng himô hiving ong be bôk hêv ya wapôm hêndêng ong.”

²⁹ Me Malia helañô ambô êng be hesong kambom be la hêv nena ambô alête bêng.

³⁰ Metom anêla henang ethak yêni nena, “Malia, dô nôkô andô vômbe nena lêk huwa Wapômbêng ya wapôm yôv.

³¹ Nondanô. Tem nothambeng be nombathu sêik anô te be nondam ya athêng nena Yisu.

³² Yêni tem nimbutak anô lêk athêng bêng. Me tem endam yêni nena Wapômbêng Leng Nakandung. Me tem Anômbêng Wapômbêng nêngêv lim Devit ya ku king êndêng yêni.

³³ Me tem nîmô itôm Jekop limi ning king wak nômbing iti sapêng. Me ya ku king tem nîmô bêng yom me ya dang mî.”

³⁴ Me Malia henang ethak anêla nena, “Nôm êng tem nimbutak bisête? Bôk mî yanggêk imbing anô te amî.”

³⁵ Me anêla henang viyang nena, “Lo-vak Matheng tem nêlêm êndêng ong me Wapômbêng Leng ya lêklokvang tem nêyô ong yôv. Be sêik atu be tem nombathu me tem matheng be endam nena Wapômbêng Nakandung.

³⁶ Nondanô. Yatam avi Elisabet bôk avonja be elam yêni nena avi yamu, metom lêk hethambeng be ya ayông lêk bahevi be lahavôte be tem nombathu sêik malô te.

³⁷ Be ditu nômate mî malêng vo Wapômbêng embong amî.”

³⁸ Me Malia henang nena, “Bôvê! Ya Anômbêng ya avi ku. Be ditu nembong lêk bêng êndêng ya itôm ditu honang.” Yôv me anêla hetak Malia be hê.

Malia hê hêyê Elisabet

³⁹ Wakma êng me Malia hetak ya long me hê ketheng be hêyô melak lông te hêk Judia long atu be dum nenanena bêng anông.

⁴⁰ Me hêyô Sekalaia ya melak be hê kapô me henang waklivông mavi hethak Elisabet.

⁴¹ Me Elisabet elañô ya ambô me sêik kasek hîsôv kisi heva yêni la kapô me Lovak Matheng hîvôlô yêni kapô thing.

⁴² Êng me Elisabet helam kaêk lêk la mavi be henang nena, “Wapômbêng hevong mavi hêndêng ong hîvô hethak vo avi vi. Be tem nembong mavi bêng yom êndêng sêik itu be tem nombathu.

⁴³ Metom ya avi alête be yîning Anômbêng talêmbô hêlêm vo ninjê ya?

⁴⁴ Nondanô. Wakma ya halañô yong waklivông me sêik kasek iti be heva ya leng la mavi be hîsôv kisi.

⁴⁵ Mavi vo ong vômbe nena hôêv iving Anômbêng ya ambô atu be henang ethak ong tem ningik anông!”

Malia ya yeng

⁴⁶ Me Malia henang nena, “Ya kapôlông hêv Anômbêng ya athêng ling,

⁴⁷ me ya dôhólông la mavi hêndêng Wapômbêng yîning Malatine,

⁴⁸ vômbe nena yêni hêyê ya avi oyang atu be ya havong ya ku be la hiving ya.

Avilanô lêk be eveng yam sapêng tem enang nena ya hauwa mek mavi

⁴⁹ vômbe nena Wapômbêng Lêklokvang Anông hevong nômbêng ethak ya be ya athêng thak hêk matheng.

⁵⁰ Yêni thak hêv kapô hêndêng ña takatu be elañô ya ambô hêndêng sêmbôk

lêk ña diti me ña tem embeng yam imbing.

⁵¹ Me hevong ku bênbêng hethak yêni da ya lèklokvang.

Me avilânô takatu be êv loho da ning athêng lêk auk kambom ling me thak hêv loho vê ê mayaliv.

⁵² Me thak hêv king ining lèklokvang vê.

Me hêv athêng bêng hêndêng ña takatu be thak etaving i.

⁵³ Me thak hevakông avilânô takatu be ema vo lejing hethak nô mavi bêng anông be lejingvinjak.

Metom ña lèk nômkama bêng me thak hêv loho vê be ê oyang.

⁵⁴ Me yêni thak hêv ya avilânô ku Isael livung

me la hêv ya tava be hêv kapô hêndêng loho wak nômbêng iti sapêng

⁵⁵ hitôm ambô atu be bôk hevak hiving aô ning bumalô loho

lêk Ablaham lèk limi sapêng."

⁵⁶ Yôv me Malia himô hiving Elisabet hitôm ayông lô, yôvêm me hele hê ya long ethak lonbô.

Elisabet hevathu Jon Anô Hithik Avilânô

⁵⁷ Me Elisabet ya wakkavông nembathu hêyô be hevathu sêik malô te.

⁵⁸ Êng me Elisabet ya lèkma lèk ya avilânô elanjô nena Anômbêng lahihi bêng anông hethak yêni, be ditu loho lejing mavi anông hiving inda.

⁵⁹ Me sêik kasek êng himô hitôm wak bahevi be lahavôlô me avilânô êlêm vo engothe ya kôpik. Be ditu lejing iving êngêv lambô Sekalaia da ya athêng êndêng wakna êng.

⁶⁰ Metom talêmbô henang nena, "Mî. Aôndam nena Jon."

⁶¹ Me loho nang ethak yêni nena, "Lim-bumi la te bôk mî hiwa athêng Jon amî."

⁶² Yôv me loho nang ik lambô ling ethak bahejing nena endam ya athêng bisête.

⁶³ Me hik thô hethak bang nena imbua aseleng petap te lêm, êng me iwa lêm me hekavu hêyô hêk nena, "Ya athêng nena Jon." Me loho sapêng êyê athêng êng be esong kambom.

⁶⁴ Me ketheng oyang me Sekalaia ambôlêk hik kê be henang ambô hethak lonbô me hêv Wapômbêng ya athêng ling.

⁶⁵ Me avilânô long êng êyê nô mavi be esong kambom. Me ambô êng hê be heveng Judia ning long dum nenanena sapêng.

⁶⁶ Me lejing êv be enang ik ling nena, "Anômbêng ya lèklokvang himô hiving sêik iti be yôvêm ketem nimbutak bisête?"

Sekalaia ya yeng

⁶⁷ Yôv me Lovak Matheng hivôlô Sekalaia Jon lambô kapô thing be henang ambô plopet nena,

⁶⁸ "Aôngêv athêng bêng êndêng Isael ining Anômbêng Wapômbêng, lèk hêlêm vo nêngêv ya avilânô vê injêk ining malêng.

⁶⁹ Yêni hêv Anô Lèklokvang te hivutak ya anô ku Devit ya lèkma vo nimbutak aô ning Malatine.

⁷⁰ Yêni hevong bêng hitôm sêmbôk be henang ethak ya plopet matheng be enang nena,

⁷¹ tem Wapômbêng êngêv aô vê injêk ñakyo lèk ña takatu be kapôlôjing êndô aô bahejing.

⁷² Bêng be yêni hêv kapô vo aô ning bumalô lèk la hêv ya tava matheng

⁷³ atu be hevak vo nembatho ambô sêmbôk be hevak hiving aô ning bumalô Ablaham long nena

⁷⁴ tem nêngêv aô vê injêk ñakyo ning lèklokvang vo aômbong ya ku me dô aô kô andô

⁷⁵ vo aômb matheng lèk thêthôp injêk Wapômbêng mandaluk itôm wak nômbêng iti sapêng.

⁷⁶ Bêng be ong yîning wakna, tem numung vo nôpôpêk Anômbêng ya lonjanlê vo nêlêm, be ditu tem edam ong nena Wapômbêng Leng ya plopet.

⁷⁷ Me tem nombong be ya avilânô ining auk ipuak vo eyala nena Wapômbêng tem nêngêv loho ning kambom vê me hethak lonjanlê êng yom me tem nimbua loho vê injêk ining kambom.

⁷⁸ Aô ning Wapômbêng lahihi bêng anông be ditu hêv kapô vo aô be tem nembong nô mavi lèk nêngêv anô te lêm nang leng itôm wak

⁷⁹ vo nêngêv danda êndêng avilânô takatu be imô momanjaning bêng kapô be êkô ema. Lèk ya danda êng tem nêngêv aô livung vo aômbong lonjanlê lambali mavi."

⁸⁰ Me Jon hilumbak bêng be hivutak lèklokvang hethak dôhō ya kombom mavi. Me hê himô long thiliv hele be ya wakma hêlêm yêng be hevong ku heva avilânô Isael malenjing.

2

Malia hevathu Yisu

(Mat 1:18-25)

¹ Hêndêng wakkavông takêng te me Sisa Ogastus hevak ambô manjeng te vo imbua

avılanô pik takatu be Lom eyanging sapêng ining athêng.

² Wakma êng me munḍaluk anông vo Sisa Ogastus ya gakmang iwa avılanô ning athêng. Hêndêng wakma êng yom me Kulinius himô hitôm plovins Silia ining gavana.

³ Êng me avılanô sapêng ê ining melak ondong tomtom vo imbua loho ning athêng.

⁴ Josep hivutak nang King Devit ya lêkma, be ditu hetak Nasalet nang Galili me hê Devit ya melak ondong Betlehem nang Judia.

⁵ Yêni hê hiving Malia, avî atu be tem nimbua, vo nekavu thêi ning athêng. Wak êng me Malia bôk hethambeng yôv.

⁶ Thêi mô Betlehem denang me Malia ya waklavông hêyô vo nembathu.

⁷ Me hevathu namalô bôp be hivuliv îlôk kwak be hêndô hêk bokmanḵao* ning kambum, vombê nena melak kapô te mi hêk oyang vo thêi mô amî.

Anjêla hêyô vo ɳa eyanging boksipsip

⁸ Me ɳa eyanging boksipsip doho imô long êng vi yêing be eyanging ining bok hêndêng bilivông.

⁹ Me Anômbêng ya anjêla te hêyô vo loho lêk Anômbêng ya danda lêkmanḵing be himbi helawê loho be êkô kambom.

¹⁰ Metom anjêla henang nena, "Dô môtô kô andô. Ondanjô! Ya hauwa ambô mavî te be ya halêm vo môtô be tem nembong avılanô sapêng lenjing mavî anông.

¹¹ Lêk iti hêk Devit ya melak ondong me avî te hevathu sêik te be tem nîmô itôm môtô ning Malatine. Yêni Anômbêng me yêni Mesaya.*

¹² Tem môtôlongô lavuning te bējiti nena ivuliv sêik kasek te ethak kwak be hêk bokmanḵao ning kambum te."

¹³ Anjêla henang ambô êng yôv me ketheng oyang me anjêla bêng anông nang melak leng êyô vo yêni. Be loho êv Wapômbêng ya athêng ling be enang nena,
¹⁴ "Athêng lêkmanḵing êndêng Wapômbêng imô melak leng,

me lambali êndêng avılanô pik takatu be Wapômbêng la mavî hethak loho."

ɳa eyanging boksipsip ê êyê Yisu

¹⁵ Anjêla etak loho be ê melak leng me ɳa eyanging bok enang ethak i nena, "Aô na vo aônga nôm atu be Anômbêng henang ethak aô nena lêk hivutak Betlehem."

¹⁶ Êng me loho ê ketheng me êpôm Malia lo Josep me sêik kasek atu be hêk bokmanḵao ning kambum te.

¹⁷ Loho yê yôv me enang ambô takatu be anjêla henang hêndêng loho hethak sêik kasek êng.

¹⁸ Me avılanô elanjô ɳa eyanging boksipsip ining ambô êng be esong kambom.

¹⁹ Me Malia la hêv ambô takêng be hevalong long hêk kapô.

²⁰ Me ɳa eyanging boksipsip ele ê me êv Wapômbêng ya athêng ling hethak leng lêk lenjing mavî bêng anông hêndêng Wapômbêng hethak nôm takatu be loho yê lo elanjô hitôm anjêla bôk henang ethak loho.

²¹ Wak bahevi be lahavôlô hele be hê me engothe sêik kasek êng ya kôpik be elam ya athêng nena Yisu. Athêng êng me Malia mi hethambeng amî denang me anjêla bôk hêv yôv.

Simion lo Ana êyê Yisu

²² Josep lo Malia ning waklavông imbutak mambung injêk Wapômbêng mandaluk hêyô hitôm balambung atu be Moses bôk hekavu. Êng me thêi iwa Yisu be ê Jerusalem vo êngêv êndêng Anômbêng

²³ hitôm ya balambung bôk henang yôv nena, "Sêik malô mung sapêng me ôngêv êndêng Anômbêng."

²⁴ Be ditu thêi iwa menak yi be ê vo êngêv da hitôm Anômbêng ya balambung bôk henang nena imbua "menak bôbô map lokwanyî mena thaumbôm map lokwanyî ma."

²⁵ Me anô te himô Jerusalem be ya athêng nena Simion. Yêni me anô thêthôp be thak hesopa Wapômbêng avanông bing. Yêni heyambing Mesaya atu be tem nêngêv Is-lael thîvô. Me Lovak Matheng himô hiving yêni.

²⁶ Lovak Matheng bôk henang ethak yêni yôv nena tem mi nema amî me nîmô endebe ninjê Mesaya atu be Anômbêng bôk hevak ambô vo nêngêv êlêm yôvêm.

²⁷ Me Lovak Matheng helom yêni be hê melak matheng ya popatung kapô. Me Josep lo Malia iwa Yisu be êlêm vo esopa ambô balambung hitôm limi ning kombom.

²⁸ Me Simion hisip wakna kasek himô bang me hêv Wapômbêng ya athêng ling be henang nena,

²⁹ "Anômbêng, ya yong anô ku.

Lêk yôv me notak ya vo yana lêk ya lambali mavî hitôm sêmbôk be honang.

³⁰ Lêk ya maleng êyê ôpatu be hôêv êlêm vo nimbua yoô vê injêk kambom ya vuli yôv.

* 2:7 2:7 Bokmanḵao, boksipsip, bokmeme, lêk bokhos ining kambum * 2:11 2:11 Mesaya me ambô Hiblu. Me Kilisi me ambô Glik. Me ya ondong nena, "Ôpatu be Wapômbêng hitôk vo nimbua avılanô vê injêk kambom ya vuli."
2:14 2:14 Luk 19:38 2:19 2:19 Luk 2:51 2:21 2:21 Luk 1:31 2:22 2:22 Wkp 12:1-8 2:23 2:23 Etak Ijip 13:2
2:24 2:24 Wkp 12:8 2:30 2:30 Ais 52:10; Luk 3:6; 2:11

³¹ Hôpôpêk lonḍanjê êng hêk avîlanô sapêng malejing.

³² Lonḍanjê êng me hitôm danda vo avîlanô long bôyang injê,
me tem nêngêv athêng lêkmanging
êndêng yong avîlanô Israel."

³³ Yisu lambô lo talêmbô elanjô Simion ya ambô atu be henang ethak wakna êng be esong kambom.

³⁴ Yôv me Simion hêv mek êndêng loho be henang ethak sêik êng talêmbô Malia nena, "Nondanjô. Wapômbêng hetak wakna ti vo nembong avîlanô Israel bêng anông tem imbua vuli kambom me bêng anông tem imbua vuli mavî. Yêni tem nîmô itôm Wapômbêng ya lavuning te, metom avîlanô bêng anông tem enang ambôma ethak yêni.

³⁵ Be ditu tem avîlanô bêng anông ining auk long kapô tem nimbutak yêing. Be tem kapôlôm inding ong itôm bîng vovak hevatho ong himdaluk."

³⁶⁻³⁷ Me plopet avî te himô hiving be ya athêng nena Ana. Yêni me Panuel nalavî be hivutak nang Asel ya ondong. Wakma yêni himô avî voyavô me hiwa anô te be himô hiving hitôm sondakbêng bahevi be lahavôyi. Yôv me yamalô hema be yêni himô hele be bôk heyalôv be ya sondakbêng lêk hitôm 84. Wak lo bilivông me mî hetak melak matheng ya popatîng amî, me thak hitip ethak nôm lêk heteng mek be hêv yeng hethak Wapômbêng.

³⁸ Me wakma Simion henang ambô denang me avî êng hê bidong vo loho me hêv la mavî hêndêng Wapômbêng. Me henang ambô hethak wakna kasek êng hêndêng avîlanô takatu be imô vo eyanging wakkavông atu be Wapômbêng imbua avîlanô Israel vê injê ining malêing.

³⁹ Josep lo Malia evong nômkama sapêng hitôm Anômbêng ya balambung henang, yôvêm me ele ê ining long Nasalet hêk Galili hethak lonḍô.

⁴⁰ Me wakna hilumbak be hivutak lêklokang. Me ya auk mavî anông be Wapômbêng ya la mavî himô hiving yêni.

Yisu talêmbô lo lambô ethalo yêni

⁴¹ Sondakbêng nômbêng iti me Yisu talêmbô lo lambô thak ê Jerusalem vo injê Wakkavông Hêv Lîlîng.*

⁴² Me Yisu ya sondakbêng hitôm lauming be lahavôyi me loho sopa kombom atu be ê êyê wakkavông êng ilôk Jerusalem.

⁴³ Wakkavông bêng êng hele hilôk me loho ele ê ning long. Me wakna Yisu me himô

Jelusalem denang. Me talêmbô lo lambô ithông paling be ê.

⁴⁴ Me thei song nena lêk hiving ya avîlanô vi be hê ma. Be ditu eveng wak daluk te yôvêm me êyê nena yêni mî, êng me loho ithupav be ethalo yêni heveng ining avîlanô livông.

⁴⁵ Metom mî êpôm amî, êng me thei ivôê Jelusalem hethak lonḍô vo ethalo yêni.

⁴⁶ Wak lô hele be hê yôv me êpôm yêni himô melak matheng kapô. Yêni himô hiving kidônga doho be helanjô loho ning ambô be henang ik ḥa êng ling ethak ambô takatu be loho nang.

⁴⁷ Avîlanô takatu be elanjô ya ambô lêk êyê ya auk bêng lêk ambô henang viyang be esong kambom.

⁴⁸ Me lambô lo talêmbô êyê yêni be esong kambom hiving. Be talêmbô henang nena, "Yining wakna, hovong ômbête bêng ethak yêi? Yêi lejing malêing bêng be athalo ong eveng."

⁴⁹ Me Yisu henang viyang nena, "Mamu thalo ya vo? Mî mamu yala nena tem ya mô Wakamik ya melak amî mesa?"

⁵⁰ Metom thei thông ambô êng ya ondong paling.

⁵¹ Yôv me hiving talêmbô lo lambô be loho ê Nasalet me thak helovak thei ning ambô vimbing. Me talêmbô hevalong nôm takatu be henang be hevong long hêk kapô.

⁵² Yisu hivutak bêng me ya auk mavî anông. Me Wapômbêng lêk avîlanô lejing tom be lejing mavî hethak yêni.

3

Jon Anô Hithik Avîlanô henang Wapômbêng ya ambô

(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

¹ Hêndêng sondakbêng lauming be lam-bahevi atu be king Sisa Taibelias heyanging Lom me Pontius Pailat himô hitôm Judia ining gavana, me Helot Antipas heyanging Galili, me yang molok Pilip heyanging Itulia lêk Takonitis, me Lisania heyanging Abilene,

² me Anas lo Kaiapas imô hitôm kwandôk bêng imbôk da. Hêndêng wak êng me Sekalaia nakandung Jon himô long thiliv me Wapômbêng hêv ya ambô hêndêng yêni.

³ Êng me Jon hê eveng long takatu be himô bidong ḡanam Yelodan me henang vo avîlanô ende kapôlônging lîlîng be ithik ḡanam vo Wapômbêng tem nêngêv loho ning kambom vê.

2:32 2:32 Ais 42:6; 49:6; 52:10 2:34 2:34 Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 2:39 2:39 Mat 2:23 2:41 2:41 Etak Ijip
12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:41 2:41 Hêv Lîlîng ya ondong me bêng iti. Sêmbôk me Wapômbêng ya anḡala ik Ijip
ining bôp sapêng vônô. Me hêyô Israel me hêyê boksipsip ya lêkma hethak ining melak ambôlêk, êng me hêv Israel lîlîng
me mî hik loho te vônô amî. 2:51 2:51 Luk 2:19 2:52 2:52 1Sml 2:26; Snd 3:4 3:3 3:3 Ap 13:24

⁴ Hevong bêng hitôm plopet Aisaia bôk hekavu hîlôk ya kapua nena,
 "Kaêk te helam heveng long thiliv nena,
 'Ôpôpêk lonjanlê vo Anômbêng êlêm,
 me opesang be nimbutak thêthôp vo yêni.

⁵ Uthivung kolong sapêng thing
 me onde dumlôlê sapêng pesa be
 nimbutak kalông.

Me opesang lonjanlê lêkgwak be
 nimbutak thêthôp
 me lonjanlê hethak be hîlôk me ope-
 sang be nimbutak thêthê mavî.

⁶ Me avîlanô pik sapêng tem injê Mala-
 tine atu be Wapômbêng hêv hêlêm ya
 ku." *Aisaia 40:3-5*

⁷ Avîlanô bêng anông ê hêndêng vo nithik
 loho metom henang ethak loho nena, "Môlô
 me bôyiv kambom nali! Osong nena tem ya
 thik môlô vo ôsôv injêk Wapômbêng ya la
 maning e? Mî anông!

⁸ Be ditu môlô ning kombom ingik thô
 imbing nena lêk ole kapôlômim liling yôv.
 Me dô lemim ênggêv auk te be onang ethak
 amda nena, 'Abraham me yoô ning bumalô,
 be ditu yoô me avîlanô thêthôp.' Mî. Ya
 hanang ethak môlô nena Wapômbêng hitôm
 nimbua valu takiti be nepesang Abraham
 limi ethak.

⁹ Iyam lêk hêk alokwang ondong yôv vo
 alokwang takatu be mî hik anông mavî amî
 me tem ende li be imbôk ethak amela."

¹⁰ Me avîlanô nômbêng atu be elanô
 ya ambô enang ik yêni ling nena, "Tem
 yoômbong ômbête?"

¹¹ Me Jon henang nena, "Opalê atu be
 ya kwêv yi himô me nêngêv yang êndêng
 ôpyang atu be kwêv mî. Me opalê atu be ya
 nôm himô me nêngêv doho êndêng ôpyang
 atu be nôm mî."

¹² Me ña iwa takis doho êlêm vo Jon ithik
 loho imbing be enang ik yêni ling nena,
 "Kîdôngga, tem yoômbong ômbête?"

¹³ Me Jon enang ethak loho nena,
 "Môlômbua takis itôm Lom ining anômbêng
 henang yom me dô umbua doho oyang
 êyômô imbing andô."

¹⁴ Me ña vovak doho enang ik yêni ling
 hiving nena, "Me tem yoômbong ômbête?"

Me henang ethak loho nena, "Lemim
 ênggêv nena ovong ku alêla be êv môlô
 vuli ethak vithê me ditu hitôm yom. Me
 dô môlômbong avîlanô êkô be ênggêv ining
 valuseleng êndêng môlô andô. Lêk dô ômbi
 ambô oyang ethak avîlanô takatu be mî
 evong kambom te amî vo umbua ining
 valuseleng andô."

¹⁵ Avîlanô Isael thak êv maleñing vo
 Mesaya nena tem nêlêm. Be ditu êyê Jon

hevong ku takêng be lenjing êv nena betha
 Mesaya atu ma.

¹⁶ Metom Jon henang ethak loho nena,
 "Ya hithik môlô hethak ñanam, metom
 ôpatu be tem nembeng ya yam me ya
 lêklokwang me bêng anông vo yîning. Yêni
 me anô lêk athêng bêng me ya me ya hamô
 ña ku oyang vimbing, be mî hitôm ya pole
 ya vakapô bokgôp ya yak vê amî. Yêni
 tem nithik môlô ethak Lovak Matheng lêk
 amela.

¹⁷ Me hevalong ya sala vo nethong ini wit
 be nîtitîning vo kôpik lêk limbalôm sapêng
 enggolong endebe nitup êm. Mîng nimbua
 ya anông be ni tak imô melak kapô, metom
 ya kôpik me nimbôk ethak amela atu be mî
 nema amî."

¹⁸ Me Jon enang ambô bêng anông hiving
 vo ningik avîlanô lenjing ling me henang
 Wapômbêng ya Ambô Mavi hêndêng loho.

¹⁹ Lêk hethang Galili ning Anômbêng
 Helot hethak ya kombom kambom takatu
 be hevong be henang nena, "Bisête be huwa
 aviyam yanavi Helodias hitôm vônim?"

²⁰ Êng me Helot evong kambom yang het-
 hak lonbô nena hetak Jon hîlôk kalaondong.

Jon hithik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Waklavông atu be Jon hithik avîlanô
 me hithik Yisu hiving. Hithik yôvêm me
 Yisu heteng mek me leng hikê.

²² Me Lovak Matheng hîlôk be hêlêm nang
 menak bôbô be hêyô himô yêni. Me kaêk te
 hêlêm nang leng be henang nena, "Ong me
 yîning wakna atu be ya leng hiving anông.
 Me ya leng mavî anông hethak ong."

²³ Yisu ya sondakbêng me hitôm 30 ma
 me hevong ya ku munjaluk heveng avîlanô
 maleñing. Me avîlanô eyala nena yêni me
 Josep nakandung.

Josep me Heli nakandung.

²⁴ Me Heli me Matat nakandung.

Matat me Livai nakandung.

Livai me Melki nakandung.

Melki me Janai nakandung.

Janai me Josep nakandung.

²⁵ Josep me Matatias nakandung.

Matatias me Amos nakandung.

Amos me Nahum nakandung.

Nahum me Esli nakandung.

Esli me Nagai nakandung.

²⁶ Nagai me Mat nakandung.

Mat me Matatias nakandung.

Matatias me Semen nakandung.

Semen me Josek nakandung.

Josek me Joda nakandung.

²⁷ Joda me Joanan nakandung.

Joanan me Lesa nakandung.

Lesa me Selubabel nakandung.
 Selubabel me Sealtiel nakandung.
 Sealtiel me Neli nakandung.
 28 Neli me Melki nakandung.
 Melki me Adi nakandung.
 Adi me Kosam nakandung.
 Kosam me Elmadam nakandung.
 Elmadam me El nakandung.
 29 El me Josua nakandung.
 Josua me Eliesel nakandung.
 Eliesel me Jolim nakandung.
 Jolim me Matat nakandung.
 Matat me Livai nakandung.
 30 Livai me Simion nakandung.
 Simion me Juda nakandung.
 Juda me Josep nakandung.
 Josep me Jonam nakandung.
 Jonam me Eliakim nakandung.
 31 Eliakim me Melea nakandung.
 Melea me Mena nakandung.
 Mena me Matata nakandung.
 Matata me Natan nakandung.
 Natan me Devit nakandung.
 32 Devit me Jesi nakandung.
 Jesi me Obet nakandung.
 Obet me Boas nakandung.
 Boas me Salmon nakandung.
 Salmon me Nason nakandung.
 33 Nason me Aminadap nakandung.
 Aminadap me Atmin nakandung.
 Atmin me Alni nakandung.
 Alni me Heslon nakandung.
 Heslon me Peles nakandung.
 Peles me Juda nakandung.
 34 Juda me Jekop nakandung.
 Jekop me Aisak nakandung.
 Aisak me Abraham nakandung.
 Abraham me Tela nakandung.
 Tela me Naho nakandung.
 35 Naho me Seluk nakandung.
 Seluk me Leu nakandung.
 Leu me Pelek nakandung.
 Pelek me Ebel nakandung.
 Ebel me Sela nakandung.
 36 Sela me Kainan nakandung.
 Kainan me Alpaksat nakandung.
 Alpaksat me Sem nakandung.
 Sem me Noa nakandung.
 Noa me Lamek nakandung.
 37 Lamek me Metusela nakandung.
 Metusela me Inok nakandung.
 Inok me Jalet nakandung.
 Jalet me Mahalalel nakandung.
 Mahalalel me Kenan nakandung.
 38 Kenan me Enos nakandung.
 Enos me Set nakandung.
 Set me Adam nakandung.
 Adam me Wapômbêng nakandung.

4

Sakdang eyek Yisu

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Jon ithik Yisu yôv me Lovak Matheng hevong ku lèklokvang himô Yisu kapô, êng me hetak njanam Yelodan hêk. Me Lovak Matheng helom yêni be hê long thiliv.

2 Me himô long êng hitôm wak bunḍaluk yi vo Sakdang eyek yêni. Me mi ninjang nôm ami hele be wak takêng hele hilôk yôv me ming hema ve la.

3 Me Sakdang henang ethak inda nena, "Betha avanông ong me Wapômbêng Nakandung, êng me nonang vo valu tiêng imbutak itôm polom."

4 Metom Yisu henang viyang nena, "Wapômbêng ya kapua henang nena, "Anô mi hitôm nimô lêkmala ethak polom yom ami." "

5 Yôvêm me Sakdang helom Yisu be hetak be hê dum dêim te. Ketheng oyang me hik pik bĕnjiti sapêng ya melak lông bĕnbĕng ining dôhó thô hĕndĕng yĕni hitôm hĕyĕ wĕng.

6 Me henang ethak Yisu nena, "Tem yangĕv long takiti êng ining athĕng bĕng lĕk ining lĕkmanĕng sapĕng ĕndĕng ong vo noyangĕng. Nôm takiti me yĕning be ya leng hiving yangĕv ĕndĕng opalĕ, êng me tem yangĕv yom.

7 Be ditu noya vem budum thivô be nôngĕv yĕng ethak ya me tem yangĕv nômkama takiti sapĕng ĕndĕng ong."

8 Me Yisu henang nena, "Bôk ekavu yôv nena, 'Nôngĕv yĕng ĕndĕng Wapômbêng yong Anômbĕng lĕk nombong yĕni yom ya ku.' "

9 Yôv me Sakdang hiwa yĕni be hê Jelusalem me hetak yĕni heva melak mathĕng ya vov anông. Me henang ethak inda nena, "Avanông, betha ong me Wapômbêng Nakandung, êng me nôsôv kisi be nu tamu pik

10 vômbe nena bôk ekavu yôv nena, " 'Yĕni tem nenang be ya anĕla embalong ong be eyangĕng ong mavĭ

11 vo valu te dô nimbi vemkapô andô.' " *Kapua Yeng 91:11-12*

12 Me Yisu henang nena, "Bôk ekavu yôv nena, 'Dô neyok Wapômbêng yong Anômbĕng andô.' "

13 Sakdang eyek Yisu vo nembong kam-bom takêng yôvêm me hetak yĕni be hê me heyambang wakma yang vo neyok inda ethak lonbô.

Yisu hevong ku munḍaluk hêk Galili

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴ Hethak Lovak Matheng ya lèklokvang me Yisu hele hê Galili hethak lonbô. Me ya kôkôthing heveng long takêng sapêng.

¹⁵ Me hîndông loho himô ining melak yeng be avîlanô sapêng êv ya athêng ling.

*Avîlanô Nasalet ipôlik hethak Yisu
(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)*

¹⁶ Me Yisu hê Nasalet, long êng me ya long hilumbak bêng imô. Hêndêng Sabat* me hê melak yeng hitôm ya kom-bom thak hevong. Hiviyô heva vo nesam Wapômbêng ya ambô.

¹⁷ Me anô heyanging kapua hêv plopet Aisaia ya kapua hêndêng yêni me hekak be hêpôm ambô bôte henang bênjiti,

¹⁸ "Anômbêng ya Lovak Matheng himô hiving ya

vômbê nena yêni da hitôk* ya vo ya nang ya Ambô Mavî êndêng avîlanô siv.

Me hêv ya be ya halêm vo ya nang ethak na takatu be imô kalaondong vo ende yêng

lêk ya nang ethak na malênjing pusip vo injê tak ethak lonbô

me yangêv na takatu be anô vi êv vovang hêndêng loho vê injêk ining vovang

¹⁹ me ya nang bêng nena lêk me Anômbêng ya waklavông hik ya la mavî thô." *Aisaia 62:1-2*

²⁰ Yôv me hik kapua thing me hêv hêndêng ôpatu be heyanging kapua me hilôk himô vo nîndông loho. Me avîlanô takatu be imô melak yeng êyê yêni lèklokvang.

²¹ Me henang ethak loho nena, "Ambô ti be hêk Wapômbêng ya kapua be lêk olanô diti lêk hik anông."

²² Me loho sapêng esong kambom be enang nena ya ambô me mavî anông. Metom enang nena, "Yêni me Josep nakan-dung, bêng e?"

²³ Me Yisu henang ethak loho nena, "Ya hayala nena mólô tem onang ambô atu be avîlanô thak enang êndêng ya bênjiti, 'Dokta, nombong ong da lemvim kôpik imbutak mavî.' Yoô bôk alanjô nôm takatu be hovong hêk Kapenaom. Be ditu nombong bêng injêk yong melak ondong imbing."

²⁴ Me henang nena, "Ya hanang avanông ethak mólô nena, plopet te hê ya melak ondong me ya avîlanô mî thak iwa yêni thô amî.

²⁵ Metom ya hanang avanông bing ethak mólô nena, hêndêng Elaija ya waklavông me Isael ining avî tốp bêng anông imô. Me Wapômbêng hevong be ôthing mî hik hitôm sondakbêng lô me wata te hiving be bôm bêng ivutak long êng sapêng.

²⁶ Me Wapômbêng mî hêv Elaija be hê hêndêng avî tốp Isael te amî. Metom hêv yêni hê hêndêng avîlanô long bôyang ining avî tốp te atu be himô melak lóng Salepat himô Saidon ining pik.

²⁷ "Me bêng yom, sêmbôk atu be plopet Elisa himô me Isael ining avîlanô kômbôk lepla* bêng anông imô, metom loho te mî nimbutak mavî amî. Me Elisa hevong anô long bôyang te be ya athêng nena Naiman nang Silia yom hivutak mavî."

²⁸ Me avîlanô takatu be imô melak yeng elanjô ambô takêng be lenjing maning kambom.

²⁹ Me iviyôva me êv Yisu vê hêk ining melak lóng êng. Me imuthing inda hê hêndêng dum atu be elav melak lóng himô ya dang vo ithô yêni vókê indôk bôndang.

³⁰ Metom Yisu hêv i vê hêk loho livông me heveng be hê.

*Yisu hêv gôk lèlêik vê
(Mak 1:21-28)*

³¹ Yôv me Yisu hilôk be hê Kapenaom nang Galili. Sabat me hîndông avîlanô.

³² Avîlanô elanjô be esong kambom ethak ya ambô atu be hîndông loho vômbê nena, ya ambô êng me lèklokvang anông.

³³ Melak yeng êng me anô te atu be gôk lèlêik himô hiving yêni be helam kaêk lèkwaê nena,

³⁴ "Aê. Yisu nang Nasalet, hólêm vo nombong ômbête ethak yoô? Hólêm vo numbuling yoô mesa? Ya hayala ong. Ong me Wapômbêng ya Anô Matheng."

³⁵ Metom Yisu hethang gôk kambom êng be henang nena, "Ong bonong me notak ôpitu." Me gôk kambom êng hevong be ôpêng hêv yak ilôk pik hêk loho livông me hetak ôpêng be hê me mî hivuling ôpêng amî.

³⁶ Me avîlanô sapêng esong kambom be enang ethak i nena, "Ambô alête tiêng? Yêni henang ethak gôk lèlêik hitôm anô lêk athêng bêng be ya ambô me lèklokvang anông be gôk lèlêik elanjô be ele yêng be ê."

³⁷ Be ya kôkôthing takêng hê heveng long bêng êng sapêng.

* **4:16 4:16** Wapômbêng henang hethak avîlanô Isael nena Sabat nômbêng iti me imbua lovak me dô embong ku andô me êngêv yeng ethak yêni. Sabat me loho ning sonda te ya wak ali bahevi be lahavôyi. * **4:18 4:18** Hethak ambô Glik itôk ya ondong me bêng iti. Enggathô thing êyômô anô te kwandôk vo nembong ku te. **4:19 4:19** Ais 58:6 **4:22** **4:22** Luk 3:23; Jon 6:42 **4:24 4:24** Jon 4:44 **4:25 4:25** 1King 17:1,7 **4:26 4:26** 1King 17:8-16 **4:27 4:27** 2King 5:1-14 * **4:27 4:27** Kômbôk lepla me mî palê yom amî me kômbôk lomalomata thak ivutak anô kôpik hiving. Be avîlanô thak êkô ni bidong vo anô lêk kômbôk lepla te amî. **4:32 4:32** Mat 7:28-29

*Yisu hevong Pita yanavi hivutak mavi
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)*

³⁸ Me Yisu hetak melak yeng be hê Saimon ya melak. Me Saimon yanavi hevong kômbôk vovang bêng be hêk. Me loho nang ik Yisu ling vo nêngêv yêni livung.

³⁹ Êng me Yisu hê bidong vo avi êng me hesok kômbôk êng me kômbôk êng hetak yêni. Me ketheng oyang me hiviyô be hê me hepesang nôm vo loho.

Yisu hevong avilanô bêng anông mavi

⁴⁰ Hêndêng wakma wak hê hîlôk me Sabat yandang me avilanô iwa na lêk kômbôk lomalama êyô vo Yisu. Me hetak bang hêyô hêk na êng tomtom me sapêng ivutak mavi.

⁴¹ Me hevong be gôk kambom etak avilanô bêng anông be ele yêing be elam nena, "Ong Wapômbêng Nakandung." Gôk kambom takêng eyala nena yêni me Mesaya, be ditu hethang loho lêklokvang be loho bonong.

Yisu hevong melak lông doho

⁴² Lêkbôk momarjaning me Yisu hetak long êng me hê long thiliv. Me avilanô ethalo yêni hele be êpôm yêni. Me loho vong vo embalong yêni long vo dô netak loho bini bôyang andô.

⁴³ Metom henang nena, "Tem yana vo ya nang Ambô Mavi ethak Wapômbêng ya lêklinyak bêng êndêng avilanô melak yang imbing, vômbe nena hethak ondong iti yom me Wapômbêng hêv ya be ya halêm."

⁴⁴ Êng me hê Judia ining melak yeng tomtom me henang Wapômbêng ya ambô hêndêng loho.

5

*Yisu hêv ku lêkmuk hêndêng Saimon
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)*

¹ Wak te me Yisu heva kasik bomang nang Genesalet* ya dang me avilanô bêng anông eva be elanô Wapômbêng ya ambô be ekalambu yêni thing hêwê heveng.

² Me hêyê na ik alim nanam etak ining yeng yi himô lindang me ê ivôking lek.

³ Êng me hê hethak Saimon ya yeng me henang ethak inda nena, "Nôlêm omolong yeng doke ni vulu." Me hîlôk imô be hîndông avilanô.

⁴ Yêni hîndông avilanô yôv me henang ethak Saimon nena, "Numbua yeng be nu kasik livông me nokaliv lek indôk kasik vo numbua alim."

⁵ Me Saimon enang nena, "Anômbêng, bokam bîlvông dêim me yoô kaliv lek hîlôk kasik hele be mî yoômbôv alim te amî me

mî anông. Metom lêk honang, be ditu tem yoô kaliv lek indôk kasik."

⁶ Loho vong bêng me êvôn alim bêng anông bomang be lek hevong itip.

⁷ Êng me ik kayav vo na êvôn alim vi vo êlêm êngêv loho livung. Êng me loho lêm êyô be etak alim îlôk yeng luvi hele be hêyô thing be hevong vo nembak yeng luvi thethong.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lêk na takatu be imô hiving yêni êyê alim nômbêng atu be loho êvôn be esong kambom. Êng me Saimon heya vabudum thîvô himô Yisu valuvi me henang nena, "Anômbêng, notak ya be nu. Ya anô ya havong kambom."

¹⁰ Me Sebedi nakandung Jems lo Jon atu be loho na êvôn alim iving Saimon êyê nôm êng be esong kambom hiving.

Me Yisu henang ethak Saimon nena, "Dô nôkô andô. Lêk iti be hê me tem nômbôv avilanô itôm lêk hôvôn alim takiti êng."

¹¹ Yôv me loho iwa yeng be ê ethak lindang me etak ining nômkama sapêng himô me ê esopa inda.

*Yisu hevong anô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)*

¹² Wak te me Yisu himô melak lông te me anô palê lepla hêtêto linikôpik te hêlêm. Hêyê Yisu me heya vabudum thîvô be hikum hîlôk pik. Me hepetenak Yisu lêk kapô malêng nena, "Anômbêng, lem hiving me hitôm nombong be ya lejving kôpik imbutak mambung injêk Wapômbêng mandaluk."

¹³ Êng me Yisu henang nena, "Ya leng hiving." Be hêthôm ôpêng me henang nena, "Numbutak mambung!" Bôlôtom oyang me palê lepla hetak ôpêng be hivutak lithing anông.

¹⁴ Me Yisu henang ethak ôpêng nena, "Dô nonang bêng ethak anô te andô. Metom nu me nunjik ong thô êndêng anô himbôk da me nongêv da êndêng Wapômbêng vo ningik thô nena lêk huvutak mambung hitôm Moses bôk henang yôv. Hovong bêng me tem avilanô sapêng injê be eyala nena lêk huvutak mambung."

¹⁵ Metom Yisu ya kôkôthing hethak ya ku hê mayaliv. Êng me avilanô bêng anông êlêm vo endanô ya ambô lêk nembong loho ning kômbôk mavi.

¹⁶ Metom wak bêng anông me Yisu thak hetak avilanô himô me hê long thiliv vo neteng mek.

*Yisu hevong anô himuving te mavi
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)*

4:41 4:41 Mat 8:29; Mak 3:11-12

4:44 4:44 Mat 4:23

5:1 5:1 Mat 13:1-2; Mak 3:9-10

*

5:1 5:1 Genesalet me

kasik bomang nang Galili ya athêng yang.

5:5 5:5 Jon 21:3-8

5:11 5:11 Mat 19:27

5:14 5:14 Wkp 14:1-32

¹⁷ Wak te me Yisu hîndông avîlanô hîmô. Me Palisi lêk kîdônga ambô balambung êlêm nang Jerusalem lêk melak takatu be hîmô Galili lêk Judia kapô imô. Me Anômbêng ya lêklokvang hîmô hiving Yisu be hevong avîlanô lêk kômbôk ivutak mavi.

¹⁸ Êng me anô doho êlêm be iwa anô himuving te hiving hêk yêm be êlêm êyô. Loho vong vo imbua yêni bini melak kapô vo etak injêk bidong oyang vo Yisu.

¹⁹ Metom avîlanô bêng anông be long putup be mî hîtôm imbua yêni bini melak kapô amî. Êng me ethak melak vov be îlîlô ôpatu lêk yêm hîlôk long ambuang hê hetak avîlanô livông hêk Yisu mandaluk.

²⁰ Yisu hêyê loho ning êv iving me henang ethak anô himuving atu nena, "Aiyang, lêk ya hêv yong kambom sapêng vè."

²¹ Me Palisi lêk kîdônga ambô balambung elanjô be lenjing êv nena, "Ôpiti me opalê be hesong nena yêni me Wapômbêng mesa? Anô te mî hîtôm nêngêv kambom vè amî me Wapômbêng yom."

²² Yisu heyala loho ning auk be henang nena, "Hevong bisê be mîlô lemim êv bêng?"

²³ Ambô alête vumeng vo ya nang: 'Lêk ya hêv yong kambom sapêng vè' mesa 'Numbiyômba be nombeng?'

²⁴ Metom tem yangik Anô Ya Nakandung atu thô êndêng mîlô nena yêni ya athêng bêng hêk pik be hîtôm nêngêv kambom vè." Yôv me Yisu henang ethak anô himuving atu nena, "Ya hanang ethak ong nena numbiyômba me numbua yong yêm be nu yong melak."

²⁵ Bôlôtom oyang me ôpêng hiviyo heva avîlanô livông me hiwa ya yêm be hê ya melak me hêv Wapômbêng ya athêng ling.

²⁶ Me avîlanô sapêng esong kambom be êv Wapômbêng ya athêng ling hiving. Me êkô be enang nena, "Lêk aô yê nômate da."

Yisu helam Livai

(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

²⁷ Yôv me Yisu hê hêyê anô hiwa takis te be ya athêng nena Livai be hîmô melak iwa takis. Me henang ethak ôpêng nena, "Nôlêm osopa ya."

²⁸ Êng me Livai hiviyo heva me hetak ya nômkama sapêng hîmô me hê esopa yêni.

²⁹ Yôv me Livai hê me henggambôm nômbêng hîmô ya melak vo Yisu. Me ya iwa takis bêng anông lêk avîlanô vi eyang nômbêng hiving thêi.

³⁰ Me Palisi lêk kîdônga ambô balambung doho thak imô Palisi kapô êyê be enang ambô ngîlônglông hethak ya ya hîndông nena, "Bisête be mîlô oang be unum hiving

ya iwa takis lêk ya evong kombom kambom vo?"

³¹ Êng me Yisu henang nena, "Na lêk kômbôk yom ditu thak ê êyê dokta. Me ya kômbôk mî me mî.

³² Me bêng yom, ya halêm vo yandam ya takatu be evong kombom kambom vo ende kapôlônging lîlîng. Me mî ya halêm vo yandam ya thêthôp amî."

Enang ik Yisu ling hethak kombom itip ethak nômb

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Me loho nang hêndêng Yisu bêngiti, "Wak bêng anông me Jon ya ya hîndông thak itip ethak nômb be eteng mek êndêng Wapômbêng. Me Palisi ining ya îndông thak evong bêng yom. Me bisête be yong ya hîndông eyang be inum wak nômbêng iti sapêng?"

³⁴ Me Yisu henang nena, "Anô te hiwa avi lêkmuk, êng me ya vathi tem injang nômb lêk lenjing mavi me tem mî hîtôm itip ethak nômb amî.

³⁵ Metom wakma atu be iwa yêni vè hêk loho, êng me loho tem itip ethak nômb."

³⁶ Me Yisu henang ambô dôhó te bêngiti, "Anô te mî hîtôm nendambêng thôp lêkmuk bôte be nindi thôp bôo ya ambuang thing ethak amî. Hevong bêng me tem nimbuling thôp lêkmuk be thêi ning leleyang tem mî nîtom tom amî.

³⁷ "Me anô te mî thak hêkê waing lêkmuk hîlôk boksipsip ya kôpik bôo amî. Hevong bêng me tem waing lêkmuk imbuling bok kôpik bôo atu be nipupkê be waing enggathô ni.

³⁸ Bêng be ditu thak êkê waing lêkmuk hîlôk bok kôpik lêkmuk atu be belap vo ninding mavi me dô nipupkê andô lêk waing dô nenggathô ni andô.

³⁹ "Metom ya takatu be inum waing bôo yôv me thak ipôlik vo waing lêkmuk. Be enang nena, 'Waing bôo me vathing mavi vo waing lêkmuk.' "

6

Yisu me Sabat ya Alang

(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ Sabat te me Yisu lêk ya ya hîndông ê eveng kukapô te. Me loho iwa wit ya va be ekakathe hîmô bahenjing kapô vo ya kôpik êngêv yak me injang ya anông.

² Metom Palisi doho êyê be enang nena, "Hevong bisê be mîlôvong nômb atu be itip nena dô embong êndêng Sabat andô?"

³ Me Yisu henang ethak loho nena, "Bôk mîlô sam Devit lêk ya ya mîlôo ning

kôkôthing ema vo lejing be evong bêng mesa mî?

⁴ Yêni hêyô Wapômbêng ya melak sel ya popatîng kapô be hiwa polom matheng* atu be ña îmbõk da yom ining vo injang. Metom Devit heyang me hêv doho hêndêng ya ña takatu be evong hiving yêni be eyang."

⁵ Yôv me Yisu henang ethak loho nena, "Anô Ya Nakandung atu me Sabat ya Alang."

Yisu hevong anô bang ema te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Sabat yang me Yisu hêyô melak yeng te be hê me hîndông avîlanô himô. Me anô te himô long êng be bang viyôhok bok ema.

⁷ Me Palisi lêk kidônga ambô balambung doho imô be êyê Yisu manjeng vo injê nena tem nembong avîlanô lêk kômbok mavi êndêng Sabat mesa mî. Loho thalo lonjanlê vo enang yêni bêng.

⁸ Metom heyala loho ning auk be henang ethak anô bang ema atu nena, "Nôlêm omba avîlanô livông." Êng me ôpêng hiviyô be hê.

⁹ Me Yisu henang ethak loho nena, "Ya havong vo ya nang ingik molo ling. Ômbête me thêthop vo aômbong êndêng Sabat? Hitôm aômbong mavi mesa aômbong kambom? Hitôm aongêv anô te livung vo nimô lêkmala mesa aômbuling yêni vo nema?"

¹⁰ Me Yisu hêyê loho sapêng hêwê heveng me henang ethak ôpatu nena, "Noto bahem." Êng me ôpêng hevong bêng me bang hivutak mavi hethak lonjô.

¹¹ Metom kidônga ambô balambung lêk Palisi lejing maning kambom be enang ethak loho da hê be hêlêm nena, "Tem aômbong ômbête ethak yêni?"

Yisu helam aposol lauming be lahavôyi
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Wak te me Yisu hethak dum te be hê vo neteng mek. Me bilivông êng hele be heyang me heteng mek yom hêndêng Wapômbêng.

¹³ Heyang wakhêng me helam ya ña hîndông êlêm ethak tom. Me hitôk loho tomtom hitôm lauming be lahavôyi me helam loho nena aposol.*

¹⁴ Loho te me Saimon be hêv athêng lêkmuk hêndêng inda nena Pita me yang

molok Endulu hiving Jems lo Jon me Pilip lo Batolomiu

¹⁵ me Matyu lo Tomas me Jems Alpius nakandung me Saimon atu be elam nena anô Selot*

¹⁶ me Judas Jems nakandung me Judas Iskaliot*, ôpatu be yôk ketem netak Yisu indôk ñakyo bahenjing.

Yisu hevong avîlanô bêng anông mavi
(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv me Yisu lêk ya ña hîndông ilôk be ê kalông bôte. Me ya ña hîndông vi imô long êng lêk avîlanô bêng anông êlêm nang Judia lo Jerusalem me avîlanô mamik Taia lo Saidon êlêm iving.

¹⁸ Loho lêm vo endanô ya ambô lêk nembong loho ning ña lêk kômbok mavi. Me ña lêk gôk lêlêik ivuling loho me Yisu hêv gôk takêng vê be loho ivutak mavi.

¹⁹ Me avîlanô bêng anông evong vo êthôm yêni, vômbe nena lêklokvang bêng anông imô inda be ditu thak hevong avîlanô sapêng ivutak mavi.

Mavi lêk malêng tem nêpôm opalêla
(Mat 5:1-12)

²⁰ Yôv me Yisu hik i lifing be hêyê ya ña hîndông me henang ethak loho nena,

"Mavi vo molo avîlanô siv, vômbe nena Wapômbêng ya lêklinyak bêng me molo ning.

²¹ Me mavi vo molo ña takatu be lêk oma vo lemim, vômbe nena tem lemviyak. Me mavi vo molo avîlanô takatu be lêk oleng, vômbe nena tem omalik.

²² Me mavi vo molo avîlanô takatu be wakma avîlanô kapôlônging êndô molo lêk enang ambôma ethak molo be êv dôming êndêng molo vômbe nena osopa Anô Ya Nakandung.

²³ "Vômbe nena loho ning bumalô bok evong kombom tomêng yom hêndêng plopet sapêng. Bêng be ditu wakma nôm takêng ivutak me molo lemim mavi, vômbe nena Wapômbêng tem nêngêv vuli mavi bêng te êndêng molo injêk melak leng.

²⁴ "Metom malêng bêng vo molo ña lêk nômkama bêng anông. Lêk uwa molo ning nômkama lêk lemim mavi yôv.

²⁵ Me malêng bêng vo molo ña takatu be lêk lemviyak. Tem oma vo lemim.

Me malêng bêng vo molo ña takatu be lêk omalik. Tem lemim malêng kambom be ondeng.

6:4 6:4 Wkp 24:5-9 * **6:4 6:4** Polom matheng me polom lauming be lahavôyi atu be himô long matheng himô Wapômbêng ya melak seng kapô. Sonda nômbêng iti me etak himô long êng hitôm da êndêng Wapômbêng. Sabat nômbêng iti me thak êv ya bôô vê me etak ya lêkmuk iwa long. Be ña îmbõk da yom thak eyang ya bôô. * **6:13 6:13**

Aposol ya ondong nena ña takatu be Yisu hêv loho be ê vo enang Wapômbêng ya ambô. * **6:15 6:15** Selot me ña takatu be êndô Lom eyanging loho Israêl. * **6:16 6:16** Kaliot me Judas ya long ya athêng me Iskaliot ya ondong nena yêni me anô Kaliot te. Me mî lambô ya athêng ami. **6:21 6:21** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 **6:22 6:22** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

²⁶ Me malêing bêng vo môlô ña takatu be lêk avılanô sapêng êv môlô ning athêng ling.

Loho ning humalô bôk êv plopet ambô yôhîng ining athêng ling bêng yom.

Lemim imbing môlô ning ñakyo
(Mat 5:38-48)

²⁷ “Metom ya hanang ethak môlô ña takatu be lêk olanô ya nena lemim imbing môlô ning ñakyo me ombong kombom mavi êndêng ña kapôlônging êndô môlô.

²⁸ Me ôngêv mek mavi êndêng ña takatu be êv mek kambom êndêng môlô. Me oteng mek vo Wapômbêng embong mavi êndêng ña takatu be evong kambom hêndêng môlô.

²⁹ Me anô te hepetav malem dang vi, êng me nurgik vi lîng vo nepetav imbing. Me anô te hiwa yong kwêv dêim atu be huik, êng me notak yêni vo nimbua yong kwêv yang imbing.

³⁰ Me anô te henang ik ong ling hethak nômkama, êng me nôngêv yom. Me anô te hiwa yong nômkama, êng me dô nonang vo nôngêv endelêm ethak lonbô andô.

³¹ Me kombom atu be lem hiving avılanô embong êndêng ong, êng me nombong bêng yom êndêng avılanô vi.

³² “Me môlô lemim iving ña takatu be lejing iving môlô yom, êng me osong nena tem môlômbua vuli mavi te e? Mî anông. Ña evong kombom kambom thak evong bêng yom.

³³ Me môlô thak ovong kombom mavi hêndêng ña takatu be evong kombom mavi hêndêng môlô yom, êng me osong nena tem môlômbua vuli mavi te e? Mî anông. Ña evong kombom kambom thak evong bêng yom.

³⁴ Me môlô êv nômkama hêndêng ña takatu be lemim êv nena tem êngêv viyang, êng me osong nena tem môlômbua vuli mavi te e? Mî anông. Ña takatu be thak evong kombom kambom thak êv ining nômkama hêndêng avılanô vi atu be evong kombom kambom bêng yom, vômbe nena lejing êv nena ña takêng tem êngêv ining nômkama sapêng endelêm ethak lonbô.

³⁵ Metom Wapômbêng leng thak hevong kombom mavi hêndêng ña wambuk lêk ña evong kambom hiving. Be ditu tem môlôngik thô nena môlô me yêni nali be lemim imbing môlô ning ñakyo me ombong kombom mavi lêk ôngêv nômkama oyang êndêng loho me dô lemim êngêv nena loho êngêv viyang andô. Ovong bêng me heveng yam me tem umbua vuli bêng.

³⁶ Me môlô kapôlômim ingik am ethak avılanô sapêng itôm môlô ning Kamik kapô hiki hethak avılanô pik sapêng.

Wapômbêng esopa môlô ning kombom
(Mat 7:1-5)

³⁷ “Dô môlô nang avılanô vi ning kambom bêng be onang nena loho avılanô kambom andô. Môlôvong bêng me Wapômbêng tem mî nembong bêng ethak môlô amî. Me dô onang ethak avılanô vi nena tem lohombua ning kambom ya vuli andô. Môlô nang bêng me Wapômbêng tem nenang bêng ethak môlô imbing. Me anô te hevong kambom hêndêng môlô, êng me otak ya kambom. Môlôvong bêng me Wapômbêng tem nêngêv môlô ning kambom vê bêng yom.

³⁸ Me môlô êv nômkama hêndêng avılanô vi, êng me Wapômbêng tem nêngêv nômkama êndêng môlô bêng yom. Metom yêni tem nêngêv bêng anông êyômô imbing. Kombom alê atu be ovong êndêng avılanô vi me tem yêni sopa môlô ning kombom be nembong bêng yom êndêng môlô.”

³⁹ Yôvêm me Yisu henang ambô dôhôte hêndêng loho nena, “Hitôm anô mandaluk pusip yang endom anô mandaluk pusip yang mesa? Mî anông. Thêi luvi tem êngêv yak indôk lovang.

⁴⁰ Sêik kapua me mî bêng vo ining kîdônga amî. Metom ethak melak yôvêm me tem imbutak itôm ining kîdônga.

⁴¹ “Bisête be hôyê sinusik hîmô aviya mandaluk me mî hôyê aseleng bêng atu be hepalaraning hêk malemdaluk thing amî?

⁴² Me bisête be honang hêndêng aviya nena, ‘Aiyang, ya leng hiving yangêv sinusik itu be hîmô malemdaluk vê? Metom ong da mî hôyê aseleng atu be hepalaraning hêk malemdaluk thing be nôngêv vê amî, be ditu ong anô ambô yôhîng. Nôngêv aseleng bêng atu be hepalaraning hêk malemdaluk thing vê vo nôngô tak katô êm kîming nôngêv sinusik atu be hîmô aviya mandaluk vê.”

Alokwang lêk ya anông
(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ “Alokwang mavi mî thak hik anông kambom amî. Me alokwang kambom mî thak hik anông mavi amî.

⁴⁴ Me anô thak êyê alokwang ya anông me eyala nena alokwang mavi mena alokwang kambom ma. Me anô thak mî hitôm imbua alokwang pik lêk yak waing anông emba yak lêkîlu amî. Mî anông.

⁴⁵ Be ditu auk mavi hîmô anô te kapô me tem nembong kombom mavi. Me auk kambom hîmô anô te kapô me tem nembong kombom kambom. Be ditu kombom alê hîvôlô anô te kapô thing ditu tem nenang ende ambôlêk.”

*Kombom elav melak
(Mat 7:24-27)*

⁴⁶ “Bisête be thak môlô lam ya nena ‘Anômbêng’ lômbôlông, metom mî thak osopa yîning ambô amî?”

⁴⁷ Me ôpatu be hêlêm hêndêng ya be helañô yîning ambô be hesopa me tem ya nang ôpêng ya kombom lavông êndêng môlô.

⁴⁸ Yêni me hitôm ôpatu be helav ya melak landing hilôk pik lêk valu be hevalong long manjeng. Me njanambô bêng hêyô be hilôning melak êng metom mî hipu amî, vômbe nena pik lêk valu hevalong long manjeng.

⁴⁹ Metom ôpatu be helañô yîning ambô be mî hesopa amî, êng me hitôm helav ya melak hêyô himô pik atu be valu mî. Be ditu njanambô bêng hêyô be hekalông melak êng me hipu ketheng oyang.”

7

*Anô vovak lêik ya hêv iving
(Mat 8:5-13)*

¹ Yisu henang ambô takêng hêndêng avilânô yôvêm me hê Kapenaom.

² Me anô vovak lêik te nang Lom himô be yêni thak la hiving ya anô ku te bêng anông, metom ya anô ku êng hêpôm kômbôk kam-bom be hevong ema.

³ Anô vovak lêik atu helañô Yisu ya kôkôthing, êng me yêni hêv nâ juda ning avaka doho be ê hêndêng Yisu vo enang ingik yêni ling vo nêlêm embong ya anô ku êng mavi.

⁴ Loho yô vo Yisu me enang lêk kapôlôning malêng nena, “Ôpiti me anô mavi, be ditu mavi vo nongêv yêni livung.

⁵ Ôpêng thak la hiving aô nâ juda be bôk helav aô ning melak yeng.”

⁶ Êng me Yisu hê hiving loho. Be ê êyô bidong anô vovak lêik ya melak me ôpêng hêv ya nâ môlô doho be ê hêndêng Yisu be enang ethak inda nena, “Anô vovak lêik henang bênjiti, ‘Anômbêng, dô nôlêm andô. Ya mî anô mavi vo nôlêm yîning melak kapô amî, be ditu dô.

⁷⁻⁸ Me bêng yom me ya mî anô mavi vo ya thok anga ong amî. Me ya hamô anômbêng te vimbing me yîning nâ vovak imô ya vimbing bêng yom. Me thak ya hanang hêndêng yîning anô vovak te nena, “Nu,” me thak hê. Me ya hanang ethak yang nena, “Nôlêm,” me thak hêlêm. Me ya hanang ethak anô ku te nena, “Nombong ku ti,” me thak hevong. Be ditu hova dêim be honang yom vo yîning anô ku nimbutak mavi, êng me tem mavi.”

⁹ Yisu helañô ôpêng ya ambô be hesong kambom be hik i lîing hivô hê me henang ethak avilânô nômbêng atu be eveng yêni yam nena, “Ya hanang avanông bing ethak môlô nena bôk mî ya hayê anô Isralael te ya hêv iving hitôm ôpiti amî!”

¹⁰ Me nâ takatu be enang ambô hiving Yisu ivôê melak me êyê nena anô ku atu lêk hivutak mavi.

Yisu hik anô hema te ling

¹¹ Vauyanâ me Yisu hê melak lông te be ya athêng nena Nain. Me ya nâ hîndông lêk avilânô bêng anông ê hiving yêni.

¹² Loho ê bidong melak êng ya bandêng ambôlêk me avilânô melak lông êng iwa anô hema te be ele yêing. Ôpêng me avî tốp te nakandung tomêng yom. Me avilânô melak lông êng bêng anông ê hiving avî tốp êng.

¹³ Anômbêng hêyê yêni me lahiki be henang ethak inda nena, “Dô nondeng andô.”

¹⁴ Me Yisu hê me hetak bang hêyô hêk balê me nâ takatu be evak ôpêng eva tinjeng. Me henang nena, “Anô muk, ya hanang ethak ong nena numbiyô!”

¹⁵ Me anô hema êng hiviyo himô me henang ambô me Yisu hêv ôpêng hêndêng talêmbô.

¹⁶ Me avilânô sapêng êyê be êkô me êv Wapômbêng ya athêng ling be enang nena, “Plopet bêng te lêk hivutak aô livông” me “Wapômbêng lêk hêlêm vo nêngêv ya avilânô livung.”

¹⁷ Êng me kôkôthing ethak Yisu ya ku hê be heveng avilânô judia ning long sapêng lêk long bôyang takatu be himô bidong hiving.

*Jon Anô Hithik Avilânô hêv anô yi be ê
vo enang ingik Yisu ling
(Mat 11:2-19)*

¹⁸ Jon ya nâ hîndông enang nôm takatu be Yisu hevong hethak inda. Êng me helam lokwanji hêlêm

¹⁹ me hêv thêi be ê vo enang ingik Yisu ling nena, “Ong Mesaya atu be Wapômbêng bôk hevak ambô vo nêngêv ong êlêm mesa yoô yambing anô yandâ?”

²⁰ Anô yi êng êyô vo Yisu me enang nena, “Jon Anô Hithik Avilânô hêv yêi be alêm vo anang ingik ong ling nena, ‘Ong Mesaya atu be Wapômbêng bôk hevak ambô vo nêngêv êlêm mesa yoô yambing anô yandâ?’ ”

²¹ Wakma thêi yô me êyê Yisu hevong avilânô lêk kômbôk lomalom mavi lêk hêv gôk kambom bêng anông vê hêk avilânô. Me hevong nâ malenjing pusip bêng anông êyê tak.

²² Yôvêm me henang ethak thêi nena, "Mamumbunnu me onang ethak Jon ethak nôl takatu be lèk mamu yê lo olanô. Na malenjing pusip êyê tak, me na venjing kambom eveng, me na kômbôk lepla ivutak lithing, me na lindong putup elanjô ambô, me na ema iviyô hethak lonjô me na siv elanjô Wapômbêng ya Ambô Mavi.

²³ Be ditu mavi vo na takatu be êv iving ya me mi kapôlônjing yi amî."

²⁴ Me Jon ya anô yi atu be iwa ambô be ê vo Yisu ivôê yôv me Yisu henang ik avîlanô ling ethak Jon nena, "Bôk mólô ô long thiliv vo ôyê ômbête? Mólô ô vo ôyê lovak hiyuv beselak mesa?"

²⁵ Mî. Betha ô vo ôyê anô te hik kwêv kékêlô lomalomama e? Mî. Na takatu be ik kwêv kékêlô lèk iwa nômkama mavi mavi me thak imô na bêngbêng lèk king ining melak yom.

²⁶ Mólô ô long thiliv vo ôyê ômbête? Plopet te mesa? Avanông! Metom ya hanang ethak mólô nena Jon me bêng vo plopet sapêng.

²⁷ Bôk ekavu hethak ôpêng hêk Wapômbêng ya kapua nena,

" 'Nondanjô. Tem yanggêv yîning anô te vo nenang yîning ambô bêng imung vo ong,

me tem nepesang lonjanjê vo ong.'
Malakai 3:1

²⁸ "Ya hanang ethak mólô nena Jon me bêng vo avîlanô pik sapêng. Metom ôpatu be yaônâlêk hêk Wapômbêng ya lêklinyak bêng, ôpêng me bêng vo Jon."

²⁹ (Sêmbôk me Jon ithik avîlanô lèk na iwa takis hiving, be ditu elanjô ambô atu be Yisu henang ethak Jon me enang nena, "Wapômbêng ya kombom me thêthôp anông."

³⁰ Metom Palisi lèk kídônga ambô balambung êndô Jon ithik loho, be ditu êv dôming hêndêng lonjanjê atu be Wapômbêng hik thô hêndêng loho.)

³¹ Me Yisu henang nena, "Tem ya nang bisête ethak avîlanô bôlô tiêng? Me loho hitôm ômbête?"

³² Loho me hitôm sêiknena takatu be imô long ethak tom hîlôk me elam hê vo sêiknena vi nena,

" 'Yoômbi yeng beleng vo mólôndô yeng, metom mi olo yeng amî.

Me yoô leng athêng malêng vo mólôndeng, metom mi mólô leng amî.' "

³³ "Bêng yom me Jon Anô Hithik Avîlanô hêlêm me thak hitip ethak nôl lèk waing. Me mólô pôlik ethak yêni be onang nena gôk kambom hîmô hiving yêni.

³⁴ Metom Anô Ya Nakandung hêlêm me heyang nôl lèk hinum waing. Me mólô nang nena, 'Ôngô! Ôpiti êng me thak heyang nôl lèk hinum waing bêng anông. Yêni me na iwa takis lèk na evong kombom kambom ining anô mólô.' "

³⁵ Metom Wapômbêng nali takatu be iwa yêni ya auk thêthôp me loho ning ku tem ningik thô nena auk êng me thêthôp anông."

Avi te hithik Yisu va hethak wel uv mavi

³⁶ Palisi te helam Yisu be hê vo ninjang nôl imbing yêni. Êng me yêni hê hêyô vo ôpêng ya melak me hîlôk imô vo ninjang nôl.

³⁷ Me avi hevong kombom kambom te nang long êng helanjô nena Yisu lèk heyang nôl hîmô Palisi atu ya melak. Êng me hiwa wel uv mavi hîlôk kolopak kékêlô te be hê hêyô melak êng.

³⁸ Me hêlêm eva Yisu dôl bidong va me heleng be mathôk hêv yak hêyô hîmô Yisu vakapô. Me heyav mathôk vê hethak yêni da kwandôk njaung. Me hingu Yisu vakapô lômbôlông me hiwa wel uv mavi atu be hithik Yisu vakapô hethak.

³⁹ Palisi atu be helam Yisu hêlêm heyang nôl hiving inda hêyê nôl êng be la hêv nena, "Betha anô ti me plopet te ma, êng me tem neyala nena avi atu be hêthôm yêni me avi hevong kombom kambom te."

⁴⁰ Yisu heyala ôpêng ya auk be henang nena, "Saimon, yîning ambô te hêk vo ya nang ethak ong."

Me Saimon henang nena, "Kídônga, nonang."

⁴¹ Me Yisu henang nena, "Anô yi bôk iwa valuseleng hêk anômbêng te. Anô yang hiwa hitôm 500 me yang hiwa hitôm 50 be thêi ning tôp hêk denang.

⁴² Me thêi mi hitôm êngêv valuseleng êng viyang amî. Be ditu anômbêng êng henang ethak thêi luvi nena, 'Tôp viyang dô lèk.' "

Yôv me Yisu henang ik Saimon ling nena, "Lem hêv nena anô yi êng yang sê ditu la hiving ôpêng bêng anông?"

⁴³ Me Saimon enang viyang nena, "Betha yang atu be hiwa valuseleng bêng ma."

Me Yisu henang nena, "Honang ambô thêthôp."

⁴⁴ Me Yisu hik i lîling me hêyê avi êng be henang ethak Saimon nena, "Nôngô avi ti. Ya havutak ayô yong melak kapô me mi hôev njanam be ya hathik yaveng amî. Metom avi ti hithik yaveng hethak yêni da mathôk be heyav vê hethak kwandôk njaung.

⁴⁵ Me ya hayô athak yong melak kapô me mi hingu ya amî, metom wakma êng

ele be diti me mîng avî ti hingu yavenkapô lômôlông me mî hetak amî.

⁴⁶ Me mî huwa wel be hongathô hêyô himô ya kwandôk amî, metom avî ti hiwa wel uv mavî be hengathô hêyô himô yavenkapô.

⁴⁷ Be ya hanang ethak ong nena avî ti la hiving ya bêng anông, be ditu aô yala nena ya kambom bêng anông lêk hêv yak yôv. Metom avîlanô takatu lejing êv nena ining kambom takatu be Wapômbêng hêv vê me doke yom, êng me tem lejing imbing yêni doke bêng yom."

⁴⁸ Me Yisu henang ethak avî êng nena, "Yong kambom sapêng lêk hêv yak yôv."

⁴⁹ Me avîlanô takatu be imô Saimon ya melak elanjô ambô êng me enang ethak i nena, "Ôpiti me opalê be ditu hêv kambom vê?"

⁵⁰ Me Yisu henang ethak avî êng nena, "Ong da yong hôêv iving hevong be lêk ong mavî. Nu lêk lembali."

8

Avî doho êv Yisu loho livung

¹ Yôv me Yisu hê hevong melak lông lômôlômbô be henang Ambô Mavî hethak Wapômbêng ya lêklinyak bêng. Me Yisu ya ña hîndông lauming be lahavôyi

² lêk avî takatu be bôk hêv gôk kambom lêk kômbôk vê hêk loho eveng hiving yêni. Avî takatu te me Malia nang Makdala sêmbôk be gôk kambom bahevi be lahavôyi etak yêni.

³ Me avî yang me Joana Kusa yanavî. Kusa me ôpatu be heyangging Helot ya melak. Me te me Susana lêk avî bêng anông iving. Avî takêng thak êv Yisu loho livung hethak ining nômkama.

Ambô dôhô hethak anô te hekaliv yanvêk

(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Avîlanô bêng anông êlêm nang lomelak lomelak be ethak tom vo injê Yisu. Me Yisu henang ambô dôhô te nena,

⁵ "Anô te hê me hekaliv yanvêk hîlôk ya kukapô. Yêni hekaliv yanvêk takêng me vi hîlôk lonjanlê be avîlanô evak pesa lêk menak êpôm be eyang.

⁶ Me doho hîlôk pik lêk valu be hivutak. Metom pik êng moma be yanvêk êng heyeng be hema.

⁷ Me vi hîlôk long yak lêklilu kapô be yak êng hilumbak hiving hêyô yanvêk takêng vov.

⁸ Metom vi hîlôk pik mavî be hipup me hivutak bêng be hik anông hîtôm 100."

Yisu henang ambô takêng yôv me helam kaêk be henang nena, "Môlô ña lêk linjong me ondanô ambô ti katôyang!"

⁹ Me Yisu ya ña hîndông enang ik yêni ling ethak ambô dôhô êng ya ondong.

¹⁰ Me henang nena, "Wapômbêng lêk hik ya auk long kapô thô hethak ya lêklinyak bêng hêndêng môlô yôv. Metom avîlanô vi me thak ya hanang ethak ambô dôhô yom. Be ditu

" 'Loho yê, metom mî êyê katô amî.

Me loholañô, metom mî eyala ya ondong katô amî.' " *Aisaia 6:9*

¹¹ Me Yisu henang nena, "Ambô dôhô êng ya ondong me bênjiti. Yanvêk me hîtôm Wapômbêng ya ambô.

¹² Yanvêk takatu be hîlôk lonjanlê me hîtôm avîlanô takatu be elanjô Wapômbêng ya ambô, me heveng yam me Sakdang hêyô be hêv Wapômbêng ya ambô vê hêk loho kapôlônging vo dô êngêv imbing be Wapômbêng imbua loho vê injêk kambom ya vuli andô.

¹³ Me yanvêk takatu be hîlôk pik lêk valu me hîtôm avîlanô takatu be elanjô Wapômbêng ya ambô be evalong lêk lejing mavî. Metom loho me hîtôm alokwang galôk atu be mî hîlôk pik kapô be hê amî. Be ditu êv iving bidong oyang yom me wakma malêng êyô me etak ining êv iving.

¹⁴ Me yanvêk takatu be hîlôk yak lêklilu kapô me hîtôm avîlanô takatu be elanjô Wapômbêng ya ambô, metom loho ê me pik iti ya malêng hêpôm loho be lejing ik i hethak ining lêkmala be lejing iving valuseleng lêk lejing mavî pik iti. Nôm takêng ithivung Wapômbêng ya ambô thing be loho mî ik anông mavî amî.

¹⁵ Metom yanvêk takatu be hîlôk pik mavî me hîtôm avîlanô takatu be kapôlônging mavî be malêng lêlê. Loholañô Wapômbêng ya ambô be evalong long manjeng me eva lêklokvang be ik anông mavî.

Nôm takatu be hiving i hêk long kapô tem nimbutak yêng

(Mak 4:21-25)

¹⁶ "Anô mî thak êtôm lam be isik thing ethak wing mena ivung himô long kapô te amî. Loho thak êthôkêng eva vo avîlanô takatu be êyô melak kapô me injê danda.

¹⁷ Nômkama takatu be hekopak hêk long kapô me tem nimbutak long yêng. Me nômkama takatu be hiving i hêk auk kapô me tem nimbutak yêng be sapêng eyala.

¹⁸ Bêng be môlôndanô yîning ambô ti katô. Ôpatu be heyal yîning ambô katô me tem Wapômbêng embong be ôpêng eyala

nômkaama doho imbing. Metom ôpatu be mî heyala yîning ambô amî me Wapômbêng tem nimbua auk takatu be ôpêng hesong nena bôk hiwa yôv vê injêk yêni."

Opalê me Yisu talêmbô lo viyanji
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Me Yisu talêmbô lêk viyanji êlêm vo injê yêni, metom avîlanô bêng anông be long putup be mî hitôm êlêm bidong vo yêni amî.

²⁰ Êng me anô te henang ethak Yisu nena, "Lemtambô lêk aviyami eva yêing be lenjing iving injê ong."

²¹ Êng me Yisu henang viyang nena, "Yîning wakatik lêk aiyang loho me na takatu be elanjô Wapômbêng ya ambô be esopa."

Yisu henang be lovak bêng ema
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Wak te me Yisu henang ethak ya na hîndông nena, "Aô na kasik bomang viyang vulu." Êng me ethak yeng te be ê.

²³ Wakma loho ê me Yisu hêkthôm. Me lovak bêng te hêyô be hiyuv kasik be hik ivutak hîlôk yeng kapô be hevong vo nîmô loho thethong îndôk kasik kapô bini.

²⁴ Êng me loho ê ik Yisu ling be enang nena, "Anômbêng, Anômbêng! Tem aô sapêng ama be mî!"

Me Yisu hiviyo be hethang lovak lêk kasik budum bêng atu me hema be hêk tînjeng.

²⁵ Yôv me Yisu henang ethak loho nena, "Anja mîlô ning ôêv iving himô sê?" Me loho song kambom be êkô me enang hê be hêlêm nena, "Ôpiti me opalê be ditu henang ambô hêndêng nînam lêk lovak be elanjô ya ambô be esopa?"

Yisu hêv gôk kambom vê hêk anô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Me loho iwa yeng êng be ivup êyô kasik be ê avîlanô Gelasa ining pik. Long êng hêk Galili viyang vulu.

²⁷ Me loho ethak linjang me Yisu hetak yeng be hê me anô te be thak gôk kambom bêng anông imô hiving yêni nang melak lông êng hêlêm hêpôm Yisu. Ôpêng bôk hetak ya melak me hê himô kalang be heveng kôlômbêng.

²⁸⁻²⁹ Na long êng thak ekak ôpêng bang lo va lêku hethak yakseng me êv anô te vo heyangjing. Metom gôk lêlêik êng thak hêyô be hîlônîng ôpêng be hêsô yakseng êng kisi me hiwa ôpêng be hê hêndô himô long thiliv.

Me anô êng hêyê Yisu be heleng be hesanjiyak be hekaliv inda hê hêk bidong Yisu va. Êng me Yisu henang ethak gôk atu nena, "Notak ôpiti be nu." Êng me ôpêng helam lêklala bomang nena, "Yisu, ong Wapômbêng Leng Anông Bing Nakandung,

lem hiving nombong ômbête êndêng ya? Dô nongêv vovang êndêng ya andô!"

³⁰ Êng me Yisu henang ik ôpêng ling nena, "Yong athêng bisê?"

Me ôpêng henang nena, "Yîning athêng nena Na Vovak Yalimamôk," vômbe nena gôk kambom bêng anông imô yêni kapô.

³¹ Me gôk kambom takêng epetenak Yisu lômôiông nena, "Dô nômî yoondôk lovang atu be ya ondong mî andô."

³² Me bok bêng anông eyang tak imô dum te ya likîning. Be ditu gôk kambom takêng epetenak Yisu nena, "Nongêv yoô andôk bok takdaku kapô." Êng me Yisu hetak loho be ê.

³³ Me gôk kambom takêng etak ôpêng me ê îlôk bok takêng kapô. Me bok takêng evothong be ethak i mayaliv hîlôk wanda êng be ê êv yak hîlôk kasik bomang be nînam helok sapêng vônô.

³⁴ Me na takatu be eyangjing bok êyê nôm êng me îsôv be ê enang mayaliv heveng lomelak.

³⁵ Me avîlanô elanjô be êlêm êyê nena ômbête hivutak long êng. Loho yô vo Yisu me êyê ôpatu be gôk kambom bêng anông bôk imô hiving yêni, ôpêng ya auk lêk mavi be hipuk kwak be himô bidong Yisu va. Me loho yê be êkô kambom.

³⁶ Me na takatu be êyê nôm êng enang hêndêng avîlanô takatu hethak nôm takatu be Yisu hevong hethak ôpêng be hivutak mavi.

³⁷ Me avîlanô Gelasa sapêng êkô be elowaling kambom be enang vo Yisu tak loho bini bôyang. Êng me Yisu lêk ya na hîndông ethak yeng be îvôê Galili hethak lonjô.

³⁸ Me anô lêk gôk kambom atu be lêk mavi hepetenak Yisu lêklôkwang be henang nena, "Hitôm ya thôk imbing ong?" Metom Yisu hêv ôpêng be hê me henang nena,

³⁹ "Numbunnu yong long me nonang êndêng avîlanô ethak nômbêng atu be Wapômbêng hevong êndêng ong." Êng me hîvô hê ya long me henang ethak avîlanô sapêng hethak nômbêng atu be Yisu hevong ethak inda.

Avena hema lêk avî kômbôk
(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hele hê kasik bomang viyang vulu hethak lonjô me avîlanô bêng anông lêk eyangjing yêni himô linjang be iwa yêni thô.

⁴¹ Me anômbêng heyangjing melak yeng te hêlêm be ya athêng nena Jailus. Ôpêng eya vabudum thîvô himô Yisu va me henang ik yêni ling lêk kapô malêing vo Yisu imbing inda bini ya melak

⁴² vombê nena nalavî tom yom be hêpôm kômbôk be hevong ema. Nalavî êng ya sondakbêng me hitôm lauming be lahavôyi.

Be ditu Yisu hiving inda be hê me avîlanô bêng anông ê iving be ekalambu yêni thing.

⁴³ Me avî te heva avîlanô takêng livông be hiwa kômbôk lêkma helom hêk wak nômbêng iti hitôm sondakbêng lauming be lahavôyi. Be thak hêv ya nômkama sapêng hêndêng dokta*, metom loho te mî hitôm nembong be yêni mavî amî.

⁴⁴ Avî êng hêlêm bidong vo Yisu dômlôkwang me hêthôm Yisu ya kwêv dêim ya dang yom me ketheng oyang me lêkma êng hekapôk.

⁴⁵ Êng me Yisu henang ik ling nena, "Opalête hêthôm ya?"

Me avîlanô takêng enang nena, "Yoô mî." Me Pita henang nena, "Anômbêng, avîlanô bêng anông ekalambu ong thing be ditu êthôm ong."

⁴⁶ Metom Yisu henang nena, "Anô te hêthôm ya be ya hasae nena yîning lêklôkwang doho hêv yak."

⁴⁷ Me avî êng hêyê nena mî hitôm nimbung i amî. Be ditu hêkô be helowaling be hê me heya vabudum thîvô hîmô bidong Yisu va. Me hîmô avîlanô malejing me henang ondong alê atu be yêni hêthôm Yisu bêng lêk yêni hivutak mavî ketheng oyang bisê.

⁴⁸ Me Yisu henang ethak avî êng nena, "Yîning avena, yong hôêv iving hevong be lêk huvutak mavî. Nu lêk lembali."

⁴⁹ Yisu henang ambô heva denang me anô te hêlêm nang Jailus ya melak be henang nena, "Nalum avî lêk hema yôv, be ditu notak kîdôngga me dô nôngêv ku bêng êndêng yêni andô."

⁵⁰ Yisu helañô ambô êng me henang ethak Jailus nena, "Dô nôkô andô. Nôngêv imbing yom me nalum avî tem nimbutak mavî."

⁵¹⁻⁵³ Yisu hêyô melak êng me avîlanô eleng athêng malêng lêk lejing malêng bêng hethak avena êng îmô. Me Yisu henang ethak loho nena, "Athêng dô. Yêni hêkthôm yom me mî hema amî." Metom loho yala nena lêk hema yôv be ditu emalik ethak yêni. Me Yisu hêndô avîlanô ni imbing yêni, be ditu hiwa Pita lo Jon me Jems lêk avena êng talêmbô lo lambô yom be ê melak kapô hiving yêni.

⁵⁴ Me hevalong avena êng hîmô bang me henang nena, "Yîning avena, numbiyô!"

⁵⁵ Me avena êng ya dôhê hêyô hîlôk kôpik hethak lonjô me bôlôtom oyang me hiviyo.

Me Yisu henang vo êngêv nôm êndêng avena êng vo ninjang.

⁵⁶ Me talêmbô lo lambô esong kambom. Metom Yisu henang lêklôkwang nena dô enang nôm êng bêng ethak anô te andô.

9

Yisu hêv aposol lauming be lahavôyi be ê

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yisu helam aposol lauming be lahavôyi hethak tom me hêv lêklôkwang lêk athêng bêng hêndêng loho vo êngêv gôk kambom sapêng vê lêk embong avîlanô kômbôk mavî.

² Yôv me yêni hêv loho be ê vo enang ambô ethak Wapômbêng ya lêkinyak bêng lêk embong avîlanô lêk kômbôk mavî.

³ Me Yisu henang ethak loho nena, "Môlô nu lomelak lomelak. Me dô umbua nômate imbing môlô andô. Dô umbua kwandang lêk vak me nôm lêk valuseleng andô. Me môlôngik kwêv tom me dô umbua kwêv yang imbing andô."

⁴ Melak alêla takatu be môlô yô me ômô melak êng yom endebe otak long êng be unu bôyang.

⁵ Metom long takatu be mî iwa môlô thô amî, be wakma môlô tak long êng be ô, me unggik limbalôm takatu be hîmô vemimkapô vê îndôk loho malejing vo ningik ining kambom thô."

⁶ Yôv me loho ê eveng lomelak lomelak be enang Wapômbêng ya Ambô Mavî lêk evong avîlanô lêk kômbôk mavî.

Helot la hêv nena Yisu me opalê

(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

⁷ Galili ning anômbêng Helot elañô nôm takatu be Yisu hevong be la hêv bêng anông hethak vombê nena anô doho enang bêngiti, "Jon hiviyo hêk nâma hethak lonjô."

⁸ Me anô doho enang nena, "Elaija hêlêm," me doho enang nena, "Plopet taksêmbôk te hiviyo hethak lonjô."

⁹ Êng me Helot henang nena, "Bôk ya handambêng Jon lôkbudum kisi yôv, metom Yisu me opalête be ya halarñô avîlanô enang ambô takiti hethak yêni?" Êng me yêni hevong vo ninjê Yisu.

Yisu hevakông avîlanô hitôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰ Me aposol îvôlêm êyô me enang kôkôthing ethak nôm takatu be loho vong êndêng Yisu. Yôv me Yisu helom loho da yom be hê melak lônge te be ya athêng nena Betsaida.

* 8:43 8:43 Grik ining kapua bôo doho me mî ekavu ambô ti nena hêv ya nômkama sapêng hêndêng dokta amî.

¹¹ Metom avılanô bêng anông eyala long atu be Yisu hê. Êng me loho sopa yêni be ê. Loho ê éyô vo Yisu me yêni hiwa loho thô. Yôv me yêni henang ambô hethak Wapômbêng ya lêklijyak bêng be hevong avılanô lêk kômbók ivutak mavî.

¹² Me hêndêng yathindang hêmbók me aposol lauming be lahavôyi takatu êlêm me enang ethak yêni nena, "Aômô long thiliv, be ditu notak avılanô takiti vo ini melak lêk long takatu be hîmô bidong vo ethalo ning nôm lêk long injêk."

¹³ Metom Yisu henang nena, "Mî, môlô da tem ombakông loho." Me loho nang nena, "Yoô ning polom bahevi me alim nanam yi yom hîmô be mî hitôm amî. Bêng be tem yoôna vo angêv nôm vuli vo avılanô nômbêng itiêng mesa?"

¹⁴ Loho nang ambô êng vômbe nena anô bêng anông itôm 5,000 ma ditu îmô.

Me Yisu henang ethak ya aposol nena, "Onang ethak avılanô nena ithining i itôm 50 50 be indók îmô lundum lundum."

¹⁵ Aposol evong bêng hêndêng avılanô be sapêng îlôk îmô bing.

¹⁶ Me Yisu hiwa polom bahevi lêk alim yi atu be hêyê leng me hêv la mavî. Yôv me hekavli me hêv hêndêng aposol be îmbi tham hêndêng avılanô nômbêng atu.

¹⁷ Be avılanô sapêng eyang be lenjinyak. Me noma wata vi atu be hîmô me aposol ithup îlôk vak tham lauming be lahavôyi.

*Pita henang nena Yisu me Mesaya
(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)*

¹⁸ Wak te me Yisu heteng mek me ya na hîndông yom îmô hiving yêni. Me Yisu henang ik loho ling nena, "Avılanô thak lenjing êv nena ya opalête?"

¹⁹ Me loho nang viyang nena, "Doho nang nena ong me Jon Anô Hithik Avılanô. Me doho nang nena ong me Elaija. Me doho nang nena ong me plopet bôô te hiviyo hethak lonbô."

²⁰ Me Yisu henang ik loho ling nena, "Me môlô da lemim nena ya me opalête?"

Me Pita henang viyang nena, "Ong me Mesaya atu be Wapômbêng hêv hêlêm."

²¹ Êng me Yisu henang lêklokvang hêndêng loho vo dô enang ambô êng bêng êndêng anô te andô.

²² Me henang nena, "Wapômbêng bôk itôk yôv nena Anô Ya Nakandung atu tem nimbua malêng lêk vovang bêng anông. Me avaka lêk na bêngbêng îmbók da lêk kîdôngga ambô balambung tem ende dôming liling êndêng yêni. Me tem injik yêni vônô. Me hitôm wak lô me tem nimbîyo ethak lonbô."

Kombom aômbutak itôm Yisu ya na hîndông

²³ Me yêni henang ethak avılanô sapêng nena, "Anô te hevong vo nesopa ya, êng me nende dôm liling êndêng yêni da me nimbua ya alovalasing be nesopa ya wak nômbêng iti sapêng.

²⁴ Vômbe nena ôpatu be la hiving ya lêkmala pik bêng anông be hevalong long, ôpêng tem mî nimbua lêkmala anông amî. Metom ôpatu be hetak ya lêkmala be hesopa ya, ôpêng tem nimbua lêkmala anông.

²⁵ Anô te hiwa nômkama pik sapêng metom hêndêng wakma ya lêkmala hêv yak, me ya nômkama takêng tem nêngêv yêni livung bisê vo nimbua lêkmala anông?

²⁶ Me anô te moma vo ya lêk yîning ambô be wakma Anô Ya Nakandung hele hêlêm hiving ya danda lêkmanging lêk Lambô ya me anêla matheng ining, me tem yêni moma vo ôpêng bêng yom.

²⁷ Ya hanang avanông êndêng môlô nena Wapômbêng ya lêklijyak bêng tem nêlêm. Me môlô vi atu be ova long iti tem ômô lêkmala denang me ôngô nôm êng imbing."

*Yisu lijikôpik hivutak yanda
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

²⁸ Yisu henang ambô êng yôv me wak bahevi be lahavôlô hele be hê. Me hiwa Pita lo Jon me Jems be loho ethak dum te be hê vo neteng mek.

²⁹ Yisu heteng mek denang me thohav lo ma hivutak yanda be ya kwêv hivutak thapuk hitôm damak êv.

³⁰⁻³¹ Me bôlôtom oyang me anô lokwanji lêk danda lêkmanging éyôva be enang ambô hiving yêni. Yang me Moses me yang me Elaija. Thêi nang ambô hiving Yisu hethak nôm takatu be Yisu tem nembong be ningik anông îmô Jerusalem endebe netak pik iti bini.

³² Me Pita hiving Jon lo Jems malenjing eyang be êkthôm. Metom iviyo me êyê Yisu ya danda lêkmanging lêk anô yi eva hiving yêni.

³³ Me thêi ê vini me Pita henang ethak Yisu nena, "Anômbêng, mavî anông vo lêk aômô long iti. Tem yoôndav melak lêkkôpik lokwanjô, te vo ong me te vo Moses me te vo Elaija." Pita hithông nena henang ambô alête bêng.

³⁴ Pita henang ambô denang me mavông te hêyô be heva loho thing be êkô kambom.

³⁵ Me ambô te hêlêm nang mavông êng kapô nena, "Diti me yîning Wakna be bôk ya hatôk yêni yôv vo nembong yîning ku, be ditu ondanjô ya ambô."

³⁶ Ambô êng hivutak yôv me loho yê Yisu yom lèk heva. Pita lo Jon me Jems mî enang hêndêng anô te hethak nôm takatu be êyê lo elanjô amî.

Yisu hêv gôk kambom vê hêk wakna te (Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Hiviyô heyang me Yisu loho tak dum me loho lôk be ê me avîlanô bêng anông ê êpôm yêni.

³⁸ Me ña takêng te helam nena, "Kîdônga, ya hapetenak ong vo nongêv yîning wakna livung, vômbe nena yîning wakna tom yom.

³⁹ Be gôk kambom te thak hekako yêni me bôlôtom oyang me hesanjyak be helowaling be apôk thapuk hivutak ambôlêk. Gôk êng hivuling yêni lijkôpik kambom anông me mî thak hetak yêni doke amî.

⁴⁰ Bôk ya hapetenak yong ña hôngdông lèklokvang vo êngêv gôk kambom êng vê, metom loho mî hitôm amî."

⁴¹ Me Yisu henang viyang nena, "Môlô avîlanô bôlô tiêng mî ôêv iving be osopa lonjanlê thêthôp amî! Wak vithê tem ya mô imbing môlô be yambua môlô ning malêng imbing môlô? Umbua wakna êng êlêm."

⁴² Me wakna êng heveng be hê hêndêng Yisu denang me gôk kambom êng himbi yêni vôkê hîlôk pîk me hevong be helowaling kambom. Metom Yisu hethang gôk lêlêik êng lèklokvang me hevong wakna êng be hivutak mavî me hêv êndêng lambô hethak lonbô.

⁴³ Me avîlanô sapêng ipîndik kambom hethak Wapômbêng ya lèklokvang êng.

Yisu henang bôlôyang hethak ya ñama (Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Hêndêng wakma êng me avîlanô sapêng lejing êv bêng anông hethak nôm takatu be Yisu hevong. Me Yisu henang ethak ya ña hîndông nena,

⁴⁴ "Môlôndanô ambô ti be tem ya nang katôyang. Anô te tem netak Anô Ya Nakan-dung indôk ya ñakyo baherjing."

⁴⁵ Metom ya ña hîndông ithông ambô êng ya ondong paling, vômbe nena ambô êng ya ondong me himô kapô. Lêk êkô enang ingik yêni ling vo nenang ya ondong bêng êndêng loho.

Opalête hetaving i me nimung vo môlô (Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ Me Yisu ya ña hîndông ikôki nena loho ali alête me nimbutak anô nimung vo loho.

⁴⁷ Metom Yisu heyala loho ning auk êng be hiwa sêik yaôna te be hîting eva bidong yêni da.

⁴⁸ Me henang ethak loho nena, "Ôpatu be hiwa sêik nate bējiti thô hethak yîning

athêng me hitôm hiwa ya thô. Me ôpatu be hiwa ya thô me hitôm hiwa ôpatu be hêv ya be ya halêm thô hiving. Me ôpatu be hetaving i hele be yaônalêk himô môlô livông ditu hivutak anô nimung vo môlô."

⁴⁹ Me Jon enang nena, "Anômbêng, yoô yê anô te hêv gôk kambom vê hethak yong athêng. Metom yêni me mî aô te amî, be ditu yoô nang vo netak ku êng."

⁵⁰ Metom Yisu henang nena, "Dô omba yêni thing andô. Ôpatu be mî hipôlik ethak môlô amî, ôpêng me heva hiving môlô."

Avîlanô Samalia êndô Yisu

⁵¹ Wakma Wapômbêng tem nimbua Yisu bini leng me lèk bidong, êng me yêni latom vo ni Jerusalem.

⁵² Me yêni hêv anô doho be ê melak te hêk Samalia vo epesang nômka imung vo yêni.

⁵³ Metom avîlanô long êng êndô imbua yêni thô vômbe nena eyala nena yêni hê vîni Jerusalem.

⁵⁴ Ya ña hîndông yi Jems lo Jon êyê nôm êng be enang ik yêni ling nena, "Anômbêng, yêindam amela nang leng be nîndôk ethang loho mesa?"

⁵⁵ Metom Yisu hik i lîfing me hethang thêi.

⁵⁶ Me loho ê melak yang.

Malêng vo esopa Yisu (Mat 8:18-22)

⁵⁷ Loho veng lonjanlê be ê me anô te henang ethak Yisu nena, "Long nôm-bêng atu be hô me tem ya sopa ong."

⁵⁸ Me Yisu henang viyang nena, "Avung yatap ining pîk ambuang imô me menak ining unak imô, metom Anô Ya Nakandung atu me ya long ninjêk mî."

⁵⁹ Me Yisu henang ethak anô yang nena, "Nosopa ya."

Metom ôpêng enang nena, "Anômbêng, notak ya vo ya nandav wakamik yôvêm."

⁶⁰ Me Yisu henang ethak ôpêng nena, "Notak ña dôhônông bok ema yôv vo loho da endav ining ñama. Me yong ku me nu nang Ambô Mavî bêng ethak Wapômbêng ya lêkinyak bêng."

⁶¹ Me anô yang enang ethak Yisu nena, "Anômbêng, tem ya sopa ong. metom notak ya vo ya nang ya leng mavî êndêng yîning avîlanô yôvêm."

⁶² Me Yisu henang viyang nena, "Ôpatu be heveng lonjanlê be hik mandaluk lîfing, ôpêng mî hitôm nembong Wapômbêng ya lêkinyak bêng ya ku mavî yang amî."

10

*Yisu hêv avilanô hitôm 72 be ê
(Mat 11:20-24)*

¹ Yôv me Anômbêng hitôk avilanô vi hitôm 72 be hêv loho yiyi imung be ê hêndêng melak lông takatu be tem yêni ni.

² Me yêni henang ethak loho nena, "Nôm bêng anông lêk hîyôk imô kukapô, metom na ku tomtom yom. Be ditu môlô teng mek êndêng ku ya alang vo nêngêv na ku bini vo ithup nôm anông.

³ Môlô nu. Ya hêv môlô be ô hitôm boksihip nali imô avung yatap livông.

⁴ Me dô môlômbua vak valuseleng lêk vak me verjîkapô bokgôp imbing andô. Me dô onang waklivông ethak anô te be okam indôk lonđanjê andô.

⁵ "Môlô yô melak te kapô me môlô nang ethak loho nena, 'Wapômbêng ya lambali himô hiving môlô.'

⁶ Anô lambali te himô melak êng, êng me môlô ning ambô mavî êng tem nimô imbing yêni. Me mî, êng me tem ambô êng nimbôlêm vo môlô da ethak lonbô.

⁷ Me môlô mô melak êng yom. Me ongwang be unum nôm takatu be êv hêndêng môlô yom hitôm môlô ning ku ya vuli. Me dô môlô nu thak melak viyang mayaliv andô.

⁸ "Môlô yô melak lông te be iwa môlô thô be êv nôm hêndêng môlô, êng me ongwang.

⁹ Me môlômbong loho ning avilanô lêk kômbôk imbutak mavî me môlô nang bêngiti, 'Wapômbêng ya lêklinyak bêng lêk hêlêm bidong vo môlô.'

¹⁰ Metom mî iwa môlô thô amî, êng me môlô nu me omba lonđanjê be môlô nang nena,

¹¹ 'Môlô ning melak lông ya limbalôm atu be himô yoô verjing kapô me yoô ik vê hîlôk môlô malemim vo ningik thô nena môlôlvong kambom. Metom lemim êngêv katô vômbe nena Wapômbêng ya lêklinyak bêng lêk bidong.'

¹² Ya hanang ethak môlô nena waklavông atu be Wapômbêng tem nembong ambô ethak avilanô me avilanô long atu be mî iwa môlô thô amî, loho ning malêng me tem nimbô thak vo avilanô kambom nang Sodom.

¹³ "Alitaknena, môlô avilanô Kolasin lo Betsaida! Bôk môlô yê nôm thamtham lomalama. Metom bôk yambong nôm thamtham takêng imô Taia lo Saidon livông, ketheng oyang me tem ingik kwêv

kambom lêk ethav amela kambôk ethak lunjîkwandôk be ende kapôlônging liling.

¹⁴ Waklavông Wapômbêng ithô avilanô pik lelaliling, êng me môlô ning malêng tem nimbô thak vo avilanô Taia lo Saidon ining!

¹⁵ Me môlô avilanô Kapenaom, tem êngêv môlô ning athêng ling ethak leng mesa? Mî, tem môlôndôk bunu na ema ning long!"

¹⁶ Yisu henang ethak ya na hîndông nena, "Anô te helañô môlô ning ambô, êng me ôpêng helañô yining ambô hiving. Me anô te hele dôm liling hêndêng môlô, êng me yêni hele dôm liling hêndêng ya hiving. Me anô te hele dôm liling hêndêng ya, êng me yêni hele dôm liling hêndêng Ôpatu be hêv ya be ya halêm hiving."

*Avilanô 72 takatu ivôlêm hethak lonbô
(Mat 11:25-27; 13:16-17)*

¹⁷ Avilanô 72 takatu ivôlêm ethak lonbô me lejing mavî bêng anông be enang nena, "Anômbêng, hethak yong athêng me gôk kambom elañô yoô ning ambô be esopa."

¹⁸ Me Yisu henang nena, "Ya hayê Sakdang hêv yak hîlôk leng hitôm damak.

¹⁹ Ondañô. Bôk ya hêv lêlôkwang hêndêng môlô yôv vo môlômbak bôyiv lêk nalivang pesa. Me môlô hitôm okav Sakdang ôpatu be môlô ning ñakyo ya lêlôkwang sapêng li. Me nômate mî hitôm nimbuling môlô amî.

²⁰ Me dô môlô lemim mavî bêng anông be onang nena gôk kambom elañô môlô ning ambô andô, metom môlô lemim mavî ethak Wapômbêng bôk hekavu môlô ning athêng yôv hêk melak leng."

²¹ Yôv me Lovak Matheng hevong Yisu kapô mavî be henang nena, "Wakamik, ong me pik lo leng ya alang! Lêk huvung yong auk vo na auk bêng me huik thô hêndêng na takatu be itôm sêknena. Be ditu ya hêv yong athêng ling! Wakamik, avanông ong da hosopa yong lem hiving be ditu hovong bêng.

²² "Wakamik bôk êv nômkama sapêng hêndêng ya yôv. Me anô te mî heyala Nakandung atu katô amî, me Wakamik yom. Me anô te mî heyala Wakamik katô amî. Me Nakandung lêk na takatu be Nakandung la hiving ningik lambô thô êndêng loho yom."

²³ Me Yisu hik i liling be henang ethak ya na hîndông yom nena, "Wapômbêng hevong mavî hêndêng môlô be môlô yê nôm takiti.

²⁴ Ya hanang ethak môlô nena sêmbôk me plopet lêk king bêng anông lejing iving injê nôm takiti be lêk môlô yê, metom mî yê

amî. Me leñing iving endanô ambô takiti be lèk môlô lanjô, metom mî elanjô amî."

*Anô Samalia mavi te
(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)*

²⁵ Wak te me anô lèk auk ethak ambô balambung te hiviyô heva vo neyek Yisu be henang nena, "Kîdôngga, tem yambong ômbête vo yambua lèkmala îtôm wak nômbêng iti sapêng?"

²⁶ Me Yisu henang ik ôpêng ling nena, "Ambô balambung henang bisête? Me hosam ambô êng be hoyala bisête?"

²⁷ Me ôpêng enang viyang nena, "Lem imbing Anômbêng yong Wapômbêng injêk ong kapôlôm lèk dôhólôm me lèklôkwang lèk yong auk sapêng. Me lem imbing yong avilanô môlôô hitôm lem hiving ong da."

²⁸ Me Yisu henang nena, "Avanông. Nombong bêng me tem numbua lèkmala."

²⁹ Metom hevong vo avilanô injê nena yêni me anô auk mavi be ditu henang nena, "Yîning avilanô môlôô me ña sêla?"

³⁰ Me Yisu henang viyang nena, "Anô te hetak Jerusalem me hivup hilôk be hê Jeliko. Êng me ña vani êyê yêni be ik inda kambom anông be hemayak hêk lonjanlê me iwa ya nômkama vani be ê."

³¹ Hêndêng waklavông êng yom me anô himbôk da te hesopa lonjanlê êng ivup ilôk be hê. Me hêyê ôpêng, metom hivup ilôk lonjanlê vi hele be hê.

³² Bêng yom me anô ondong Livai* te hivup ilôk lonjanlê tomêng yom hele me hêyê ôpêng, metom hivup ilôk lonjanlê vi atu hele be hê.

³³ Yôv me anô Samalia* te hivup ilôk lonjanlê êng hele me hêyê ôpêng be lahiki.

³⁴ Be ditu yêni hê hêndêng ôpêng me hengathô waing lèk wel hethak ya palê me hithum. Yôv me hiwa ôpêng be hetak hêyô himô ya bokdonji me helom be hê melak vathi te me yêni da heyangging.

³⁵ Hiviyô heyang me hêv valuseleng silva yi hêndêng melak alang be henang nena, 'Noyangging anô ti mavi. Me valuseleng iti mî hitôm amî be wakma atu ya havôlêm be hotak doho êyômô long hiving, me tem ya wê yong valuseleng takêng viyang.'

³⁶ Yisu henang ambô dôhông êng yôv me henang ik anô lèkauk ethak balambung êng ling nena, "Lem hêv bisête? Ôpatu be ña kambom ik me loho alialê ditu hitôm ya anô môlôô te?"

³⁷ Me anô lèkauk ethak balambung atu henang viyang nena, "Ôpatu be hêv kapô hêndêng yêni."

Me Yisu henang ethak ôpêng nena, "Nu me nombong bêng yom."

Yisu himô Mata lo Malia ning melak

³⁸ Yisu lèk ya ña hîndông eveng be ê me Yisu hêyô melak lông te be hê. Me avi te be ya athêng nena Mata hiwa Yisu thô be hê himô ya melak.

³⁹ Me Mata yang molok Malia himô bidong vo Anômbêng va be helanjô ya ambô.

⁴⁰ Metom Mata lahiki ethak yêni yom evong ku bêng anông vo hepesang nôm. Êng me yêni hê hêndêng Yisu me henang nena, "Anômbêng, lem hêv bisête? Ya havong ku bêng anông me yîning aiyang molok mî hêv ya livung doke amî. Be ditu nonang ethak inda vo nêlêm êngêv ya livung."

⁴¹ Metom Anômbêng henang viyang hêndêng inda nena, "Mata, Mata, bisête be lem ik ong be kapôlôm malêng hethak nômkama lomalama bêng anông?"

⁴² Nômate yom ditu nômbêng be Malia lèk la hiving vo nimbua me lèk iwa nôm êng yôv, be anô te mî hitôm nimbua nôm êng vê injêk yêni amî."

11

*Kombom eteng mek
(Mat 6:9-15; 7:7-11)*

¹ Wak te me Yisu heteng mek imô bôte. Heteng mek yôv me ya ña hîndông te henang ethak yêni nena, "Anômbêng, nôndông yoô vo yoô teng mek îtôm sêmbôk be Jon indông ya ña hîndông."

² Me Yisu henang nena, "Môlô teng mek bênjiti,

" 'Wakamik, nombong yong athêng injêk matheng.

Me yong lèklinyak bêng êlêm.

³ Me nôngêv nôm êndêng yoô îtôm wak nômbêng iti.

⁴ Me notak yoô ning kambom vômbe nena thak yoôtak avilanô vi ning kambom takatu be evong êndêng yoô.

Me dô notak yoôndôk nôm takatu be tem neyek yoô andô.' "

⁵⁻⁶ Yôv me Yisu henang ambô dôhông te hêndêng loho nena, "Bîlîvông bing te me hô hêndêng yong anô môlôô te ya melak be honang nena, 'Aiyang, yîning anô môlôô te

10:25 10:25 Mat 22:35-40; Luk 18:18 **10:27 10:27** Wkp 19:18; Lo 6:5 **10:28 10:28** Wkp 18:5 * **10:32 10:32** Livai me ondong Livai ning lèkmuk takatu be thak êv ña Juda ning ña imbôk da livung lèk êv ña evong ku himô melak matheng kapô livung hiving. * **10:33 10:33** Avilanô Samalia me Juda ning avilanô takatu be ê iwa avilanô hilôk long bôyang ining limi. Thak mî loho êv yeng ilôk Jerusalem iving Juda amî. Be ditu Juda thak itip ethak loho be leñing êv nena loho mî Wapômbêng ya avilanô amî **10:42 10:42** Mat 6:33

hêlêm nang long dêim be lêk hîmô yîning melak be hema vo la be ya nôm mî. Be hîtôm nongêv polom lokwanjlo vo ya mesa?’

⁷ Me yong anô mîlôo atu hîmô ya melak kapô tem nenang viyang nena, ‘Dô nungjik ya ling andô. Lêk yoô ik melak ambôlêk thing be aêkthôm yôv be tem mî yambiyô be yangêv nômate êndêng ong amî.’

⁸ Yêni hêndô nêngêv ya anô mîlôo livung. Metom ya hanang ethak mîlô nena ôpêng enang ik yang êng ling lômbôlông, êng me tem moma be nimbiyô me nêngêv nôm itôm datu be hanang ik yêni ling.

⁹ “Bêng yom me ya hanang ethak mîlô nena, onang ingik Wapômbêng ling me tem nêngêv êndêng mîlô. Me othalo nômate me tem ôpôm nôm êng. Me upindinding melak ambôlêk me tem ningjik kê vo lôho.

¹⁰ Vombê nena na takatu be enang ik Wapômbêng ling me tem imbua. Me ethalo nômate me tem êpôm, me ipindinding melak ambôlêk, me tem ningjik kê vo lôho.

¹¹ “Mîlô sêiknena ning lami, nalum hanang ik ong ling vo ninjang alim nanam me tem nongêv bôyiv kambom te êndêng yêni mesa? Mî!

¹² Mena hanang ik ling vo ninjang menak daluk, êng me tem nongêv njalivang te mesa? Mî!

¹³ Mîlô avilanô kambom, metom thak mîlôyala ôngêv nômkama mavî mavî hêndêng nalumi. Bêng be mîlô ning Kamik atu be hîmô melak leng eyala katôyang ivô ethak vo mîlô ning katik lo kamik, be ditu tem nêngêv Lovak Matheng êndêng na takatu be enang ik yêni ling.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Wak te me Yisu hêv gôk kambom vê hêk anô ambôlêk putup te. Me gôk kambom êng hetak anô êng be hê me anô ambôlêk putup êng enang ambô be avilanô bêng anông êyê be esong kambom.

¹⁵ Metom avilanô doho enang nena, “Gôk kambom ining anômbêng Belsebul* hêv lêklokvang êndêng Yisu, be ditu hêv gôk kambom vê hêk avilanô.”

¹⁶ Me lôho vi evong vo eyek Yisu be enang ik yêni ling nena, “Nombong nôm thamtham te vo ningjik thô ethak yoô nena Wapômbêng êv ong be hîlêm.”

¹⁷ Metom Yisu heyalu lôho ning auk be hanang ethak lôho nena, “Avilanô melak lông te evak i kê hê ondong yi be evong vovak, êng me melak lông êng tem nêngêv yak. Me avilanô ondong te evak i kê hê ondong yi, êng me ondong êng tem nêngêv yak bêng yom.

¹⁸ Me Sakdang ya gôk kambom evak i kê hê ondong yi, êng me Sakdang ya lêklokvang thak heyanging nômkama tem nempa manjeng amî. Ya hanang ambô ti vombê nena mîlô nang nena ya hêv gôk kambom vê hethak Belsebul ya lêklokvang.

¹⁹ Mîlô nang nena ya hêv gôk kambom vê hethak Belsebul ya lêklokvang. Me opalête hêv lêklokvang êndêng mîlô ning avilanô be lôho êv gôk kambom vê? Belsebul mesa opalê? Mî! Mîlô da ning avilanô ik thô nena mîlô ning ambô me lêkwgag.

²⁰ Wapômbêng da hêv lêklokvang hêndêng ya be ya hêv gôk kambom vê hêk avilanô. Be ditu oyala nena Wapômbêng ya lêklinyak bêng lêk hêlêm imô mîlô livông yôv.

²¹ “Anô lêklokvang te hîtôm Sakdang hevalong nômkama vovak be heyanging ya melak, êng me ya nômkama tem nimô mavî.

²² Metom anô te ya lêklokvang bêng anông vo ôpyang êng hîtôm Wapômbêng hêyô be hevong vovak hiving ôpêng hele be hîmô yêni li, êng me tem nimbua ôpêng ya nômkama vovak takatu be hêv iving nena nôm takêng tem nembong be nimbutak lêklokvang. Be ditu ôpatu be lovak me tem nimbi yang atu be hêv yak ya nômkama tham.

²³ “Anô te mî hêv ya livung be yêngjik vovak imbing Sakdang amî, êng me ôpêng heva hiving Sakdang be thêi vong vovak hiving ya. Me anô mî hêv ya livung be hithup avilanô hêlêm bidong vo Wapômbêng amî, êng me hîtôm hindining lôho be isôv mayaliv.

²⁴ “Gôk lêlêik hetak anô te, êng me hê heveng long thiliv vo nethalo long mavî te vo nimbua lovak imô. Be mî hêpôm long te amî, êng me tem nenang nena, ‘Dô me yandena melak sêmbôk atu be ya hamô ethak lojbô.’

²⁵ Me hêyô be hêyê nena melak êng lêk ithi be epesang be hivutak mambung anông.

²⁶ Êng me tem ni vo nethalo gôk bahevi be lahavôyi takatu be ining kambom hivô hetak vo yêni ya be nimbua lôho imbing vo imbutak êyô melak êng kapô ethak lojbô be imô. Êng me ôpêng tem nimô kambom anông vo bôlôyang sêmbôk.”

²⁷ Yisu hanang ambô takêng imô denang me avi te hîmô avilanô nômbêng êng livông be helam nena, “Mavî vo avi atu be hevathu ong be hêv sum êndêng ong, nimô lêk la mavî.”

²⁸ Metom Yisu hanang nena, “Avanông, metom mavî bêng anông vo ôpatu be helanjô Wapômbêng ya ambô be hesopa.”

^{11:15 11:15} Mat 9:34; 10:25 ^{11:15 11:15} Athêng Belsebul iti me kenan ining gôkba te ya athêng, ditu êv êndêng sakdang ^{11:16 11:16} Mat 12:38 ^{11:22 11:22} Kol 2:15 ^{11:23 11:23} Luk 9:50 ^{11:27 11:27} Luk 1:28,42,48

Anô doho leŋing iving injê nôâm thamtham

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹ Avilanô bêng anông êlêm be êlêm. Loho êyô vo Yisu me henang ethak loho nena, "Avilanô bôlô tiêng me avilanô kambom. Loho nang vo yambong nôâm thamtham vo nîngik thô nena Wapômbêng bôk hêv ya be ya halêm, metom tem mî. Loho tem injê Jona ya lavuning yom.

³⁰ Sêmbôk atu me Jona hivutak îtôm lavuning te vo avilanô Ninive êyê. Me lêk iti me Anô Ya Nakandung atu tem nimbutak bêng yom vo avilanô bôlô tiêng injê.

³¹ "Sêmbôk me Siba ning avî kîng hetak ya long me hêlêm nang pik ya dang vo nendaŋô Solomon ya auk mavî. Ondaŋô! Anô te himô long iti me bêng vo Solomon. Metom môlôndô ondaŋô ya ambô. Bêng be waklavông Wapômbêng îthô avilanô pik lelâlîng me Siba ning avî kîng êng tem nenang môlô ning kambom thak môlô seng ambô bêng.

³² Me sêmbôk be avilanô Ninive elanô Jona ya ambô be ele kapôlôŋing lîng. Me anô te lêk himô long iti me bêng vo Jona. Metom môlôndô ondaŋô ya ambô. Bêng be waklavông Wapômbêng îthô avilanô pik lelâlîng me tem avilanô Ninive emba be enang môlô ning kambom takêng bêng.

Danda leŋing kôpik

(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ "Anô mî thak êtôm lam be ivung himô long kapô mena îsik thing ethak wîng amî, mî. Loho thak êthôkêng eva yêng vo avilanô takatu be êyô melak kapô êng tem injê danda.

³⁴ Malemdaluk me hitôm lam vo hêv danda hêndêng lemvmim kôpik. Me malemdaluk mavî me tem danda injê lemvmim kôpik sapêng. Metom malemdaluk kambom me tem momaŋaning bêng injê lemvmim kôpik sapêng.

³⁵ Be ditu noyanging ong katô. Endekeme nosong nena danda himô ong kapô, metom mî momaŋaning imô kapô.

³⁶ Me danda hêk lemvmim kôpik sapêng me momaŋaning mî hêk bôte amî, êng me lemvmim kôpik sapêng tem nimbutak danda îtôm lam hêv danda hêndêng ong."

Yisu henang lêklokwang ethak Palisi lêk kidônga ambô balambung

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Yisu henang ambô yôv me Palisi te henang ik yêni lîng vo ninjang nôâm imbing inda. Êng me Yisu hê hêyô vo ôpêng ya melak kapô be heyang nôâm himô ya balê.

³⁸ Me Palisi êng êyê Yisu hîlôk imô vo ninjang nôâm me mî hîthik bang hitôm Palisi ning kombom amî. Êng me yêni hesong kambom.

³⁹ Me Anômbêng enang ethak yêni nena, "Môlô Palisi thak vôkîng keyek lêk belev vindôm yom, metom môlô kapôlômim hêyô thing ethak kombom kambom lêk malenjing dantang.

⁴⁰ Môlô ŋa molo. Wapômbêng hepe-sang vi yêng lêk vi kapô hiving. Be ditu môlômbôkîng kapôlômim imbing me mî bahemim yom amî.

⁴¹ Metom môlô ning nômkama takatu be himô belev kapô me môlôŋgêv êndêng ŋa nômkama mî vo nêngêv loho livung. Môlômbong bêng me tem môlô ning nômkama sapêng imô mambung mavî injêk Wapômbêng mandaluk.

⁴² "Alitaknena vo môlô Palisi! Vovang bêng tem nêpôm môlô. Thak môlô thup nôâm takatu be thak hevong nôâm vathing be uik tham hê ondong lauming be ôêv ondong te hêndêng Wapômbêng hitôm da. Môlôvong nôâm yaôna êng me mavî, metom ôêv yak ethak ombong nôâm bêng îtôm kombom thêthôp êndêng avilanô lêk lemim imbing Wapômbêng anông. Be ditu dô ombong kombom mavî yang me otak yang andô.

⁴³ "Alitaknena vo môlô Palisi! Vovang bêng tem nêpôm môlô. Môlô lemim iving ômô balê mung imô melak yeng kapô lêk lemim iving avilanô etaving i be enang nena, 'Waklîvong mavî,' êndêng môlô îndôk long ethak tom îlôk.

⁴⁴ "Alitaknena vo môlô! Vovang bêng tem nêpôm môlô. Môlô lêlêik îtôm anô hema te atu be bôk elav bôb be avilanô mî eyala kalang êng amî. Be ditu loho êyôva viling be ivutak lêlêik hêk Wapômbêng mandaluk. Bêng yom me avilanô thak esopa môlô, metom mî eyala nena môlô da me kapôlômim lêlêik kambom amî."

⁴⁵ Kîdônga balambung te helaŋô ambô êng me henang ethak Yisu nena, "Kîdônga, honang ambô êng êndêng Palisi me huik yôv susu hiving."

⁴⁶ Me Yisu henang nena, "Alitaknena vo môlô ŋa lêk auk ethak ambô balambung! Vovang bêng tem nêpôm môlô imbing. Môlô êv balambung lomaloma bêng anông êndêng avilanô vo esopa. Balam-bung takêng me hitôm vak malêng vo loho. Metom mî môlô da ôngêv loho livung doke amî.

⁴⁷⁻⁴⁸ "Alitaknena vo môlô! Vovang bêng tem nêpôm môlô. Limbumi bôk ik plopet bêng anông vônô me môlô lav melak êyô

ining kalang takêng vov be oyanging den-daung. Mólôvong bêng be hik thô nena mólô lôk ethak limbumi ning bôk le long takatu be bôk evong.

⁴⁹ Be ditu Wapômbêng anô lêkauk bêng bôk henang bêngiti, 'Tem yangêv plopet lêk aposol bêng anông êndêng loho, metom loho tem embong kambom êndêng doho me doho tem ingik vônô.'

⁵⁰ Bêng be avilanô bôlôti tem imbua vovang bêng ethak plopet takatu be limi bôk ik vônô hêndêng waklavông Wapômbêng epesang pik hele be hêyô lêk.

⁵¹ Plopet mung atu be ik vônô me Abel me ik bêng ethak be hêlêm hele be hêyô Sekalaia me yandang. Ik yêni vônô hêk melak matheng lêk alakdala imbôk da livông. Ya hanang avanông ethak mólô nena vuli kambom hethak bôk le long takêng tem nêpôm avilanô bôlô tiêng.

⁵² "Alitaknena vo mólô na lêk auk ethak ambô balambung! Vovang bêng tem nêpôm mólô. Mólô bôk okaliv iyam melak ambôlêk imbua auk mavî ethak Wapômbêng hê. Me mólô da thak ôndô ôyô long êng kapô bunu, metom wakma avilanô vi evong vo êyô kapô bini me thak mólô va long thing vo loho."

⁵³ Yôv me Yisu hetak melak êng me kîdônga ambô balambung lêk Palisi lenjing naña kambom be enang ik yêni ling hethak ambô lomalama.

⁵⁴ Loho vong bêng vo embatek yêni be henang ambô te bidoho, êng me tem em-balong inda jêk vo nembong ambô.

12

Oyanging am ethak Palisi ning kombom kambom

(Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ Hêndêng wakma êng me avilanô bêng anông bomang ethak tom be êyô eva venjing long. Me Yisu henang ethak ya na hîndông nena, "Mólô yanging am ethak Palisi ning kombom kambom. Loho thak evong itôm na mavî himô avilanô livông, metom auk lomalama himô kapôlông. Nôm êng me hitôm yis be tem nêmbôv avilanô bêng anông.

² Nôm takatu be hivunji hêk long kapô me tem nimbutak yêng. Me ambô takatu be hivunji me tem avilanô sapêng eyala.

³ Bêng be ambô takatu be mólô nang hêndêng bilivông me tem avilanô endanô êndêng lêkwak. Me ambô takatu be mólô nang thikôthik hîlôk melak kapô, êng me tem emba melak vov be endam bêng ini yêng.

⁴ "Yîning avilanô, ya hanang ethak mólô nena dô ôkô avilanô andô. Loho hitôm ingik lemvim kôpik yom vônô. Me heveng yam me tem mî hitôm embong nômate amî.

⁵ Metom tem yangik ôpatu be tem mólô kô inda thô. Ôpêng me Wapômbêng yom. Yêni hitôm ningik anô te vônô yôvêm me nîmbi ôpêng indôk amela lêkmala. Be ditu ya hanang ethak mólô nena ôkô Wapômbêng yom.

⁶ "Avilanô thak êv vuli menak yaônena hethak valuseleng lêkma yi. Metom Wapômbêng mî hitôm langêv menak takêng te thing amî.

⁷ Avanông bing, bôk yêni hiwa mólô sapêng kwandôk naung thô yôv. Bêng be mólô me bêng vo menak be ditu dô mólô kô andô.

⁸ "Ya hanang ethak mólô nena opalê atu be henang ethak avilanô nena yêni me yîning, me Anô Ya Nakandung atu tem nenang emba Wapômbêng mandaluk be anjêla endanô nena, 'Ôpêng me yîning.'

⁹ Me ôpatu be henang ethak avilanô nena hêndô ya, me tem ya nang emba Wapômbêng mandaluk be anjêla endanô nena, 'Ya hathông ôpêng paling.'

¹⁰ Me anô te henang ambô kambom hethak Anô Ya Nakandung atu, me tem Wapômbêng êngêv ôpêng ya kambom vê. Metom anô te hêyê Lovak Matheng ya ku be henang ambôma hethak nena, 'Diti me Sakdang ya ku,' êng me Wapômbêng tem mî nêngêv ôpêng ya kambom êng vê amî.

¹¹ "Avilanô evalong mólô hêk be iwa ê êyô melak yeng mena ethanang mólô heva na bêngbêng malarjing mena na lêk athêng bêng malarjing, êng me dô mólô kô be lemim êngêv nena, 'Tem yoô nang bisête?' mena 'anang viyang bisê?' Mî.

¹² Hêndêng wakma êng yom me Lovak Matheng tem nêngêv auk êndêng mólô be onang."

Anô lêk nômkama bêng anông

¹³ Anô te heva avilanô nômbêng atu livông me henang ethak Yisu nena, "Kîdônga, wakamik bôk ema yôv be ditu nonang ethak aiyang bêng vo nîmbi wakamik ya nômkama tham ni ondong yi be nêngêv yîning êndêng ya."

¹⁴ Metom Yisu henang hethak ôpêng nena, "Aiyang, opalête hitôk ya vo yambutak mamu ning jas?"

¹⁵ Me Yisu henang ethak avilanô nena, "Mólô yanging am katô vo dô malemim dantang ethak nômkama lomalama andô. Anô te hiwa nômkama bêng anông metom

yêni da mî hitôm nimbua lêkmala ethak ya nômkama takêng te amî."

¹⁶ Yôv me henang ambô dôhô te hêndêng loho nena, "Anô lêk valuseleng bêng te ya nôm ik anông bêng anông heveng kukapô."

¹⁷ Êng me yêni henang ethak yêni da nena, 'Tem yambong ômbête? Ya long ya tak yîning nôm imô mî.'

¹⁸ Me yêni henang nena, 'Bêng be dô me yambong bêniti. Yandining yîning melak sapêng be yandav melak lêkmuk bêngbêng vo yandô yîning nôm lêk nômkama sapêng imô kapô.'

¹⁹ Me tem ya nang ethak ya da nena, "Lêk yôv! Yîning nômkama bêng anông himô be tem yanggang be ya num me ya mô mavi yom itôm sondakbêng nômbêng iti. Me mî hitôm yambong ku te amî."

²⁰ "Metom Wapômbêng henang ethak ôpêng nena, 'Ong anô molo! Bilivông iti me tem yambua yong lêkmala vê be nôma. Me opalê tem nimbua nômkama takatu be hopesang vo ong da?"

²¹ "Bêng yom be malêing iti tem nimbutak avilanô takatu be ithining nômkama bêng anông vo loho da hêk pîk metom loho da me nômkama mî hêk Wapômbêng mandaluk."

Dô mîlô lemim ingik am andô

(Mat 6:25-34)

²²⁻²³ Me Yisu henang ethak ya na hîndông bêng nena, "Lêkmala me bêng vo nôm eyang. Me lenjing kôpik me bêng vo kwêv lo thôp. Be di ti ya hanang ethak mîlô nena, dô lemim êngêv nômkama pîk lomalama bêng anông itôm nôm lêk thôp andô."

²⁴ Mîlô lemim êngêv menak nômbêng iti. Loho thak mî evatho nôm be iwa ya anông amî. Lêk loho ning melak lêk balê etak nôm imô mî. Metom Wapômbêng thak hevakông loho. Be di ti Wapômbêng la hiving mîlô bêng anông hîvô hethak vo menak be tem neyanging mîlô mavi.

²⁵ Be di ti lemim ik am ethak nômate me nôm êng mî hitôm netak wakma te oyang êyômô mîlô ning lêkmala long imbing amî. Mî anông.

²⁶ Mîlô mî hitôm ombong nôma yaôna te bêniti amî. Me hevong bisête be mîlô lemim ik am ethak nômkama bêng vi hiving?

²⁷ "Lemim êngêv thiling vuak. Loho ivutak bisête? Loho thak mî evong ku lêk epesang ining thôp amî. Metom ya hanang ethak mîlô nena thiling vuak mavi takêng ining wamba leleyang hîvô hethak vo King Solomon ya wamba leleyang lomalama sapêng."

²⁸ Bêng be Wapômbêng hêv wamba mavi mavi hêndêng kamung lomalama takatu be

lêk aô yê, metom yamông me tem îmboê ethak amela. Me mîlô me bêng ivô hethak vo kamung takêng, be di ti Wapômbêng tem nêngêv wamba bêng anông êndêng mîlô imbing. Alitaknena, mîlô ning ôêv iving mî bêng amî.

²⁹ Be dô kapôlômim ingik am be othalo nena ongwang ômbê mena unum ômbê andô.

³⁰ Vômbe nena na pîk thak lenjîhiki be ethalo nôm takêng, metom mîlô ning Kamik heyala nôm takatu be mîlô êvyak ethak.

³¹ Be di ti mîlô lemim ingik am vo othalo Wapômbêng ya lêklinyak bêng, me tem nêngêv nôm takêng sapêng êndêng mîlô imbing.

³² "Mîlô boksipsip ondong yaôna, dô mîlô kô andô. Mîlô ning Kamik la mavi vo nêngêv ya lêklinyak bêng êndêng mîlô."

³³ Be di ti uwa valuseleng hethak mîlô ning nômkama me ôngêv êndêng na siv. Ovong bêng me tem umbua vak valuseleng atu be himô wak nômbêng iti. Vak valuseleng êng me nômkama kêkêlô lomalama atu be himô melak leng be ya dang mî. Melak leng me anô te mî hitôm nimbua nômate vanî mena sepbidi mî hitôm imbul-ing nômate amî.

³⁴ Vômbe nena long alê atu be mîlô ning nômkama kêkêlô mavi himô, long êng yom di ti tem mîlô kapôlômim imô imbing.

Mîlô yanging Anô Ya Nakandung atu

(Mat 24:42-51)

³⁵ "Mîlô pesang am be ombong ku me upuk mîlô ning kwak be ôtôm mîlô ning lam be oyanging imô

³⁶ hitôm avilanô ku takatu be eyanging ining anômbêng imô. Loho ning anômbêng êng bôk hê vo heyang nôm iwa avî yôvêm me tem nîmbôlêm ethak lojbô. Wakma hîvô lêm ya long be hipindinding melak ambôlêk me tem ingik melak ambôlêk kê ketheng be imbua yêni thô.

³⁷ Me Mavi vo na ku takatu be ining anômbêng êng hêyô be hêyê nena loho imô lêlê be eyanging yêni himô. Ya hanang avanông ethak mîlô nena anômbêng êng tem nipuk ya kwak ku me nenang vo loho indôk imô elawê balê me tem nêngêv nôm êndêng loho itôm anô ku te.

³⁸ Anômbêng hele hêlêm hêndêng bilivông bing mena lêkbôk momananing ma be hêyê ya na ku mî êkthôm amî me eyanging yêni himô, êng me Mavi vo loho.

³⁹ "Mîlô lemim êngêv ambô ti katô. Melak te ya alang helanjô ambô nena na vanî tem ende ya melak kê, êng me yêni hêk lêlê vo na vanî mî hitôm ende melak êng kê amî."

⁴⁰ Bêng be ditu mólô mô lélê imbing, vômbe nena Anô Ya Nakandung atu tem nendelêm êndêng wakma atu be mólô thông paling be mólô pîndik kambom.”

⁴¹ Me Pita henang nena, “Anômbêng, hôêv ambô dôhô ti hêndêng yoô yom mesa hôêv êndêng avılanô sapêng hiving?”

⁴² Êng me Anômbêng henang nena, “Ya hanang vo ôpatu be hevong ya anômbêng ya ku mavî hîtôm anô lêkauk bêng atu be heyangng nômkama mavî. Melak alang hetak yêni vo neyangng ya ŋa ku be nêngêv nôm êndêng loho itôm wakma atu be hîtôk.

⁴³ Me Mavî vo anô ku êng hêndêng wakma atu be melak alang hîvô lêm hethak lonbô be hêyê nena hevong ku êng hîmô.

⁴⁴ Ya hanang avanông ethak mólô nena melak alang êng tem netak ôpêng vo neyangng ya nômkama sapêng.

⁴⁵ Metom anô ku êng la hêv hêk kapô nena, ‘Lêk bôô anông me mî yîning anômbêng îmôlêm ketheng amî.’ Êng me hik avılanô ku me heyang nôm lêk hinum waing bêng anông hele be helo molo.

⁴⁶ Hevong bêng îmô be hîthông paling me melak alang êyô be ôpêng ipîndik kambom. Êng me melak alang tem nêngêv vovang bêng êndêng ôpêng me nêndô inda îmô imbing ŋa liŋdong kôtông.

⁴⁷ “Anô ku atu be heyala ya anômbêng ya la hiving metom mî hevong nômkama hîtôm ya anômbêng ya la hiving amî me tem nimbua vovang bêng.

⁴⁸ Metom anô ku atu be mî heyala ya anômbêng ya la hiving amî be hevong nômkama kambom me tem nimbua vovang yaô.

“Me avılanô takatu be iwa nômkama bêng anông, êng me Wapômbêng la hiving lohombong ku bêng anông ethak. Me avılanô be iwa nômkama bêng anông be eyangng, êng me Wapômbêng la hiving loho tak bêng anông êyô long imbing be embong ku bêng anông ethak.”

*Yisu hêlêm vo nembak avılanô kê
(Mat 10:34-36)*

⁴⁹ Yisu henang ambô dôhô te nena, “Ya halêm vo yambî amela indôk pîk. Me ya leng hiving anông nena amela êng ethang ketheng oyang.

⁵⁰ Metom tem ya thik ŋanam te atu be lêk mî ya thik amî denang. ŋanam êng me vovang lêk malêng bêng anông be tem ya kapôlông malêng bêng anông embeng endebe nîndôk yandang.

⁵¹ Me mólô song nena ya halêm pîk vo yambong avılanô kapôlônging indôk bîng e? Mî anông! Ya hanang ethak mólô nena ya halêm vo yambak loho kê.

⁵² Yaô be nembeng yam me avılanô bahevi nang melak te tem embak i kê ni ondong yî be lokwanjô tem ende dôming lîlîng êndêng lokwanyî, me lokwanyî tem ende dôming lîlîng êndêng lokwanjô.

⁵³ Me tem embak i kê be lambô tem nende dôm lîlîng êndêng namalô, me namalô tem nende dôm lîlîng êndêng lambô, me talêmbô tem nende dôm lîlîng êndêng nalavî, me nalavî tem nende dôm lîlîng êndêng talêmbô, me yanavî tem nende dôm lîlîng êndêng namalô yanavî, me namalô yanavî tem nende dôm lîlîng êndêng yanavî.”

*Wakma lêk iti ya ondong
(Mat 16:2-3; 5:25-26)*

⁵⁴ Me Yisu henang ethak avılanô nômbêng atu bêñiti, “Thak mólô yê mavông lonjavu hîmô long wak hê hîlôk, êng me mólô nang nena, ‘Ôthing tem nîngik êyô.’ Yôv me ôthing thak hik êyô.

⁵⁵ Me lovak hêlêm nang vi anông me thak mólô nang nena, ‘Tem tak vovang.’ Yôv me thak tak vovang.

⁵⁶ Mólô avılanô ambô yôhîng. Mólô yê leng lo pîk be ôêv ya ondong lelâlîlîng be oyala katôyang, metom wakma lêk iti me mólô thông ya ondong paling.

⁵⁷ “Me bisête be mólô mî ôêv am lelâlîlîng be oyala katô nena ômbête me mavî vo ombong?

⁵⁸ Ondaŋô! Yong ŋakyo te hevong vo nembong ambô vo ong be hiwa ong be hê melak embong ambô. Be mamu veng lonjanjê hê denang, êng me nopesang ambô imbing yêni ketheng. Me mî hovong bêng amî, êng me ôpêng tem nendandi ong lêklokvang kambom bini êndêng jas. Me jas êng tem nêngêv ong ni êndêng kwak bidong. Me kwak bidong êng tem nêmbôv ong kisi bini vo netak indôk kalaondong.

⁵⁹ Ya hanang ethak ong nena tem nômô kalaondong endebe nêngêv yong vuli mena tôp viyang atu be etak sapêng êm.”

13

Môlônđe kapôlômim lîlîng

¹ Yisu henang ambô yôv me anô doho enang ethak inda nena Pailat enang be ya ŋa vovak ik anô Galili doho vônô hêndêng wakma atu be loho îmôk ining da hêndêng Wapômbêng îmô.

² Me Yisu henang viyang nena, “Mólô song nena anô Galili takêng ining kombom kambom hîvô hethak vo avılanô Galili vi be ditu malêng êng hêpôm loho e?

³ Ya hanang ethak mólô nena mî anông. Mólô mî ole kapôlômim lîlîng amî, êng me

maléng bêng tem nêpôm mólô sapêng bêng yom be oma.

⁴ Me anô hitôm 18 takatu be melak dêim nang Siloam hîngôlî be hik loho vônô, êng me mólô song nena loho ning kambom hîvô hethak vo avîlanô Jerusalem ining kambom e?

⁵ Ya ethak mólô nena mî anông. Mólô mî ole kapôlômim lîlîng amî, êng me tem maléng bêng êpôm mólô sapêng bêng yom be oma."

Ambô dôhó hethak alokwang anông mî

⁶ Me Yisu henang ambô dôhó te bênjiti, "Anô te hevatho alokwang pik te heva ya kukapô. Me ôpêng thak hê kukapô êng lômbôlông vo ninjê nena hik anông mesa mî. Metom mî hik amî.

⁷ Êng me yêni henang ethak ya anô ku atu be heyangging kukapô êng nena, 'Nondanjô. Hitôm sondakbêng lokwanjô me thak ya halêm ayê alokwang iti ya va metom mî hik amî. Alokwang iti hivuling yîning pik iti ya thing. Be dô me nonde li.'

⁸ "Metom anô ku êng henang viyang nena, 'Anômbêng, notak emba sondakbêng te imbing vo ya tak pik lèk bokmanjao la ethak ondong yôvêm.

⁹ Be hik anông êndêng sondakbêng yang dake ma, êng me mavî. Me mî, yôv me ming nonde li.' "

Sabat te me Yisu hevong avî dôm lèkgwak te mavî

¹⁰ Sabat te me Yisu hîndông avîlanô hîlôk melak yeng te.

¹¹ Me avî te hîmô be gôk kambom bôk hêv kômbôk hêndêng yêni be hîmô hitôm sondakbêng 18. Avî êng dômlokwang lèkgwak kambom be mî hitôm nembra tololak doke amî me mî anông.

¹²⁻¹³ Me Yisu hêyê yêni be helam nena, "Nôlêm." Êng me hêlêm me Yisu hetak bang hêyô hêk yêni be henang nena, "Avî, ya hêv yong kômbôk vê." Me ketheng oyang me heva tololak ethak lonjô be hêv Wapômbêng ya athêng ling.

¹⁴ Metom anô atu be heyangging melak yeng la maning ethak Yisu hevong avî êng mavî hêndêng Sabat. Êng me anô atu henang ethak avîlanô nena, "Wak bahevi be lahavôtom me wak embong ku. Be ditu mólôlêm êndêng wak takêng vo embong mólô umbutak mavî me dô ôlêm êndêng Sabat andô."

¹⁵ Me Anômbêng henang ôpêng ya ambô viyang nena, "Mólô na ambô yôhîng. Mólô sapêng thak opole mólô ning bokmanjao

lèk bokdonjki ining yak vê be ê inum nanam hêndêng Sabat mesa mî?

¹⁶ Avî ti me Ablaham lim te. Sakdang hekak yêni long hethak kômbôk hitôm sondakbêng 18. Me kambom vo ya pole ya yak vê êndêng Sabat mesa?"

¹⁷ Yisu henang ambô êng me na takatu be ipôlîk ethak yêni elanjô be loho moma kambom, metom avîlanô sapêng lerjing mavî hethak nôm mavî nômbêng atu be Yisu hevong.

Wapômbêng ya lèklinyak bêng me hitôm ômbête?

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Yôv me Yisu henang nena, "Wapômbêng ya lèklinyak bêng me bisête be hitôm ya nang ethak ômbête?"

¹⁹ Nôm êng me hitôm alokwang va yaôna te. Be anô te hiwa be hevatho hîlôk ya kukapô. Yôvêm me alokwang va êng hilumbak bêng hitôm alokwang be menak elav ining melak hîlôk ya thanjang."

²⁰ Me Yisu henang ethak lonjô nena, "Tem ya nang ambô dôhó alête ethak Wapômbêng ya lèklinyak bêng?"

²¹ Nôm êng me hitôm avî te hiwa yis doke be hetak lîlôk thiling bêng anông kapô me hisingi hele be thiling sapêng hithing bêng."

Melak ambôlêk yaôna

(Mat 7:13-14,21-23)

²² Yisu hê vini Jerusalem me hê hîmô melak lóng bêngbêng lèk melak ondong nenanena me hîndông avîlanô hevong lonjanjê.

²³ Me anô te henang ik yêni ling nena, "Anômbêng, Wapômbêng tem nêngêv anô tomtom yom vê injêk kambom ya vuli mesa?"

Me Yisu henang ethak loho nena,

²⁴ "Mólô manjeng anông vo umbutak ôyô melak ambôlêk yaôna. Ya hanang avanông bing ethak mólô nena anô bêng anông tem lejing imbing imbutak êyô, metom loho mî hitôm amî.

²⁵ Yôv me melak alang tem nimbiyô be ningik melak ambôlêk thing me mólô tem omba vi yêng be upindinding melak ambôlêk be ondang nena, 'Anômbêng, nungik melak ambôlêk kê vo yoô.'

"Metom yêni tem nenang viyang nena, 'Ya hathông mólô paling. Mólôlêm nang êsê?'

²⁶ "Me tem mólô nang ethak yêni nena, 'Sêmbôk yoô ang be anum iving ong me hîndông yoô heva yoô ning lonjanjê.'

²⁷ Metom yêni tem nenang nena, 'Ya hathông mólô paling. Mólôlêm nang êsête? Mólô na kambom be ombeng dang vo ya!'

28-29 “Me avılanô long bôyang tem etak pik luvuluvu sapêng me ini vo injang nô m bêng imô Wapômbêng ya lêklinyak bêng. Êng me tem môtôngô Ablaham lo Aisak me Jekop lèk plopet sapêng tem imô long êng. Metom Wapômbêng tem nêngêv môtô vè be môtô tem ondeng athêng malêng be othang viemim ondong long.

³⁰ Ondañô. Na eveng yam doho tem imbutak itôm na imung. Me na imung doho tem endeni be imbutak itôm na eveng yam.”

*Yisu heleng ethak Jerusalem
(Mat 23:37-39)*

³¹ Hêndêng wakma Yisu henang ambô takêng yôv me Palisi doko êlêm me enang ethak Yisu nena, “Notak long iti be nu bôyang, vômbe nena Helot evong vo ningik ong vônô.”

³² Me Yisu henang viyang nena, “Môlo nu nang ethak avung yatap êng nena, ‘Nondañô. Yaô be yamông me tem yangêv gôk kambom vè be yambong avılanô lèk kômbôk mavî. Be hitôm wak lô me tem yangik yinîng ku ya dang thing.’”

³³ Bêng be yaô be yamông be neyang, me tem yambeng yom be yana Jerusalem, vômbe nena Jerusalem me long thak ik plopet sapêng vônô hêk, be ditu kambom vo plopet ema injêk bôyang ining long!

³⁴ “Aê Jerusalem, Jerusalem! Môlo thak uik plopet vônô. Me na takatu be Wapômbêng hêv hêlêm me môtô uik loho hethak valu. Alitaknena! Ya havong lômboîlong vo ya thup nalumi ethak tom itôm tale talêmbô hithup nali be imô banik kapô. Metom môtôndô!

³⁵ Ondañô! Wapômbêng tem netak môtô ning melak lông be nimô thiliv! Ya hanang avanông ethak môtô nena môtô tem mî ôngô ya ethak loñbô amî endebe môtô nang nena, ‘Wapômbêng embong mavî êndêng ôpatu be hêlêm ethak Anômbêng ya athêng!’ êm.”

14

Yisu hevong anô linjôpik hithing te mavî

¹ Sabat te me Yisu hê heyang nô m imô Palisi ning anômbêng te ya melak me loho elav long manjeng vo inda.

² Me anô te linjôpik hithing kambom be himô bidong oyang vo Yisu.

³ Me Yisu henang ik Palisi lèk na lèk auk ethak ambô balambung ling nena, “Hitôm aômbong na lèk kômbôk mavî êndêng Sabat mesa dô?”

⁴ Metom loho bonong yom. Êng me hiwa anô kômbôk êng be hepesang inda hivutak mavî me hetak be hê.

⁵ Me Yisu henang ethak loho nena, “Môlo ning sêik te mena bokmanjao te ma hêv yak ilôk lovang êndêng Sabat me tem môtô nu ketheng vo ondandi imbutak yêng mesa mî?”

⁶ Metom loho mî hitôm enang ambô êng viyang amî.

Notaving ong endebe yaôna

⁷ Yisu hêyê avılanô êlêm vo injang nô m loho ê ilôk imô na bêngbêng ining long thak imô yom. Êng me yêni henang ambô dôhò te hêndêng loho nena,

⁸ “Anô te hengambôm nô m hiwa avi be helam ong me dô nundôk ômô na bêngbêng ining long andô. Endeke me loho bôk itôk long êng yôv vo anô lèk athêng bêng te hîvô ethak vo ong.

⁹ Me wakma nô m ya alang hêyô me tem nenang ethak ong nena, ‘Ong vè vo ôpiti tem nimbua yong long.’ Êng me tem ong moma kambom be nundôk ômô na athêng mî ining long.

¹⁰ Bêng be anô te helam ong be hô vo nonngwang nô m, êng me nô m vindôm anông. Hovong bêng me nô m alang tem nêlêm enang nena, ‘Aiyang, nôlêm ômô imbing na bêngbêng.’ Yêni da hevong bêng me tem numbua athêng bêng injêk na nômbêng atu be êlêm eyang nô m êng malenjing.

¹¹ Anô te hêv ya athêng ling me Wapômbêng tem netaving ôpêng. Metom anô te hetaving i hele be yaôna me Wapômbêng tem nêngêv ya athêng ling.”

¹² Me Yisu henang ethak melak ya alang nena, “Hovong vo nôpôpêk nô m bêng me dô nondam yong avılanô môtôlo lèk yong lèkma me avılanô lèk valuseleng bêng yom andô. Hovong bêng me yôvêm ketem endam ong be nu loho ning melak me tem êngêv yong nô m viyang bêng yom.

¹³ Metom waklavông hôpôpêk nô m bêng, êng me nondam na siv lèk na bahenjing lo venjing kambom lèk na imuving me na malenjing pusip.

¹⁴ Na takatu be mî hitôm êngêv yong nô m viyang amî. Êng me tem mavî vo ong, vômbe nena heveng yam me Wapômbêng tem nêngêv yong nô m êng viyang êndêng waklavông atu be avılanô thêthôp iviyô hethak loñbô hêk nama.”

*Ambô dôhò hethak nô m bêng te
(Mat 22:1-14)*

¹⁵ Anô te atu be heyang nô m himô hiving Yisu helañô ambô êng me henang ethak Yisu nena, “Mavî vo avılanô takatu be tem injang nô m bêng imô Wapômbêng ya lêklinyak bêng kapô.”

¹⁶ Me Yisu henang viyang nena, "Anô te hevong ya nôm bêng te be hêv ya anô ku te be hiwa ambô hê be vo avîlanô bêng anông.

¹⁷ Wakma ôpêng epesang nôm yôv me hêv ya anô ku atu be hê hethak lonbô hêndêng avîlanô takatu be bôk hêv ambô yôv vo nenang ethak loho nena, 'Môlôlêm. Lêk yoô pesang nôm kama sapêng yôv.'

¹⁸ "Metom avîlanô takêng mî esopa ya ambô amî. Be ditu anô te henang nena, 'Lêk ya hêv kukapô bôte vuli yôv be tem yana vo yanğa. Alitakna, ku êng evalong ya long be ditu hitôm notak ya?'

¹⁹ "Me anô yang henang nena, 'Lêk ya hêv bokmarıkao lauming vuli vo embong yîning ku be tem yana vo ya yek loho vo yanğa. Alitakna, ku êng evalong ya long be ditu hitôm notak ya?'

²⁰ "Me anô yang henang nena, 'Lêk ya hauwa avi lêkmuk be mî hitôm ya thôk amî.'

²¹ "Yôv me anô ku hiwa ambô takêng be hê vo ya anômbêng. Me melak ya alang la maning kambom be henang ethak ôpêng nena, 'Nu ketheng oyang êndêng melak lông ya lonđanjê bêng lêk lonđanjê yaônena sapêng me numbua ıa siv lêk ıa imuving lêk ıa baherıng lo veııng kambom lêk ıa malarıng pusip be nólêm yîning melak kapô.'

²² "Yôv me anô ku êng hivô lêm me henang nena, 'Anômbêng, lêk ya havong hitôm honang, metom melak mî putup amî denang.'

²³ "Me anômbêng enang ethak anô ku êng nena, 'Notak melak lông me nu lonđanjê bêng lêk lonđanjê yaô sapêng be hâyê avîlanô me nonang lêklokıang nena loho imbô thak be êlêm. Ya leng hiving yîning melak putup anông.

²⁴ Ya hanang ethak môlô nena ıa takatu be bôk ya halam loho yôv metom mî elanjô yîning ambô be esopa amî, loho mî hitôm injang yîning nôm doke amî me mî anông.'

Lem êngêv katô yôv kîming nosopa Yisu (Mat 10:37-38)

²⁵ Avîlanô bêng anông eveng hiving Yisu. Be ditu hik i lîlîng me henang ethak loho nena,

²⁶ "Anô te hevong vo nesopa ya, metom mî la hiving ya ivô hethak vo lambô lo talêmbô me yanavî lêk nali me viyanıi lêk livi me ya lêkmala hiving amî, yêni mî hitôm nîmô itôm yîning anô ya handông te amî.

²⁷ Me ôpatu be mî hiwa ya alovalasing be hesopa ya amî, yêni mî hitôm nîmô itôm yîning anô ya handông te amî.

²⁸ "Môlô ning anô te la hiving nendav melak dêim bêng te, êng me tem nîmô be

langêv katô êm nena hitôm nendav melak êng be ningik thing mesa mî.

²⁹ Me mî la hêv bêng amî me tem nendav landing yom me mî hitôm ningik thing amî. Me avîlanô sapêng tem injê be emalik ethak yêni

³⁰ be tem enang nena, 'Helav landing yom me mî hitôm ningik melak thing amî!'

³¹ "Me king te la hêv nembong vovak imbing king yang, êng me tem nîmô be langêv katô êm, vômbe nena ya ıa vovak hitôm 10,000 yom be hitôm ningik vovak imbing king yang atu be ya ıa vovak itôm 20,000 mesa mî.

³² Me heyala nena yêni mî hitôm amî, êng me tem nêngêv ambô ni vo king yang atu be hîmô dêim denang vo thêi pesang ambô vo vovak dô.

³³ "Me bêng yom, môlô te mî hele dôm lîlîng êndêng ya nôm kama sapêng amî, êng me ôpêng mî hitôm nîmô itôm yîning anô ya handông te amî.

³⁴ "Mamik me nôm vathing mavî. Metom wakma thilimbung be ya vathing hêv yak, êng me tem aômbong bisête vo vathing ethak lonbô? Mî anông.

³⁵ Bêng be ya ku lêk mî be dô me okaliv ini.

"Bêng yom me môlô ıa lêk lîndong me ondanô ambô tiêng katôyang!"

15

Ambô dôhô hethak boksipsip te mî (Mat 18:12-14)

¹ ıa iwa takis lêk ıa evong kombom kambom, êlêm vo endanjô Yisu ya ambô.

² Metom Palisi lêk kîdôngga ambô balambung enang ambô ııôlôngııôlông bêng anông be enang nena, "Ôpiti hiwa ıa kombom kambom thô be heyang nôm hiving loho."

³ Êng me Yisu henang ambô dôhô tiêng hêndêng loho nena,

⁴ "Môlô te ya boksipsip hitôm 100 be te mî, êng me tem nembong ômbête? Yêni tem netak boksipsip 99 atu be injang kamung îmô me tem ni vo nethalo ali atu be mî endebe nêpôm êm.

⁵ Me wakma atu be hêpôm me tem nim-bua êyônjêk thakôk lêk la mavî bini.

⁶ Me hâyô ya melak me tem nendam ya ıa môlôô lêk ıa takatu be îmô bidong iving yêni be nenang nena, 'Ya leng mavî anông ethak lêk ya hatung yîning boksipsip atu yôv, be ditu môlôlêm vo aô leııing mavî ethak tom.'

⁷ "Me ya hanang ethak môlô nena, ıa melak leng leııing mavî anông vo avîlanô thêthôp hitôm 99 takatu be bôk ele

kapôlôning liling yôv, metom loho lenjing mavi bêng anông hivô hethak vo anô kombom kambom te hele kapô liling."

Ambô dôhô hethak valuseleng te mî

⁸ Me Yisu henang nena, "Avi te ya valuseleng silva lauming himô metom te mî. Êng me tem nembong ômbête? Yêni tem nêtôm amela be nîthi melak kapô be nethalo endebe nêpôm valuseleng êng."

⁹ Me wakma atu be hêpôm me tem nendam ya na moloô lèk ya na takatu be imô bidong iving yêni me nenang ethak loho nena, "Ya leng mavi anông ethak lèk ya hatung yining valuseleng atu yôv, be ditu moloôm vo aô lenjing mavi ethak tom."

¹⁰ Ya hanang ethak moloô nena, lenjing mavi te da bêng yom thak hivutak hêk Wapômbêng ya anêla livông hethak anô kombom kambom te hele kapô liling."

Ambô dôhô hethak anô te hetak lambô

¹¹ Me Yisu henang nena, "Anô te namalô bôp lo nok imô."

¹² Wak te me nok enang ethak lambô nena, "Wakamik, nombak yong nômkama kê ni ondong yi be nongêv yining êndêng ya." Êng me lambô hik nômkama tham hê ondong yi be hêv êndêng namalô luvî."

¹³ "Yôv me nok himô vauyan na me hêv ya nômkama be avilanô êv vuli me hiwa valuseleng sapêng be hê long bôyang. Me hevong kombom kambom lomalama be hivuling ya valuseleng sapêng."

¹⁴ Hele be ya valuseleng hitup me bôm bêng hêyô long êng me hêv yak ethak nômkama sapêng."

¹⁵ Me hê hêyô vo anô long êng te me henang ik ôpêng ling vo nêngêv ku te vo yênimbong, êng me ôpêng hêv ku vo neyangjing ya bok*."

¹⁶ Me hema ve la be la hiving ninjang bok ining nôm doho, vombê nena anô te mî hêv nômate hêndêng yêni amî."

¹⁷ "Yôv me yêni hiwa auk mavi be henang nena, "Aê, wakamik lèk ya na ku sapêng eyang nôm mavi bêng anông be ekaliv viyang hê. Metom ya hamô long iti be ya hama vo ya leng kambom anông be tem ya ma!"

¹⁸ Yambiyô be yana vo wakamik me ya nang ethak yêni nena, "Wakamik, ya havong kambom bêng êndêng ong lèk Wapômbêng."

¹⁹ Ya mî anô mavi hitôm nondam ya nena nalum amî. Be ditu notak ya itôm yong anô ku te."

²⁰ "Yôv me yêni hiviyô be hê hêyô vo lambô. Me heva dêim denang me lambô hêyê be lahiki hethak yêni. Me hevothong

be hê hêndêng namalô me heva inda hêk be hingu mandang lômbôlông."

²¹ "Me nakandung enang ethak lambô nena, "Wakamik, ya havong kambom bêng hêndêng ong lèk Wapômbêng. Ya mî anô mavi hitôm nondam ya nena nalum malô amî."

²² "Metom lambô henang ethak ya na ku nena, "Ketheng! Umbua kwêv dêim ali mavi anông atu lêm vo aongik indôk yining wakna. Me unggik thilak indôk banjuk me unggik vakapô bokgôp ethak yêni va."

²³ Me moloô nu umbua bokmanjakao dopdop te lêm me unggik vo aongang lèk lenjing mavi,"

²⁴ vombê nena yining wakna tiêng bôk hema yôv, metom lèk himô lèkmala hethak lonbô. Yêni bôk mî, metom lèk aô pôm yêni hethak lonbô." Êng me loho engambôm nôm bêng be eyang me lenjing mavi."

²⁵ "Me namalô bôp heveng ku denang. Yôv me hetak kukapô me hele hêlêm êyô bidong melak me helanjô avilanô eloyeng bêng."

²⁶ Êng me yêni helam anô ku te hêlêm me henang ik ôpêng ling nena, "Loho vong ômbête?"

²⁷ Me anô ku êng henang ethak yêni nena, "Aviyam molok hele hêlêm be lemambô lèk hiwa yêni hethak lonbô be hik bokmanjakao dopdop te, vombê nena yêni himô mavi be hele hêlêm."

²⁸ "Namalô bôp helanjô ambô êng me la maning be hêndô ni melak kapô. Êng me lambô hele yêng me hevong vo nembong yêni lanjêk yaô."

²⁹ Metom henang ethak lambô nena, "Nondanjô! Sondakbêng nômbêng iti me thak mî ya haseng yong ambô amî me thak ya havong yong ku hitôm anô oyang. Metom bôk mî huik bokmeme map te vo ya lèk yining na moloô angang amî."

³⁰ Me nalum iti bôk hêv yong nômkama sapêng hêndêng avi sek mayaliv, metom hivô lêm me huik êi ning bokmanjakao dopdop mavi ti vo?"

³¹ "Me lambô henang ethak inda nena, "Yining wakna, wak nômbêng iti me hômô hiving ya be yining nômkama sapêng me yong."

³² Metom lèk me aô lenjing mavi, vombê nena aviyam molok bôk hema yôv metom lèk himô lèkmala hethak lonbô. Yêni bôk mî metom lèk aô tung yêni hethak lonbô." "

16

Ambô dôhô hethak kombom eyanging valuseleng

* 15:15 15:15 Ku eyanging bok me lèlèik kambom hêk Israel malenjing. 15:18 15:18 Sng 51:4 15:24 15:24 Ep 2:1,5

¹ Yisu henang ethak ya ŋa hîndông nena, “Anô lêk valuseleng bêng te hetak anô te vo neyanging ya ku. Heveng yam me helanô nena ôpêng hivuling ya nômkama.

² Be ditu helam yêni helêm me henang nena, ‘Ya halanô nena huvuling yîning nômkama. Be ditu nokavu yong ku ya lavông êlêm vo yanja, vombê nena ong mî hitôm numbutak avaka vo noyanging yîning ku ethak lonbô amî.’

³ “Me avaka atu la hêv nena, ‘Yîning anômbêng tem nêngêv ya vê injêk ya ku, bêng be yambong ômbête? Ya lêklokvang mî hitôm yandav pik amî lêk ya moma vo ya petenak avilanô vo êngêv ya livung.

⁴ Lêk ya hayala nôm atu be tem yambong vo avilanô lejing mavi be imbua ya thô ethak ining melak êndêng waklavông atu be yîning anômbêng hêv ya vê hêk ku avaka.’

⁵ “Êng me yêni helam ŋa takatu be bôk iwa anômbêng ya nômkama be loho ning tôp hêk denang. Anô mung hêyô me yêni henang ik ôpêng ling nena, ‘Huwa yîning anômbêng ya nômkama vithê be yong tôp hêk denang?’

⁶ “Me ôpêng enang nena, ‘Ya hauwa wel lêk kolopak itôm 100.’ Êng me avaka atu henang nena, ‘Numbua kapua atu be bôk ya hakavu yong tôp hîlôk êlêm ketheng me nokavu nena 50 yom.’

⁷ “Yôv me henang ik anô yang heveng yam ling nena, ‘Yong tôp vithê?’

“Êng me ôpêng henang nena, ‘Ya hauwa wit lêk vak hitôm 100.’

“Me henang nena, ‘Numbua kapua atu be bôk ya hakavu yong tôp hîlôk êlêm me nokavu 80 yom.’

⁸ “Êng me anômbêng atu hêyê nôm atu be ya avaka kambom evong be hêv ya athêng ling ethak ya auk bêng. Avandong, ŋa pik ining auk embong mavi imbing loho da hivô hethak vo ŋa danda.”

⁹ “Ya hanang ethak môlô nena umbua nômkama pik be ôngêv êndêng avilanô vi vo loho lejing mavi ethak môlô. Me waklavông atu be nômkama yandang, êng me tem imbua môlô thô bini melak atu be tem ômô mavi wak nômbêng iti sapêng.

¹⁰ “Ôpatu be heyanging nôm yaonena mavi me hitôm neyanging nômbêng bêng mavi bêng yom. Me ôpatu be heyanging nôm yaonena kambom, êng me tem neyanging nômbêng bêng kambom bêng yom.

¹¹ Bêng be môlô mî thak oyanging nômkama pik iti mavi amî, êng me opalê tem nêngêv ku vo oyanging nômkama melak leng takatu be tem nimô itôm wak nômbêng iti sapêng? Mî anông.

¹² Me môlô yanging anô yang ya nômkama kambom, êng me opalê tem nêngêv nômkama vo môlô da? Mî anông.

¹³ “Anô ku te mî hitôm nembong anômbêng yi ning ku amî. Tem langêv imbing anô yang sê me kapô êndô anô yang sê. Me tem nesopa anô yang sê me nende dôm liling êndêng anô yang sê. Môlô mî hitôm osopa Wapômbêng lêk valuseleng imbing amî.”

¹⁴ ŋa Palisi takatu be lejing iving valuseleng elanô Yisu ya ambô takêng be enang ambôma hethak inda.

¹⁵ Be ditu Yisu henang ethak loho nena, “Môlôvong vo avilanô lejing êngêv nena môlô ŋa thêthôp, metom Wapômbêng heyala môlô kapôlômim. Nôm takatu be avilanô pik lejing êv nena nôm mavi anông, êng me Wapômbêng hêyê nena nôm kambom anông.”

Yisu henang ambô hethak balambung

¹⁶ Me Yisu henang nena, “Ambô balambung lêk plopet ining ambô yom heyanging avilanô hele be hêyô Jon ya wakma. Metom hêndêng wakma êng hele be hêyô lêk me ya hanang Ambô Mavi bêng ethak Wapômbêng ya lêklinyak bêng. Be ditu avilanô bêng anông lêklokvang vo imbutak êyô kapô.

¹⁷ Pik lo leng tem nêngêv yak, metom Wapômbêng ya ambô balambung bônate mî hitôm nêngêv yak amî.

¹⁸ “Anô te hêndô yanavi be hiwa avi yang, êng me hevong sek. Me anô te hiwa avi atu be yamalô bôk hêndô yêni, êng me ôpêng evong sek bêng yom.”

Anô valuseleng bêng lo Lasalus

¹⁹ “Anô lêk valuseleng bêng te himô be thak hik kwêv thapuk lêk kwak lêkma kêkêlô mavi mavi. Me thak heyang nôm mavi lomalomala lêk la mavi bêng anông wak nômbêng iti sapêng.

²⁰ Me anô siv te be ya athêng nena Lasalus be thak hêk ôpêng ya melak bandêng ambôlêk. Be palê hêtêtô linkôpik sapêng.

²¹ Be thak la hiving ninjang nôm pômôp takatu be hêv yak ilôk ôpêng ya balê nôm vimbing. Thak himô me avung êlêm ethamî ya palê.

²² “Wak te me anô siv atu hema me anêla iwa yêni be ê êndô himô bidong oyang hiving Ablaham. Yôvêm me anô lêk valuseleng bêng atu hema hiving be elav.

²³ Anô lêk valuseleng bêng atu himô ŋa ema ning long be hiwa vovang bêng. Yêni hêv mandaluk ling me hêyê Ablaham lo Lasalus imô dêimbô.

²⁴ Êng me helam nena, 'Wakamik Ablaham, lem ingik ong ethak ya be nongêv Lasalus êlêm vo netak banjuk oyang indôk njanam be netak êyômô ya dijang vo thilimbung, vômbe nena ya hauwa vovang bêng anông himô amela tiêng.'

²⁵ 'Metom Ablaham henang viyang nena, 'Yining wakna, lem êngêv sêmbôk be hômo pik me bôk huwa yong nô mavi mavi yôv me Lasalus hiwa ya kambom kambom. Metom long iti me lêk yêni himô mavi me huwa vovang.'

²⁶ Me nômate hiving nena, Wapômbêng bôk hetak kolong bêng te hêk livông vo yô me môtô. Be ditu mi hitôm môtôlôm vo yô me yô thok vo môtô ami.'

²⁷ 'Me ôpêng enang nena, 'Bêng be wakamik, ya hapetenak ong nena hitôm nongêv Lasalus be nendeni wakamik ya melak

²⁸ me nenang ambô lêklokvang êndêng yining aiyang bahevi takatu vo dô êlêm long vovang bôniti imbing ya andô.'

²⁹ 'Metom Ablaham henang nena, 'Ôndô, Moses lêk plopet ining ambô hêk be hitôm endanô be esopa.'

³⁰ 'Me ôpêng henang nena, 'Wakamik Ablaham, mi hitôm ami. Metom betha anô nana te ni êndêng loho, êng me tem loho ende kapôlônging lilîng.'

³¹ 'Metom Ablaham henang ethak yêni nena, 'Loho mi elanô Moses lêk plopet ining ambô ami, bêng yom be anô nana te hiviyô hethak lonbô me tem mi endanô ya ambô imbing ami.' "

17

Kombom kambom thak hivuling êv iving (Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu henang ethak ya na hindông nena, "Nôm kama lomalom tem nêyô vo nembong be avilanô ning êv iving tem nêngêv yak. Metom alitakna vo anô atu be hevong nô takêng ivutak loho.

² Vovang bêng tem nêpôm ôpatu be hevong sêknena takiti te hêv yak be hevong kambom, me hivô hethak vo êthokêng valu malêng bêng te ethak yêni lôkbudum be ekaliv indôk mamik kapô vo nema.

³ Be ditu oyanging am.

⁴ 'Aviyam evong kambom ethak ong, êng me nonang ya kambom êng bêng ethak inda. Helanô ong be hele kapô lilîng, êng me notak yêni ya kambom êng.

⁴ Metom aviyam hevong kambom hêndêng ong itôm bôlô bahevi be lahavôyi hêndêng wak te, me bôlô bahevi be lahavôyi me hivô lêm henang ethak ong nena, 'Alitakna, ya havong kambom êndêng ong.'

êng me notak yêni ya kambom takatu be hevong ethak ong."

Yisu henang ethak kombom êv iving

⁵ Me aposol enang ethak Anômbêng nena, "Nombong yoô ning êv iving ini bêng!"

⁶ Me Anômbêng enang nena, "Môlô ning ôêv iving me yaôna hitôm alokwang va yaôna te, êng me hitôm môlô nang ethak alokwang bêng te nena, 'Nosapu ong da be numba mamik,' êng me tem nendanô môlô ning ambô be nesopa."

Yisu henang ambô ethak na ku ning kombom

⁷ Me Yisu henang nena, "Môlô te hêv ku vo ya anô ku te ni vo nendav pik be nembatho nô indôk mena hêv yêni hê vo neyanging boksipsip. Yôv me wakma atu ôpêng hele hêlêm nang ya ku atu be hevong, êng me betha tem nenang êndêng inda vo nindôk imô ketheng be ninjang nô imung yôvêm mesa?

⁸ Mi. Tem nenang ethak yêni nena, 'Nupuk yong kwak me nopesang yining nô imung be numbua lêm vo yanggang be yanum imung. Yôv kiming nongwang be nunum embeng yam.'

⁹ Me betha tem nenang la mavi êndêng ya anô ku atu ethak ku atu be hevong mesa? Mi. Yêni hevong ya ku yom.

¹⁰ Me môlô bêng yom. Môlôvong ku takatu be Anômbêng hêv hêndêng môlô be ovong yôv, êng me môlô nang nena, 'Yoô me na ku oyang be yoô vong yoô ning ku yom.' "

Yisu hevong na lêk kômbôk lepla lauming mavi

¹¹ Yisu hevong lonjanlê hê Jerusalem hele be hêyô Samalia lo Galili ining pik ya ôlôv.

¹² Me hê bidong melak lônng yaôna te me na kômbôk lepla lauming êlêm êpôm yêni. Loho va dêim doke

¹³ me elam nena, "Anômbêng Yisu, lem ingik ong ethak yoô."

¹⁴ Me Yisu hêyê loho me henang nena, "Môlô nu ungjik am thô êndêng na imbôk da." Êng me loho eveng lonjanlê be ê denang me lepying kôpik hivutak mavi.

¹⁵ Me na takêng te hêyê nena linpôkik lêk hivutak mavi, êng me hele hê me helam kaêk lêkwaê anông be hêv Wapômbêng ya athêng ling.

¹⁶ Me hêyô be heya vabudum thivô be thohav lo ma hilôk pik himô Yisu valuvi me henang la mavi hêndêng yêni. Ôpêng me anô Samalia te.

¹⁷ Me Yisu henang nena, "Ya havong anô lauming ivutak mavi. Me anga anô bahevi be lahavôva imô sê?

¹⁸ Hevong bisê be anô long bôyang yom hele hêlêm be hêv Wapômbêng ya athêng ling me anô vi mî?"

¹⁹ Me Yisu henang ethak ôpêng nena, "Numbiyô be nu. Yong hôêv iving yom lêk hevong be ong mavî."

Wapômbêng ya lêklinyak bêng tem nêlêm (Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

²⁰ Wak te me Palisi enang ik Yisu ling nena, "Angête me tem Wapômbêng ya lêklinyak bêng êlêm?" Me Yisu henang viyang nena, "Wapômbêng ya lêklinyak bêng hêlêm me avilanô tem mî injê amî.

²¹ Be ditu tem mî enang nena, 'Ôngô, diti himô long iti,' mena 'Himô long daku.' Ondanô. Wapômbêng ya lêklinyak bêng lêk himô môlô livông yôv."

²² Me Yisu henang ethak ya na hîndông nena, "Wakma te tem nêyô be tem môlô lemim imbing anông vo ôngô Anô Ya Nakandung ya waklavông nendelêm. Metom tem mî môlôngô amî.

²³ Me avilanô doho tem enang ethak môlô nena, 'Ôngô, yêni heva long iti!' mena 'Heva long daku!' Êng me môlô mô yaô me dô osopa loho andô,

²⁴ vômbe nena Anô Ya Nakandung atu ya waklavông me tem avilanô sapêng injê îtôm damak hêv be himbî danda heveng leng sapêng.

²⁵ Metom tem nimbua vovang lomalama me na bôlôti tem ende dômîm lîlîng êndêng yêni yôvêm.

²⁶ "Anô Ya Nakandung atu ya waklavông tem nimbatak îtôm sêmbôk be Noa ya waklavông.

²⁷ Avilanô eyang be inum be iwa i heveng ele be hêyô wakma Noa hê yeng kapô. Êng me nanambô bêng hêyô be hivuling loho sapêng.

²⁸ Bêng yom hitôm sêmbôk be Lot ya waklavông. Avilanô eyang be inum be êv vuli lêk iwa vuli be evatho yanvêk lêk elav ining melak.

²⁹ Metom waklavông atu be Lot hetak Sodom be hê me amela lêk valu vovang salpa hîlôk nang leng be hivuling loho sapêng.

³⁰ Waklavông atu be Anô Ya Nakandung atu ninjik i thô me tem nimbatak ketheng oyang bêng yom.

³¹ "Wak êng me anô te himô melak vôm me ya nômkama himô melak kapô, êng me dô nendeni melak kapô vo nimbua ya nômkama andô. Me bêng yom, anô te heva kukapô me dô nendeni melak vo nimbua ya nômate andô.

³² Môlô lemim êngêv Lot yanavi!

³³ Anô te hevong vo nembalong ya lêkmala long, êng me ya lêkmala tem nêngêv yak. Metom anô te hetak ya lêkmala, êng me tem nimbua lêkmala îtôm wak nômbêng iti.

³⁴ "Ya hanang ethak môlô nena bilîvông atu be yandelêm me anô yi tem injêk yêm tom, metom Wapômbêng tem imbua anô yang me yang tem ninjêk.

³⁵⁻³⁶ Me avi yi tem epesang ining thiling îmô, metom tem nimbua avi yang me yang tem nimô."*

³⁷ Yisu ya na hîndông enang ik yêni ling nena, "Anômbêng, nômb êng tem nimbatak êsê?"

Me Yisu henang nena, "Menak jêng thak ethak tom himô long takatu be alim epalê hêk."

18

Ambô dôhō hethak avi tōp lo jas

¹ Yisu henang ambô dôhō te hêndêng ya na hîndông vo eteng mek îtôm wak nômbêng iti sapêng me dô kapôlônging injap andô.

² Be henang bēniti, "Melak lōng te me jas te himô. Yēni thak mî hēkō Wapômbêng amî me thak hîpôlik ethak avilanô hiving.

³ Me avi tōp te himô long êng. Be yēni hē hēndêng jas êng lōmbôlōng be henang nena, 'Yēi lêk nakyo te ayē i kambom be nôlēm opesang. Be ditu nôlēm ondanô yīning ambô be nopesang.'

⁴ Metom jas hēndō avî tōp êng ya ambô hitôm bôlô bēng anōng.

"Hitôm wak te me jas êng la hēv nena, 'Mî ya hakō Wapômbêng amî me thak ya hapôlik ethak avilanô ning ambô hiving.

⁵ metom ya handô avî tōp iti nêlêm wak nômbêng iti sapêng be nimbuling yīning auk. Bēng be yandanô yēni ya ambô be ya pesang ketheng vo dô nî be nêlēm emba be tem nembong be ya kapôlōng injap."

⁶ Me Anômbêng henang nena, "Umbua auk ethak jas kambom iti ya ambô.

⁷ Bêng yom Wapômbêng tem nendanô ya avilanô takatu be bôk hitôk loho yôv ining athêng atu be eleng êndêng bilîvông be lêkwak be nepesang mesa mî? Me tem nendanô long vambô mesa? Mî anōng!

⁸ Ya hanang avanōng bing nena tem nendanô ketheng be nepesang. Metom wakma Anô Ya Nakandung atu hele hêlêm pîk hethak loṅbô, êng me tem ninjê nena avilanô êv iving doho îmô mesa mî?"

Ambô dôhō hethak anô yi eteng mek

17:23 17:23 Mak 13:21; Luk 21:8

17:28 17:28 Stt 18:20-19:25

17:31 17:31 Mat 24:17-18

17:32 17:32 Stt

19:17,26

17:33 17:33 Luk 9:24

* 17:35-36 17:35-36 Ambô 36 me Kapua ambô Glik doho henang bēniti: Anô yi

îmô kukapô me nimbua yang me yang îmô.

18:1 18:1 Kol 4:2; 1Te 5:17

⁹ Me Yisu henang ambô dôhô te hêndêng avilânô takatu be êyê i hitôm avilânô thêthôp me avilânô viyang mî. Êng me Yisu henang nena,

¹⁰ "Anô yi ê melak matheng vo eteng mek. Anô yang me Palisi me yang me anô hiwa takis.

¹¹ Palisi êng da heva be heteng mek bênjiti nena, 'Wapômbêng, mavi anông vo ya anô mavi me ya mî hitôm anô vi amî. Loho me ya vani lèk ya kambom lèk ya evong sek mayaliv. Metom ya mî anông, me ya mî hitôm anô hiwa takis iti amî.

¹² Sonda te ya wak yi me thak ya hatip ethak nôm. Me nômkama nômbêng atu be ya hauwa me thak ya havani tham hê ondong lauming be ya hêv ondong te hêndêng ong.'

¹³ "Metom anô hiwa takis heva dêim me moma be hêkô vo ninjê leng. Me hikum be hetak bang luvi hêk mandaluk thing me henang nena, 'Wapômbêng, ya anô kombom kambom be nongêv kapôlôm vo ya.' "

¹⁴ Êng me Yisu henang nena, "Ya hanang ethak môlô nena, anô hiwa takis hîvô hê ya melak me lèk hivutak anô thêthôp hêk Wapômbêng mandaluk. Metom anô yang êng me mî. Ôpatu be hêv ya athêng ling me Wapômbêng tem netaving ya athêng. Metom ôpatu be hetaving i me tem Wapômbêng êngêv ya athêng ling."

Yisu hêv mek ethak sêiknena

(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Avilânô iwa ining sêiknena ê hêndêng Yisu vo netak bang êyônjêk loho. Me ya ya hindông êyê be ethang loho.

¹⁶ Metom Yisu helam sêiknena takatu êlêm me henang nena, "Otak sêiknena vo êlêm êndêng ya me dô omba long thing andô, vômbe nena avilânô takatu be athêng mî hitôm sêiknena takiti me Wapômbêng ya lêklinyak bêng me loho ning.

¹⁷ Ya hanang avanông ethak môlô nena, ôpatu be mî hiwa Wapômbêng ya lêklinyak bêng hitôm sêiknena amî me mî hitôm nimbutak êyô long êng kapô bini amî. Mî anông."

Anô lèk nômkama bêng henang ambô hiving Yisu

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ Avaka te henang ik Yisu ling nena, "Kidôngga mavi, tem yambong ômbête vo yambua lêkmala itôm wak nômbêng iti sapêng?"

¹⁹ Me Yisu henang viyang êndêng yêni nena, "Bisête be holam nena mavi? Anô

te mî mavi amî me Wapômbêng yom ditu mavi.

²⁰ Ambô balambung me bôk hoyala yôv: 'Dô nombong sek imbing anô yang yanavi andô. Me dô nungik anô vônô paling andô. Me dô nombong vani andô. Me dô nonang ambô yôhing ethak anô vi be nombong ambô vo loho andô. Me nondovak lemambô lo lemtambô ning ambô.' "

²¹ Me avaka êng henang nena, "Waklavông ya yaôna hele be hêyô lèk me thak ya hasopa ambô balambung takêng sapêng."

²² Me Yisu helañô be henang ethak ôpêng nena, "Metom ong nômate mî denang. Nu me nongêv yong nômkama sapêng vo avilânô êngêv vuli me numbua valuseleng takêng sapêng be nongêv êndêng ya siv. Hovong bêng me tem yong nômkama mavi lomalomana nîmô melak leng. Me nôlêm osopa ya."

²³ Yêni me anô lèk nômkama bêng anông, be ditu helañô ambô êng be hêv malêng bêng hêndêng yêni be hê lèk la malêng.

²⁴ Yisu hêyê ôpêng la malêng be henang nena, "Ya lèk nômkama bêng tem êpôm malêng bêng vo imbutak êyô Wapômbêng ya lêklinyak bêng kapô bini.

²⁵ Avanông bing nena vumeng vo bok kamel imbutak êyô lôvik indi kwak ya am-buang bini, metom malêng bêng anông vo anô lèk nômkama bêng te tem nimbutak êyô Wapômbêng ya lêklinyak bêng kapô bini."

²⁶ Avilânô elañô ambô êng me enang ik i ling nena, "Bêng be opalê hitôm nim-bua lêkmala wak nômbêng iti sapêng?"

²⁷ Me henang nena, "Nôm takatu be anô mî hitôm embong amî me Wapômbêng yom hitôm nembong."

²⁸ Me Pita henang nena, "Nondañô! Bôk yoôtak yoô ning nômkama sapêng be alêm vo asopa ong."

²⁹ Me Yisu henang ethak loho nena, "Ya hanang avanông bing ethak môlô nena, anô te la hêv Wapômbêng ya lêklinyak bêng be hetak ya melak lèk yanavi lèk nali lèk viyani me lambô lo talêmbô be hevong yêni ya ku,

³⁰ êng me waklavông ôpêng hîmô pîk denang me Wapômbêng tem nêngêv ya nômkama sapêng êndêng inda, me tem nêngêv bêng anông êyômô long imbing, me heveng yam me tem nêngêv lêkmala atu be tem nîmô itôm wak nômbêng iti sapêng êndêng inda imbing."

Yisu henang bôlô ali lô nena tem nema be nimbîyô

(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ Yisu hiwa ya na hîndông lauming be la-havôyi takatu hethak tom me henang nena, "Ondañô. Aô na daku Jerusalem vo ambô taksêmbôk be plopet ekavu hethak Anô Ya Nakandung atu tem nimbutak avanông.

³² Tem êngêv yêni îndôk na long bôyang baherjing. Me tem emalîk ethak inda be enang ambô lomalomama ethak yêni me isuvapôk ethak inda.

³³ Me tem embali inda be ingik yêni vônô me hêndêng wak ali lô me tem nimbiyô ethak lonjbô."

³⁴ Metom loho mî eyala ambô êng bôte amî. Me ambô êng ya ondong sapêng me hîmô kapô be mî eyala amî me ithông paling.

Yisu hevong anô mandaluk pusip te mavi

(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Yisu hêyô bidong Jeliko me anô mandaluk pusip te hîmô lonjandê dang be hepetenak avilanô vo êngêv nômkama êndêng yêni.

³⁶ Ôpêng helañô avilanô bêng anông ele me henang ik loho ling nena, "Ômbête hivutak?"

³⁷ Me loho nang ethak yêni nena, "Yisu nang Nasalet hêlêm."

³⁸ Êng me anô mandaluk pusip atu helam nena, "Yisu, Devit Lim Lêkmuk, lem ingik ong ethak ya!"

³⁹ Avilanô takatu be imung ethang yêni be enang nena, "Ong bonong." Metom helam lêkwaê nena, "Devit Lim Lêkmuk, lem ingik ong ethak ya!"

⁴⁰ Êng me Yisu heva me henang vo lohombua ôpêng êlêm. Ôpêng hêyô me Yisu henang ik inda ling nena,

⁴¹ "Lem hiving yambong ômbête êndêng ong?"

Me ôpêng henang viyang nena, "Anômbêng, ya leng hiving yanga tak."

⁴² Me Yisu henang ethak ôpêng nena, "Nôngô tak. Yong hôêv iving hevong be lêk huvutak mavi."

⁴³ Me ketheng oyang me ôpêng mandaluk hipuak be hêyê tak. Me yêni hesopa Yisu be hêv Wapômbêng ya athêng ling. Me avilanô êyê nômkama me êv Wapômbêng ya athêng ling ethak leng.

19

Yisu hê Sakius ya melak

¹ Yisu hêyô Jeliko me hê yom.

² Me anô te ya athêng nena Sakius hîmô long êng. Yêni me na hiwa takis ining avaka lêk anô valuseleng bêng.

³ Yêni la hiving ninjê nena Yisu me opalête, metom avilanô bêng anông be Sakius me anô bidong be mî hîtôm ninjê Yisu amî.

⁴ Êng me hevothong himung be hê me hethak alokwang pik te be hîmô vo ninjê Yisu vômbe nena te nende long êng bini.

⁵ Yisu hêyô long êng me hêyê aling me henang nena, "Sakius, nôndôk be nôlêm ketheng vômbe nena yaô tiêng me tem ya mô yong melak."

⁶ Êng me ketheng oyang me Sakius hîlôk be hêlêm me hiwa Yisu thô lêk la mavi.

⁷ Me avilanô sapêng êyê be enang ambô nîlônglông nena, "Yêni hê hîmô hiving anô kombom kambom te."

⁸ Yôv me Sakius hiviyo heva melak kapô me henang ethak Anômbêng nena, "Anômbêng, nondañô. Tem yambi yining nômkama tham ini ondong yi be yanggêv yang êndêng na siv. Me bôk ya havatek anô te be ya hauwa ya valuseleng doho vani, êng me tem yanggêv ôpêng ya valuseleng endeni me ya tak bôlôva" êyômô long imbing be yanggêv êndêng yêni."

⁹ Me Yisu henang nena, "Lêk ôpiti hêv iving Wapômbêng hîtôm Ablaham, be ditu yêni me Ablaham nakandung te hiving. Bêng be lêk Wapômbêng hiwa avilanô melak itiêng vê hêk kambom ya vuli.

¹⁰ Vômbe nena Anô Ya Nakandung atu hêlêm vo nethalo na takatu be êv yak me nimbua loho vê injêk kambom ya vuli."

Ambô dôhō hethak na ku lauming iwa valuseleng

(Mat 25:14-30)

¹¹ Avilanô elanjô ambô êng yôv me Yisu henang ambô dôhō te hiving vômbe nena yêni lêk bidong nêyô Jerusalem. Me avilanô takêng esong nena yêni hêyô Jerusalem me ketheng oyang me tem Wapômbêng ya lêkinyak bêng nimbutak pik.

¹² Êng me Yisu henang nena, "Anômbêng te namalô hê vini melak lông bêng te hêk dêimbô vo îtôk inda nimbutak king yôv ketem nîmbôlêm ya melak ondong ethak lonjbô vo neyangging ya avilanô.

¹³ Ôpêng hepesang i vo ni me helam ya na ku lauming hethak tom me hêv valuseleng hîtôm kapua lauming hêndêng loho sapêng tomtom. Me henang nena, 'Môlômbua valuseleng iti be môlômbong ku

18:32 18:32 Luk 9:22,44 **18:34 18:34** Mak 9:32 **19:7 19:7** Luk 15:2 **19:8 19:8** Etak Ijip 22:1; Nam 5:6-7

* **19:8 19:8** Bôlôva ya ondong nena tem Sakius êngêv valuseleng takatu be bôk hiwa hêk opalête endeni me tem netak doho êyômô long imbing. **19:9 19:9** Luk 13:16; Ap 16:31 **19:10 19:10** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

ethak endebe yambôlêm ethak lonjbô.' Yôw me hetak loho be hê.

¹⁴ "Metom ya avîlanô da kapôlônging êndô yêni. Êng me yêni hê long bôyang me loho êv anô doho be esopa yêni vo enang nena, 'Yoôndô ôpiti nimbutak îtôm king be neyanging yoô.'

¹⁵ "Metom yêni hivutak king yôw me hîvô lêm me henang nena, 'Ondam ña ku takatu be bôk ya hêv valuseleng hêndêng loho vo ya yala nena loho tomtom bôk êvôv valuseleng vithêla hêyô mô.'

¹⁶ "Yôw me anô te himung hê me henang nena, 'Anômbêng, ya havong ku hethak yong valuseleng kapua tom me nakandung lêk hivutak hîtôm bunjaluk bahevi.'

¹⁷ "Me ya anômbêng henang nena, 'Mavi anông! Ong anô ku mavi be hôêv kapôlôm be hovong ku yaôna ti katôyang, be ditu tem noyanging melak long lauming.'

¹⁸ "Yôw me anô yang hêlêm me henang nena, 'Anômbêng, yong valuseleng kapua tom me nakandung lêk hivutak hîtôm bunjaluk yi be lalauming.'

¹⁹ "Me ya anômbêng henang ethak yêni nena, 'Tem noyanging melak long bahevi.'

²⁰ "Yôw me anô ku ali lô hêlêm me henang nena, 'Anômbêng, yong valuseleng atu ti. Ya havuliv hîlôk kwak be ya havung hîmô

²¹ vômbe nena ong me anôña be ditu ya hakô ong. Vômbe nena thak huwa anô vi ning valuseleng ya nakandung hîtôm yong. Me kukapô atu be mî hopayiv yanvêk hîlôk amî me thak huwa ya anông.'

²² "Êng me ya anômbêng henang nena, 'Ong anô ku kambom be tem yambong ambô vo ong ethak ong da yong ambô honang. Bôk hoyala yôw nena ya anôña be ya hauwa anô vi ning valuseleng ya nakandung hîtôm yîning. Me nôm takatu be mî ya havatho amî me thak ya hauwa ya anông hîtôm yîning.

²³ Me bisête be mî hotak yîning valuseleng hîlôk melak valuseleng vo nêmbôv doho imbing amî, vo wakma atu be ya hale lêm hethak lonjbô me tem yambua doho êyômô long imbing?'

²⁴ "Yôw me henang ethak ña takatu be eva bidong nena, 'Môlômbua ya valuseleng kapua te atu vê injêk yêni be ôngêv êndêng ôpatu be hêvôv valuseleng bunjaluk bahevi.'

²⁵ "Me loho nang hêndêng yêni nena, 'Anômbêng, yêni ya valuseleng bunjaluk bahevi bôk hîmô yôw!'

²⁶ "Me yêni henang nena, 'Ya hanang ethak môlô nena ôpatu be hevong ku mavi hethak yîning nômkama be hivutak bêng, êng me tem ya tak doho êyômô long imbing be yangêv êndêng ôpêng. Metom ôpatu

be mî hevong ku hethak yîning nômkama amî, êng me doke atu be hevalong me tem yangêv vê injêk inda.

²⁷ "Metom avîlanô takatu be êyê ya hîtôm ining ñakyo be êndô yambutak loho ning king, umbua loho lêm long iti me ungik loho vônô injêk ya maleng."

²⁸ Yisu henang ambô êng yôw me himung be hê daku Jerusalem.

*Yisu hivutak êyô Jerusalem hîtôm king
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

²⁹ Yisu hêyô bidong Betpagi lêk Betani, melak long yi êng me hêk bidong dum atu be elam nena Dum Oliv. Me hêv ya ña hîndông yi be ê me henang nena,

³⁰ "Mamu nu melak long vulu. Me umbu-tak ôyô me tem ôngô ekak bokdonki map te long be heva. Bok êng me anô te bôk mî hêyô hîmô amî denang. Be mamu pole yak vê me ondome be ôlêm.

³¹ Me anô te henang ik ling nena, 'Mamu pole vo?' êng me mamu nang viyang nena, 'Anômbêng la hiving nembong ku te ethak.'

³² Yisu hêv thêi be ê me êyê nômkama sapêng hîtôm datu be henang ethak thêi.

³³ Thêi pole donki êng ya yak vê me alani enang ik thêi ling nena, "Mamu pole donki vê vo?"

³⁴ Me thêi nang nena, "Anômbêng la hiving nembong ku te thak."

³⁵ Yôw me thêi iwa donki be ê êv hêndêng Yisu. Me thêi îmbi ning kwêv thilimbung dêim thô be engova hêyô hêk donki dômlokwang me êv Yisu livung be hêyô hîmô donki êng.

³⁶ Me Yisu hê me avîlanô engova ining kwêv thilimbung dêim hêk lonjanlê.

³⁷ Wakma yêni hêlêm bidong long atu be lonjanlê hîlôk be hê Dum Oliv me avîlanô nômbêng atu be esopa yêni lerjing mavi hethak nôm thamtham takatu be bôk loho yê. Be êv Wapômbêng ya athêng ling be elam kaêk lêkwaê nena,

³⁸ "Wapômbêng embong mavi êndêng king atu be hêlêm ethak Anômbêng ya athêng! *Kapua Yeng 118:26*

Me lambali îmô melak leng me Wapômbêng ya lêmanging ethak leng anông bing!"

³⁹ Metom Palisi doho eva avîlanô takêng livông be enang ethak Yisu nena, "Kidônga, nothang yong ña hîndông vo loho bonong."

⁴⁰ Me Yisu henang nena, "Ya hanang ethak môlô nena loho bonong me valu tem êwê loho ning long be endam kaêk be êngêv Wapômbêng ya athêng ling."

⁴¹ Yisu hêyô bidong Jerusalem me hêyê melak lông bêng êng be heleng ethak

⁴² be henang nena, "Ya leng hiving lèk iti me oyala lonjanlê atu be tem nênggêv lambali êndêng môlô. Metom lèk iti me nôk takêng hêlôm long kapô be môlô mî hitôm ôngô amî.

⁴³ Bêng be waklavông te tem nêyô be môlô ning ñakyo tem êyô be endav wandu endawê môlô ning long be ekalambu môlô thing be imuthing môlô ethak lômlôm.

⁴⁴ Loho tem imbulung môlô ning long sapêng be ingik môlô lèk ña takatu be imô môlô kapô vônô. Me valu atu be olav melak hethak me tem mî nêyômô yang long amî. Nôm malêng êng tem nêlêm vômbe nena môlô mî oyala waklavông atu be Wapômbêng hêlêm pik vo nênggêv môlô livung amî."

Yisu hêv ña evong ku valuseleng vê hêk melak matheng kapô

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Yôvêm me Yisu hêyô melak matheng ya popating. Me hêyê avîlanô iwa nômkama be êndô himô vo avîlanô vi ênggêv vuli. Êng me hindining loho be hêv loho vê hêk melak matheng kapô be ele yêng be ê.

⁴⁶ Me henang ethak loho nena, "Wapômbêng ya kapua henang nena, 'Yîning melak me melak eteng mek indôk.' Me lèk môlvong be hivutak hitôm 'ña vani ning long ambuang ekopak imô.'"

⁴⁷ Me wak nômbêng iti me Yisu hîndông avîlanô hîlôk melak matheng. Me ña bêngbêng imbôk da lèk kîdônga ambô balambung lèk ña Juda ning ña bêngbêng ethalo lonjanlê vo ingik inda vônô.

⁴⁸ Metom loho mî hitôm êpôm lonjanlê te amî vômbe nena avîlanô sapêng lejing mavi bêng vo Yisu be imô vo endanô ya ambô sapêng.

20

Yisu, opalê hêv athêng bêng hêndêng ong?

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Wak te me Yisu hîndông avîlanô himô melak matheng ya popating be henang Wapômbêng ya Ambô Mavi hêndêng loho, êng me ña bêngbêng imbôk da lèk kîdônga ambô balambung ethak tom hiving avaka be ê hêndêng Yisu.

² Me loho nang ik inda ling nena, "Nonang ethak yoô, opalê hêv lèklokvang lèk ku hêndêng ong be diti hovong nôk takiti êng?"

³ Me Yisu henang hêndêng loho nena, "Tem ya nang ingik môlô ling ethak ambô te bêng yom. Onang ethak ya nena

⁴ opalê hêv ku ithik avîlanô hîlôk ñanam hêndêng Jon? Wapômbêng leng mesa anô pik te?"

⁵ Me loho da enang ethak i nena, "Aô nang nena Wapômbêng hêv ku êng hêndêng Jon, êng me tem nenang nena, 'Me hevong bisê be môlô mî ôêv iving Jon ya ku amî?'

⁶ Me aô nang nena, 'Anô pik te hêv ku êng,' êng me avîlanô tem imbi aô ethak valu vômbe nena loho êv iving nena Jon me plopet te."

⁷ Me loho nang hêndêng Yisu nena, "Yoô thông paling nena opalê hêv ku êng hêndêng Jon."

⁸ Êng me Yisu henang ethak loho nena, "Bêng yom me mî hitôm yandam ôpatu be hêv lèklokvang êndêng ya, ya athêng bêng êndêng môlô amî."

Ambô dôh hethak ña kambom eyanging kukapô waing

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ Me Yisu henang ambô dôh te hêndêng avîlanô nena, "Anô te hevatho ya kukapô waing te be hêv hêndêng ña evong ku valuseleng doho vo eyanging me hê himô long bôyang vambô.

¹⁰ Me waklavông yak waing hik anông hêyô me hêv ya anô ku te be hê hêndêng loho vo nimbua ya anông doho, metom loho ik yêni kambom be êv yêni be hê oyang.

¹¹ Yôv me kukapô ya alang hêv anô ku yang be hê hethak lonbô hêndêng loho, metom ik yêni hiving be ivuling me êv inda vê be hê bang oyang lèk moma bêng.

¹² Yôv me hêv anô ku ali lô be hê, metom ña ku takêng ivuling ôpêng me êvôv inda be imbi hele kukapô vi yêng be hê.

¹³ "Yôv me kukapô alang henang ethak yêni da nena, 'Tem yambong ômbête? Tem yanggêv yîning wakna atu be ya leng hiving bêng anông. Betha ya havong bêng me tem endanô ya ambô.'

¹⁴ Metom ña ku êyê namalô hêyô me enang ethak i nena, 'Ôpiti me ku alang nakandung be tem neyangging lambô ya kukapô. Aongik yêni vônô me kukapô tiêng tem nimbatak itôm aô ning.'

¹⁵ Bêng be ditu evalong yêni be êvôv hele yêng me ik yêni vônô.

"Bêng be kukapô ya alang tem nembong ômbête êndêng loho?"

¹⁶ Teni vo ingik ña ku takêng vônô me nênggêv kukapô êng êndêng anô vi vo eyanging."

Me avılanô elanô ambô dôhô êng be enang nena, "Yoôndô ambô dôhô êng ingik anông!"

¹⁷ Metom Yisu hêyê loho me henang nena, "Me hevong bisê be bôk ekavu ambô iti be ya ondong bisête?"

"Valu atu be na elav melak ipôlik hethak me lêk hivutak landîng anông." *Kapua Yeng 118:22*

¹⁸ Me avılanô takatu be êv yak hêyô hêk valu êng me tem ipup nenanena. Mena valu êng hêv yak hêyô hêk anô te me ôpêng tem nipilisik."

¹⁹ Me na bêngbêng îmbôk da lêk kîdôngga ambô balambung eyala nena Yisu henang ambô dôhô êng hethak loho. Be ditu evong vo ethalo lonjanlê te vo embalong yêni ketheng oyang, metom êkô avılanô.

*Êngêv takis êndêng Sisa mesa dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

²⁰ Yôv me na bêngbêng malejing henda-haling Yisu lêklôkwang vo embalong yêni ethak ya ambô. Be ditu loho êv na kambom doho vuli vo imbutak itôm na thêthôp vo embatek Yisu. Be loho yek Yisu vo embalong yêni be êngêv êndêng Lom ining gavana Pailat.

²¹ Êng me loho enang hêndêng Yisu nena, "Kîdôngga, yoô ayala nena yong ambô sapêng me ambô avanông yom. Me hovong kombom tom hêndêng avılanô sapêng viyang dong lêk hôngdông avılanô hethak Wapômbêng ya ambô anông thêthôp yom."

²² Bêng be lem hêv bisê? Mavi vo yoôngêv takis êndêng Sisa mesa dô?"

²³ Yisu heyala loho ning ambô yôhîng êng be henang ethak loho nena,

²⁴ "Môlôngik valuseleng te thô vo yanga. Opalê ya dôhô lêk athêng hêyô hêk valuseleng iti?" Me loho nang viyang nena, "Sisa."

²⁵ Yôv me Yisu henang ethak loho nena, "Sisa ya nômkama me ôngêv êndêng Sisa da. Me Wapômbêng ya nômkama me ôngêv êndêng Wapômbêng da."

²⁶ Me na êng esong kambom hethak ya ambô henang be loho bonong. Be ditu mî hitôm embatek Yisu ethak ya ambô te indôk avılanô malejing amî.

Sadyusi enang ik Yisu ling ethak nâma lêk imbiyô

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Me Sadyusi doho ê hêndêng Yisu. Loho me ondong te atu be enang nena na ema tem mî hitôm imbiyô ethak lonbô amî.

²⁸ Be ditu enang ik Yisu ling nena, "Kîdôngga, Moses bôk hekavu hêndêng aô nena, 'Anô te hema be nali mî me yang

hîmô, êng me nimbua avî tôp êng vo nîmbî yang atu be hema nakandung vê."

²⁹ Yôv be na lêk viyanji bahevi be lahavôyi imô. Be bôp hiwa avî te be hema me nakandung mî.

³⁰ Êng me nok hiwa avî tôp êng, metom nok hema hiving be nakandung mî.

³¹ Me gwa hevong bêng yom. Me viyanji takatu be imô me esopa kombom tomêng yom, metom loho sapêng sêik mî me ema bêng yom.

³² Yôvêm me avî tôp êng hema hiving.

³³ Bêng be waklavông na ema iviyô hethak lonbô, me na lêk viyanji bahevi be lahavôyi takatu be avî tôp atu hiwa, loho alialê tem nimbutak itôm yamalô?"

³⁴ Me Yisu henang hêndêng loho nena, "Avılanô bôlôti thak iwa i,

³⁵ metom avılanô takatu be Wapômbêng henang nena loho hitôm imbiyô ethak lonbô be imbua lêkmala heveng yam, na takêng mî hitôm imbua i ethak lonbô amî.

³⁶ Loho tem mî ema ethak lonbô amî vômbe nena loho mô hitôm anêla. Loho mô hitôm Wapômbêng nali vômbe nena loho tak nâma be iviyô hethak lonbô.

³⁷ "Moses da ya ambô hik thô nena na ema tem imbiyô ethak lonbô. Sêmbôk be Moses hêyê amela hethang hîmô alokwang ling me helam Anômbêng nena 'Abraham lo Aisak me Jekop ining Wapômbêng.'

³⁸ Aô yala nena Wapômbêng me mî na ema ning Wapômbêng amî. Mî, yêni me na lêkmala yom ining Wapômbêng vômbe nena yêni mandaluk me avılanô sapêng imô lêkmala."

³⁹ Kîdôngga balambung doho elanô ambô êng be enang ethak Yisu nena, "Kîdôngga, yong ambô me mavi anông!"

⁴⁰ Loho nang bêng vômbe nena loho kô be mî hitôm enang ingik yêni ling vo embatek inda ethak lonbô amî.

Mesaya me opalê lim lêkmuk?

(Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

⁴¹ Yôv me Yisu henang ethak loho nena, "Hevong bisê be avılanô thak enang nena Mesaya me Devit lim lêkmuk?"

⁴² Hêk Kapua Yeng kapô me Devit da henang nena,

" 'Anômbêng Wapômbêng henang ethak yîning Anômbêng Mesaya nena,

"Nôndôk ômô ya baheng viyôhók

⁴³ endebe ya tak yong nâkyo imô vemkapô vimbing êm." " *Kapua Yeng 110:1*

⁴⁴ Me Devit da bôk helam Mesaya nena Anômbêng. Metom hevong bisê be ôpêng me Devit lim hiving?"

Oyanging am ethak kîdônga ambô bal-ambung

⁴⁵ Avîlanô elanjô Yisu ya ambô denang me henang ethak ya ña hîndông nena,

⁴⁶ “Môlô yanging am vo kîdônga ambô balambung. Loho lejing iving ingik kwêv dêim kêkêlô be embeng vo avîlanô embam loho. Me lejing iving avîlanô enang nena, ‘Waklîvông mavî anômbêng’ îmô long thak ethak tom hîlôk. Me lejing iving îmô îtôm ña bêngbêng îmô melak yeng kapô. Me waklavông avîlanô enggambôm nômbêng me lejing iving injang nômbêng ña bêngbêng ining long thak îmô.

⁴⁷ Me loho thak evatek avî tôp vo iwa ning melak. Me thak eteng mek dêim bomang vo avîlanô injê be esong nena loho me ña thêthôp. Wapômbêng tem nênggêv malêng bêng anông îmbô ethak êndêng loho vo avîlanô vi.”

21

Avî tôp te ya da

(Mak 12:41-44)

¹ Yisu hîmô melak matheng denang me hêyê ña lêk nômkama bêng anông etak ining valuseleng hîlôk kambum da.

² Me avî tôp te atu be nômkama mî anông hêyô me hetak ya da valuseleng lêkma yi yom hîlôk kambum da êng.

³ Yisu hêyê me henang nena, “Ya hanang avanông bing ethak môlô nena avî tôp iti me alitak metom hêv ya valuseleng bêng anông hîvô hethak vo avîlanô takiti sapêng.

⁴ Avîlanô nômbêng iti ining valuseleng bêng anông hîmô metom êv doke yom. Metom avî tôp iti me nômkama mî anông be lêk hêv ya valuseleng sapêng me mî hevalong doho long amî.”

Malêng lomaloma tem nimbutak

(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13;

Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Yisu ya ña hîndông doho enang ambô hethak valu kêkêlô lêk nômkama lejing mavî atu be avîlanô êv hêndêng Wapômbêng hîtôm da be etak hethak melak matheng vo ya leleyang mavî anông. Êng me Yisu henang nena,

⁶ “Nôm takiti be lêk môlô yê, malêng bêng tem nimbutak be ña vovak tem ingik nômkama mavî nômbêng iti pesa be valu yang mî hîtôm nêyômô yang long amî.”

⁷ Me loho nang ik Yisu ling nena, “Kîdônga, angête me nômbêng tem nimbutak? Me lavuning alê ditu tem nimbutak vo ningik thô nena nômbêng lêk bidong vo nimbutak?”

⁸ Me Yisu henang nena, “Oyanging am vo avîlanô dô embatek môlô andô. Ña lomaloma tem êlêm ethak yîning athêng be enang nena, ‘Ya Mesaya atu.’ Lêk tem enang nena, ‘Wakma pik lo leng yandang lêk bidong.’ Metom dô osopa loho andô!

⁹ Hêndêng wakma môlô lanjô nena vovak bêng be avîlanô pik ik i vônô, êng me dô môlô kô andô. Nôm takêng tem nimbutak imung, metom pik lo leng yandang tem mî nimbutak ketheng oyang amî.”

¹⁰ Yôv me Yisu henang nena, “Avîlanô ondong yang tem embong vovak imbing ondong yang. Me king yang lêk ya avîlanô tem embong vovak imbing king yang lêk ya avîlanô.

¹¹ Me long doho me tem duviyang bêng lêk bôm bêng me kômbôk bêng tem nêyô be ningik avîlanô bêng anông vônô. Nôm thamtham lêk lavuning lomaloma tem nimbutak leng lîvông be nembong avîlanô êkô kambom anông.

¹² “Me nômbêng tem mî nimbutak amî denang me tem embalong môlô be embong kambom ethak môlô. Be imbua môlô ni yô melak yeng vo embong ambô yôv me etak môlô îndôk kalaondong. Vômbê nena môlô sopa ya be ditu tem imbua môlô bini vo omba king lêk ining ña bêngbêng malêjing.

¹³ Me nômbêng tem nimbutak îtôm lonjarlê vo môlô nang yîning Ambô Mavi bêng ethak loho.

¹⁴ Metom dô ombak auk te injêk kapôlômim yôvêm nena tem onang bisê êndêng loho andô

¹⁵ vômbê nena ya da tem yanggêv ambô lêk auk mavî êndêng môlô. Be ditu ña takatu be evong ambô vo môlô me mî hîtôm enang môlô ning ambô viyang mena ingik ambô êng pesa amî.

¹⁶ Me lemami lo lemtami lêk aviyami lêk môlô ning lêkma lêk môlô ning ña môlô tem etak môlô îndôk ñakyo bahenjing be ingik môlô doho vônô.

¹⁷ Avîlanô sapêng tem kapôlônjing êndô môlô vômbê nena môlô sopa ya.

¹⁸ Metom Wapômbêng tem neyanging môlô wak nômbêng iti be lumim kwandôk ñaung te tem mî hîtôm nênggêv yak amî*.

¹⁹ Bêng be môlômba lêklokvang me tem umbua lêkmala îtôm wak nômbêng iti sapêng.”

Jelusalem tem kambom

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Me Yisu henang nena, “Môlô yê nena ña vovak êyô be ekalambu Jelusalem, êng me môlôyala nena lêk bidong oyang vo imbuling melak lônng êng kambom.

²¹ Bêng be môlô ña takatu be ômô Judia kapô me ôsôv bunu dum lôlêlôlê. Me môlô ña takatu be ômô Jerusalem kapô me nu vi yêing ketheng. Me môlô ña takatu be ômô Jerusalem vi yêing me dô unu kapô andô.

²² Vômbe nena waklavông takêng me Wapômbêng ya wakma tem nêngêv vuli kambom êndêng avilanô Jerusalem. Be ditu ambô taksêmbôk be bôk ekavu hêk Wapômbêng ya kapua tem ningik anông.

²³ Titaknena avî takatu be ethambeng lêk êv sum hêndêng ining sêik hêndêng waklavông takêng, vômbe nena malêing lêk vovang bêng tem nimbutak pik iti be Wapômbêng ya la maning tem nêyômô avilanô takêng.

²⁴ Ña vovak tem ini Jerusalem be ingik avilanô takêng bêng anông vônô ethak bing vovak. Me tem imbua avilanô Jerusalem bini êndô imô pik luvuluvu. Me avilanô long bôyang tem êyô imô Jerusalem be eyanging long êng endebe ña long bôyang ining waklavông yandang êm."

*Anô Ya Nakandung atu tem nendelêm
(Mat 24:29-35; 13:24-31)*

²⁵ "Me lavuning tem nimbutak injêk wak lêk ayông be môtôp. Me mamik budum tem ningik be pôk lêkwaê bomang be avilanô pik sapêng tem endanô be êkô kambom anông be ining auk teni mayaliv.

²⁶ Me nôk takatu be himô leng tem endowaling be avilanô tem êkô be malenjing endayang be emayak ethak malêing bêng atu be tem nimbutak pik.

²⁷ Hêndêng wak êng me tem lohonjê Anô Ya Nakandung atu tem nêlêm imbing mavông be nêlêm imbing ya lêklokvang lêk ya danda lêkmanjing.

²⁸ Nômka takêng hevong vo nimbutak me omba be ôngêv malemim ling ethak leng, vômbe nena waklavông Wapômbêng nimbua môlô vê injêk môlô ning malêing lêk bidong oyang."

²⁹ Me Yisu henang ambô dôhôte te hethak loho nena, "Môlô lemim êngêv waklavông alokwang pik lêk alokwang vi imbing.

³⁰ Môlô yê nena alokwang takiti himbi ñaung belap, êng me môlôyala nena wak mavi lêk bidong.

³¹ Me bêng yom môlô yê nôk takêng hivutak, êng me oyala nena Wapômbêng ya lêklinyak bêng lêk hêlêm bidong oyang.

³² "Ya hanang avanông ethak môlô nena, avilanô bôlô tieng tem mi ema ami denang me nôk takiti sapêng tem nimbutak.

³³ Pik lo leng tem nêngêv yak bini, metom yining ambô bôte mi hitôm nêngêv yak ami.

³⁴ "Me môlô yanging am vo dô kapôlômim malêing hethak nôkama pik andô. Endekeme môlômbong pik ya kombom be unum waing be ondomolo be lemim ingik am hethak nôkama pik, êng me wakma êng tem nimbua môlô ketheng itôm andêk be tem ôpindik kambom.

³⁵ Avanông, wakma êng me tem nêpôm avilanô imô pik iti sapêng.

³⁶ Bêng be wak nômbêng iti me môlô yanging am katôyang be oteng mek vo Wapômbêng êngêv môlô livung be omba lêklokvang vo nôk takiti dô nimbuling môlô andô. Êng me môlô hitôm omba Anô Ya Nakandung atu mandaluk."

³⁷ Wak nômbêng iti me Yisu hîndông avilanô himô melak matheng ya popating. Bilivông me hethak be hê Dum Oliv vo hêk.

³⁸ Me lêkbôk momanjaning me avilanô sapêng thak ê melak matheng ya popating vo elanjô ya ambô.

22

Judas hevak ambô hiving ña bênbêng vo netak Yisu indôk loho bahenjing

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavông Eyang Polom Yis Mi atu me sonda te ya wak ali mung ditu elam nena Hêv Lilîng* lêk bidong.

² Me ña bênbêng imbôk da lêk kîdônga ambô balambung ethalo lonjanjê te vo embalong Yisu be ingik vônô metom loho kô avilanô.

³ Me Sakdang hîlôk Judas ôpatu be elam nena Iskaliot la. Yêni me Yisu ya ña hîndông lauming be lahavôyi takatu te.

⁴ Yêni hê me hevak ambô hiving ña bênbêng imbôk da lêk melak matheng ining kwak bidong vo netak Yisu indôk loho bahenjing bisête.

⁵ Ña êng lenjing mavi me loho evak ambô vo êngêv valuseleng êndêng yêni.

⁶ Êng me Judas hîlôk hethak loho ning ambô be hethalo lonjanjê vo netak Yisu indôk loho bahenjing êndêng wak te atu be avilanô mi imô hiving inda ami.

21:22 21:22 Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

21:24 21:24 Sng 79:1; ALK 11:2

21:25 21:25 Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31;

ALK 6:12-13 21:27 21:27 Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7

* 22:1 22:1 Israêl ining wakma nôk bêng lokwanji thak hêk wak bahevi be lahavôlô. Be sonda te ya wak ali mung me yang thak hivutak be ya athêng nena Hêv Lilîng me wak bahevi be lahavôyi me elam nena Waklavông Eyang Polom Yis Mi. Metom loho thak elam wak yi êng luvi nena Hêv Lilîng yom. Evong nôk bêng êng vo lenjing êv sêmbôk be loho ning bumalô loho mô hitôm ña ku oyang imô Isip be Wapômbêng iwa loho vê. 22:3 22:3 Jon 13:2,27 22:7 22:7 Etak Ijip 12:1-27

Epesang nôm Waklavông Hêv Lîlîng
(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ Waklavông Eyang Polom Yis Mî hêyô. Wak êng me melak kapô tomtom thak ik boksipis nakandung te vo lejing êv Waklavông Hêv Lîlîng.

⁸ Yôv me Yisu hêv Pita lo Jon be ê me henang nena, "Mamu nu vo opesang nôm Waklavông Hêv Lîlîng vo aôngang."

⁹ Me thêi nang ik Yisu ling nena, "Tem yêi pôpêk nôm imô êsê?"

¹⁰ Me Yisu henang ethak thêi nena, "Ondanô. Mamu nu melak lông kapô me tem ôpôm anô te be hiwa nanam lêk wîng. Me osopa yêni be umbutak ôyô melak atu be yêni hêyô be hê."

¹¹ Me mamu nang ethak melak ya alang nena, "Kîdônga henang ik ong ling nena melak kapô vathi atu tem yanggang nôm Waklavông Hêv Lîlîng imbing yîning na ya handông himô êsê?"

¹² Êng me tem nîngik melak kapô bêng te atu be hêk daku vilîng thô êndêng mamu. Melak kapô êng me nômka sapêng bôk himô yôv. Be ditu mamu pesang nôm imô long êng."

¹³ Yôv me thêi ê me êyê nômka sapêng hitôm datu be henang. Êng me thêi pesang Waklavông Hêv Lîlîng ya nôm.

Yisu hêv polom lêk waing hêndêng ya na hîndông

(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Wakma injang nôm hêyô me Yisu lêk ya aposol ilôk imô balê injang nôm.

¹⁵ Me henang ethak loho nena, "Ya leng hiving anông vo yanggang nôm Waklavông Hêv Lîlîng iti imbing mîlô yôv kimîng yambua vovang."

¹⁶ Ya hanang avanông ethak mîlô nena tem mî yanggang nôm iti ethak lonbô amî endebe Waklavông Hêv Lîlîng nîngik anông injêk Wapômbêng ya lêklinyak bêng kapô êm."

¹⁷ Me yêni hiwa waing lêk keyek me henang la mavi yôv me henang nena, "Umbua be unum doke doke."

¹⁸ Ya hanang ethak mîlô nena tem mî hitôm ya num waing ethak lonbô amî endebe Wapômbêng ya lêklinyak bêng êlêm êm."

¹⁹ Me yêni hiwa polom te me henang la mavi yôv me hekavli be hêv hêndêng loho me henang nena, "Diti me yîning vathiap atu be ya hêv hitôm da vo nêngêv mîlô livung. Mîlômbong bêng me lemim êngêv ya."

²⁰ Eyang yôvêm me hevong bêng hethak keyek waing te be henang nena, "Keyek iti me tava lêkmuk atu be ya hapatôk hethak yîning lêkma atu be tem yanggathô hitôm da vo nêngêv mîlô livung."

²¹ Metom ondanô. Ôpatu be tem netak ya indôk yîning nakyo bahenjing bang diti himô hiving ya himô balê.

²² Anô Ya Nakandung atu tem nembong itôm sêmbôk be Wapômbêng bôk henang yôv. Metom alitakna, malêing bêng vo ôpatu be tem netak yêni indôk nakyo bahenjing."

²³ Ya na hîndông elanjô ambô êng me loho da enang ik i ling nena, "Opalête tem nembong nôm êng?"

²⁴ Yôv me loho ikôki hiving ethak loho ali alête tem nimbutak anômbêng vo loho vi.

²⁵ Êng me Yisu henang ethak loho nena, "Avîlanô pik ining king thak embam i be êv malêing vo na takatu be imô loho vimbing. Me na lêk athêng lejing iving avîlanô embam loho nena 'Na wapôm mavi.'"

²⁶ Metom dô mîlômbong bêng andô. Mîlô ning anô lêk athêng me nembong itôm anô athêng mî. Me mîlô ning anômbêng me nembong ku itôm anô ku oyang.

²⁷ Opalête me bêng vo anô vi? Ôpatu be hîlôk himô be heyang nôm mesa ôpatu be hepesang nôm? Ôpatu be hîlôk himô be heyang nôm, bêng e? Metom ya hamô mîlô livông hitôm anô ku oyang te vo yanggêv mîlô livung.

²⁸ "Mîlô takatu be malêing lomalama hivutak ya metom mî mîlô tak ya amî me ômô hiving ya denang."

²⁹⁻³⁰ Ya hêv lêklinyak bêng hêndêng mîlô hitôm Wakamik bôk hêv lêklinyak bêng hêndêng ya vo tem onggwang be unum imbing ya imô balê imô yîning lêklinyak bêng kapô. Me mîlô tem oyangging avîlanô Israel ondong lauming be lahavôyi takatu."

Yisu henang nena Pita tem nenang nena hîthông inda paling

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Me Yisu henang nena, "Saimon, Saimon, nondanô. Sakdang henang ik Wapômbêng ling vo neyek mîlô itôm lovak hiyuv iyokla vo limbalôm êngêv yak."

³² Metom lêk ya hateng mek yôv vo ong Saimon, vo yong hôêv iving dô nêngêv yak andô. Be wakma hole ong lîlîng be hôvô lêm ethak lonbô, êng me nombatho aviyami long."

³³ Metom Pita henang nena, "Anômbêng, lêk ya hapôpêk ya yôv vo yana kalaondong imbing ong be ya ma imbing ong."

³⁴ Metom Yisu henang nena, "Pita, ya hanang ethak ong nena yaô blivông tale mî heleng amî denang me tem nonang îtôm bôlô lô nena hôthông ya paling."

Umbua valuseleng lêk vak me bîng vo-vak

³⁵ Yôv me Yisu henang ethak loho nena, "Bôk ya hêv môtô be ô me mî uwa vak valuseleng lêk vak bethap lêk vemimkapô bokgôp hiving môtô amî. Metom wak êng me môtô nômate mî mesa?"

Me loho nang nena, "Mî, hîtôm."

³⁶ Me Yisu henang ethak loho nena, "Metom lêk yong vak valuseleng lêk vak bethap hîmô me numbua. Me ong bîng vovak mî, êng me nôngêv yong kwêv thilimbung vo êngêv vuli me numbua valuseleng êng be nôngêv bîng vovak vuli ethak*."

³⁷ Ya hanang ethak môtô nena ambô êng tem ningik anông ethak ya lêk nômkama takatu be enang hethak ya me sapêng ya dang lêk bidong. Vômbe nena Wapômbêng ya kapua henang nena, "Loho tem injê yêni îtôm ña takatu be thak mî esopa balambung te amî."

³⁸ Me ya ña hîndông enang nena, "Anômbêng, nôngô yoô ning bîng vovak lokwanji ti."

Me Yisu henang ethak loho nena, "Lêk yôv."

*Yisu heteng mek hîmô Dum Oliv
(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)*

³⁹ Yisu hetak Jerusalem me hê Dum Oliv hîtôm thak hevong me ya ña hîndông ê hiving yêni.

⁴⁰ Yisu hêyô long êng me henang ethak loho nena, "Oteng mek vo dô ôngêv yak îndôk nôm takatu be tem neyek môtô andô."

⁴¹ Me hetak loho be hê dêim doke. Me heya vabudum thîvô me heteng mek bênjiti,

⁴² "Wakamik, lem tom vo nôngêv keyek iti vê injêk ya, êng me nôngêv vê. Metom dô nosopa ya leng hiving andô. Mî, nosopa ong da yong lem hiving."

⁴³ Me aña te nang leng hêyô vo yêni me hevatho yêni long.

⁴⁴ Yisu kapô malêing kambom be heteng mek lêklokvang anông be vovanîk hetekhetek hîlôk pîk hîtôm lêkma.

⁴⁵ Heteng mek yôv me hiviyô heva be hê hêndêng ya ña hîndông me hêyê loho êkthôm vômbe nena loho kapôlônjing malêing kambom.

⁴⁶ Me henang ethak loho nena, "Môtô ôêkthôm vo? Môtômbiyô be oteng mek vo dô ôngêv yak îndôk nôm takatu be tem neyek môtô andô."

Evalong Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu henang ambô denang me anô bêng anông êyô. Ôpatu be elam nena Judas, yêni me ña hîndông lauming be lahavôyi takatu te, ditu helom loho be hêlêm. Yêni hêyô bidong Yisu vo ninggu inda,

⁴⁸ metom Yisu henang ik yêni ling nena, "Judas, hovong vo nungu Anô Ya Nakan-dung atu be vo notak îndôk ya ñakyo baherjing mesa?"

⁴⁹ Êng me ya ña hîndông eyala nôm atu be tem nimbutak be ditu enang nena, "Anômbêng, tem yoôngik loho ethak bîng vovak mesa?"

⁵⁰ Êng me loho ning anô te hele kwandôk bêng hîmbôk da ya anô ku te limbuk viyôhok thô.

⁵¹ Metom Yisu hêyê nôm êng be henang nena, "Dôl!" Me hetak bang hêyô hêk ôpêng limbuk me hivutak mavî hethak lonjô.

⁵² Yôv me Yisu henang ethak ña bêngbêng îmbôk da lêk melak matheng ya kwak bidong lêk avaka takatu be êlêm vo embalong yêni nena, "Betha ya anô kambom anông te be ditu môtô uwa bîng vovak lêk olo be ôlêm vo ombalong ya e?"

⁵³ Wak nômbêng iti me ya hamô melak matheng ya popatîng hiving môtô me mî ovalong ya amî vo? Metom lêk me mo-manjaning heyangging pîk be ditu môtô ning wakma."

Pita henang nena yêni hîthông Yisu paling

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

⁵⁴ Me evalong Yisu be iwa be ê êyô vo kwandôk bêng hîmbôk da ya melak. Me Pita hesopa heveng yam metom heveng dêim doke.

⁵⁵ Anô doho embang amela hîmô melak êng ya bandêng kapô me Pita hê hîlôk hîmô lîvông hiving loho.

⁵⁶ Pita hîmô amela danda me avî ku te hêyê yêni katô be henang nena, "Anô ti me thak hîmô hiving Yisu."

⁵⁷ Metom Pita henang nena, "Avî, ya hathông ôpêng paling."

⁵⁸ Vauyanna me anô yang hêyê yêni me henang nena, "Ong me ña takatu ning anô te."

Metom Pita henang nena, "Anô, ya mî anông."

⁵⁹ Yêni hîmô hîtôm wakma te ma me anô yang henang lêklokvang hethak lonjô

^{22:35} ^{22:35} Luk 9:3; 10:4 * ^{22:36} ^{22:36} Ña lêk auk doho lenjing êv nena Yisu mî henang vo êngêv bîng vovak anông vuli amî me henang vo loho epesang i vo wakma malêing lomaloma tem nêpôm loho. ^{22:37} ^{22:37} Ais 53:12 ^{22:54} ^{22:54} Mak 14:53-54

nena, "Avanông bing, yêni me anô Galili te. Be ditu yêni me Yisu ya anô te hiving."

⁶⁰ Me Pita henang nena, "Anô, ya hathông yong ambô paling!" Pita henang bêng denang me tale heleng.

⁶¹ Me Anômbêng hik i liling be hêyê Pita me Pita la hêv Anômbêng ya ambô atu be henang nena, "Tale mi heleng ami denang me tem nonang itôm bôlô lô nena hôthông ya paling."

⁶² Yôv me Pita hele yêing be heleng kambom anông.

Ik Yisu be emalik ethak inda
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ Na takatu be evalong Yisu enang ambôma hethak inda be ik yêni.

⁶⁴ Loho ivuliv thohav lo ma thing be enang ik yêni ling lômôlông nena, "Ong plonet te, êng me nonang nena opalê diti hik ong."

⁶⁵ Me enang ambô kambom lomaloma hethak yêni hiving.

Enang Yisu bêng heva na Juda ning avaka malarjing

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Hiviyô heyang me na Juda ning avaka sapêng ethak tom. Loho me na bêngbêng imbôk da lêk kidônga ambô balambung. Loho iwa Yisu be ê vo ning na elanjô ambô vo enang ik yêni ling nena,

⁶⁷ "Nonang ethak yoô nena ong Mesaya e?"

Me Yisu henang ethak loho nena, "Ya hanang ambô êng êndêng mólô me tem mólô mi hitôm ôngêv imbing ami.

⁶⁸ Me ya nang ingik mólô ling me tem mi mólô nang viyang ami.

⁶⁹ Metom lêk me Anô Ya Nakandung atu tem nêyômô Wapômbêng lêkmanjok bang viyôhok itôm wak nômbêng iti sapêng."

⁷⁰ Me loho sapêng enang ik yêni ling nena, "Bêng be ong da me Wapômbêng Nakandung mesa?"

Me Yisu henang ethak loho nena, "Ambô êng me thêthop hitôm ditu onang."

⁷¹ Yôv me loho nang nena, "Bisête be aô lejing iving andanjô ambô doho imbing? Lêk henang yêni da bêng hele ambôlêk be aô lanjô yôv."

23

Enang Yisu bêng heva Pailat mandaluk

(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

¹ Me na takatu iviyô me iwa Yisu be ê vo Pailat.

² Yôv me imbî ambô hethak yêni nena, "Yoô tung ôpiti henang ethak yoô ning

avılanô vo ende dômim liling êndêng gakmang. Yêni hêndô yoôngêv takis êndêng Sisa lêk henang nena yêni me Mesaya, king te."

³ Me Pailat henang ik Yisu ling nena, "Ong me na Juda ning king mesa?"

Me Yisu henang nena, "Hitôm ditu ong da honang."

⁴ Yôv me Pailat henang ethak na bêngbêng imbôk da lêk avılanô nômbêng atu nena, "Mi ya hatung yêni ya kambom te ami."

⁵ Metom enang lêklokvang nena, "Yêni hîndông avılanô be helela ining auk heveng judia sapêng. Mundaluk hêk Galili me hêlêm hele be hêyô long iti."

⁶ Pailat helanjô ambô êng me henang ik loho ling nena, "Ôpêng me anô Galili te e?"

⁷ Pailat helanjô nena Yisu hêlêm nang Galili, êng me hêv yêni be hê vo Helot vômbe nena yêni heyangging long êng. Wak êng me Helot himô Jerusalem hiving.

⁸ Me Helot hêyê Yisu be la mavî anông vômbe nena bôk helanjô kôkôthing hethak Yisu be la hiving ninjê yêni, metom mi hele be lêk hêyê yêni be ditu la hiving nembong nôm thamtham te vo ninjê.

⁹ Be ditu Helot henang ik Yisu ling bêng anông metom yêni bonong yom.

¹⁰ Me na bêngbêng imbôk da lêk kidônga ambô balambung takatu be eva long êng enang ambô lêklokvang be imbî yêni hethak ambô lomaloma.

¹¹ Êng me Helot lêk ya na vovak iwa kwêv dêim te hitôm king ining kwêv be ik hîlôk Yisu me enang ambôma be emalik ethak yêni. Yôvêm me Helot hêv yêni be hê vo Pailat hethak lonjbô.

¹² Sêmbôk me Helot lo Pailat êyê i hitôm njakyo, metom lêk me thêi ivutak na mólôlô.

Pailat henang be ik Yisu hethak alovalasing

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv me Pailat helam na bêngbêng imbôk da lêk na Juda ning avaka lêk avılanô doho be êlêm ethak tom.

¹⁴ Me henang nena, "Mólô wa anô ti hêlêm hêndêng ya me mólô nang nena anô ti henang ambô yôhing be hêvôn avılanô vo êndô gakmang. Be lêk ya hanang ik yêni ling heva mólô malemim hethak nôm takêng, metom mi ya hatung ôpiti ya kambom takatu be mólô nang yêni bêng ethak ami.

¹⁵ Me Helot ya auk me bêng yom, be ditu hêv ôpiti hêlêm vo aô hethak lonjbô. Ondanjô. Ôpiti mi hevong kambom te be tem ya nang vo ingik yêni vônô ami.

16-17 Be ditu tem yambali yêni yôvêm me ya tak inda bini.*

18 Metom avilanô sapêng elam lêklala nena, "Ungik ôpitu vônô me otak Balabas be nêlêm êndêng yoô."

19 (Balabas me ôpatu be hik vovak hiving lom ining gakmang himô Jerusalem kapô be hik anô vônô, be ditu etak yêni hilôk kalaondong.)

20 Yôv me Pailat hevong vo netak Yisu bini, be ditu helam hêndêng avilanô hethak lonbô.

21 Metom loho lam lômbôlông nena, "Ungik vônô ethak alovalasing! Ungik vônô ethak alovalasing!"

22 Yôv me Pailat henang bôlô ali lô hêndêng loho nena, "Hethak ômbê? Yêni hevong ômbê kambom? Ondong te mi himô vo yangik yêni vônô ami. Be ditu tem yambali inda me ya tak yêni bini."

23 Metom loho lêklolkwang kambom be elam kaêk lêkwaê nena ingik Yisu ethak alovalasing. Loho ning kaêk êng me hîvô hethak be Pailat helañô.

24 Be ditu Pailat la hêv nena yêni sopa loho ning ambô

25 be hetak ôpatu be himô kalaondong hê êndêng loho hitôm enang ik ling, me hêv Yisu hilôk na vovak bahejing hitôm avilanô ning lenjing iving.

Ik Yisu hethak alovalasing

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

26 Loho iwa Yisu be ê me êpôm Saimon nang Sailini hilôk lonjanlê be hê vini Jerusalem. Me na vovak evalong yêni be êv Yisu ya alovalasing be hiwa be heveng Yisu yam.

27 Me avilanô bêng anông esopa yêni lêk avî takatu be eleng athêng malêng ethak yêni me loho sapêng iving be ê.

28 Metom Yisu hik i liling me henang ethak loho nena, "Môlô avî Jerusalem, dô ondeng ethak ya andô. Me ondeng vo amda lêk nalumi.

29 Ondañô. Wakma te tem nêyô be malêng bêng tem nêpôm avilanô be tem enang nena, 'Mavi vo avî yamu takatu be sêik mi be mi êv sum êndêng sêik ami.'

30 Wak êng me avilanô tem enang êndêng dumlôlê sapêng nena, 'Ôngêv yak êyônjêk yoô be uthiving yoô thing.' "

31 "Lêk evong kambom hêndêng alokwang lêkmala, be ditu tem embong ômbête êndêng alokwang kapôk?*"

32 Me loho iwa anô vani yi hiving vo ingik vônô imbing Yisu.

33 Loho ê êyô long atu be elam nena Kwandôk Lokwang. Me loho êthôkêng Yisu lêk anô vani yi atu hethak alovalasing. Êthôkêng yang heva Yisu bang viyôhok me yang heva bang vikeng.

34 Me Yisu henang nena, "Wakamik, nongêv loho ning kambom vê vômbe nena loho thông paling be evong." Yôvêm me na vovak imbi valu vo injê nena opalête tem nimbua ya thôp.

35 Avilanô eva be êyê me na bêngbêng imbi yêni liling be enang ambôma nena, "Bôk yêni hêv avilanô vi livung yôv be nêngêv yêni da livung imbing, vômbe nena yêni me Mesaya, ôpatu be Wapômbêng bôk hitôk yôv."

36 Me na vovak êyô hiving be enang ambôma me êv waing maning hêndêng yêni.

37 Me enang nena, "Ong na Juda ning king e? Yôv be nongêv ong da livung."

38 Me ekavu ambô te heva Yisu viling bêngiti,

ÔPITI ME NA JUDA NING KING.

39 Anô vani yi atu be êthôkêng hiving Yisu yang henang ambôma hêndêng yêni nena, "Ong Mesaya e? Yôv be nongêv ong da livung me yêi imbing."

40 Metom yang helañô ambô êng me hethang yang êng be henang nena, "Tem noma bêng yom me hevong bisê be mi hôkô Wapômbêng ami?"

41 Ai vong kombom kambom bêng anông be ditu thêthôp vo êv vovang hêndêng ai, metom ôpiti me mi hevong kambom te ami."

42 Yôv me henang nena, "Yisu, wakma huvutak hitôm king himô yong lêklinyak bêng kapô me lem êngêv ya."

43 Me Yisu henang nena, "Ya hanang avanông bing ethak ong nena, yaô tiêng yom me tem nômô imbing ya imô long lêkmangjing* kapô."

Yisu hema

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

44-45 Bidong oyang waklivông bing me momananing bêng hêyô pik sapêng vov be

* **23:16-17 23:16-17** Kapua ambô Glik doho me Luk mi hekavu ami metom yôv keme anô doho ekavu heveng yam bêngiti: Sondakbêng nômbêng iti ya Waklavông Hêv Liling me thak êv anô kalaondong te vê be hê hêndêng loho. **23:29 23:29**

Luk 21:23 **23:30 23:30** Hos 10:8; ALK 6:16 * **23:31 23:31** Ambô ti ya ondong nena alokwang lêkmuk me anô ya kambom mi me alokwang kapôk me na evong kambom bêng anông. **23:34 23:34** Sng 22:18; Ais 53:12 **23:35 23:35**

Sng 22:7-8 **23:36 23:36** Sng 69:21 * **23:43 23:43** Long lêkmangjing ya ondong ethak ambô Glik me kukapô. Na Juda lenjing êv nena long lêkmangjing atu me hitôm Kukapô Iden hêndêng wakma Adam lo Iv mi evong kambom denang ami. Long lêkmangjing me himô melak leng be avilanô thêthôp ê imô long êng êndêng wakma ema. **23:44-45 23:44-45** Hib 6:19-20; 10:19-20

hêk hele be hêyô wakma lô. Me kwak bêng atu be êthôkêng heva melak matheng kapô hipupkê hê luvi.

⁴⁶ Me Yisu helam kaêk lêklokang nena, "Wakamik, ya hatak ya dôhôiông hîlôk bahem." Henang bêng yôv me auk hivutak be hê me hema.

⁴⁷ Me vovak lêk ining anômbêng hêyê nôm êng me yêni hêv Wapômbêng ya athêng ling be henang nena, "Avanông bing, ôpiti me kambom mî."

⁴⁸ Me avilanô takatu be ethak tom be eva vo injê, loho yê nôm êng be kapôlônjing malêng bêng be ê.

⁴⁹ Metom Yisu ya na môlôô lêk avî takatu be esopa yêni hêk Galili be êlêm, loho va dêim doke me êyê nôm takatu be hivutak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Me anô Alimatia te nang Judia hîmô be ya athêng nena Josep. Yêni heyambang waklavông atu be Wapômbêng ya lêklinyak bêng te nêlêm pîk. Yêni me anô mavi lêk anô thêthop be yêni me na Juda ning na elanjô ambô te. Be mî hîlôk hethak loho ning auk atu be ik Yisu vônô amî.

⁵² Be ditu hê hêndêng Pailat me henang ik ling vo nimbua Yisu ya kôpik.

⁵³ Êng me hiwa Yisu linjôpîk hîlôk hivup me hivuliv thing hethak kwak me hiwa be hê hêndô hêk kalang lêkmuk atu be ekolop valu be ambuang vo etak na ema injêk. Kalang êng me mî bôk êndô nama te hêk amî denang.

⁵⁴ Sabat lêk bidong oyang be avilanô epe-sang i vo injê waklavông êng.

⁵⁵ Be ditu avî takatu be esopa Yisu hêk Galili be êlêm me esopa Josep be ê êyê kalang atu be êndô Yisu linjôpîk hêk vo injê nena etak inda hêk bisê.

⁵⁶ Yôv me avî takêng ê ining melak me epesang nôm uv mavi lêk wel. Me Sabat hêyô me iwa lovak hitôm balambung henang.

24

Yisu hiviyo hethak lonjbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êng ya wak ali himung ya lêkbôk momananing me avî takatu iwa nôm uv mavi takatu be bôk epesang yôv be ê kalang.

² Loho êyô me êyê valu atu be hîmô lovang ambôlêk lêk imbumbi yôv hê hîmô dang.

³ Me loho ivutak êyô kapô metom mî êpôm Anômbêng Yisu ya kôpik amî.

⁴ Be loho lejing êv bêng anông eva denang me ketheng oyang me anô yi lêk kwêv thapuk lêk danda bêng êyô be eva hiving loho.

⁵ Êng me avî takêng êkô be malenjing hîlôk pîk. Metom thêi enang ethak loho nena, "Bisête be môlô othalo anô lêkmala heveng na ema ining long?"

⁶ Yêni mî hêk long iti amî. Me lêk hiviyo hethak lonjbô. Be ditu lemim êngêv ambô sêmbôk be hîmô Galili denang me henang ethak môlô

⁷ nena tem etak Anô Ya Nakandung indôk na kombom kambom bahenjing be ingik yêni vônô ethak alovalasing me wak ali lô me tem nimbuiyo ethak lonjbô."

⁸ Êng me loho lejing êv ambô êng.

⁹ Yôv me loho etak kalang be ivôê me enang ambô takêng sapêng ethak Yisu ya na hîndông lauming be lahavôtom lêk avilanô takatu be imô hiving.

¹⁰ Avî takêng te me Malia nang Makdala me Joana lo Jems talêmbô Malia lêk avî doho hiving enang ethak aposol.

¹¹ Metom aposol elanjô avî takêng ining ambô be esong nena enang ambô molo ma be mî êv iving amî.

¹² Metom Pita hiviyo me hevothong be hê kalang be hikum me hêyê kwak yom hîmô. Yôv me yêni hele hê melak ethak lonjbô me la hêv bêng anông hethak nôm takatu be lêk hivutak.

Yisu hêpôm anô lokwanyî hîlôk lonjanjê
(Mak 16:12-13)

¹³ Wak êng yom me Yisu ya na hîndông yi ê long te be ya athêng nena Emeus. Long êng hêk dêim doke hitôm 11 kilomita vo Jerusalem.

¹⁴ Thêi veng lonjanjê be ê me enang ethak nôm takatu be hivutak.

¹⁵ Thêi nang ambô bêng anông me Yisu da hêlêm be heveng hiving thêi.

¹⁶ Metom nômate hik thêi malenjing thing be mî êyê be eyala yêni amî.

¹⁷ Me henang ik thêi ling nena, "Mamu oveng be ôlêm me onang ômbête hê be hêlêm?"

Êng me thêi va tenjeng me malenjing ik thô nena thêi lejing malêng.

¹⁸ Anô yang be ya athêng nena Kelopas henang viyang nena, "Betha ong vathi te be hôvunu Jerusalem be ditu hôthông nôm takatu be hivutak hêk long êng êndêng wak takiti paling e?"

¹⁹ Me Yisu henang ik thêi ling nena, "Ômbête bêng?"

Me thêi enang ethak inda nena, "Nôm takatu be hêpôm Yisu nang Nasalet, ôpêng me plopet te be hevong ku bêngbêng be ya

ambô me lêklinyak anông heva Wapômbêng lèk avilanô sapêng malenjing.

²⁰ Me yoô ning avaka lèk ña bêngbêng ïmbôk da etak yêni hîlôk ña Lom bahenjing be ik inda vônô hethak alovalasing.

²¹ Metom bôk yoô lenjing êv nena yêni me ôpatu be tem nêngêv Israel vè injêk ining malêng. Me ambô te hêk hiving nena, nôm takêng hivutak me lèk ya wak ali lô.

²² Me nôma yang hiving nena avî doho ïmô hiving yoô evong be yoô pîndik kambom. Hêndêng lèkbôk momanjaning me loho ê kalang

²³ metom mî êyê Yisu linjôpik amî. Me loho ivôlêm enang nena loho yê wêng anjêla doho enang nena yêni hîmô lèkmala.

²⁴ Me yoô ning anô doho ê kalang me êyê nôm takêng hîtôm datu be avî takatu enang, metom Yisu da me mî loho injê yêni amî."

²⁵ Me Yisu henang ethak thêi nena, "Mamu ña auk mî lèk kapôlômim pilisik denang, be ditu mî yuêv iving plopet ining ambô amî!

²⁶ Betha bôk mî mamu yala nena Mesaya tem nimbua vovang takêng yôv ketem nimbua ya athêng lèkmanjing mesa mî e?"

²⁷ Yôvêm me yêni hiwa Wapômbêng ya ambô takatu be bôk ekavu hethak yêni da sa hethak thêi. Henang mung hethak Moses ya kapua yôvêm me plopet sapêng ining ambô takatu be bôk ekavu hethak yêni hiving.

²⁸ Me loho êyô bidong vo Emeus me Yisu hevong vo ni thêthô.

²⁹ Metom thêi nang lèklôkwang nena, "Lêk yathindang hêmbôk be tem bilivông be dô me nômô imbing yêi." Êng me yêni hê melak kapô hiving thêi be loho mô.

³⁰ Yôv me loho ïmô vo injang nôm me yêni hiwa polom be hêv la mavî yôv me hekavli be hêv hêndêng thêi.

³¹ Thêi yê me malenjing hipuak be eyala yêni. Me ketheng oyang me yêni lèk mî.

³² Me thêi nang ethak i nena, "Avanông bing, ai veng lonjanlê me yêni hik Wapômbêng ya ambô thô be ai kapôlônjing hîtôm amela hethang."

³³ Bôlôtom me thêi tak long êng me ele ê Jerusalem hethak lonjô. Thêi yô me êpôm Yisu ya ña hîndông lauming be lahavôtom atu lèk anô doho ethak tom hiving be ïmô.

³⁴ Me loho nang hêndêng thêi bêngiti nena, "Avanông bing nena Anômbêng lèk hiviyô hethak lonjô be yêni hik i thô hêndêng Saimon."

³⁵ Yôv me anô yî êng enang nôm takatu be hêpôm thêi hîlôk lonjanlê bisê hiving polom

atu be Yisu hekavli be hêv hêndêng thêi be thêi yala yêni.

Yisu ya ña hîndông êyê inda hethak lonjô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Me thêi nang ambô hethak loho hîmô denang me Yisu heva loho livông me henang nena, "Môlô kapôlômim injêk yaô!"

³⁷ Me loho pîndik kambom be esong nena gôk anô dôhô be êkô anông.

³⁸ Metom Yisu henang nena, "Hevong bisê be môlô song kambom be môlô ning auk ethak be hîlôk mayaliv vo?

³⁹ Ôngô ya baheng lo yaveng. Ya da êng diti be ombalong ya lenjing kôpik, vômbe nena gôk me lokwang lèk linjôpik mî hîtôm diti môlô yê ya."

⁴⁰ Henang bêng me hik va lo bang thô hêndêng loho.

⁴¹ Loho yê yêni me lenjing mavî anông, metom loho ning auk hîmô mayaliv denang be mî êv iving amî. Êng me Yisu henang ik loho ling nena, "Nôm doho hîmô vo yanggang mesa mî?"

⁴² Êng me êv alim ñanam atu be ïmbôk kôkô te vi

⁴³ me yêni hiwa be heyang eva loho malenjing.

⁴⁴ Me Yisu henang ethak loho nena, "Sêmbôk be ya hamô hiving môlô denang me ya hanang nena ambô takatu be bôk ekavu hethak ya be hêk Moses ya balambung lèk Plopet ining Kapua me Kapua Yeng tem ningjik anông."

⁴⁵ Me yêni hik loho ning auk ling vo eyala Wapômbêng ya ambô hêk ya kapua ya ondong

⁴⁶ be henang nena, "Wapômbêng ya kapua henang nena Mesaya tem nimbua vovang be nema me wak ali lô me tem nimbiyô ethak lonjô.

⁴⁷ Me hethak ya athêng yom me tem enang mung injêk Jerusalem yôv kimîng ni pik nômbêng iti sapêng nena ende kapôlônjing lilîng vo Wapômbêng tem nêngêv ining kambom vè.

⁴⁸ Lèk môlô yê nôm takêng yôv be ditu môlô nang sapêng bêng.

⁴⁹ Ondañ! Tem yangêv nôm atu be Wakamik bôk hevok ambô vo nêngêv êyômô môlô. Metom môlô mô Jerusalem endebe umbua lèklôkwang êng nang melak leng êm."

Yisu hethak leng be hê
(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Me Yisu helom loho be hê hêyô bidong oyang Betani me hêv bang ling be hêv mek ethak loho.

⁵¹ Hêv mek denang me hetak loho me yêni hethak leng be hê.

⁵² Êng me loho êv yeng hethak yêni yôv me ele ê Jerusalem lêk lenjing maví bêng anông.

⁵³ Me wak nômbêng iti sapêng me loho mô melak matheng be êv Wapômbêng ya athêng ling.